

Ex Bibl. Suteri.

[Spinoza]

TRACTATUS THEOLOGICO- POLITICUS

Continens

Differtationes aliquot,

Quibus ostenditur Libertatem Philosophandi non tantum
salva Pietate, & Reipublicæ Pace posse concedi : sed
eandem nisi cum Pace Reipublicæ, ipsaque
Pietate tolli non posse.

Johan: Epist: I. Cap: IV. vers: XIII.

*Per hoc cognoscimus quod in Deo manemus, & Deus manet
in nobis, quod de Spiritu suo dedit nobis.*

A. v. W.

AN 11

HAMBURGI,

Apud Henricum Künrath. c1o 1o CLXX.

*Haberweg
Dresden*

P R Æ F A T I O.

SI homines res omnes suas certo consilio regere possent : vel si fortuna ipsis prospera semper foret , nulla superstitione tenerentur : Sed quoniam eo saepe angustiarum rediguntur , ut consilium nullum adferre queant ; & plerumque ob incerta fortuna bona , qua sine modo cupiunt , inter spem metumque misere fluctuant ; ideo animum ut plurimum ad quidvis credendum pronissimum habent ; qui dum in dubio est facili momento huc , atque illuc pellitur , & multo facilius dum spe , & metu agitated haret , praesidens alias , jactabundus , ac ramidus . Atque haec neminem ignorare existimo , quamvis plerisque se ipsos ignorare credam ; nemo enim inter homines ita vixit , qui non viderit , plerisque in rebus prosperis , etsi imperitissimi sint , sapientia ita abundare , ut sibi injuriam fieri credant , si quis iis consilium dare velit ; in adversis autem , quo se vertant nescire , & consilium ab unoquoque supplices petere , nec ullum tam ineptum tamque absurdum , aut vanum audire , quod non sequantur : Deinde levissimis etiam de causis jam meliora sperare , rursus deteriora timere ; si quid enim , dum in metu versantur , contingere vident , quod eos prateriti alicujus boni , vel mali memores reddidit , id exitum aut felicem , aut infelicem obnunciare putant , quod propterea , quamvis centies fallat , faustum vel infaustum omen vocant . Si quid porro insolitum magna cum admiratione vident , id prodigium esse credunt , quod Deorum aut summi Numinis iram indicat , quodque adeo hostiis , & votis non piare , nefas habent homines superstitioni obnoxii , & religioni adversi ; eumque ad modum infinita fingunt , & quasi tota natura cum ipsis insaniret , eandem miris modis interpretantur . Cum igitur haec ita sese habeant , tum praecipue videmus , eos omni superstitionis generi addictissimos esse , qui incerta sine modo cupiunt , omnesque tum maxime , cum scilicet in periculis versantur , & sibi auxilio esse nequeunt , votis , & lacrimis muliebribus divina auxilia implorare , & rationem (quia ad vana , qua cupiunt , certam viam ostendere nequit) cacam appellare , humanamque sapientiam vanam ; & contra imaginationis deliria , somnia , & pueriles ineptias divina responsa credere , imo Deum sapientes aversari , & sua decreta non mentiri , sed pecudum fibris inscripsisse , vel eadem stultos , vesanos , & aves divino afflatu , & instinctu pradicere . Tantum timor homines insanire facit . Causa itaque

P R Æ F A T I O.

à quâ superstîtio oritur, conservatur & fovetur, metus est; Cujus rei si quis, præter jam dicta, singularia exempla scire desiderat, Alexandrum videat, qui tum demum vates à superstitione animi adhibere cœpit, cum primum fortunam timere didicit in Pylis Syfidis, (vide Curtii lib. 5. §. 4.) post Darium autem victum ariolos, & vates consulere desiit, donec iterum temporis iniquitate territus, quia Bactriani defecerant, & Scyta certamen laceſcebant, dum ipse propter vulnus segnis jaceret, rursus (ut ipse Curtius lib. 7. §. 7. ait) ad superstitionem humanarum mentium ludibria revolutus, Aristandrum, cui credulitatem suam addixerat, explorare eventum rerum Sacrificiis jubet. Et ad hunc modum per plurima adferri possent exempla, quæ quam clarissime id ipsum ostendunt, homines scilicet non nisi durante metu superstitione consistari; eaque omnia, quæ unquam vana religione coluerunt, nihil præter phantasmata, animique tristes, & timidi fuisse deliria: & denique vates in maximis imperii angustiis maxime in plebe regnavisse, maximeque formidolosos suis Regibus fuisse; sed, quandoquidem hæc apud omnes satis vulgata esse existimo, iisdem supersedeo.

Ex hæc itaque superstitionis causâ clarè sequitur, omnes homines naturâ superstitioni esse obnoxios, (quicquid dicant alii, qui putant; hoc inde oriri, quod omnes mortales confusam quandam numinis ideam habent.) Sequitur deinde eandem variam admodum, & inconstantem debere esse, ut omnia mentis ludibria, & furoris impetus, & denique ipsam non nisi spe, odio, ira, & dolo defendi; nimirum, quia non ex ratione, sed ex solo affectu, eoque efficacissimo oritur. Quam itaque facile fit, ut homines quovis superstitionis genere capiantur, tam difficile contra est efficere, ut in uno, eodemque persistent; imo quia vulgus semper æque miserum manet, ideo nusquam diu acquiescit, sed id tantum eidem maxime placet; quod novum est, quodque nondum sefellit, quæ quidem inconstantia multorum tumultuum, & bellorum atrocium causa fuit; nam (ut ex modo dictis patet, & Curtius etiam lib. 4. cap. 30. optime notavit) nihil efficacius multitudinem regit, quam superstîtio; unde fit, ut facile specie religionis inducatur, nunc Reges suos tanquam Deos adorare, & rursus eosdem execrari, & tanquam communem generis humani pestem detestari. Hoc ergo malum ut vitaretur, ingens studium adhibitum est, ad religionem veram, aut

vanam

P R Æ F A T I O.

vanam cultu, & apparatu ita adornandum, ut omni momento gravior haberetur, summâque observantiâ ab omnibus semper coleretur, quod quidem Turcis felicissime cessit, qui etiam disputare nefas habent, & iudicium uniuscujusque tot præjudiciis occupant, ut nullum in mente locum sane rationi, ne ad dubitandum quidem, relinquunt.

Verum enimvero si regiminis Monarchici summum sit arcanum, ejusque omnino intersit, homines deceptos habere, & metum, quo retineri debent, specioso Religionis nomine adumbrare, ut pro servitio, tanquam pro salute pugnent, & ne turpe, sed maximum, decus esse putent, in unius hominis jactationem sanguinem animamque impendere; nihil contra in libera republica excogitari, nec infelicius tentari potest; quandoquidem communi libertati omnino repugnat, liberum uniuscujusque iudicium præjudiciis occupare, vel aliquo modo coercere, & quod ad seditiones attinet, quæ specie religionis concitantur; ea profecto inde tantum oriuntur, quod leges de rebus speculativis conduntur, & quod opiniones tanquam scelera pro crimine habentur, & damnantur; quarum defensores & assecla non publica saluti, sed odio ac sævitia adversariorum tantum immolantur. Quod si ex jure imperii, non nisi facta arguerentur; & dicta impune essent, nulla juris specie similes seditiones ornari possent; nec controversia in seditiones verterentur. Cum itaque nobis hæc rara felicitas contigerit, ut in Republica vivamus, ubi unicuique iudicandi libertas integra, & Deum ex suo ingenio colere conceditur, & ubi nihil libertate charius, nec dulcius habetur, me rem non ingratham, neque inutilem facturum credidi, si ostenderem hanc libertatem non tantum salva pietate, & Reipublicæ pace concedi, sed insuper eandem, non nisi cum ipsa Pace Reipublicæ, ac pietate tolli posse: Atque hoc præcipuum est, quod in hoc tractatu demonstrare constitui; ad quod apprime necesse fuit, præcipua circa religionem præjudicia, hoc est, antiquæ servitutis vestigia indicare, tum etiam præjudicia circa summarum potestatum jus, quod multi procacissimâ quadam licentiâ magna ex parte arripere, & specie religionis multitudinis animum, Gentilium superstitioni adhuc obnoxium, ab iisdem avertere student, quo omnia iterum in servitium ruant. Hæc autem quo ordine ostenduntur; paucis jam dicam; sed prius causas, quæ me ad scribendum impulerunt, docebo.

P R Æ F A T I O.

Miratus saepe fui, quod homines, qui se Christianam religionem profiteri jaectant, hoc est, amorem, gaudium, pacem, continentiam, & erga omnes fidem, plus quam iniquo animo certarent, & acerbissimum in invicem odium quotidie exercerent, ita ut facilius ex his, quam illis fides uniuscujusque noscatur; jam dudum enim res eo pervenit, ut neminem fere, quisnam sit, num scilicet Christianus, Turca, Iudeus, vel Ethnicus, noscere possis, nisi ex corporis externo habitu, & cultu, vel quod hanc, aut illam Ecclesiam frequentat, vel denique, quod huic, aut illi opinioni addictus est, & in verba alicujus magistri jurare solet. Ceterum vita eadem omnibus est. Hujus igitur mali causam querens non dubitavi, quin inde ortum fuerit, quod Ecclesiae ministeria dignitates, & ejus officia beneficia aestimare, & pastores summo honore habere, vulgo religioni fuit; simul ac enim hic abusus in Ecclesia incepit, statim pessimo cuique ingens libido sacra officia administrandi incescit, & amor divinae religionis propagandae in sordidam avaritiam, & ambitionem, atque ita ipsum templum in Theatrum degeneravit, ubi non Ecclesiastici Doctores, sed Oratores audiebantur, quorum nemo desiderio tenebatur populum docendi, sed eundem in admirationem sui rapiendi, & dissentientes publice carpendi, & ea tantum docendi, quae nova ac insolita, quaque vulgus maxime admiraretur, unde profecto magna contentiones, invidia, & odium, quod nulla vetustate sedari potuit, oriri debuerunt. Non ergo mirum, quod antiqua Religionis nihil manserit praeter ejus externum cultum (quo vulgus Deum magis adulari, quam adorare videtur) & quod fides jam nihil aliud sit, quam credulitas & praesudicia: at quae praesudicia? quae homines ex rationalibus brutos reddunt, utpote quae omnino impediunt, quominus unusquisque libero suo judicio utatur, & verum à falso dignoscat, & quae veluti ad lumen intellectus penitus extinguendum, datâ operâ excogitata videntur. Pietas, proh Deus immortalis, & Religio in absurdis arcanis consistit, & qui rationem prorsus contemnunt, & intellectum tanquam natura corruptum rejiciunt, & averfantur, isti profecto, quod iniquissimum est, divinum lumen habere creduntur. Sane si vel luminis divini scintillam tantum haberent, non tam superbe insanirent, sed prudentius Deum colere discerent, & ut jam odio, amore contra inter reliquos excellerent; nec tam hostili animo eos, qui cum ipsis non sentiunt, persequerentur, sed eorundem potius, (siquidem ipsorum saluti, & non suae fortune timent) misererentur. Praeterea si

lumen

lumen aliquod Divinum haberent, id saltem ex doctrina constaret; fateor, eos nunquam satis mirari potuisse Scripturæ profundissima mysteria, attamen, præter Aristotelicorum vel Platoniorum speculationes, nihil docuisse video; atque his, ne Gentiles scelerari viderentur, Scripturam accommodaverunt. Non satis his fuit, cum Græcis insanire, sed Prophetas, cum iisdem deliravisse voverunt: quod sane clare ostendit eos Scripturæ divinitatem nec per somnium videre; et quo impensius hæc mysteria admirantur, eo magis ostendunt, se Scripturæ non tam credere, quam assentari; quod hinc etiam patet, quod plerique tanquam fundamentum supponunt, (ad eandem scilicet intelligendum, ejusque verum sensum eruendum) ipsam ubique veracem, et divinam esse; id nempe ipsum, quod ex ejusdem intellectu, et se vero examine deipsum deberet constare: et quod ex ipsa, qua humanis figmentis minime indiget, longe melius edoceremur, in primolimine pro regula ipsius interpretationis statuunt.

Cum hæc ergo animo perpenderem, scilicet lumen naturale non tantum contemni, sed à multis tanquam impietatis fontem damnari; humana deinde commenta pro divinis documentis habere; credulitatem fidem estimari; et controversias philosophorum in Ecclesia, et in Curia summis animorum, motibus agitari, ac inde saevissima odia, atque dissidia, quibus homines facile in seditiones vertuntur, plurimæque alia, qua hic narrare nimis longum foret, oriri animadverterem. Sedulo statui, Scripturam de novo integro et libero animo examinare, et nihil de eadem affirmare, nihilque tanquam ejus doctrinam admittere, quod ab eadem clarissime non edoceret. Hæc igitur cautione Methodum Sacra volumina interpretandi concinnavi, et hæc instructus querere ante omnia inæcepi, quid esset Prophetia? Et qua ratione Deus sese Prophetis revelaverit? et cur hi Deo accepti fuerint? num scilicet propterea quod de Deo et natura sublimes habuerint cogitationes? an vero propter solam pietatem? Postquam hæc novit, facile determinare potui, Prophetarum auctoritatem in iis tantum pondus habere, qua usum vitæ, et veram virtutem spectant, ceterum eorum opiniones nos parum tangere. His cognitis quæseri deinde, quid id fuerit propter quod Hebræi Dei electi vocati fuerint? Cum autem vidissem hoc nihil aliud fuisse, quam quod Deus ipsi certam mundi plagam elegerit, ubi secure, et commode vivere possent; hinc didici Leges Mosis à Deo revelatas, nihil aliud fuisse, quam jura singularis Hebræorum imperii, ac proinde easdem præter hos neminem recipere debuisse

debuisset; imo nec hos etiam, nisi stante ipsorum imperio, iisdem teneri. Porro, ut scirem num ex Scriptura concludi posset, humanum intellectum naturâ corruptum esse, inquirere volui, num Religio catholica, si ve lex divina per Prophetas & Apostolos universo humano generi revelata alia fuerit, quam illa, quam etiam lumen naturale docet? & deinde num miracula contra naturam ordinem contigerint, & num Dei existentiam, & providentiam certius, & clarius doceant, quam res, quas clare & distincte per primas suas causas intelligimus? Sed cum in iis quæ Scriptura expresse docet, nihil reperissem, quod cum intellectu non conveniret, nec quod eidem repugnaret, & præterea viderem Prophetas nihil docuisse, nisi res admodum simplices, quæ ab unoquoque facile percipi poterant, atque hoc stylo adornavisse, usque rationibus confirmavisse, quibus maxime multitudinis animus ad devotionem erga Deum moveri posset; omnino mihi persuasi, Scripturam rationem absolute liberam relinquere, & nihil cum Philosophia commune habere, sed tam hanc, quam illam proprio suo talo nitii. Ut hæc autem apodictice demonstrarem, remque totam determinarem, ostendo, quæ via Scriptura sit interpretanda, & quod tota ejus rerumque spiritualium cognitio ab ipsa sola, & non ab iis, quæ lumine naturali cognoscimus, peti debeat. Hinc transco ad ea præjudicia ostendenda, quæ inde orta sunt, quod vulgus, (superstitioni addictum, & quod temporis reliquias, supra ipsam aternitatem amat) libros potius Scriptura, quam ipsum Dei Verbum adoret. Post hæc ostendo Verbum Dei revelatum non esse certum quendam numerum librorum, sed conceptum simplicem mentis divine prophetis revelata; scilicet Deo integro animo obedire, justitiam, & charitatem colendo. Atque hoc ostendo, in Scriptura doceri secundum captum, & opiniones eorum, quibus Propheta, & Apostoli, hoc Verbum Dei prædicare solebant; quod ideo fecerunt, ut id homines sine ulla repugnantia, atque integro animo amplecterentur. Fundamentalibus deinde fidei ostensis, concludo demique objectum cognitionis revelata nihil esse præter obedientiam, atque adeo à naturali cognitione tam objecto, quam fundamentis, & mediis prorsus distinctam esse, & nihil cum hac commune habere, sed tam hanc, quam illam suum regnum absque ulla alterius repugnantia obtinere, & neutram alterutri ancillari debere. Porro quia hominum ingenium varium admodum est, & aliis his, aliis illis opinionibus melius acquiescit, & quod hunc ad religionem, illum ad risum movet, inde cum supra dictis

concludo, unicuique sui iudicii libertatem, & potestatem fundamenta fidei ex suo ingenio interpretandi relinquendam & fidem uniuscuiusque ex solis operibus iudicandam, num pia, an impia sit? sic ergo omnes integro, & libero animo Deo obicere poterunt, & sola iustitia, & charitas apud omnes in pretio erit. Postquam his libertatem, quam lex divina revelata unicuique concedit, ostendi, ad alteram questionis partem pergo; nempe hanc eandem libertatem salvâ reipublica pace, & summarum potestatum jure posse, & etiam concedi debere, nec posse adimi, absque magno pacis periculo, magnoque totius Reipublice detrimento: ad hac autem demonstrandum à jure naturali uniuscuiusque incipio; quod scilicet eo usque se extendit, quo uniuscuiusque cupiditas & potentia se extendit, & quod nemo jure natura ex alterius ingenio vivere tenetur, sed sua unusquisque libertatis vindex est. Præterea ostendo hoc jure neminem revera cedere, nisi qui potestatem se defendendi in alium transfert, atque cum necessario hoc jus naturale absolute retinere, in quem unusquisque jus suum ex proprio suo ingenio vivendi, simul cum potestate sese defendendi transtulit; atque hinc ostendo, eos, qui summum imperium tenent, jus ad omnia; quæ possunt, habere, solosque vindices juris, et libertatis esse, reliquos autem ex solo eorum decreto omnia agere debere. Verum quoniam nemo potestate suâ se defendendi ita privare potest, ut homo esse desinat, hinc concludo, neminem jure suo naturali absolute privari posse, sed subditos quaedam quasi natura jure retinere, quæ iis adimi non possunt sine magno imperii periculo, quæque adeo ipsis vel tacite conceduntur, vel ipsi expresse cum iis, qui imperium tenent, stipulantur. His consideratis ad Rempublicam Hebræorum transeo, quam, ut ostendam quâ ratione, & quorum decreto Religio vim juris habere incepit, & obiter etiam alia, quæ scitu digna videbantur, satis prolixè describo. Post hæc ostendo, eos qui summum imperium tenent, non tantum juris civilis, sed etiam sacri vindices, & interpretes esse, eosque solos jus habere discernendi, quid justum, quid injustum, quid pium, & quid impium sit: & tandem concludo, eosdem hoc jus optime retinere, & imperium tuto conservare posse, si modo unicuique & sentire, quæ velit, & quæ sentiat dicere concedatur.

Hæc sunt Philosophæ lector, quæ tibi hic examinanda do, quæque non ingrata fore confido ob præstantiam, & utilitatem argumenti, tam totius operis, quam uniuscuiusque capituli, de quibus plura adderem, sed

(**)

nolo

P R Æ F A T I O.

nolo ut hæc præfatio in volumen crescat, præsertim quia præcipua philosophis satis superque nota esse credo; reliquis autem hunc tractatum commendare non studeo, nam nihil est quod sperem, eundem iis placere aliqua ratione posse; novi enim, quam pertinaciter ea præjudicia in mente inhaerent, quæ pietatis speciem amplexus est animus; novi deinde, æque impossibile esse vulgo superstitionem adimere, ac metum: novi denique constantiam vulgi contumaciam esse; nec ratione regi, sed impetu rapti ad laudandum vel vituperandum. Vulgus ergo & omnes, qui cum vulgo iisdem affectibus conflantur, ad hæc legenda non invito, quin potius vellem, ut hunc librum prorsus negligant, quam eundem perverse, ut omnia solent, interpretando, molesti sint, & dum sibi nihil profunt, aliis obsint, qui liberius philosopharentur, nisi hoc unum obstaret, quod putant rationem debere Theologiae ancillari; nam his hoc opus perquam utile fore confido.

Cæterum quoniam multis nec otium, nec animus forsitan erit, omnia perlegere, cogor hic etiam ut in fine hujus tractatus monere, me nihil scribere, quod non libentissime examini, & judicio summæ Potestatis Patriæ meæ subijciam: nam si quid horum, quæ dico, judicabunt patriis legibus repugnare, vel communi saluti obesse, id ego indictum volo. Scio me hominem esse, & errare potuisse, ne autem errarem sedulo curavi, & apprime, ut quicquid scriberem, legibus patriæ, pietati, bonisque moribus omnino responderet.

INDEX

INDEX CAPITUM.

D E <i>Prophetia.</i>	C A P U T I.	Pag. I
<i>De Prophetis.</i>	C A P U T II.	15
<i>De Hebræorum vocatione. Et an Donum Propheticum Hebræis peculiare fuerit.</i>	C A P U T III.	30
<i>De Lege Divina.</i>	C A P U T IV.	43
<i>De Ratione, cur ceremonia instituta fuerint, & de fide historiarum, nempe, qua ratione, & quibus necessaria sit.</i>	C A P U T V.	55
<i>De Miraculis.</i>	C A P U T VI.	67
<i>De Interpretatione Scripturæ.</i>	C A P U T VII.	83
<i>In quo ostenditur Pentateuchon & libros Josua, Judicum, Rut, Samuëlis & Regum non esse autographa. Deinde inquiritur an eorum omnium Scriptores plures fuerint, an unus tantum, & quinam.</i>	C A P U T VIII.	103
<i>De iisdem Libris alia inquiruntur, nempe an Hebræis iis ultimam manum imposuerit: & deinde utrum notæ marginales, quæ in Hebræis codicibus reperiuntur, variæ fuerint lectiones.</i>	C A P U T IX.	115
<i>Reliqui veteris Testamenti Libri eodem modo quo superiores examinantur.</i>	C A P U T X.	127
<i>Inquiritur an Apostoli Epistolas suas tanquam Apostoli & Prophetæ; an vero tanquam Doctores scripserint. Deinde Apostolorum officium ostenditur.</i>	C A P U T XI.	137

INDEX CAPITUM

CAPUT XII.

De vero Legis divinae Syngrapho, & qua ratione Scriptura Sacra vocatur, & qua ratione Verbum Dei. Et denique ostenditur ipsam, quatenus Verbum Dei continet, incorruptam ad nos pervenisse. 144

CAPUT XIII.

Ostenditur Scripturam non nisi simplicissima docere, nec aliud praeter obedientiam intendere, nec de divina Naturâ aliud docere, quam quod homines certa vivendi ratione imitari possunt. 153

CAPUT XIV.

Quid sit fides, quinam fideles, fidei fundamenta determinantur, & ipsa a Philosophia tandem separatur. 159

CAPUT XV.

Nec Theologiam Rationi, nec Rationem Theologiae ancillari; ostenditur & ratio, qua nobis S. Scriptura auctoritatem persuademus. 166

CAPUT XVI.

De Reipublica Fundamentis, de jure uniuscujusque naturali & civili; deque Summarum Potestatum jure. 175

CAPUT XVII.

Ostenditur neminem omnia in Summam Potestatem transferre posse, nec esse necesse: De Republica Hebraeorum, qualis fuerit vivente Mose, qualis post ejus mortem antequam Reges elegerint, deque ejus praesentia: & denique de causis cur Respublica divina interire, & vix absque seditionibus subsistere potuerit. 187

CAPUT XVIII.

Ex Hebraeorum Republica, & historiis quadam dogmata Politica concluduntur. 207

CAPUT XIX.

Ostenditur, jus circa sacra penes summas potestates omnino esse, & Religionis cultum externum Reipublica paci accommodari debere, si Recte Deo obtemperare velimus. 214

CAPUT XX.

Ostenditur, in Libera Republica unicuique & sentire, quae velit, et quae sentiat dicere licere. 225

TRACTA-

TRACTATUS THEOLOGICO-POLITICI

C A P U T I.

De Prophetia.

Prophetia five Revelatio est rei alicujus certa cognitio à Deo hominibus revelata. Propheta autem is est, qui Dei revelata iis interpretatur, qui rerum à Deo revelatarum certam cognitionem habere nequeunt, quique adco mera fide res revelatas amplecti tantum possunt. Propheta enim apud Hebræos vocatur נביא *nabi*, id est orator, & interpres, at in Scriptura semper usurpatur pro Dei interprete, ut ex cap. 7. v. 1. Exodi colligitur. Ubi Deus Mosi dicit, *ecce & constituo Deum Pharaonis, & Aharon tuus frater erit tuus Propheta.* Quasi diceret, quoniam Aharon ea, quæ tu loqueris, Pharaoni interpretando, personam agit prophetæ, eris tu igitur quasi Deus Pharaonis, five qui vicem Dei agit.

De Prophetis in sequente capite, hic de Prophetia agemus, ex cujus jam tradita definitione sequitur cognitionem naturalem, Prophetiam vocari posse. Nam ea, quæ lumine naturali cognoscimus, a sola Dei cognitione, ejusque æternis decretis dependent. Verum, quia hæc cognitio naturalis omnibus hominibus communis est, dependet enim à fundamentis omnibus hominibus communibus, ideo à vulgo, ad rara semper, & à sua natura aliena anhelante, & dona naturalia spernente, non tanti æstimatur, & propterea, ubi de cognitione prophetica loquitur, hanc exclusam vult, attamen nihilominus æquali jure, ac alia, quæcunque illa sit, divina vocari potest, quandoquidem Dei natura, quatenus de ea participamus, Deique decreta eam nobis quasi dictant, nec ab illa, quam omnes divinam vocant, differt, nisi quod ea ultra limites hujus se extendit, & quod humanæ Naturæ leges, in se consideratæ, non possunt ejus esse causa, at respectu certitudinis, quam naturalis cognitio

A

gnitio involvit; & fontis, è quo derivatur (nempe Deo) nullo modo cognitione prophetice cedit. Nisi fortè aliquis intelligere, vel potius somniare velit, Prophetas corpus quidem humanum, mentem vero non humanam habuisse, adeoque eorum sensationes, & conscientiam alterius prorsus naturæ, quam nostræ sunt, fuisse.

At, quamvis scientia naturalis divina sit, ejus tamen propagatores non possunt vocari Prophetæ. Nam quæ illi docent, reliqui homines æquali certitudine, & dignitate, ac ipsi, percipere possunt, atque amplecti, idque non ex fide sola.

Cum itaque mens nostra ex hoc solo, quod Dei Naturam objective in se continet, & de eadem participat, potentiam habeat ad formandam quasdam notiones rerum naturam explicantes, & vitæ usum docentes; merito mentis naturam, quatenus talis concipitur, primam divinæ revelationis causam statuere possumus; ea enim omnia, quæ clare, & distincte intelligimus, Dei idea (ut modo indicavimus) & natura nobis dictat, non quidem verbis, sed modo longe excellentiore, & qui cum natura mentis optime convenit, ut unusquisque, qui certitudinem intellectus gustavit, apud se, sine dubio expertus est. Verum quoniam meum institutum præcipue est, de iis tantum loqui, quæ solam Scripturam spectant; sufficit de Lumine naturali hæc pauca dixisse. Quare ad alias causas, & media, quibus Deus ea hominibus revelat, quæ limites naturalis cognitionis excedunt, & etiam quæ non excedunt (nihil enim impedit, quominus Deus ea ipsa, quæ nos lumine naturæ cognoscimus, aliis modis hominibus communicet.) pergo, ut de iis prolixius agam.

Verum enim vero quicquid de iis dici potest ex Scriptura sola peti debet. Nam quid de rebus, limites nostri intellectus excedentibus dicere possumus, præter id, quod ex ipsis Prophetis ore, vel scripto nobis traditur? Et quia hodie nullos, quod sciam habemus Prophetas, nihil nobis relinquitur, nisi sacra volumina nobis à Prophetis relicta evolvere. Hac quidem cautione, ut nihil de similibus rebus statuamus, aut ipsis Prophetis aliquid tribuamus, quod ipsi non clare dictaverunt. Sed hic apprime notandum quod Judæi nunquam causarum mediarum, sive particularium faciunt mentionem, nec eas curant, sed religionis ac pietatis, sive (ut vulgo dici solet)

solet) devotionis causa ad Deum semper recurrunt; si enim ex gr. pecuniam mercatura lucrati sunt, eam à Deo sibi oblatam ajunt, si aliquid, ut sit, cupiunt, dicunt, Deum eorum cor disposuisse, & si quid etiam cogitant, Deum id eis dixisse ajunt. Quare non omne id, quod scriptura ait Deum alicui dixisse, pro Prophetia, & cognitione supernaturali habendum, sed tantum id, quod scriptura expresse dicit, vel quod ex circumstantiis narrationis sequitur, Prophetiam, sive revelationem fuisse.

Si igitur sacra volumina percurramus, videbimus, quod omnia, quæ Deus Prophetis revelavit, iis revelata fuerunt, vel verbis, vel figuris, vel utroque hoc modo, verbis scilicet, & figuris. Verba vero, & etiam figuræ vel veræ fuerunt, & extra imaginationem Prophetæ audientis, seu videntis, vel imaginariæ, quia nimirum Prophetæ imaginatio, etiam vigilando, ita disponebatur, ut sibi clare videretur verba audire, aut aliquid videre.

Voce enim vera revelavit Deus Mosi Leges, quas Hebræis præscribi volebat, ut constat ex Exodo cap. 25. v. 22. ubi ait וְנִשְׁמַעְתִּי לְךָ שֵׁם וּדְבַרְתִּי אִתְּךָ מֵעַל הַכַּפֹּרֶת מִבֵּין שְׁנֵי הַכְּרוּבִים & paratus ero tibi ibi, & loquar tecum ex illa parte tegminis, quæ est inter duos Cherubines. Quod quidem ostendit, Deum usum fuisse voce aliqua vera, quandoquidem Moses, ubicunqun volebat, Deum ibi ad loquendum sibi paratum inveniebat. Et hæc sola, qua scilicet lex prolata fuit, vera fuit vox, ut mox ostendam.

Vocem, quæ Deus Samuëlem vocavit, veram suspicarer fuisse, quia 1 Shamuëlis cap. 3. v. ultimo dicitur. וַיֹּסֵף יְהוָה לְהִרְאֶה בְּשֵׁלָה & rursus apparuit Deus Shamuëli in Shilo, quia manifestatus fuit Deus Shamuëli in Shilo verbo Dei; quasi diceret, apparitio Dei Shamuëli nihil aliud fuit, quam quod Deus se verbo ipsi manifestavit, vel nihil aliud fuit, quam quod Shamuël Deum audiverit loquentem. Attamen, quia cogimur distinguere inter Prophetiam Mosis; & reliquarum Prophetarum; necessario dicendum hanc vocem à Shamuële auditam, imaginariam fuisse; quod inde etiam colligi potest, quod ipsa vocem Heli, quam Shamuël maxime audire solebat, adeoque promptius etiam imaginari poterat, referebat: ter enim à Deo vocatus, suspicatus

est se ab Heli vocari. Vox, quam Abimelech audivit, imaginaria fuit; Nam dicitur Gen. cap. 20. vers. 6. *Et dixit ipsi Deus in somnis &c.* Quare hic non vigilando, sed tantum in somnis (tempore scilicet quo imaginatio maxime naturaliter apta est, ad res, quæ non sunt, imaginandum) Dei voluntatem imaginari potuit.

Verba Decalogi ex opinione quorundam Judæorum non fuerunt à Deo prolata, sed putant, quod Israëlita strepitum tantum audiverunt, nulla quidem verba proferentem atq; eo durante Leges decalogi pura mente perceperunt. Quod ego etiam aliquando suspicatus sum, quia videban verba Decalogi Exodi variare ab iis Decalogi Deut.; ex quo videtur sequi (quandoquidem Deus semel tantum locutus est,) Decalogum non ipsa Dei verba, sed tantum sententias docere velle. Attamen nisi Scripturæ vim inferre velimus omnino concedendum est, Israëlitas veram vocem audivisse. Nam Scriptura Deut. cap. 5. vers. 4. expresse dicit *פנים בפנים דבר יהוה עמכם ונו* *De facie ad faciem locutus est Deus vobiscum &c.* hoc est, ut duo homines suos conceptus invicem, mediantibus suis duobus corporibus, communicare solent. Quapropter magis cum Scriptura convenire videtur, quod Deus aliquam vocem vere creavit, qua ipse decalogum revelavit. Causâ autem cur verba, & rationes unius à verbis & rationibus alterius variant, de ea vide cap. 8. Verum enimvero nec hoc modo omnis tollitur difficultas. Nam non parum à ratione alienum videtur, statuere, quod res creata, à Deo eodem modo, ac reliquæ, dependens, essentiam, aut existentiam Dei re, aut verbis, exprimere, aut explicare per suam personam posset. Nempe dicendo in prima persona ego sum Jehova Deus tuus &c.; Et quamvis, ubi aliquis ore dicit, *ego intellexi*, nemo putet, os sed tantum mentem hominis id dicentis intellexisse, quia tamen os ad naturam hominis id dicentis refertur, & etiam is, cui id dicitur, naturam intellectus perceperat, mentem hominis loquentis per comparisonem sui facile intelligit. At qui Dei nihil præter nomen antea noverant, & ipsum alloqui cupiebant, ut de ejus Existentia certi fierent; non video quomodo eorum petitioni satisfactum fuit per creaturam (quæ ad Deum non magis, quam reliqua creata, refertur, & ad Dei naturam non pertinet) quæ diceret, ego sum Deus.

Deus. Quæso quid si Deus labia Mosis, sed quid Mosis? imo alicujus bestiaæ contorsisset ad eadem pronuntiandum, & dicendum, ego sum Deus, an inde Dei existentiam intelligerent? Deinde Scriptura omnino indicare videtur Deum ipsum locutum fuisse, (quem ad finem è cœlo supra montem Sinai descenderit,) & Judæos non tantum eum loquentem audivisse, sed Magnates eum etiam vidisse (vide Exodi cap. 24.) nec Lex, Mosis revelata, cui nihil addere, nihil adimere licebat, & quæ tanquam jus Patriæ instituta fuit, unquam præcepit, ut credamus, Deum esse incorporeum, nec etiam eum nullam habere imaginem, sive figuram, sed tantum Deum esse, eique credere, eumque solum adorare, à cujus cultu ne discederent, præcepit, ne ei aliquam imaginem affingerent, nec ullam facerent; Nam, quandoquidem Dei imaginem non viderant, nullam facere potuerant, quæ Deum, sed quæ necessario rem aliam creatam, quam viderant, referret; adeoque ubi Deum per illam imaginem adorarent, non de Deo, sed de re, quam illa imago referret; cogitarent, & sic tandem honorem Dei, ejusque cultum illi rei tribuerent. Quinimo Scriptura clare indicat Deum habere figuram, & Mosis, ubi Deum loquentem audiebat, eam aspexisse, nec tamen videre contigisse, nisi Dei posteriora. Quare non dubito, quin hic aliquod lateat mysterium, de quo infra fufius loquemur. Hic ostendere pèrgam loca Scripturæ, quæ media indicant, quibus Deus sua decreta hominibus revelavit.

Quod Revelatio per solas imagines contigit, patet ex primo Paralip. cap. 22. ubi Deus Davidi iram suam ostendit per Angelum, gladium manu prehendentem. Sic etiam Balamo: Et quamvis Maimonides, & alii hanc historiam & itidem omnes, quæ Angeli alicujus apparitionem narrant, ut illa Manoaæ, Abrahami, ubi filium immolare putabat, & c. in somnis contigisse volunt; non vero, quod aliquis oculis apertis Angelum videre potuerit: illi sane garrunt; nam nihil aliud eurraverunt, quam nugas Aristotelicas, & sua propria figmenta ex Scriptura extorquere; quo mihi quidem nihil magis ridiculum videtur.

Imaginibus vero non realibus, sed à sola imaginatione Prophetæ dependentibus revelavit Deus Josepho Dominium sibi futurum.

Per imagines, & verba revelavit Deus Josua, se pro iis pugnaturum, nimirum ostendens ei Angelum cum gladio, quasi ducem exercitus, quod etiam verbis ei revelaverat, & Josua ab Angelo audiverat. Eisaï etiam (ut cap. 6. narratur) representatum fuit per figuras Dei providentiam populum deserere, nempe imaginando Deum ter Sanctum in throno altissimo, & Israëlitas illuvie peccatorum inquinatos, & sterquilinis quasi immerfos, adeoque à Deo maxime distantes. Quibus præsentem populi miserimum statum intellexit, ejusdem vero futuræ calamitates, verbis, tanquam à Deo prolatis, ei revelatæ fuerunt. Et ad hujus exemplar multa possem adferre exempla, ex sacris literis, nisi putarem ea omnibus esse satis nota.

Sed hæc omnia clarius confirmantur ex textu Numer. Cap. 12. *אם יהיה נביאכם יהוה נמר את אליו אתודע*, sic sonante; בחלום אדבר בו לא בן עבדי משה וכן פה אל פה אדבר בו ומראה *ולא בחזית ומסגרת יהוה יביט* *Si aliquis vestri Propheta Dei erit, in visione ei revelabor.* (id est per figuras, & hieroglyphica; nam de Prophetia Mosis ait esse visionem siue hieroglyphicis.) *in somnis loquor ipsi*, (id est non verbis realibus, & vera voce.) *Verum Mose non sic (revelor) ore ad os loquor ipsi, & visione, sed non enigmatis, & imaginem Dei aspiciit*, hoc est me aspiciens, ut focus, non vero perterritus mecum loquitur; ut habetur in Exodo cap. 33. *ו. 17.* Quare non dubitandum est, reliquos Prophetas, vocem veram non audivisse, quod magis adhuc confirmatur ex Deut. cap. 34. *ו. 10.* ubi dicitur *ולא קם נביא עוד כישראל כמשה אשר ידעו יהוה פנים* *& non constitit, (proprie surrexit,) unquam Israël prophetæ sicut Moses, quem Deus noverit de facie ad faciem*, quod quidem intelligendum est per solam vocem; nam nec Moses ipse Dei faciem nunquam viderat; (Exodi cap. 33.)

Præter hæc media, nulla alia, quibus Deus se hominibus communicaverit, in Sacris Litteris reperio, adeoque ut supra ostendimus, nulla alia fingenda, neque admittenda. Et quamvis clare intelligamus, Deum posse immediate se hominibus communicare; nam nullis mediis corporeis adhibitis, menti nostræ suam essentiam communicat; attamen ut homo aliquis sola mente aliqua perci-

perciperet, quæ in primis nostræ cognitionis fundamentis non continentur, nec ab iis deduci possunt, ejus mens præstantior necessario, atque humanâ longe excellentior esse deberet. Quare non credo illum alium ad tantam perfectionem supra alios pervenisse, præter Christum, cui Dei placita, quæ homines ad salutem ducunt, sine verbis, aut visionibus, sed immediate revelata sunt: adeo ut Deus per mentem Christi sese Apostolis manifestaverit, ut olim Moysi mediante voce aërea. Et ideo vox Christi, sicuti illa, quam Moyses audiebat, Vox Dei vocari potest. Et hoc sensu etiam dicere possumus, Sapientiam Dei, hoc est, Sapientiam, quæ supra humanam est, naturam humanam in Christo assumpsisse. Et Christum viam salutis fuisse.

Verum monere hic necesse est, me de iis, quæ quædam Ecclesiæ de Christo statuunt, prorsus non loqui, neque ea negare; nam libenter fateor me ea non capere. Quæ modo affirmavi, ex ipsa Scriptura conjicio. Nam nullibi legi, Deum Christo apparuisse, aut locutum fuisse, sed Deum per Christum Apostolis revelatum fuisse, eumque viam salutis esse, & denique veterem legem per Angelum, non vero à Deo immediate traditam fuisse &c. Quare, si Moyses cum Deo de facie ad faciem, ut vir cum socio solet (hoc est mediantibus duobus corporibus) loquebatur; Christus quidem de mente ad mentem cum Deo communicavit.

Asserimus itaque præter Christum, neminem nisi imaginationis ope, videlicet ope verborum, aut imaginum, Dei revelata accepisse, atque adeo ad prophetizandum, non esse opus perfectiore mente, sed vividiore imaginatione, ut clarius in sequenti capite ostendam. Hic jam quærendum est quidnam Sacræ Literæ intelligant per Spiritum Dei Prophetis infusum, vel quod Prophetæ ex Dei Spiritu loquebantur, ad quod investigandum, quærendum prius quid significat vox Hebræa רוּחַ *ruagh*, quam vulgus Spiritum interpretatur.

Vox רוּחַ *ruagh*, genuino sensu significat ventum, ut notum, sed ad plura alia significandum sæpissime usurpatur, quæ tamen hinc derivantur. Sumitur enim 1. ad significandum halitum, ut Psal. 135. v. 17. אַף אֵין יְשׁוּ רוּחַ כַּפֵּיהֶם *etiam non est Spiritus in ore suo.* 2. animum, sive respirationem, ut Samuelis I. cap. 30. v. 12.

רוּחַ

אֱלֹהִים *redire ei Spiritus*, id est, *respiravit*. Hinc fumitur
 3. pro animositate, & viribus, ut Josue cap. 2. v. 11. וְלֹא קָמָה עוֹד רוּחַ
nec constitit postea Spiritus in ullo viro. Item Ezechiel. cap. 2. v. 2.
 וְתָבֵנָה בִּי רוּחַ וְתַעֲמִדֵנִי עַל רַגְלֵי *venit in me Spiritus (seu vis) qui*
me fecit instare pedibus meis. Hinc fumitur 4. pro virtute, & aptitudine,
 ut Job cap. 32. v. 8. אֲכַוְרוּתָהּ הִיא כְּאֵנֶשׁ *certe ipsa Spiritus est in homine*,
 hoc est, scientia non præcise apud senes est querenda, nam illam
 à singulari hominis virtute, & capacitate pendere jam reperio. Sic
 Numeri cap. 27. v. 18. וִיר אִישׁ אֲשֶׁר רוּחַ בּוֹ *vir, in quo est Spiritus*. Su-
 mitur deinde 5. pro animi sententia, ut Num. cap. 14. v. 24. עַקֵּב
 רוּחַ אַחֲרָי עִמּוֹ *quoniam ipsi alius fuit Spiritus*, hoc est, alia
 animi sententia, sive alia mens. Item Prov. cap. 1. v. 23. אֲבִיעֶרָה
 לָכֶם רוּחַ *eloquar vobis Spiritum (hoc est mentem) meum*. Et hoc
 sensu usurpatur ad significandam voluntatem, sive decretum, ap-
 petitum, & impetum animi, ut Ezechiel. cap. 1. v. 12. אֵל אֲשֶׁר יְהִי
 שְׂמָרוֹ הָרוּחַ לְלַכְתָּ יִלְכוּ *quo erat Spiritus (seu voluntas) eundi ibant*.
 Item Esaia cap. 30. v. 1. וְלִנְסוֹךְ פְּסִכָהּ וְלֹא רוּחִי *ad fundendam*
fusionem & non ex meo Spiritu. Et cap. 29. vers. 10. כִּי נִסַּךְ עֲלֵיהֶם
quia fudit super ipsos Deus Spiritum (hoc est appeti-
tum) dormiendi. Et Judic. cap. 8. vers. 3. אִזּוֹ רַפְתָּה רוּחָם מֵעֲלֵיוֹ *tunc*
mitigatus est eorum Spiritus, sive impetus. Item Prov. cap. 16. vers. 33.
 מִוֶּשֶׁל כְּרוּחוֹ מְלוּכָד עִיר *qui dominatur Spiritui (sive appetitui) suo,*
quam quis capit civitatem. Idem cap. 25. vers. 27. אִישׁ אֵין מַעְצוֹר לְרוּחוֹ
vir, qui non cohibet Spiritum suum. Et Esaia cap. 33. vers. 11. רוּחָם
Spiritus vester est ignis, qui vos consumit. Porro hæc vox
 רוּחַ, quatenus animum significat, infervit ad exprimendum
 omnes animi passiones, & etiam dotes ut רוּחַ גְּבוּרָה *Spiritus altus*,
 ad significandum superbiam, רוּחַ שְׂפִלָּה *Spiritus demissus*, ad hu-
 militatem, רוּחַ רָעָה *Spiritus malus*, ad odium & melancholiam,
 רוּחַ טוֹבָה *Spiritus bonus*, ad benignitatem, רוּחַ קְנָאָה *Spiritus Zelo-*
typia רוּחַ חֲכָמָה: *Spiritus (sive appetitus) fornicationum*, רוּחַ חֲכָמָה:
Spiritus sapientie: consilii: fortitudinis: ist est, (nam He-
braice frequentius substantivis, quam adjectivis utimur) animus
sapiens, prudens, fortis, vel virtus sapientie, consilii, fortitudi-
nis, רוּחַ חַן Spiritus benevolentia &c. 6. significat ipsam mentem sive
 animam,

animam, ut Ecclef. 3. verf. 19. וְרוּחַ אֶחָד לְכֹל *Spiritus* (five anima) eadem est omnibus וְהָרוּחַ תִּשׁוּב אֶל הָאֱלֹהִים & *Spiritus ad Deum reuertitur*. 7. Denique significat mundi plagas (propter ventos, qui inde flant) & etiam latera cujuscunque rei, quæ illas mundi plagas respiciunt. Vide Ezechielem cap. 37. verf. 9. & cap. 42. verf. 16, 17, 18, 19, &c.

Jam notandum, quod res aliqua ad Deum refertur, & Dei dicitur esse. 1. Quia ad Dei naturam pertinet, & quasi pars est Dei, ut cum dicitur כַּח יְהוָה *potentia Dei*. עֵינֵי יְהוָה *oculi Dei*. 2. Quia in Dei potestate est; & ex Dei nutu agit, sic in Sacris coeli vocantur *cali Dei*, quia Dei quadriga, & domicilium sunt: Assyria flagellum Dei vocatur, & Nabucadonosor servus Dei, &c. 3. Quia Deo dicata est, ut *templum Dei*: נֶזֶר אֱלֹהִים *Dei Nazarenus*. לֶחֶם יְהוָה *panis Dei* &c. 4. Quia per Prophetas tradita est, at non Lumine naturali revelata; ideo Lex Mosis, Lex Dei vocatur. 5. Ad rem in superlativo gradu exprimendum, ut *montes Dei*, hoc est, montes altissimi: *somnus Dei*, id est, profundissimus, & hoc sensu Amos cap. 4. verf. 11. explicandus est, ubi Deus ipse sic loquitur הֲפִכְתִּי אֶתְכֶם כַּמְהִפְכֵת אֱלֹהִים אֶרֶץ *subverti vos, sicuti subversio Deo* (subvertit) *Sodomam & Gomorram*, id est, sicuti memorabilis illa subversio: Nam, cum Deus ipse loquatur, aliter proprie explicari non potest. Scientia etiam naturalis Salomonis, Dei scientia vocatur, id est, divina, five supra communem. In Psalmis etiam vocantur *cedri Dei*, ad exprimendam earum insolitam magnitudinem. Et 1 Shamuelis cap. 11. verf. 7. ad significandum metum admodum magnum, dicitur וַיִּפֹּל פָּחַד יְהוָה עַל הָעָם & *cecidit metus Dei supra populum*. Et hoc sensu omnia, quæ captum Judæorum superabant, & quorum causas naturales tum temporis ignorabant, ad Deum referri solebant. Ideo tempestas *inrepatio Dei*, tonitrua autem, & fulmina, Dei sagittæ vocabantur; putabant enim, Deum ventos in cavernis, quas Dei araria vocabant, inclusos habere, in qua opinione ab Ethnicis in hoc differebant, quod non Æolum, sed Deum eorum rectorem credebant. Hac etiam de causa miracula opera Dei vocantur, hoc est, opera stupenda. Nam sane omnia naturalia

Dei opera sunt, & per solam divinam potentiam sunt, & agunt. Hoc ergo sensu Psaltes vocat *Aegypti miracula Dei potentias*, quia Hebræis nihil simile expectantibus viam ad salutem in extremis periculis aperuerunt, atque ideo ipsi eadem maxime admirabantur.

Cum igitur opera naturæ insolita, opera Dei vocentur, & arbores insolitæ magnitudinis arbores Dei, minime mirandum, quod in Genesi homines fortissimi, & magnæ staturæ, quamvis impii raptores, & scortatores, filii Dei vocantur. Quare id absolute omne, quo aliquis reliquos excellebat, ad Deum referre solebant antiqui, non tantum Judæi, sed etiam ethnici; Pharaon enim ubi somnii interpretationem audivit, dixit, Josepho mentem Deorum inesse, & Nabucadonosor etiam Danieli dixit, eum mentem Deorum Sanctorum habere. Quin etiam apud Latinos nihil frequentius; nam quæ affabre facta sunt, dicunt ea divina manu fuisse fabricata, quod si quis Hebraice transferre vellet, deberet dicere, *Manu Dei fabricata*, ut Hebraizantibus notum.

His itaque Loca Scripturæ, in quibus de Dei Spiritu fit mentio facile intelligi, & explicari possunt; Nempe רוח אלהים *Spiritus Dei*, & רוח יהוה *Spiritus Jehova* quibusdam in locis nihil aliud significat, quam ventum vehementissimum, siccissimum, & fatalem, ut in Esaia cap. 40. v. 7. רוח יהוה נושבה בו *ventus Jehova flavit in eum*, hoc est, ventus siccissimus, & fatalis. Et Geneseos cap. 1. vers. 2. & *ventus Dei*, (sive ventus fortissimus) *movebatur super aquam*. Deinde significat animum magnum; Gideonis enim, & Samsonis animum vocantur in Sacris Literis רוח יהוה *Spiritus Dei*, hoc est, animus audacissimus, & ad quævis paratus. Sic etiam quæcunque virtus, sive vis supra communem vocatur רוח יהוה *Spiritus*, seu *virtus Dei*, ut in Exod. cap. 31. vers. 3. וואמלא אהו רוח אלחים & *adimplebo ipsum* (nempe Betzaleelem) *Spiritu Dei*, hoc est, (ut ipsa Scriptura explicat) ingenio, & arte supra communem hominum sortem. Sic Esaia cap. 11. vers. 2. ונחה עליו רוח יהוה *et quiescet supra ipsum Spiritus Dei*, hoc est, ut ipse Propheta, more in Sacris Literis usitatissimo, particulatim postea id explicando declarat, virtus sapientiæ, consilii, fortitudinis &c., sic etiam melancholia Saulis vocatur רוח אלהים רע *Dei Spiritus malus*, id est, melancholia

profun-

profundissima; fervi enim Saulis, qui ejus melancholiam Dei melancholiam vocabant, ei fuerunt authores, ut aliquem ad se musicum vocaret, qui fidibus canendo ipsum recrearet, quod ostendit eos per *Dei melancholiam*, naturalem melancholiam intellexisse. Significatur deinde per רוח יהוה *Dei Spiritum*, ipsa hominis mens, sicuti in Job cap. 27. vers. 3. ורוח אלהים באפי & *Spiritus Dei in naso meo*, alludens ad id, quod habetur in Genesi, nempe, quod Deus flavit animam vitæ in naso hominis. Sic Ezechiel, mortuis prophetizans, ait cap. 37. vers. 14. ונתתי רוحي בכם וחייתם & *dabo meum Spiritum vobis, & vivetis*; id est, vitam vobis restituum. Et hoc sensu dicitur Jobi cap. 34. vers. 14. אם ישם אליו לבו רוחו ונשמתו & *animam suam sibi recolliget*. Sic etiam intelligendus est Genes. cap. 6. vers. 3. לא ידון רוחי באדם לעולם לא יאסף רוחי באדם & *non ratiocinabitur Spiritus meus in homine unquam, quoniam caro est*, hoc est, homo posthac ex decretis carnis & non mentis, quam ipsi, ut de bono discerneret, dediget. Sic etiam Psalmi 51. v. 12. 13. לך טהור כרא לי אלהים ורוח נכון חדש בקרבי: אל תשליכני מפניך ורוח קדשך אל תקח ממני & *Spiritum (id est appetitum) decentem (sive moderatum) in me renova, non me rejice è tuo conspectu, nec mentem tuam sanctitatis ex me cape*. Quia peccata ex sola carne oriri credebantur, mens autem non nisi bonum suadere, ideo contra carnis appetitum Dei auxilium invoecat, mentem autem, quam Deus Sanctus ipsi dedit, à Deo conservari tantum precatur. Jam, quoniam Scriptura Deum instar hominis depingere, Deoque mentem, animum, animique affectus, ut & etiam corpus, & halitum tribuere, propter vulgi imbecillitatem, solet; ideo רוח יהוה *Spiritus Dei* in Sacris sæpe usurpatur pro mente, scilicet animo, affectu, vi, & halitu oris Dei. Sic Esaias cap. 40. vers. 13. ait, הוה הוה מי תכן את רוח יהוה? (sive mentem) hoc est, quis Dei mentem præter Deum ipsum ad aliquid volendum determinavit? & cap. 63. vers. 10. ויהסדו מרו ועצבו ארתי רוח קדשן & *ipsi amaritudine, & tristitia effecerunt Spiritum sue sanctitatis*, & hinc fit ut pro Lege Moïsi usurpari soleat, quia Dei quasi mentem explicat,

cat, ut ipse Esaias in eodem cap. vers. 11. *רוח ה' שם בקרבנו את ר'ו* *Ubi (ille) est, qui posuit in medio ejus Spiritum sua sanctitatis,* nempe, Legem Moſis, ut clare ex toto contextu orationis colligitur; & Nehemias cap. 9. vers. 20. *ו'רוחך ה' מ'בה נתת להשכילם* *Spiritum, sive mentem tuam bonam eis. didisti, ut eos intelligentes faceres,* de tempore enim Legis loquitur, & etiam ad id Deut. cap. 4. vers. 6. alludit, ubi Moſes ait, *quoniam ipsa (nempe Lex) est vestra scientia, & prudentia, &c* Sic etiam in Psalmo 143. vers. 11. *רוחך* *mens tua bona me. ducet. in terram planam;* hoc est, mens tua nobis revelata me in rectam viam ducet. Significat etiam, uti diximus Spiritus Dei, Dei halitum, qui etiam improprie, sicuti mens, animus, & corpus Deo in Scriptura tribuitur, ut Psal. 33. vers. 6. Deinde Dei potentiam, vim, sive virtutem, ut Job. cap. 33. vers. 4. *רוח אל עשתי* *Spiritus Dei me fecit,* hoc est, virtus, sive potentia Dei, vel si mavis, Dei decretum; nam Psaltes poëtice loquendo, etiam ait, jussu Dei coeli facti sunt, & Spiritu, sive flatu oris sui (hoc est, decreto suo, uno quasi flatu pronuntiato) omnis eorum exercitus. Item Psalmo 139. vers. 7. *אנח אלך מרוחך ואנח מפניך אברה* *quo ibo. (ut sim) extra Spiritum tuum, aut quo fugiam, (ut sim) extra tuum conspectum,* hoc est (ut ex iis, quibus Psaltes ipse hoc pergit amplificare, patet) quo ire possum, ut sim extra tuam potentiam, & praesentiam? Denique *רוח ה' יהיה* *Spiritus Dei usurpatur in Sacris ad animi Dei affectus exprimendum, nempe Dei benignitatem, & misericordiam,* ut in Michæ cap. 2. vers. 7. *רוח יהוה הקצר* *num angustatus est Spiritus Dei? (hoc est, Dei misericordia) sunt ne haec (scæva scilicet) ejus opera?* Item Zachar. cap. 4. v. 6. *לא בחיל ולא בכח כי אם ברוח* *non exercitu, nec vi, sed solo meo Spiritu,* id est, sola mea misericordia. Et hoc sensu puto etiam intelligendum esse vers. 12. capitis 7. ejusdem Prophetæ nempe *שמו שמו שמיר משמוע את התורה ואת* *cor suum constituerunt cantum, ne obedirent Legi, & mandatis, quæ Deus misit ex suo Spiritu (hoc est, ex sua misericordia) per primos Prophetas.* Hoc etiam sensu ait Hagæus cap. 2. vers. 5. *וירחי עומרת בתוככם אל ה'ראו* *Spiritus meus (sive mea gratia) permanet inter vos, nolite timere. Quod*

autem:

autem Esaias cap. 48. vers. 16. ait **ועתה יהוה אלהים שלחני ורוחו** *at nunc Dominus Deus me misit, ejusque Spiritus*, potest quidem intelligi per Dei animum, & misericordiam, vel etiam per ejus mentem in Lege revelatam; nam ait *à principio* (hoc est, cum primum ad vos veni, ut vobis Dei iram, ejusque sententiam contra vos prolatam prædicarem) *non occulte locutus sum, ex tempore, quo ipsa* (prolata) *fuit, ego adsui,* (ut ipse cap. 7. testatus est) *at nunc hatus nuncius sum, & Dei misericordia missus, ut vestram restaurationem canam.* Potest etiam, uti dixi, per Dei mentem in Lege revelatam intelligi, hoc est, quod ille jam etiam ex mandato Legis, nempe Levit. cap. 19. vers. 17. ad eos monendum venit. Quare eos iisdem conditionibus, & eodem modo, quo Moses solebat, monet. Et tandem, ut etiam Moses fecit, eorum restaurationem prædicando desinit. Attamen prima explicatio mihi magis consona videtur.

Ex his omnibus, ut tandem ad id, quod intendimus, revertamur, hæ Scripturæ phrasæ perspicuæ sunt, nempe *Propheta Spiritus Dei fuit, Deus Spiritum suam hominibus infudit, homines Spiritu Dei, & Spiritu Sancto repleti sunt.* &c. Nihil enim aliud significant, quam quod Prophetæ virtutem singularem & supra communem habebant, quodque pietatem eximia animi constantia colebant. Deinde quod Dei mentem, sive sententiam percipiebant; ostendimus enim, Spiritum Hebraice significare tam mentem, quam mentis sententiam, & hac de causa, ipsam Legem quia Dei mentem explicabat, Spiritum sive mentem Dei vocari, quare æquali jure imaginatio Prophetarum quatenus per eam Dei decreta revelabantur, mens Dei etiam vocari poterat, Prophetæque mentem Dei habuisse dici poterant. Et quamvis menti etiam nostræ, mens Dei, ejusque æternæ sententiæ inscriptæ sint, & consequenter mentem etiam Dei (ut cum Scriptura loquar) percipiamus; tamen quia cognitio naturalis omnibus communis est, non tanti ab hominibus, ut jam diximus, æstimatur, & præcipue ab Hebræis, qui se supra omnes esse jactabant, imo qui omnes, & consequenter scientiam omnibus communem, contemnere solebant. Denique Prophetæ Dei Spiritum habere dicebantur, quia homines causas Propheticæ cognitionis ignorabant, eandemque admirabantur, & propterea, ut reliqua

portenta, ipsam ad Deum referre, Denique cognitionem vocare solebant.

Possumus jam igitur sine scrupulo affirmare, Prophetas, non nisi ope imaginationis, Dei revelata percepisse, hoc est, mediantibus verbis, vel imaginibus, iisque veris, aut imaginariis. Nam, cum nulla alia media in Scriptura præter hæc reperiamus, nulla etiam alia, ut jam ostendimus, nobis fingere licet. Quibus autem naturæ legibus id factum fuerit, fateor me ignorare. Potuissim quidem, ut alii, dicere, per Dei potentiam factum fuisse; attamen garrire viderer. Nam idem esset, ac si termino aliquo transcendentali formam alicujus rei singularis velim explicare. Omnia enim per Dei potentiam facta sunt: Imo quia Naturæ potentia nulla est nisi ipsa Dei potentia, certum est nos eadem Dei potentiam non intelligere, quatenus causas naturales ignoramus; adeoque stulte ad eandem Dei potentiam recurritur, quando rei alicujus causam naturalem, hoc est, ipsam Dei potentiam ignoramus. Verum nec nobis jam opus est, Propheticæ cognitionis causam scire: Nam ut jam monui, hic tantum Scripturæ documenta investigare conamur, ut ex iis, tanquam ex datis naturæ, nostra concludamus; documentorum autem causas nihil curamus.

Cum itaque Prophetæ imaginationis ope Dei revelata perceperint, non dubium est, eos multa extra intellectus limites percipere potuisse; nam ex verbis, & imaginibus longe plures ideæ componi possunt, quam ex solis iis principiis, & notionibus quibus tota nostra naturalis cognitio superstruitur.

Patet deinde, cur Prophetæ omnia fere parabolice, & ænigmatice perceperint, & docuerint, & omnia spiritualia corporaliter expresserint: hæc enim omnia cum natura imaginationis magis conveniunt. Nec jam mirabimur, cur Scriptura, vel Prophetæ adeo improprie, & obscure de Dei Spiritu, sive mente loquantur, ut Numeri cap. 11. vers. 17. & Primi Regum cap. 22. vers. 2. &c. Deinde quod Michæas Deum sedentem, Daniel autem ut senem vestibus albis indutum, Ezechiel vero veluti ignem, & qui Christo aderant, Spiritum Sanctum, ut columbam descendentem, Apostoli vero ut linguas igneas, & Paulus denique, cum prius converteretur, lu-

cem

cem magnam viderit. Hæc enim omnia cum vulgariis de Deo & Spiritibus imaginationibus, plane conveniunt. Denique quoniam imaginatio vaga est, & inconstans, ideo Prophetia Prophetis non diu hærebat, nec etiam frequens, sed admodum rara erat, in paucissimis scilicet hominibus, & in iis etiam admodum raro. Cum hoc ita sit, cogimur jam inquirere, unde Prophetis oriri potuit certitudo eorum, quæ tantum per imaginationem, & non ex certis mentis principiis percipiabant. Verum quicquid & circa hoc dici potest, ex Scriptura peti debet, quandoquidem hujus rei (ut jam diximus) veram scientiam non habemus, siue eam per primas suas causas explicare non possumus. Quid autem Scriptura de certitudine Prophetarum doceat, in sequente capite ostendam, ubi de Prophetis agere constitui.

CAPUT II.

De Prophetia.

EX superiore capite, ut jam indicavimus, sequitur Prophetas non fuisse perfectiore mente præditos, sed quidem potentiam vividius imaginandi, quod Scripturæ narrationes abunde etiam docent. De Salomone enim constat, eum quidem sapientiam, sed non dono Prophetico cæteros excelluisse. Prudentissimi etiam illi Heman, Darda, Kalchol, Prophetæ non fuerunt, & contra homines rustici, & extra omnem disciplinam; imo mulierculæ etiam, ut Hagar ancilla Abrahami, dono Prophetico fuerunt præditæ. Quod etiam cum experientia, & ratione convenit: Nam qui maxime imaginatione pollent, minus apti sunt ad res pure intelligendum, & contra, qui intellectu magis pollent, eumque maxime colunt, potentiam imaginandi magis temperatam, magisque sub potestatem habent, & quasi freno tenent, nè cum intellectu confundatur. Qui igitur sapientiam & rerum naturalium, & spiritualium cognitionem ex Prophetarum libris investigare student, totâ errant viâ: quod, quoniam tempus, Philosophia, & denique res ipsa postulat, hic fuse ostendere decrevi, parum curans, quid superstitio ogganniat, quæ nullos magis odit, quam qui

veram

veram scientiam, veramque vitam colunt. Et, proh dolor! res eo jam pervenit, ut, qui aperte fatentur, se Dei ideam non habere, & Deum non nisi per res creatas (quarum causas ignorant) cognoscere, non erubescant Philosophos Atheismi accusare.

Ut autem rem ordine deducam, ostendam, Prophetias variavisse, non tantum pro ratione imaginationis, & temperamenti corporis cujusque Prophetæ, sed etiam pro ratione opinionum, quibus fuerant imbuti, atque adeo Prophetiam numquam Prophetas doctiores reddidisse, ut statim fufius explicabo, sed prius de certitudine Prophetarum hic agendum, tum quia hujus capituli argumentum spectat, tum etiam quia ad id, quod demonstrare intendimus, aliquantum infervit.

Cum simplex imaginatio non involvat ex sua natura certitudinem, sicuti omnis clara & distincta idea, sed imaginationi, ut de rebus, quas imaginamur, certi possimus esse, aliquid necessario accedere debeat, nempe ratiocinium, hinc sequitur Prophetiam per se non posse involvere certitudinem, quia, ut jam ostendimus, à sola imaginatione pendeat; & ideo Prophetæ non certi erant de Dei revelatione, per ipsam revelationem sed per aliquod signum, ut patet ex Abrahamo (vide Genes. cap. 15. vers. 8.) qui audita Dei promissione signum rogavit, ille quidem Deo credebat, nec signum petiit, non ut Deo fidem haberet, sed ut sciret id à Deo ei promitti, Idem etiam clarius ex Gideone constat, sic enim Deo ait *ועשרת לי עמי* & *fac mihi signum* (ut sciam) *quod tu mecum loqueris.* Vide Judicum cap. 6. vers. 17. Mosi etiam dicit Deus *וזה לך האות כי אנכי אלחתיך* & *hoc (sit) sibi signum, quod ego te misi.* Ezechias, qui dudum noverat Esaiam esse Prophetam, signum Prophetiæ ejus valetudinem prædicentis rogavit. Quod quidem ostendit Prophetas semper signum aliquod habuisse, quo certi fiebant de rebus, quas Prophetice imaginabantur, & ideo Moses monet. (vide Deut. cap. 18. vers. ult.) ut signum ex Propheta perant, nempe eventum alicujus rei futuræ. Prophetia igitur hac in re naturali cedit cognitioni, quæ nullo indiget signo, sed ex sua natura certitudinem involvit. Etenim hæc certitudo Prophetica mathematica quidem non erat, sed tantum moralis: Quid etiam

ex

ex ipsa Scriptura constat; nam Deut. cap. 14. monet Moses, quod si quis Propheta novos Deos docere velit, is, quamvis suam confirmet doctrinam signis, & miraculis, mortis tamen damnetur; nam, ut ipse Moses pergit, Deus signa etiam, & miracula facit ad tentandum populum, atque hoc Christus etiam Discipulos suos monuit, ut constat Matth. cap. 24. vers. 24. Quinimo Ezechiel cap. 14. vers. 8. clare docet. Deum homines aliquando falsis revelationibus decipere: nam ait *הנביא כי יפתה רבר רבר אני יורה* & quando *Propheta* (falsus scil.) *inducitur*, & *verbum locutus fuerit*, ego Deus induxi illum *Prophetam*, quod etiam Michæas (vide Regum Lib. 1. cap. 22. vers. 21) de Prophetis Achabi testatur.

Et quamvis hoc ostendere videatur Prophetiam & revelatic-nem rem esse plane dubiam, habebat tamen, uti diximus, multum certitudinis: Nam Deus pius, & electos nunquam decipit, sed juxta illud antiquum proverbium (vide Samuelis 1. cap. 24. v. 13.) & ut ex historia Abigælis, ejusque oratione constat, Deus utitur piis, tanquam suæ pietatis instrumentis, & impiis tanquam suæ iræ executoribus, & mediis: quod etiam clarissime constat ex illo casu Michææ, quem modo citavimus; nam, quanquam Deus decreverat Achabum decipere per Prophetas, falsis tamen tantum Prophetis usus fuit, pio autem rem, ut erat, revelavit, & vera prædicere non prohibuit. At tamen, uti dixi, certitudo Prophetæ moralis tantum erat, quia nemo se justificare coram Deo potest, nec jactare, quod sit Dei pietatis instrumentum, ut ipsa Scriptura docet, & se ipsa indicat; nam Dei ira Davidem seduxit ad numerandum populum, cujus tamen pietatem Scriptura abunde testatur: Tota igitur certitudo prophetica his tribus fundabatur. 1. Quod res revelatas vividissime, ut nos vigilando ab objectis affecti solemus, imaginabantur. 2. Signo. 3. Denique, & præcipuo, quod animum ad solum æquum, & bonum inclinatum habebant. Et quamvis Scriptura non semper Signi mentionem faciat, credendum tamen est, Prophetas semper Signum habuisse; nam Scriptura non semper solet omnes conditiones, & circumstantias enarrare (ut multi jam notaverunt) sed res potius ut notas supponere. Præterea con-

dere possumus, Prophetas, qui nihil novi, nisi quod in Lege Mo-
 fis continetur, prophetabant, non indignisse signo, quia ex Lege
 confirmabantur. Ex. gr. Prophetia Jeremiæ de vastatione Hierosoly-
 mæ confirmabatur Prophetis reliquorum prophetarum, & minis
 Legis, ideoque signo non indigebat, sed Chananius, qui contra
 omnes Prophetas citam civitatis restaurationem prophetabat, signo
 necessario indigebat, alias de sua Prophetia dubitare deberet, do-
 nec eventus rei ab ipso prædictæ suam Prophetiam confirmaret.
 Vide Jerem. cap. 28. vers. 8.

Cum itaque certitudo, quæ ex signis in Prophetis oriebatur, non
 mathematica (hoc est, quæ ex necessitate perceptionis rei perce-
 ptæ, aut visæ sequitur) sed tantum moralis erat, & signa non nisi
 ad Prophetæ persuadendum dabantur; hinc sequitur, Signa pro
 opinionibus, & capacitate Prophetæ data fuisse: ita ut signum,
 quod unum Prophetam certum redderet de sua Prophetiâ, alium,
 qui aliis esset imbutus opinionibus, minime convincere posset; &
 ideo signa in unoquoque Propheta variabant. Sic etiam ipsa reve-
 latio variabat, ut jam diximus, in unoquoque Propheta pro dispo-
 sitione temperamenti corporis, imaginationis, & pro ratione opi-
 nionum, quas antea amplexus fuerat. Pro ratione enim tempera-
 menti variabat hoc modo, nempe; si Propheta erat hilaris, ei reve-
 labantur victoriæ, pax, & quæ porro homines ad lætitiâ movent.
 Tales enim similia sæpius imaginari solent; si contra tristis erat,
 bella, supplicia, & omnia mala ei revelabantur; & sic prout Pro-
 pheta erat misericors, blandus, iracundus, severus &c. eatenus ma-
 gis aptus erat ad *has*, quam ad *illas* revelationes. Pro dispositione
 imaginationis autem sic etiam variabat, nempe; si Propheta erat
 elegans, stylo etiam eleganti Dei mentem percipiebat, sin autem
 confusus, confuse; & sic porro circa revelationes, quæ per ima-
 gines repræsentabantur, nempe; si Propheta erat rusticus, boves,
 & vaccæ &c. si vero miles, duces, exercitus; si denique aulicus,
 folium regium, & similia ipsi repræsentabantur. Denique variabat
 Prophetia pro diversitate opinionum Prophetarum: nempe Magis,
 (vide Matthæi cap. 2.) qui nugis astrologiæ credebant, revelata
 fuit Christi nativitas, per imaginationem stellæ in oriente ortæ

Augur-

Auguribus Nabucadonofforis (vide Ezechielis cap. 21. v. 26.) in extis revelata fuit vastatio Hierosolymæ, quam etiam idem Rex ex oraculis intellexit, & ex directione sagittarum, quas sursum in ærem projecit. Prophetis deinde, qui credebant homines ex libera electione, & propria potentia agere, Deus ut indifferens revelabatur, & ut futurarum humanarum actionum inscius. Quæ omnia ex ipsa Scriptura singulatim jam demonstrabimus.

Primum igitur constat ex illo casu Elisæ, (vide Regum Lib. 2. cap. 3. v. 15.) qui, ut Jehoram prophetaret, organum petiit, nec Dei mentem percipere potuit, nisi postquam musica organi delectatus fuit, tum demum Jehoram cum sociis læta prædixit, quod antea contingere nequirit, quia Regi iratus erat; & qui in aliquem irati sunt, apti quidem sunt ad mala, non vero bona de iisdem imaginandum. Quod autem alii dicere volunt, Deum iratis, & tristibus non revelari, ii quidem somniant; nam Deus Mosi in Pharaonem irato revelavit miseram illam primogenitorum stragem, (vide Exodi cap. 11. v. 8.) idque nullo adhibito organo. Kaino etiam furenti Deus revelatus est. Ezechieli præ irâ impatienti miseræ, & contumacia Judæorum revelata fuit. (vide Ezechielis cap. 3. v. 14.) & Jeremias mœstissimus, & magno vitæ tædio captus calamitates Judæorum prophetavit: adeo ut Josias eum consulere noluerit, sed foeminam ei contemporaneam, utpote quæ ex ingenio muliebri magis apta erat; ut ei Dei misericordia revelaretur. (vide Lib. 2. Paralip. cap. 35.) Michæas etiam nunquam Achabo aliquid boni, quod tamen alii veri Prophetæ fecerunt, (ut patet ex primo Regum cap. 20.) sed tota ejus vita mala prophetavit (vide 1 Reg. cap. 22. v. 7. & clarius in 2 Paralip. cap. 18. v. 7.) Prophetæ itaque pro vario corporis temperamento magis ad *has*, quam ad *illas* revelationes erant apti. Stylus deinde prophetiæ pro eloquentia cujusque Prophetæ variabat; Prophetiæ enim Ezechielis, & Amosis non sunt, ut illæ Efaïæ, Nachumi eleganti, sed rudiore stylo scriptæ. Et si quis, qui linguam Hebraicam callet, hæc curiosus inspicere velit, conferat diversorum Prophetarum quædam ad invicem capita, quæ ejusdem sunt argumenti, & magnam reperiet in stylo discrepantiam. Conferat scil. cap. 1. aulici Efaïæ ex v. 11. usque ad 20 cum

cap. 5. rustici Amosis ex *vs.* 21. usque ad 24. Conferat deinde ordinem & rationes Prophetiæ Jeremiæ, quam cap. 49. Edomææ scripsit, cum ordine, & rationibus Hobadiæ. Conferat porro etiam Eisaï cap. 40. vers. 19, 20. & cap. 44. ex vers. 8. cum cap. 8. vers. 6. & cap. 13. vers. 2. Hofeæ. Et sic de cæteris: quæ si omnia recte perpendantur, facile, ostendent, Deum nullum habere styli peculiarem dicendi, sed tantum pro eruditione, & capacitate Prophetæ eatenus esse elegantem, compendiosum, severum, rudem, prolixum, & obscurum.

Representationes prophetiæ, & hieroglyphica, quamvis idem significarent, variabant tamen; nam Eisaï aliter Dei gloria templum relinquens repræsentata fuit, quam Ezechieli: Rabini autem volunt utramque repræsentationem eandem prorsus fuisse, at Ezechielem, ut rusticum eam supra modum miratum fuisse, & ideo ipsam omnibus circumstantiis enarravisse, Attamen, nisi ejus rei certam habuerunt traditionem, quod minime credo, rem plane fingunt: Nam Eisaï Seraphines senilis, Ezechiel vero bestias quaternis alis vidit. Eisaï vidit Deum vestitum & in folio regio sedentem, Ezechiel autem instar ignis; uterque sine dubio Deum vidit, prout ipsum imaginari solebat. Variabant præterea repræsentationes non modo tantum, sed etiam perspicuitate; nam repræsentationes Zachariæ obscuriores erant, quam ut ab ipso absque explicatione possent intelligi, ut ex ipsarum narratione constat; Danielis autem etiam explicatæ nec ab ipso Propheta potuerunt intelligi. Quod quidem non contigit propter rei revelandæ difficultatem (de rebus enim humanis tantum agebatur, quæ quidem limites humanæ capacitatis non excedunt, nisi quia futuræ sunt) sed tantum quia Danielis imaginatio non æque valebat ad Prophetandum vigilando, ac in somnis, quod quidem inde apparet, quod statim in initio revelationis ita perterritus fuit, ut fere de suis viribus desperaret. Quare propter imaginationis, & virium imbecillitatem res ipsi admodum obscuræ repræsentari fuerunt, neque eas etiam explicatas intelligere potuit. Et hic notandum verba à Daniele audita (ut supra ostendimus) imaginaria tantum fuisse, quare non mirum est, illum tum temporis perturbatum

omnia.

omnia illa verba adeo confuse, & obscure imaginatum fuisse, ut nihil ex iis postea intelligere potuerit. Qui autem dicunt, Deum noluisse Danieli rem clare revelare, videntur non legisse verba Angeli, qui expresse dixit (vide cap. 10. v. 14.) *se venisse, ut Danielem intelligere faceret, quid suo populo in posteritate dierum contingeret.* Quare res illæ obscuræ manserunt; quia nullus tum temporis reperiebatur, qui tantum imaginationis virtute polleret, ut ipsi clarius revelari possent. Denique Prophetæ, quibus revelatum fuit, Deum Eliam abrepturum, persuadere volebant Elisæ, cum alibi locorum delatum, ubi adhuc inveniri ab ipsis posset; quod sane clare ostendit, eos Dei revelationem non recte intellexisse. Hæc fusius ostendere non est opus; nam nihil ex Scriptura clarius constat, quam quod Deus unum Prophetam longe majore gratia ad Prophetizandum donavit, quam alium. At quod Prophetiæ sive representationes pro opinionibus Prophetarum, quas amplexi fuerint, etiam variarent, & quod Prophetæ varias, imo contrarias habuerint opiniones, & varia præjudicia (loquor circa res mere speculativas, nam circa ea, quæ probitatem, & bonos mores spectant, longe aliter sentiendum) curiosius, & prolixius ostendam; nam hanc rem majoris momenti esse puto; inde enim tandem concludam, Prophetiam nunquam Prophetas doctiores reddidisse, sed eos in suis præconceptis opinionibus reliquisse, ac propterea nos iis circa res mere speculativas minime teneri credere.

Mirâ quadam præcipitantiâ omnes sibi persuaserunt, Prophetas omnia, quæ humanus intellectus assequi potest, scivisse: Et quamvis loca quædam Scripturæ nobis quam clarissime dicerent, Prophetas quædam ignoravisse, dicere potius volunt, se Scripturam iis in locis non intelligere, quam concedere Prophetas rem aliquam ignoravisse, aut verba Scripturæ ita torquere conantur, ut id, quod plane non vult, dicat. Sane si horum utrumvis licet, actum est cum tota Scriptura; frustra enim conabimur aliquid ex Scriptura ostendere, si ea, quæ maxime clara sunt, inter obscura, & impenetrabilia ponere licet, aut ad libitum interpretari. E. G. nihil in Scriptura clarius, quam quod Josua, & forte etiam autor, qui ejus historiam scripsit, putaverunt, solem circum terram mo-

veri, terram autem quiescere, & quod sol per aliquod tempus immotus stetit. Attamen multi, quia nolunt concedere in coelis aliquam posse dari mutationem, illum locum ita explicant, ut nihil simile dicere videatur; alii autem qui rectius philosophari dixerunt, quoniam intelligunt terram moveri, solem contra quiescere, sive circum terram non moveri, summis viribus idem ex Scriptura, quamvis aperte reclamante, extorquere conantur: quos sane miror. An, quæso, tenemur credere, quod miles Josua Astronomiam callebat? & quod miraculum ei revelari non potuit, aut quod lux solis non potuit diuturnior solito supra horizontem esse, nisi Josua ejus causam intelligeret? mihi sane utrumque ridiculum videtur; malo igitur aperte dicere Josuam diuturnioris illius lucis causam veram ignoravisse, eumque, omnemque turbam, quæ aderat simul putavisse solem motu diurno circa terram moveri, & illo die aliquamdiu stetisse, idque causam diuturnioris illius lucis credidisse, nec ad id attendisse, quod ex nimia glacie, quæ tum temporis in regione aëris erat (vide Josuæ cap. 10. vers. 11.) refractio solito major oriri potuerit, vel aliud quid simile, quod jam non inquirimus. Sic etiam Esaia signum umbræ retrogradæ ad ipsius captum revelatum fuit, nempe per retrogradationem solis: nam etiam putabat solem moveri, & terram quiescere. Et de parheliis forte nunquam nec per somnium cogitavit. Quod nobis sine ullo scrupulo statuere licet; nam signum revera contingere poterat, & regi ab Esaia prædici, quamvis Propheta veram ejus causam ignoraret. De fabrica Salomonis, siquidem illa à Deo revelata fuit, idem etiam dicendum: nempe quod omnes ejus mensuræ pro captu, & opinionibus Salomonis ei revelatæ fuerunt: quia enim non tenemur credere Salomonem Mathematicum fuisse, licet nobis affirmare, eum rationem inter peripheriam, & circuli diametrum ignoravisse, & eum vulgo operariorum putavisse, eam esse, ut 3 ad 1. Quod si licet dicere nos textum illum Lib. 1. Reg. cap. 7. vers. 23. non intelligere, nescio hercule, quid ex Scriptura intelligere possumus; cum ibi fabrica simpliciter narretur, & mere historice; imo si licet fingere scripturam aliter sensisse, sed propter aliquam rationem nobis incognitam, ita

scribere

scribere voluisse, tum nihil aliud sit, quam torius Scripturæ omnimoda eversio : nam unusquisque æquali jure de omnibus Scripturæ locis idem dicere poterit; atque adeo quicquid absurdum, & malum humana malitia excogitare potest, id, salva Scripturæ autoritate, & defendere & patrare licebit. At id, quod nos statuimus nihil impietatis continet; nam Salomon, Esaias, Josua &c. quamvis Prophetæ, homines tamen fuerunt, & nihil humani ab ipsis alienum existimandum. Ad captum Noachi etiam revelatum ei fuit Deum humanum genus delere, quia putabat mundum extra Palæstinam non inhabitari. Nec tantum hujusmodi res, sed etiam alias majoris momenti Prophetæ salva pietate ignorare potuerunt, & revera ignoraverunt; nihil enim singulare de divinis attributis docuerunt, sed admodum vulgares de Deo habuerunt opiniones : ad quas etiam eorum revelationes accommodatæ sunt, ut jam multis Scripturæ testimoniis ostendam : ita ut facile videas, eos non tam ob ingenii sublimitatem, & præstantiam quam ob pietatem, & animi constantiam laudari, & tantopere commendari.

Adamus, primus cui Deus revelatus fuit, ignoravit, Deum esse omnipræsentem, & omniscium, se enim à Deo abscondidit, & suum peccatum coram Deo, quasi hominem coram haberet, conatus est excusare : quare Deus etiam ei ad ipsius captum revelatus fuit, nempe ut qui non ubique est, & ut inscius loci, & peccati Adami : audivit enim, aut visus est audire Deum per hortum ambulans, eumque vocans, & quærentem ubi esset; deinde ex occasione ejus verecundiæ ipsum rogans, num de arbore prohibita comederit. Adamus itaque nullum aliud Dei attributum noverat, quam quod Deus omnium rerum fuit opifex. Kaino etiam Deus revelatus fuit ad ipsius captum, nempe ut rerum humanarum inscius, nec ipsi, ut sui peccati pæniteret, opus erat sublimiorem Dei cognitionem habere. Labano Deus sese revelavit, tanquam Deus Abrahami, quia credebatur, unamquamque nationem suam habere Deum peculiarem. Vide Gen. cap. 31. vers. 29. Abrahamus etiam ignoravit Deum esse ubique, resque omnes præcognoscere, ubi enim sententiam in Sodomitæ audivit, oravit, ut

Deus

Deus eam non exequeretur, antequam sciret, num omnes illo supplicio essent digni; ait enim (vide Gen. cap. 18. vers. 24.) אולי יש חשיים צדיקים בתוך העיר *forte reperiuntur quinquaginta iusti in illa civitate*: nec Deus ipsi aliter revelatus fuit; sic enim in Abrahami imaginatione loquitur. ארהה נאואראה חכצקתרה הבאה אלי עשו *nunc descendam, ut videam, num juxta summam querelam, qua ad me venit, fecerunt, sin autem minus (rem) sciam*. Divinum etiam de Abrahamo testimonium (de quo vide Gen. cap. 18. vers. 19.) nihil continet præter solam obedientiam, & quod domesticos suos ad æquum, & bonum moneret, non autem quod sublimes de Deo habuerit cogitationes. Moses non satis etiam percepit, Deum esse omniscium, humanasque actiones omnes ex solo decreto dirigi: Nam, quanquam Deus ipsi dixerat (vide Exod. cap. 3. vers. 18.) Israëlitas ei obtemperaturos, rem tamen in dubium revocat, regeritque (vide Exod. cap. 4. vers. 1.) והן לא יאמינו *quid si mihi non credant, nec mihi obtemperent*. Et ideo Deus etiam ipsi ut indifferens, & ut inscius futurarum humanarum actionum revelatus fuit. Dedit enim ei duo signa, dixitque; (Exod. 4. vers. 8.) *si contigerit, ut primo signo non credant, credent tamen ultimo, quod si etiam nec ultimo credent, cape (tum) aliquantulum aque survii &c.* Et sane si quis sine præjudicio Moysis sententias perpendere velit, clare inveniet, ejus de Deo opinionem fuisse, quod sit ens, quod semper extitit, existit, & semper existet; & hac de causa ipsum vocat יהוה *Jehova* nomine, quod Hebraïce hæc tria tempora existendi exprimit: de ejus autem natura nihil aliud docuit, quam quod sit misericors, benignus, &c. & summe zelotypus, ut ex plurimis locis Pentateuchæ constat. Deinde credidit, & docuit, hoc ens. ab omnibus aliis entibus ita differre, ut nulla imagine alicujus rei visæ posset exprimi, nec etiam videri, non tam propter rei repugnantiam, quam propter humanam imbecillitatem: & præterea ratione potentia, singulare, vel unicum esse: concessit quidem dari entia, quæ (sine dubio ex ordine & mandato Dei) vicem Dei gerebant, hoc est, entia quibus Deus autoritatem, jus, & potentiam dedit ad dirigendas nationes, & iis providendum & curandum, at hoc ens, quod colere

lere tenebantur, summum & supremum Deum, five (ut Hebræorum phrasi utar) Deum Deorum esse docuit, & ideo in cantico Exodi (cap. 15. vers. 11.) dixit *מִי כְמוֹכָהּ בְּאֵלִים יְהוָה* *quis inter Deos tui similis, Iehova?* & Jetro (cap. 18. vers. 11.) *עוֹדוֹ יְהוָה יָדוּעַ* *unus novus, quod Iehova major est omnibus Diis*, hoc est, tandem cogor Mosis concedere, quod Iehova major est omnibus Diis, & potentia singulari: an vero Moses hæc entia, quæ vicem Dei gerebant, à Deo creata esse crediderit, dubitari potest: quandoquidem de eorum creatione, & principio nihil, quod scimus, dixerit: docuit præterea, hoc ens mundum hunc visibilem ex Chao (vide cap. 1 Gen. vers. 2.) in ordinem redegisse, feminæque naturæ indidisse, adeoque in omnia summum jus & summam potentiam habere, & (vide Deut. cap. 10. vers. 14, 15.) pro hoc summo suo jure, & potentiâ sibi soli Hebræam nationem elegerit, certamque mundi plagam, (vide Deut. cap. 4. vers. 19. & cap. 32. vers. 8, 9.) reliquas autem nationes, & regiones curis reliquorum Deorum à se substitutorum reliquisse; & ideo Deus Israëlis, & Deus (vide Libri 2 Paralip. cap. 32. vers. 19.) Hierosolymæ, reliqui autem Dii reliquarum nationum Dii vocabantur. Et hæc etiam de causa credebant Judæi regionem illam, quam Deus sibi elegerat cultum Dei singularem, & ab aliarum regionum cultu profusus diversam requirere, imo nec posse pati cultum aliorum Deorum, aliisque regionibus proprium: nam gentes illæ, quas rex Assyriæ in Judæorum terras duxit, credebantur à leonibus dilaniari, quia cultum Deorum illius terræ ignorabant, (vide Lib. 2 Regum cap. 17. vers. 25, 26. &c.) Et Jacobus, ex Aben Hezræ opinione, dixit propterea filius, ubi patriam petere voluit, ut se novo cultui præpararent, & Deos alienos, hoc est, cultum Deorum illius terræ, in quatum erant, deponerent. (vide Gen. cap. 39. vers. 2, 3.) David etiam, ut Saulo diceret, se propter ejus persecutionem coactum esse, extra patriam vivere, dixit, se ab hæreditate Dei expelli, & ad alios Deos colendos mitti, (vide Sam. Lib. 1. cap. 26. vers. 19.) Denique credidit hoc ens, five Deum, suum domicilium in cælis habere (vide Deut. cap. 33. vers. 27.) quæ opinio inter ethnicos frequentissima fuit. Si jam ad Mosis revelationes attendamus, eas hæc opinionioni-

opinionibus accommodatas fuisse reperiemus; nam quia credebatur Dei naturam illas, quas diximus, pati conditiones, nempe, misericordiam, benignitatem &c. ideo Deus, ad hanc ejus opinionem, & sub hisce attributis ipsi revelatus fuit. (vide Exodi cap. 34. vers. 6, 7. ubi narratur quare ratione Deus Mosi apparuit, & decalogi. vers. 4, 5.) Deinde capite 33. vers. 18. narratur, Mosén à Deo petiisse, ut sibi liceret, eum videre; sed quoniam Moses, ut jam dictum est, nullam Dei imaginem in cerebro formaverat, & Deus (ut jam ostendi) non revelatur Prophetis, nisi pro dispositione eorum imaginationis, ideo Deus nulla ipsi imagine apparuit: atque hoc contigisse inquam, quia Mosi imaginationi repugnabat, nam alii Prophetæ, Deum se vidisse testantur; Nempe Esaias, Ezechiël, Daniel, &c. & hac de causa Deus Mosi respondit, *לֹא תוכל לראות את פני* non poteris meam faciem videre, & quia Moses credebatur, Deum esse visibilem, hoc est, ex parte divinæ naturæ nullam id implicare contradictionem, alias enim nihil simile petiisset; ideo addit *כִּי לֹא יראני ה' וְחַי* quoniam nemo me videbit, & vivet, reddit igitur rationem opinioni Mosi consentaneam; non enim dicit, id ex parte divinæ naturæ implicare contradictionem, ut res revera se habet, sed id contingere non posse, propter humanam imbecillitatem. Porro ut Deus Mosi revelaret, Israëlitas, quia vitulum adoraverant, reliquis gentibus similes factos esse, ait cap. 33. vers. 2, 3. se missurum angelum, hoc est ens, quod vice supremi entis Israëlitarum curam haberet, se autem nolle inter ipsos esse; hoc enim modo nihil Mosi relinquebatur, ex quo ipsi constaret Israëlitas Deo reliquis nationibus, quas Deus etiam curæ aliorum entium, sive angelorum tradiderat, dilectiores esse, ut constat ex vers. 16. ejusdem capituli. Denique, quia Deus in cœlis habitare credebatur, ideo Deus, tanquam è cœlo supra montem descendens, revelabatur, & Moses etiam montem, ut Deum alloqueretur, ascendebat, quod minime opus ei esset, si æque facile Deum ubique imaginari posset. Israëlitas de Deo nihil fere norunt, tametsi ipsi revelatus est, quod quidem plusquam satis ostenderunt cum ejus honorem, & cultum paucis post diebus vitulo tradiderunt, credideruntque illum esse eos Deos, qui eos ex Ægypto eduxerant. Nec sane credendum est, quod homines superstiti-

stitutionibus Ægyptiorum assueti, rudes, & miserrima servitute confecti, aliquid sani de Deo intellexerint, aut quod Moses eos aliquid docuerit, quam modum vivendi, non quidem tanquam Philosophus, ut tandem ex animi libertate, sed tanquam Legislator, ut ex imperio Legis coacti essent bene vivere. Quare ratio bene vivendi, sive vera vita, Deique cultus, & amor iis magis servitus, quam vera libertas, Deique gratia, & donum fuit; Deum enim amare, ejusque legem servare jussit, ut Deo præterita bona (ex Ægyptica scilicet servitute libertatem &c.) accepta ferrent, & porro minis eos perterrefacit, si illorum præceptorum fuissent transgressores, & contra, si ea observaverint, multa promittit bona. Eos itaque eodem modo docuit, ac parentes pueros, omni ratione carentes, solent. Quare certum est, eos virtutis excellentiam, veramque beatitudinem ignoravisse. Jonas conspectum Dei fugere putavit, quod videtur ostendere, eum etiam credidisse, Deum curam cæterarum regionum, extra Judæam, aliis potentiis, à se tamen substitutis, tradidisse. Nec ullus in veteri testamento habetur, qui magis secundum rationem de Deo locutus est, quam Salomon, qui lumine naturali omnes sui seculi superavit, & ideo etiam se supra Legem (nam ea iis tantum tradita est, qui ratione, & naturalis intellectus documentis carent) existimavit, legesque omnes, quæ regem spectant, & quæ tribus potissimum constabant (vide Deut. cap. 17. vs. 16, 17) parvi pependit, imo eas plane violavit (in quo tamen erravit, nec quod Philosopho dignum egit, nempe, quod voluptatibus indulserit) omnia fortunæ bona mortalibus vana esse docuit (vide Eccl.) & nihil homines intellectu præstantius habere, nec majori supplicio, quam stultitiâ, puniri, (vide Proverb. cap. 16. vers. 23.) sed ad Prophetas revertamur, quorum discrepantes opiniones etiam notare suscepimus. Ezechiels sententias à deo sententiis Moysis repugnantes invenerunt Rabini, qui nobis illos (qui jam tantum extant) libros prophetarum reliquerunt, (ut tractatu Sabbati cap. 1. fol. 13. pag. 2. narratur) ut fere diliberaverint, ejus librum inter canonicos non admittere, atque eundem plane abscondidissent, nisi quidam Chananius in se suscepisset ipsum explicare, quod tandem magno cum labore, & studio (ut ibi narratur) ajunt ipsum fecisse, qua ratione

tionem autem, non satis constat, nempe, an quod commentarium, qui forte perit, scripserit, vel quod ipsa Ezechielis verba, & orationes (ut fuit audacia) mutaverit, & ex suo ingenio ornaverit; quidquid sit, cap. faltem 18 non videtur convenire cum versu 7. cap. 34 Exodi, nec cum v. 18. cap. 32 Jerem. &c. Shamuel credebat Deum, ubi aliquid decreverat, nunquam decreti poenitere (vide lib. 1 Shamuelis cap. 14. vers. 29) nam Saulo, sui peccati poenitenti, & Deum adorare, veniamque ab ipso petere volenti, dixit, Deum suum contra eum decretum non mutaturum: Jeremias autem contra revelatum fuit (vide cap. 18. vers. 8. 10) nempe Deum, si aliquid damni, si aliquid boni alicui nationi decreverit, sui decreti poenitere, modo homines etiam à tempore sententiæ, vel in melius, vel in pejus mutantur. At Joël Deum damni poenitere tantum docuit (vide ejus cap. 2. vers. 13.) Denique ex capite 4 Gen. vers. 7. clarissime constat, hominem posse peccati tentationes domare, & bene agere; id enim Kaino dicitur, qui tamen ut ex ipsa Scripturâ, & Josepho constat, eas nunquam domavit; idem etiam ex modo allato cap. Jeremias evidentissime colligitur; nam ait Deum sui decreti in damnum, aut bonum hominum prolati, poenitere, prout homines mores, & modum vivendi mutare volunt: at Paulus contra nihil apertius docet, quam quod homines nullum imperium, nisi ex Dei singulari vocatione, & gratia in carnis tentationes habent. Vide Epist. ad Romanos cap. 9. ex vers. 10. &c. & quod cap. 3. vers. 5. & cap. 6. vers. 19. ubi Deo justitiam tribuit, se corrigit, quod humano more sic loquatur, & propter carnis imbecillitatem.

Ex his itaque satis, superque constat, id, quod ostendere proponebamus, nempe Deum revelationes captui, & opinionibus prophetarum accommodavisse, Prophetasque res, quæ solam speculationem, & quæ non charitatem, & usum vitæ spectant, ignorare potuisse; & revera ignoravisse, contrariasque habuisse opiniones. Quare longe abest, ut ab iis cognitio rerum naturalium, & spirituum sit petenda. Concludimus itaque nos Prophetis nihil aliud teneri credere præter id, quod finis & substantia est revelationis, in reliquis, prout unicuique libet, liberum est credere, exempli gratias, revelatio Kaini, nos tantum docet, Deum Kainum monuisse ad ve-

ram.

ram vitam, id enim tantum intentum, & substantia revelationis est, non vero libertatem voluntatis, aut res Philosophicas docere; quare, tametsi in verbis illius monitiones, & rationibus libertas voluntatis clarissime continetur, nobis tamen licitum est, contrarium sentire, quandoquidem verba illa, & rationes ad captum tantum Kaini accommodatae sunt. Sic etiam Michæe revelatio tantum docere vult, quod Deus Michæe verum exitum pugnae Achiabi contra Aram revelavit, quare hoc etiam tantum tenemur credere; quicquid igitur præter hoc in illa revelatione continetur, nempe de Dei Spiritu vero, & falso, & de exercitu coeli, ab utroque Dei latere stante, & reliquæ illius revelationis circumstantiæ, nos minime tangunt: adeoque de iis unusquisque, prout suæ rationi magis consentaneum videbitur, credat. De rationibus, quibus Deus Jobo ostendit suam in omnia potentiam, si quidem verum est quod Jobo revelatae fuerunt, & quod author historiam narrare, non autem (ut quidam credunt) suas conceptus ornare studuerit; idem etiam dicendum, nempe eas ad captum Jobi, & ad ipsum tantum convincendum allatas fuisse, non vero quod sint rationes universales ad omnes convincendum. Nec aliter de Christi rationibus, quibus Phariseos contumaciæ, & ignorantie convincit discipulosq; ad veram vitam hortatur, statuendum, quod nempe suas rationes opinionibus & principiis uniuscujusque accommodavit: Ex gr. cum Phariseis dixit, vide Matth. cap. 11. vers. 26, *Et si Satanas Satanam eicit, adversus se ipsum divisus est; quomodo igitur staret regnum ejus; nihil nisi Phariseos ex suis principiis convincere voluit, non autem docere, dari Dæmones, aut aliquod Dæmonum regnum: sic etiam cum discipulis dixit Matth. 18. vers. 10; videte ne contemnatis unum ex parvis istis, dico enim vobis Angelos eorum in caelis &c.* Nihil aliud docere vult, quam ne sint superbi, & ne aliquem contemnant, non vero aliqua, quæ in ipsius rationibus, quas tantum adfert ad rem discipulis melius persuadendum, continentur. Idem denique de rationibus, & signis Apostolorum absolute dicendum, nec de his opus est fusius loqui: nam si mihi enumeranda essent omnia Scripturæ Loca, quæ tantum ad hominem, sive ad captum alicujus scripta sunt, & quæ non sine magno Philosophiæ præjudicio, tanquam

divina doctrina defenduntur, à brevitatem, cui studeo, longe dicendum: sufficiat igitur, quædam pauca, & universalia attigisse, reliqua curiosus lector apud se perpendat. Verum enimvero quamvis hæc tantum, quæ de Prophetis, & Prophetia egimus, ad scopum, ad quem intendo, præcipue pertineant, nempe ad separandam Philosophiam à Theologia, attamen, quia hanc quæstionem universaliter attigi, lubet adhuc inquirere, num donum Propheticum Hebræis tantum peculiare fuerit, an vero omnibus nationibus commune; tum etiam quid de vocatione Hebræorum statuendum, de quibus vide caput sequens.

CAPUT III.

De Hebræorum vocatione. Et an Donum Propheticum Hebræis peculiare fuerit.

Vera foelicitas, & Beatitudo uniuscujusque in sola boni fruitione consistit, non vero in ea gloria, quod solus scilicet, & reliquis exclusis, bono fruatur; qui enim se propterea beatiorem estimat, quod ipsi soli, cæteris non item bene sit, aut quod reliquis sit beator, & magis fortunatus, is veram foelicitatem, & beatitudinem ignorat, & lætitia, quam inde concipit, nisi puerilis sit, ex nulla alia re oritur, quam ex invidia, & malo animo. Ex.gr. vera hominis foelicitas, & beatitudo in sola sapientiâ, & vericognitione consistit, at minime in eo, quod sapientior reliquis sit, vel quod reliqui vera cognitione careant; hoc enim ejus sapientiam, hoc est, veram ejus foelicitatem nihil profus auget. Qui itaque propter hoc gaudet, is malo alterius gaudet, adeoque invidus est, & malus, nec veram novit sapientiam, neque veræ vitæ tranquillitatem. Cum igitur Scriptura, ut Hebræos ad obedientiam legis hortetur, dicit Deum eos præ cæteris nationibus sibi elegisse (vide Deut. cap. 10. vers. 15.) ipsis propinquum esse, aliis non item, (Deut. cap. 4. vers. 4. 7.) iis tantum leges justas præscripsisse, ejusdem cap. vers. 8. ipsis denique tantum, cæteris posthabitis, innotuisse, vide ejusdem cap. vers. 32, &c. ad eorum captum tantum loquitur, qui, ut in superiore capite ostendi-

ostendimus, & Moses etiam testatur (vide Deut. cap. 9. vers. 6, 7.) veram beatitudinem non noverant; nam sane ipsi non minus beati fuissent, si Deus omnes æque ad salutem vocavisset: nec ipsis Deus minus foret propitius; quamvis reliquis æque prope adesset, nec leges minus justæ, nec ipsi minus sapientes, etsi omnibus præscriptæ fuissent, nec miracula Dei potentiam minus ostendissent, si etiam propter alias nationes facta fuissent, nec denique Hebræi minus tenerentur Deum colere, si Deus hæc omnia dona omnibus æqualiter largitus fuisset. Quod autem Deus Salomoni dicit, (vide Reg. Lib. I. c. 3. v. 12.) neminem post eum æque sapientem, ac ipsum, futurum, modus tantum loquendi videtur esse ad significandam eximiam sapientiam: quicquid sit, minime credendum est, quod Deus Salomoni, ad majorem ejus felicitatem, promiserit, se nemini posse tantam sapientiam largiturum fore; hoc enim Salomonis intellectum nihil auget, nec prudens Rex etsi Deus se eadem sapientiam omnes donaturum dixisset, minores pro tanto munere Deo ageret gratias.

Verum enim vero, etsi dicamus Mosen in locis Pentateuchi modò citatis ad Hebræorum captum locutum fuisse, nolumus tamen negare, quod Deus ipsis solis leges illas Pentateuchi præscripserit, neque, quod tantum iis locutus fuerit, nec denique quod Hebræi tot miranda viderint, qualia nulli alii nationi contigerunt; sed id tantum volumus, Mosen tali modo, iisque præcipue rationibus Hebræos monere voluisse, ut eos ex ipsorum puerili captu ad Dei cultum magis devinciret; deinde ostendere volumus Hebræos non scientiam, neque pietate sed plane alia re cæteras nationes excelluisse; sive (ut cum Scripturam ad eorum captum loquar) Hebræos non ad veram vitam, & sublimes speculationes, quanquam sæpe monitos, sed ad aliam plane rem electos à Deo præ reliquis fuisse, quænam autem ea fuerit, ordine hic ostendam.

Verum antequam incipiam, explicare paucis volo, quid per Dei directionem, perque Dei auxilium externum & internum; & quid per Dei electionem, quidque denique per fortunam in sequentibus intelligam. Per Dei directionem intelligo fixum illum & immutabilem naturæ ordinem sive rerum naturalium concatenationem:

nem : diximus enim supra & in alio loco jam ostendimus, leges naturæ universales, secundum quas omnia fiunt & determinantur, nihil esse nisi Dei æterna decreta, quæ semper æternam veritatem & necessitatem involvunt. Sive igitur dicamus omnia secundum leges naturæ fieri, sive ex Dei decreto & directione ordinari, idem dicimus. Deinde quia rerum omnium naturalium potentia, nihil est nisi ipsa Dei potentia, per quam solam omnia fiunt & determinantur; hinc sequitur, quicquid homo, qui etiam pars est naturæ, sibi in auxilium, ad suum esse conservandum parat, vel quicquid natura ipso nihil operante, ipsi offert, id omne sibi à sola divina potentia oblatum esse, vel quatenus per humanam naturam agit, vel per res extra humanam naturam. Quicquid itaque natura humana ex sola sua potentia præstare potest ad suum esse conservandum id Dei auxilium internum, & quicquid præterea ex potentia causarum externarum in ipsius utile cedit, id Dei auxilium externum merito vocare possumus. Atque ex his etiam facile colligitur, quid per Dei electionem sit intelligendum : Nam cum nemo aliquid agat, nisi ex prædeterminato naturæ ordine, hoc est, ex Dei æterna directione & decreto, hinc sequitur, neminem sibi aliquam vivendi rationem eligere, neque aliquid efficere, nisi ex singulari Dei vocatione, qui hunc ad hoc opus, vel ad hanc vivendi rationem præ aliis elegit. Denique per fortunam nihil aliud intelligo, quam Dei directionem, quatenus per causas externas & inopinatas res humanas dirigit. His prælibatis ad nostrum intentum revertamur, ut videamus quid id fuerit, propter quod Hebræa natio dicta fuerit à Deo præ reliquis electa. Ad quod ostendendum, sic procedo.

Omnia, quæ honeste cupimus, ad hæc tria potissimum referuntur, nempe res per primas suas causas intelligere, Passiones domare, sive virtutis habitum acquirere. Et denique secure, & sano corpore vivere. Media, quæ ad primum & secundum directe inserviunt, & quæ tanquam causæ proximæ, & efficientes considerari possunt, in ipsa humana natura continentur; ita ut eorum acquisitio à sola nostra potentiâ, sive à solis humanæ naturæ legibus præcipue pendat: & hac de causâ omnino statuendum est, hæc dona nulli nationi peculiariora

peculiaria sed toti humano generi communia semper fuisse, nisi somniare velimus, naturam olim diversa hominum genera procreavisse. At media, quæ ad secure vivendum, & corpus conservandum inserviunt, in rebus externis præcipue sita sunt; atque ideo dona fortunæ vocantur, quia nimirum maxime à directione causarum externarum, quam ignoramus, pendent: ita ut hac in re stultus fere æque felix & infelix, ac prudens sit. Attamen ad secure vivendum, & injurias aliorum hominum, & etiam brutorum, evitandum, humana directio, & vigilantia multum juvare potest. Ad quod nullum certius medium ratio, & experientia docuit, quam societatem certis legibus formare; certamque mundi plagam occupare & omnium vires ad unum quasi corpus, nempe societatis, redigere: Verum enimvero ad societatem formandam & conservandam, ingenium & vigilantia non mediocris requiritur; & idcirco illa societas securior erit, & magis constans, minusque fortunæ obnoxia, quæ maxime ab hominibus prudentibus & vigilantibus fundatur, & dirigitur; & contra, quæ ex hominibus rudis ingenii constat, maximâ ex parte à fortuna pendet, & minus est constans. Quod si tamen diu permanserit, id alterius directioni, non suæ debetur; imo si magna pericula exsuperaverit, & res ipsi prospere successerint, non poterit ipsa Dei directionem, (nempe quatenus Deus per causas latentes externas, at non quatenus per humanam naturam, & mentem agit) non admirari, & adorare: quandoquidem ipsi nihil nisi admodum inexpectatum, & præter opinionem contigit; quod revera etiam pro miraculo haberi potest.

Per hoc igitur tantum nationes ab invicem distinguuntur, nempe ratione societatis, & legum, sub quibus vivunt, & diriguntur; adeoque Hebræa natio, non ratione intellectus, neque animi tranquillitatis à Deo præ cæteris electa fuit, sed ratione societatis, & fortunæ, quâ imperium adeptæ est, quâque id ipsum tot annos retinuit. Quod etiam ex ipsa Scripturâ quam clarissime constat: si quis enim ipsam vel leviter percurrit, clare videt Hebræos in hoc solo cæteras nationes excelluisse, quod res suas, quæ ad vitæ securitatem pertinent, feliciter gesserint, magnaque pericula exsuperaverint, idque maxime solo Dei externo auxilio, in reliquis au-

tem cæteris æquales fuisse, & Deum omnibus æque propitium. Nam ratione intellectus constat, (ut in superiori capite ostendimus) eos de Deo & natura vulgares admodum cogitationes habuisse; quare ratione intellectus non fuerunt à Deo præ cæteris electi; at nec etiam ratione virtutis, & veræ vitæ; hac enim in re etiam reliquis Gentibus æquales fuerunt, & non nisi paucissimi electi; eorum igitur electio, & vocatio in sola imperii temporanea felicitate, & commodis constitit; nec videmus, quod Deus Patriarchis, aut eorum successoribus aliud præter hoc promiserit; imo in Lege pro obedientia nihil aliud promittitur, quam imperii continua felicitas, & reliqua hujus vitæ commoda, & contra pro contumacia, pactique rptione, imperii ruina, maximaque incommoda. Nec mirum; nam finis universæ societatis, & imperii est (ut ex modo dictis patet, & in sequentibus fusius ostendemus) secure & commode vivere; imperium autem non nisi Legibus, quibus unusquisque teneatur, subsistere potest: quod si omnia unius societatis nembra legibus valedicere velint, eo ipso societatem dissolvent, & imperium destruent. Hebræorum igitur societati nihil aliud, pro constanti legum observatione, promitti potuit, quam vitæ securitas, ejusque commoda, & contra pro contumacia nullum certius supplicium prædici; quam imperii ruina, & mala, quæ inde communiter sequuntur, & præterea alia, quæ ex eorum singularis imperii ruina ipsis peculiariter suborirentur, sed de his non est opus impræsentiarum prolixius agere. Hoc tantum addo, Leges etiam veteris testamenti Judæis tantum revelatas, & præscriptas fuisse; nam, cum Deus ipsos ad singularem societatem, & imperium constituendum tantum elegerit, necessario singulares etiam leges habere debebant: an vero aliis etiam nationibus Deus leges peculiare præscripserit, & earum Legislatoribus, sese prophetice revelaverit, nempe sub iis attributis, quibus Deum imaginari solebant, mihi non satis constat; hoc saltem ex ipsa Scriptura patet, alias etiam nationes ex Dei directione externa imperium, legesque singulares habuisse: ad quod ostendendum, duo tantum Scripturæ loca adferam. Cap. 14. Gen. vers. 18, 19, 20. narratur, quod Malkisedek rex fuit Hierosolymæ, & Dei altissimi pontifex;

tifex; & quod Abrahamo, ut jus erat Pontificis (vide Numeri cap. 6. v. 23.) benedixit, & denique quod Abrahamus Dei dilectus decimam partem totius prædæ huic Dei pontifici dedit. Quæ omnia satis ostendunt, Deum, antequam Gentem Israëliticam condiderit, reges, & pontifices, in Hierosolyma constituisse, iisque ritus, & leges præscripsisse: an vero prophetice, id, uti diximus, non satis constat, hoc mihi saltem persuadeo, Abrahamum, dum ibi vixit, religiose secundum illas leges vixisse; nam Abrahamus nullos ritus particulariter à Deo accepit, & nihilominus dicitur Gen. cap. 26. vers. 5. Abrahamum observavisse cultum, præcepta, instituta, & Leges Dei, quod sine dubio intelligendum est de cultu, præceptis, institutis, & legibus regis Malkitsedeki. Malachias cap. 1. vers. 10, 11. Judæos his verbis increpat. *מִי גַם בְּכֶם וַיִּסְגְּרוּ לְתִים וְלֹא תֵאָדָו. מִכְּחֵי חֲנֹם אֵין לִי חֶפֶץ בְּכֶם וְגו': כִּי מִמֹּרָה שָׁמֶשׁ וְעַד מְבוֹאוֹ גְּדוּלָה שְׁמִי כְּגִנוּם וּבְכָל מְקוֹם מִקְטֵר מִתּוֹשׁ לְשִׁמִּי וּמִנְחָה: *quisnam est inter vos, qui claudat ostia (scil. templi) ne mea ara frustra ignis imponatur in vobis non delector &c. Nam ex ortu solis usque in ejus occasum meum nomen magnum est inter gentes, & ubique sufficit mihi adfertur, & munus purum, meum enim nomen magnum est inter gentes, ait Deus exercituum: Quibus sane verbis, quandoquidem nullum aliud tempus quam præsens, nisi iis vim inferri velimus, pati possunt, satis superque testatur, Judæos illo tempore Deo non magis dilectos fuisse quam alias Nationes; imo Deum aliis Nationibus miraculis magis innovisse, quam tum temporis Judæis, qui tum sine miraculis imperium iterum ex parte adepti fuerant: deinde Nationes ritus, & cæremonias, quibus Deo acceptæ erant, habuisse. Sed hæc missa facio, nam ad meum intentum sufficit ostendisse electionem Judæorum nihil aliud spectavisse, quam temporaneam corporis felicitatem, & libertatem; sive imperium, & modum, & media, quibus ipsum adepti sunt, & consequenter etiam Leges, quatenus ad illud singulare imperium stabiliendum necessariæ erant, & denique modum, quo ipsæ revelatæ fuerunt; in cæteris autem, & in quibus vera hominis felicitas consistit, eos reliquis æquales fuisse. Cum itaque in Scriptura (vide Deut. cap. 4. vers. 7.) dicitur, nullam Nationem Deos sibi æque**

propinquos, ac Judæos Deum habere, id tantum ratione imperii, & de illo solo tempore, quo iis tot miracula contingerunt, intelligendum &c. ratione enim intellectus, & virtutis, hoc est, ratione beatitudinis Deus, uti jam diximus, & ipsa ratione ostendimus, omnibus æque propitius est, quod quidem ex ipsa Scriptura satis etiam constat, ait enim Psaltes Psal. 145. vers. 18. קרוב יהוה לכל אשר יקראוהו באמת *propinquus est Deus omnibus, qui eum vocant, omnibus, qui eum vere vocant.* Item in eodem Psal. 7. 9. מישו כר ורחמי על כל מעשיו *Benignus est Deus omnibus, & ejus misericordia (est) erga omnia, que fecit.* In Psal. 33. 15. clare dicitur Deum omnibus eundem intellectum dedisse, his scilicet verbis הוצר יחד לבם *qui format eodem modo eorum cor,* Cor enim ab Hebræis sedes animæ, & intellectus credebatur, quod omnibus satis esse notum existimo. Deinde ex cap. 28. 28. Jobi constat, Deum toti humano generi hanc Legem præscripsisse, Deum revereri, & à malis operibus abstinere, sive bene agere, & ideo Jobus, quamvis gentilis, Deo omnium acceptissimus fuit, quoniam omnes pietate, & religione superavit. Denique ex cap. 4. vers. 2. Jobi æ clarissime constat, Deum non solum Judæis, sed omnibus propitium, misericordem, longanimum, & amplum benignitate, ac poenitentem mali esse; ait enim Jonas, *ideo antea statui fugere Tharsum, quia noveram (nempe ex verbis Mosis, quæ habentur cap. 34. vers. 6. Exodi) te Deum propitium, misericordem &c. esse;* adeoque gentilibus Ninivitis condonaturum. Concludimus ergo (quandoquidem Deus omnibus æque propitius est, & Hebræi, non nisi ratione societatis, & imperii à Deo electi fuerint.) unumquemque Judæum extra societatem, & imperium solum consideratura nullum Dei donum supra alios habere, nec ullum discrimen inter ipsum, & gentilem esse. Cum itaque verum sit quod Deus omnibus æque benignus, misericors &c. sit, & Prophetæ officium non tam fuerit leges patriæ peculiare; quam veram virtutem docere, hominesque de ea monere; non dubium est, quin omnes nationes Prophetas haberint, & quod donum propheticum Judæis peculiare non fuerit. Quod revera etiam tam profanæ, quam sacræ historiæ testantur; & quamvis ex sacris historiis Veteris Testamenti non constet alias Na-

tiones

tiones tot Prophetas, ac Hebræos, habuisse, imo nullum prophetam gentilem à Deo nationibus expresse missum, id nihil refert, nam Hebræi res suas tantum, non autem aliarum gentium scribere curaverunt. Sufficit itaque, quod in vetere testamento reperiamus, homines gentiles, & incircumcisos, ut Noach, Chanoch, Abimelech, Bilham, &c. prophetavisse; deinde Hebræos Prophetas non tantum suæ, sed etiam multis aliis nationibus à Deo missos fuisse. Ezechiel enim omnibus gentibus tum notis vaticinatus est. Imò Hobadiaz nullis quod scimus, nisi Idumæis: & Jonas Ninivitis præcipue vates fuit. Esaias non tantum Judæorum calamitates lamentatur, & prædicat, eorumque restaurationem canit; sed etiam aliarum gentium; ait enim cap. 16. *ו. 9.* *עַל כֵּן אֲנִי עוֹר* *ideo fletu deplorabo Zabzerem.* & cap. 19. prius Ægyptiorum calamitates, & postea eorum restaurationem prædicat; (vide ejusdem cap. vers. 19, 20, 21, 25.) Nempe quod Deus iis Salvatorem mittet, qui eos liberabit, & quod Deus iis innotescet, & quod denique Ægyptii Deum sacrificiis, & muneribus colent, & tandem vocat hanc nationem *Benedictum Ægyptium Dei populum*: quæ omnia profecto valde digna sunt, ut notentur. Jeremias denique non Hebrææ gentis tantum, sed absolute gentium Propheta vocatur. (vide ejus. cap. 1. vers. 5.) hic etiam nationum calamitates prædicando deflet, & eorum restaurationem prædicat; ait enim cap. 48. vers. 31. *עַל כֵּן עַל מוֹאָב אֵילֵל וְלְמוֹאָב כָּלָה אֲזַעַק* *idcirco propter Moabum ejulabo, & propter totum Moabum clamo &c.* & vers. 36. *עַל כֵּן לִבִּי לְמוֹאָב כַּחֲלִילִים יִהְיֶה* *idcirco cor meum propter Moabum, sicut tympana, obstrepit;* & tandem eorum restaurationem prædicat; ut & etiam restaurationem Ægyptiorum, Hamonitarum, & Helamitarum. Quare non dubium est cæteras gentes suos etiam Prophetas ut Judæos habuisse, qui iis & Judæis prophetaverunt. Quamvis tamen Scriptura non nisi de uno Bilhamo, cui res futurae Judæorum & aliarum nationum revelatæ fuerint, mentionem faciat, non tamen credendum est, Bilhamum sola illa occasione prophetavisse, ex ipsa enim historia clarissime constat eum dudum antea prophetiâ, & aliis divinis dotibus claruisse. Nam, cum Balak eum ad se accersere jubet, ait (Num. cap. 22. vers. 6.) *כִּי יִדְעֵתִי אֵת אֱשֶׁר*

יֵאָדָר תְּכַרְךָ וְאֵשֶׁר תֵּאָדָר יֵאָדָר *quoniam scio enim, cui benedicis, benedictum, & cui maledicis, maledictum esse.* Quare is illam eandem virtutem, quam Deus Abrahamo (vide Genes. cap. 12. vers. 3.) largitus est, habebat. Balamus deinde, ut assuetus prophetiis, legatis respondet, ut ipsum manerent, donec ei Dei voluntas revelaretur. Cum prophetabat, hoc est, cum veram Dei mentem interpretabatur, hæc de se dicere solebat *נָאִם שׁוֹמֵעַ אֲמַרִי אֶל וְיִרְעֵ רַעַת dictum ejus, qui audit dicta Dei, & qui novis scientiam (vel mentem, & præscientiam) excelsi, visionem omnipotentis videt, excidens, sed reiectus oculis.* Denique postquam Hebræis ex mandato Dei benedixit, (nimirum ut solebat) aliis gentibus prophetare, resque earum futuras prædicere incipit. Quæ omnia satis superque indicant eum semper Prophetam fuisse, aut sæpius prophetavisse, & (quod adhuc hic notandum) id, quod præcipue Prophetas de prophetiæ veritate certos reddebat, habuisse, nempe animum ad solum æquum, & bonum inclinatum, habuisse, nempe animum ad solum æquum, & bonum inclinatum, non enim cui ipse volebat, benedicebat, nec, cui volebat maledicebat, ut Balak putabat, sed tantum iis, quibus Deus benedici, aut maledici volebat; ideo Balako respondit, *quamvis Balakus mihi daret tantum argenti, & auri, quantum ejus domum adimplere posset, non potero transgredi edictum Dei, ad faciendum ex meo arbitrio bonum aut malum; quod Deus loquetur, loquar;* quod autem Deus ei, dum erat in itinere, iratus fuerit, id etiam Mosi, dum in Ægyptum ex Dei mandato proficiscebatur, contigit (vide Exodi cap. 4. v. 24.) & quod argentum ad prophetandum accipiebat, idem Shamuel faciebat (vide Samuel. lib. 1. cap. 9. vers. 2, 8.) & si in aliqua re peccavit, (de eo vide 2 Epist. Petr. cap. 2. v. 15, 16. & Judæ v. 11.) *nemo adeo æquus, qui bene semper agat, & nunquam peccet.* (vide Eccl. cap. 7. vers. 20.) Et sane ejus orationes multum semper apud Deum valere debuerunt, & ejus vis ad maledicendum certe magna admodum fuit, quandoquidem toties in Scriptura reperitur, ad Dei magnam misericordiam erga Israëlitas testandum, quod Deus noluerit Bilhamum audire, & quod maledictionem in benedictionem converterit (vide Deut. cap. 23. v. 6. Jos. 24. v. 10. Neh. 13. v. 2.) quare sine dubio Deo acceptissimus erat; nam impiorum orationes,

& maledicta Deum minime movent. Cum itaque hic verus Prophe-
ta fuerit, & tamen ab Josua (cap. 13. vers. 22.) vocetur **דוֹבִיִּים** *divi-*
nus, sive *augur*, certum est, hoc nomen etiam in bonam partem su-
mi, & quos gentiles solebant vocare augures, & divinos, veros
fuisse Prophetas, & eos, quos Scriptura sæpe accusat, & condem-
nat, Pseudo-divinos fuisse, qui gentes sicut Pseudo-prophetæ Ju-
dæos, decipiebant, quod etiam ex aliis Scripturæ locis satis clare
constat; quare concludimus, donum Propheticum Judæis peculia-
re non fuisse, sed omnibus nationibus commune. Pharisei tamen
contra, acriter contendunt, hoc donum divinum suæ tantum na-
tioni peculiare fuisse, reliquas autem nationes ex virtute nescio quâ
diabolicâ (quid tandem non finget superstitio) res futuras pædixif-
se, præcipuum, quod ex veteri testamento adferunt, ad hanc opi-
nionem ejus autoritate confirmandum, est illud Exod. cap. 33.
v. 16. ubi Moses Deo ait. **וּבְמַרָּה יִרְדֶּה אִמְרָה כִּי מֵצֵאתִי חֵן בְּעֵינֶיךָ אֲנִי**
וְעַסְךָ הֲלֹא בִלְכַחַךְ עִמָּנוּ וְנִפְלִינוּ אֲנִי וְעַמְּךָ מִכָּל הָעַם אֲשֶׁר עַל פְּנֵי
הָאֲרֶמֶת *quânam enim re cognoscetur, me, & populum tuum invenisse*
gratiam in oculis tuis? certe quandomcum nobis ibis, & separabimur ego,
& populus tuus ab omni populo, qui est in superficie terra; hinc inquam
inferre volunt, Mosén à Deo petiisse, ut Judæis esset præsens,
iisque propheticè sese revelaret, deinde ut hanc gratiam nulli
alii nationi concederet. Ridiculum fane, quod Mosés præsentiam
Dei gentibus invideret, aut quod tale quid à Deo ausus esset petere.
Sed res est, postquam Mosés novit ingenium, & animum suæ natio-
nis contumacem, clare vidit, eos non sine maximis miraculis, &
singulari Dei auxilio externo, res inceptas perficere posse; imo eos
necessario sine tali auxilio perituros; adeoque ut constaret, Deum
eos conservatos velle, hoc Dei singulare auxilium externum petit.
Sic enim cap. 34. vers. 9. ait, *si inveni gratiam in oculis tuis Domi-*
ne, eat, precor, Dominus inter nos, quoniam hic populus contumax est
&c. Ratio itaque, cur Dei singulare auxilium externum petit,
est quia populus erat contumax, & quod adhuc clarius ostendit,
Mosén nihil præter hoc singulare Dei auxilium externum petivisse,
est ipsa Dei responsio; respondit enim statim (vers. 20. ejusd. cap.)
ecce ego pango fœdus, coram toto populo tuo me facturum mirabilia,

que

que non fuerunt facta in tota terra, nec in omnibus gentibus &c. Quare
 Moses hic de sola Hebræorum electione, ut eam explicui, agit,
 nec aliud à Deo petiit. Attamen in Epistola Pauli ad Rom. alium
 textum reperio, qui me magis movet, nempe cap. 3. *vs. 12.* ubi
 Paulus aliud, quam nos hic, docere videtur; ait enim, *que est*
igitur præstantia Iudei? aut que utilitas circumcisionis, multa per omnem
modum; primum enim est, quod ei concredita sunt eloquia Dei. Sed
 si ad Pauli doctrinam, quam præcipue docere vult attendimus,
 nihil inveniemus, quod nostræ huic doctrinæ repugnet, sed
 contra eadem, quæ nos hic, docere: ait enim *vers. 29.* ejusdem
 capitis, Deum, & Judæorum, & gentium Deum esse, & cap. 2.
vers. 25, 26. circumcisum resiliat, à lege, circumcisionem factam fore
præputium, & contra, si præputium observet mandatum legis, ejus
præputium reputari circumcisionem. Deinde *vers. 9. cap. 4.* ait omnes
 æque Judæos scilicet, & gentes sub peccato fuisse; peccatum
 autem sine mandato, & lege non dari. Quare hinc evidentissime
 constat, legem omnibus absolute (quod supra etiam ex Job cap.
 28. *vs. 28.* ostendimus) revelatam fuisse, sub quâ omnes vixerunt,
 nempe legem, quæ solam veram virtutem spectat, non autem
 illam, quæ pro ratione, & constitutione singularis cujusdam im-
 perii stabilitur, & ad ingenium unius nationis accommodatur. De-
 nique concludit Paulus, quoniam Deus omnium nationum Deus
 est, hoc est, omnibus æque propitius, & omnes æque sub lege, &
 peccato fuerant, ideo Deus omnibus nationibus Christum suum mi-
 sit, qui omnes æque à servitute legis liberaret, ne amplius ex man-
 dato Legis, sed ex constanti animi decreto, bene agerent. Paulus
 itaque id, quod volumus adamussim docet. Cum ergo ait, *Judeis*
tantum Dei eloquia credita fuisse, vel intelligendum est, quod iis tan-
 tum Leges scripto, reliquis autem gentibus sola tantum revelatio-
 ne, & conceptu, concredita fuerunt, vel, dicendum, (quando-
 quidem id, quod soli Judæi objicere poterant, propulsare studet)
 Paulum ex captu & secundum opiniones Judæorum, tum temporis
 receptas, respondere; nam ad ea, quæ partim viderat, partim au-
 diverat, edocendum, cum Græcis erat Græcus, & cum Judæis Ju-
 dæus. Superest jam tantum ut quorundam rationibus respondeamus;

mus;

mus, quibus sibi persuadere volunt, Hebræorum electionem non temporaneam, & ratione solius imperii, sed æternam fuisse: nam, ajunt, videmus Judæos post imperii amissionem, tot annos ubique sparsos, separatosque ab omnibus nationibus, superstites esse, quod nulli alii Nationi contigit, deinde quod Sacræ Literæ multis in locis docere videntur, Deum Judæos in æternum sibi elegisse, adeoque, tametsi imperium perdiderunt, nihilominus tamen Dei electos manere. Loca quæ hanc æternam electionem quam clarissime docere putant, sunt præcipue, I. *ψ. 36. cap. 32. Jeremiæ*, ubi Propheta semen Israël in æternum gentem Dei manuram testatur, comparando nimirum eos cum fixo cœlorum & naturæ ordine. II. Ezechielis cap. 20. *ψ. 32. &c.* ubi videtur velle, quod, quamvis Judæi data opera Dei cultui valedicere velint, Deus tamen eos ex omnibus regionibus, in quibus dispersi erant, recolliget, ducetque ad desertum populorum, sicuti eorum parentes ad Ægypti deserta duxit, & tandem inde, postquam eos à rebellibus & deficientibus selegit, ad montem ejus sanctitatis, ubi tota Israël familia ipsum colet. Alia præter hæc adferri solent, præcipue à Pharisæis, sed omnibus me satisfacturum puto, ubi hisce duobus respondero: quod levi negotio faciam, postquam ex ipsa Scriptura ostendero, Deum Hebræos in æternum non elegisse, sed tantum eadem conditione, quâ ante Canahanitas elegerit, qui etiam, ut supra ostendimus, pontifices habuerunt, qui Deum religiose colebant, & quos tamen Deus propter eorum luxum, & socordiam, & malum cultum rejecit. Moyses enim in Levitico cap. 18. vers. 27, 28. monet Israëlitas, ne incestis polluantur, veluti Canahanitæ, ne ipsos terra evomat, sicuti evomuit illas gentes, quæ illa loca inhabitabant. Et Deut. cap. 8. *ψ. 19, 20.* ipsis expressissimis verbis totalem ruinam minatur. Sic enim ait. *העדותי כנכם חיים כי אנכי תאכרוּן כגוים אשר יהוה* *testor vobis hodie; quod absolute peribitis, sicuti gentes, quas Deus ex vestra presentia perire facit, sic peribitis.* Et ad hunc modum alia in Lege reperiuntur, quæ expresse indicant, Deum non absolute, neque in æternum Hebræam nationem elegisse. Si itaque Prophetæ iis novum, & æternum foedus Dei cognitionis, amoris, & gratiæ prædixerunt, id piis tantum promitti

facile convincitur; nam in eodem Ezechielis capite, quod modo citavimus expresse dicitur, quod Deus ab iis separabit rebelles, & deficientes: & Tsephonix cap. 3. vers. 12, 13. quod Deus superbos auferet è medio, & pauperes superstites faciet, & quia hæc electio veram virtutem spectat, non putandum est, quod piis Judæorum tantum, cæteris exclusis, promissa fuerit, sed plane credendum gentiles veros Prophetas, quos omnes nationes habuisse; ostendimus, eandem etiam fidelibus suarum Nationum promississe, eosque eadem solatos fuisse. Quare hoc æternum fœdus Dei cognitionis, & amoris universale est, ut etiam ex Tsephonix c. 3. vers. 10, 11. evidentissime constat, adeoque hac in re nulla est admittenda differentia inter Judæos, & gentes, neque igitur etiam alia electio iis peculiaris præter illam, quam jam ostendimus. Et quod Prophetæ, dum de hac electione, quæ solam veram virtutem spectat, multa de sacrificiis, & aliis ceremoniis, Templi, & Urbis reædificatione miscant, pro more, & natura prophetiæ res spirituales sub talibus figuris explicare voluerunt, ut Judæis, quorum erant Prophetæ, imperii, & Templi restorationem, tempore Ciri expectandam, simul indicarent. Quare hodie Judæi nihil profus habent, quod sibi supra omnes Nationes tribuere possint. Quod autem tot annos dispersi absque imperio persisterint, id minime mirum, postquam se ab omnibus nationibus ita separaverunt, ut omnium odium in se conyerterint, idque non tantum ritibus externis, ritibus cæterarum nationum contrariis, sed etiam signo circumcisionis, quod religiosissime servant. Quod autem Nationum odium eos admodum conservet, id jam experientia docuit. Cum Rex Hispaniæ olim Judæos coëgit Regni Religionem admittere, vel in exilium ire, per plurimi Judæi pontificiorum Religionem admiserunt; sed quia iis, qui religionem admiserunt, omnia Hispanorum naturalium privilegia concessa sunt, iique omnibus honoribus digni existimati sunt, statim ita se Hispanis immiscuerunt, ut pauco post tempore nullæ eorum reliquiæ manserint, neque ulla memoria. At plane contra iis contigit, quos Rex Lusitanorum religionem sui imperii admittere coëgit, qui semper, quamvis ad religionem conversi, ab omnibus separati vixerunt, nimirum quia eos omnibus honoribus indignos

indignos declaravit. Signum circumcisionis etiam hac in re tantum posse existimo, ut mihi persuadeam, hoc unum hanc Nationem in æternum conservaturum, imo nisi fundamenta suæ religionis eorum animos effoeminent, absolute crederem, eos aliquando, data occasione, ut sunt res humanæ mutabiles, suum imperium iterum erecturos, Deumque eos de novo electurum. Cujus etiam rei exemplum præclarum habemus in Chinensibus, qui etiam comma aliquod in capite religiosissime servant, quo se ab omnibus aliis separant, & ita separati tot annorum millia se conservaverunt, ut antiquitate reliquas omnes nationes longe superent; nec semper imperium obtinuerunt, attamen illud amissum recuperaverunt, & sine dubio iterum recuperabunt, ubi Tartarorum animi præ luxu divitiarum, & socordia languescere incipient. Denique si quis vellet defendere, Judæos hac, vel alia de causa à Deo in æternum electos fuisse, non ipsi repugnabo, modo statuat, hanc electionem, vel temporaneam, vel æternam, quatenus ea tantum Judæis peculiaris est, non respicere, nisi imperium, & corporis commoditates, (quandoquidem hoc solum unam Nationem ab alia distinguere potest) at ratione intellectus, & veræ virtutis nullam nationem ab alia distingui, adeoque his in rebus nec à Deo unam præ alia eligi.

CAPUT IV.

De Lege Divina.

LEgis nomen absolute sumptum significat id, secundum quod unumquodque individuum, vel omnia vel aliquot ejusdem speciei una, eademque certa ac determinata ratione agunt; ea vero vel à necessitate naturæ, vel ab hominum placito dependet: Lex, quæ à necessitate naturæ dependet, illa est, quæ ex ipsa rei natura sive definitione necessario sequitur; ab hominum placito autem, & quæ magis proprie jus appellatur, est ea, quam homines ad tutius, & commodius vivendum, vel ob alias causas, sibi & aliis præscribunt. Ex. gr. quod omnia corpora, ubi in alia minora impingunt, tantum de suo motu amittunt, quantum aliis communicant, lex est universalis omnium corporum, quæ

ex necessitate naturæ sequitur. Sic etiam, quod homo, cum unius rei recordetur, statim recordetur alterius similis, vel quam simul cum ipsa perceperat; lex est, quæ ex naturâ humanâ necessario sequitur. At quod homines de suo jure, quod ex natura habent, cedant, vel cedere cogantur, & certæ rationi vivendi sese adstringant, ex humano placito pendet. Et quamvis absolute concedam omnia ex legibus universalibus naturæ determinari, ad existendum, & operandum, certa, ac determinata ratione, dico tamen has leges ex placito hominum pendere. I. Quia homo, quatenus pars est naturæ, eatenus partem potentiæ naturæ constituit; quæ igitur ex necessitate naturæ humanæ sequuntur, hoc est, ex natura ipsa, quatenus eam per naturam humanam determinatam concipimus, ea, etiamsi necessario, sequuntur tamen ab humanâ potentiâ, quare sanctionem istarum legum ex hominum placito pendere optime dici potest, quia præcipue à potentia humanæ mentis ita pendet, ut nihilominus humana mens, quatenus res sub ratione veri & falsi percipit, sine hisce legibus clarissime concipi possit, at non sine lege necessaria, ut modo ipsam definivimus. II. Has leges ex placito hominum pendere etiam dixi, quia res per proximas suas causas definire, & explicare debemus, & illa universalis consideratio de fato, & concatenatione causarum, minime nobis inservire potest ad nostras cogitationes circa res particulares, formandas atque ordinandas. Adde, quod nos ipsam rerum coordinationem, & concatenationem, hoc est, quomodo res revera ordinatæ, & concatenatæ sunt, plane ignoremus, adeoque ad usum vitæ melius, imò necesse est, res ut possibiles considerare. Hæc de lege absolute considerata.

Verum enimvero quoniam nomen legis per translationem ad res naturales applicatum videtur, & communiter per legem nihil aliud intelligitur, quam mandatum, quod homines, & perficere, & negligere possunt, ut pote, quia potentiam humanam sub certis limitibus, ultra quos se extendit, constringit, nec aliquid supra vires imperat; ideo Lex particularius definienda videtur, nempe, quod sit ratio vivendi, quam homo sibi, vel aliis ob aliquem finem præscribit. Attamen, quoniam verus finis legum paucis tantum patere solet,

solet, & per plurimum homines ad eum percipiendum fere inepti sunt, & nihil minus quam ex ratione vivunt, ideo legislatores, ut omnes æque constringerent, alium finem, longe diverfum ab eo, qui ex legum natura necessario sequitur, sapienter statuerunt, nempe legum propugnatoribus promittendo id, quod vulgus maxime amat, & contra is, qui eas violarent, minitendo id, quod maxime timet; sicque conati sunt vulgum, tanquam equum fræno, quoad ejus fieri potest, cohibere; unde factum est, ut pro lege maxime haberetur, ratio vivendi, quæ hominibus ex aliorum imperio præscribitur: & consequenter ut ii, qui legibus obtemperant, sub lege vivere dicantur, & servire videantur, & revera qui unicuique suum tribuit, quia patibulum timet, is ex alterius imperio & malo coactus agit, nec justus vocari potest; at is, qui unicuique suum tribuit, ex eo quod veram legum rationem, & earum necessitatem novit, is animo constanti agit, & ex proprio, non vero alieno decreto; adeoque justus merito vocatur: quod etiam Paulum docere voluisse puto, cum dixit, eos, qui sub lege vivebant, per legem justificari non potuisse; justitia enim, ut communiter definitur, est constans & perpetua voluntas jus suum cuique tribuendi; & ideo Salomon cap. 21. vers. 12. Prov. ait, Justum lætari, cum fit Judicium, iniquos autem pavere. Cum itaque Lex nihil aliud sit, quam ratio vivendi quam homines, ob aliquem finem sibi, vel aliis præscribunt, ideo Lex distinguenda videtur in humanam & divinam; per humanam intelligo rationem vivendi, quæ ad tutandam vitam, & rempublicam tantum inservit; per divinam autem, quæ solum summum bonum, hoc est, Dei veram cognitionem & amorem spectat. Ratio, cur hanc legem voco divinam, est, propter summi boni naturam, quam hic paucis, & quam clare potero, jam ostendam.

Cum melior pars nostri sit intellectus, certum est, si nostrum utile revera quærere velimus, nos supra omnia debere conari, ut eum quantum fieri potest, perficiamus, in ejus enim perfectione summum nostrum bonum consistere debet. Porro quoniam omnis nostra cognitio, & certitudo, quæ revera omne dubium tollit, à sola Dei cognitione dependet; tum quia sine Deo nihil esse, neque concipi potest, tum etiam, quia de omnibus dubitare possu-

mus, quam diu Dei nullam claram, & distinctam habemus ideam; hinc sequitur, summum nostrum bonum, & perfectionem à sola Dei cognitione pendere &c. Deinde cum nihil sine Deo nec esse nec concipi possit; certum est, omnia, quæ in natura sunt, Dei conceptum, pro ratione suæ essentiæ suæque perfectionis involvere, atque exprimere, ac proinde nos, quo magis res naturales cognoscimus, eo majorem, & perfectiorem Dei cognitionem acquirere; vel (quoniam cognitio effectus per causam nihil aliud est, quam causæ proprietatem aliquam cognoscere) quo magis res naturales cognoscimus, eo Dei essentiam (quæ omnium rerum causa est) perfectius cognoscere; atque adeo tota nostra cognitio, hoc est, summum nostrum bonum, non tantum à Dei cognitione dependet, sed in eadem omnino consistit: quod etiam ex hoc sequitur, quod homo pro natura, & perfectione rei, quam præ reliquis amat, eo etiam perfectior est, & contra: adeoque ille necessario perfectissimus est & de summa beatitudine maxime participat, qui Dei, entis nimirum perfectissimi, intellectualem cognitionem supra omnia amat, eademque maxime delectatur. Huc itaque nostrum summum bonum, nostraque beatitudo redit, in cognitionem scilicet & amorem Dei. Media igitur, quæ hic finis omnium humanarum actionum, nempe ipse Deus, quatenus ejus idea in nobis est, exigir, jussa Dei vocari possunt, quia quasi ab ipso Deo, quatenus in nostra mente existit, nobis præscribuntur, atque adeo ratio vivendi, quæ hunc finem spectat, lex Divina optime vocatur. Quænam autem hæc media sint, & quænam ratio vivendi, quam hic finis exigir, & quomodo hunc optimæ reipublicæ fundamenta sequantur, & ratio vivendi inter homines, ad universalem Ethicam pertinet. Hic non nisi de lege divina in genere pergam agere.

Cum itaque amor Dei summa hominis felicitas sit, & beatitudo, & finis ultimus, & scopus omnium humanarum actionum; sequitur eum tantum legem divinam sequi, qui Deum amare curat, non ex timore supplicii, neque præ amore alterius rei, ut deliciarum, famæ &c. sed ex eo solo, quod Deum novit, sive quod novit, Dei cognitionem, & amorem, summum esse bonum. Legis igitur Divinæ summa, ejusque summum præceptum est, Deum ut summum

rum bonum amare, nempe ut jam diximus, non ex metu alicujus supplicii, & poenæ; nec præ amore alterius rei, quâ delectari cupimus: hoc enim idea Dei dicitur, Deum summum esse nostrum bonum, sive Dei cognitionem, & amorem, finem esse ultimum, ad quem omnes actiones nostræ sunt dirigendæ. Homo tamen carnalis hæc intelligere nequit, & ipsi vana videntur, quia nimis juvenam Dei habet cognitionem, & etiam quia in hoc summo bono nihil reperit, quod palpet, comedat, aut denique quod carnem; quâ maxime delectatur, afficiat, utpote, quod in sola speculatione, & pura mente consistit. At ii, qui norunt se nihil intellectu, & sana mente præstantius habere, hæc, sine dubio, solidissima judicabunt. Explicuimus itaque in quo potissimum lex divina consistit, & quænam sint leges humanæ, nempe omnes illæ, quæ alium scopum collimant; nisi ex revelatione sancitæ fuerint; nam hæc etiam consideratione res ad Deum referuntur, (ut supra ostendimus) & hoc sensu lex Moïsis, quamvis non universalis, sed maxime ad ingenium & singularem conservationem unius populi accommodata fuerit, vocari tamen potest Lex Dei, sive Lex divina; quandoquidem credimus, eam lumine prophetico sancitam fuisse. Si jam ad Naturam legis divinæ naturalis, ut eam modo explicuimus, attendamus, videbimus. I. eam esse universalem, sive omnibus hominibus communem; eam enim ex universali humanâ naturâ deduximus. II. eam non exigere fidem historiarum, quæcumque deum eæ fuerint, nam quandoquidem hæc Lex divina naturalis ex sola consideratione humanæ naturæ intelligatur, certum est, nos eam æque concipere posse in Adamo, ac alio quocunque homine, æque in homine qui inter homines vivit, ac in homine, qui solitariam vitam agit. Nec fides historiarum, quantumvis certa, Dei cognitionem, & consequenter nec etiam Dei amorem nobis dare potest; amor enim Dei ab ejus cognitione oritur, ejus autem cognitio ex communibus nationibus per se certis, & notis hauriri debet, quare longe abest, ut fides historiarum requisitum sit necessarium, ut ad summum nostrum bonum perveniamus. Attamen, quamvis fides historiarum Dei cognitionem & amorem nobis dare nequeat; earum tamen lectionem, ratione vitæ civilis, perutilem esse, non

nega-

negamus; quo enim hominum mores, & conditiones, quæ ex nulla re melius, quam ex eorum actionibus nosci possunt, observaverimus, & melius noverimus, eo inter ipsos cautius vivere, nostrasque actiones, & vitam eorum ingenio, quantum ratio fert, melius accommodare poterimus. Videmus III. hanc legem divinam naturalem non exigere cæremonias, hoc est, actiones, quæ in se indifferentes sunt, & solo instituto bonæ vocantur, vel, quæ aliquod bonum ad salutem necessarium repræsentant, vel, si mavis actiones, quarum ratio captum humanum superat; nihil enim lumen naturale exigit, quod ipsum lumen non attingit, sed id tantum, quod nobis clarissime indicare potest, bonum, sive medium ad nostram beatitudinem esse, Quæ autem ex solo mandato, & instituto bona sunt, vel ex eo, quod alicujus boni sint repræsentamina, ea nostrum intellectum perficere nequeunt, nec aliud, nisi meræ umbræ sunt, nec inter actiones, quæ quasi proles, aut fructus intellectus, & sanæ mentis sunt, numerari possunt. Quod hic non opus est, prolixius ostendere. IV. denique videmus summum legis divinæ præmium esse, ipsam legem, nempe Deum cognoscere, eumque ex vera libertate, & animo integro & constante amare, poenam autem, horum privationem, & carnis servitutem, sive animum inconstantem, & fluctuantem. His sic notatis inquirendum jam est, num lumine naturali concipere possumus, Deum veluti legislatorem, aut principem leges hominibus præscribentem. II. quid Sacra Scriptura de lumine, & lege hac naturali doceat. III. quem ad finem cæremoniæ olim institutæ fuerunt. IV. denique quid referat sacras historias scire, & eis credere? de primis duobus in hoc capite; de duobus autem ultimis in sequente agam. Quid circa primum statuendum sit facile deducitur ex natura voluntatis Dei, quæ à Dei intellectu non nisi respectu nostræ rationis distinguitur, hoc est, Dei voluntas, & Dei intellectus in se revera unum & idem sunt; nec distinguuntur, nisi respectu nostrarum cogitationum, quas de Dei intellectu formamus, exempli gratia, cum ad hoc tantum attendimus, quod natura Trianguli in natura Divina ab æterno continetur tanquam æterna veritas, tum dicimus Deum trianguli ideam habere, sive naturam trianguli intelligere; sed cum

postea

postea ad hoc attendimus, quod natura trianguli sic in natura divina continetur, ex sola necessitate divinæ naturæ, & non ex necessitate essentiæ & naturæ trianguli, imo, quod necessitas essentiæ, & proprietatum trianguli, quatenus etiam ut æternæ veritates concipiuntur, à sola necessitate divinæ naturæ & intellectus pendeat, & non ex natura trianguli, tum id ipsum, quod Dei intellectum vocavimus, Dei voluntatem sive decretum appellamus. Quare respectu Dei unum & idem affirmamus, cum dicimus, Deum ab æterno decrevisse, & voluisse tres angulos trianguli æquales esse duobus rectis, vel Deum hoc ipsum intellexisse. Unde sequitur, Dei affirmationes & negationes æternam semper necessitatem sive veritatem involvere. Si itaque, exempli gratia, Deus Adamo dixit, se nolle, ut de arbore cognitionis boni & mali comederet, contradictionem implicaret, Adamum de illa arbore posse comedere, adeoque impossibile foret, ut Adamus de ea comederet; nam divinum illud decretum æternam necessitatem & veritatem debuisset involvere. Verum quoniam Scriptura tamen narrat, Deum id Adamo præcepisse, & nihilominus Adamum de eadem comedisse, necessario dicendum est, Deum Adamo malum tantum revelavisse, quod eum necessario sequeretur, si de illa arbore comederet, at non necessitatem consecutionis illius mali: Unde factum est, ut Adamus illam revelationem non ut æternam & necessariam veritatem perceperit, sed ut legem, hoc est, ut institutum, quod lucrum aut damnum sequitur, non ex necessitate & natura actionis patratæ, sed ex solo libitu & absoluto imperio alicujus Principis. Quare illa revelatio respectu solius Adami, & propter solum defectum ejus cognitionis lex fuit, Deusque quasi legislator aut Princeps. Et hac etiam de causa, nempe ob defectum cognitionis, Decalogus, respectu Hebræorum tantum, lex fuit; nam quoniam Dei existentiam & æternam veritatem non noverant, ideo id, quod ipsis in decalogo revelatum fuit, nempe Deum existere, Deumque solum adorandum esse, tanquam legem, percipere debuerunt: quod si Deus nullis mediis corporeis adhibitis sed immediate iis loquutus fuisset, hoc ipsum non tanquam legem, sed tanquam æternam veritatem percepissent. Atque hoc, quod de Israëlitis & Adamo dicimus, de omnibus etiam Prophetis, qui no-

mine Dei leges scripserunt, dicendum, videlicet, quod Dei decreta non adæquate, ut æternas veritates perceperunt. Ex. gr. de ipso Mose etiam dicendum est, eum ex revelatione vel ex fundamentis ei revelatis percepisse modum, quò populus Israëliticus incerta mundi plaga optime uniri posset, & integram societatem formare sive imperium erigere; deinde etiam modum, quo ille populus optime posset cogi ad obediendum, sed non percepisse, nec ipsi revelatum fuisse, modum illum optimum esse, neque etiam, quod ex populi communi obedientiâ in tali mundi plaga necessario sequeretur scopus, ad quem collimabant. Quapropter hæc omnia non ut æternas veritates, sed ut præcepta & instituta percepit, & tanquam Dei leges præscripsit; & hinc factum est, ut Deum rectorem, legislatorem, regem, misericordem, justum &c. imaginaretur, cum tamen hæc omnia solius humanæ naturæ sint attributa, & à natura divina profus removenda: atque hoc inquam de solis Prophetis dicendum, qui nomine Dei leges scripserunt, non autem de Christo; de Christo enim, quamvis is etiam videatur leges Dei nomine scripsisse, sentiendum tamen est, eum res vere & adæquate percepisse: nam Christus non tam Propheta, quam os Dei fuit. Deus enim per mentem Christi, (ut in cap. I. ostendimus) sicuti ante per Angelos, nempe per vocem creatam, visiones &c. quædam humano generi revelavit. Quapropter æque à ratione alienum esset, statuere Deum suas revelationes opinionibus Christi accommodavisse, ac, quod Deus antea suas revelationes opinionibus angelorum, hoc est vocis creatæ, & visionum accommodaverit, ut res revelandas Prophetis communicaret, quo quidem nihil absurdius statui posset, præsertim cum non ad solos Judæos, sed totum humanum genus docendum missus fuerit, adeoque non fatis erat, ut mentem opinionibus Judæorum tantum accommodatam haberet, sed opinionibus & documentis humano generi universalibus, hoc est, notionibus communibus, & veris. Et sane ex hoc, quod Deus Christo, sive ejus menti sese immediate revelaverit & non ut Prophetis, per verba, & imagines, nihil aliud intelligere possumus, quam quod Christus res revelatas vere percepit, sive intellexit; tum enim res intelligitur, cum ipsa purâ mente extra verba & imagines

nes percipitur. Christus itaque res revelatas vere & adæquate percepit, si igitur eas tanquam leges unquam præscripsit, id propter populi ignorantiam & pertinaciam fecit; quare hac in re vicem Dei gessit, quod sese ingenio populi accommodavit, & ideo, quamvis aliquantulum clarius, quam cæteri Prophetæ locutus sit, obscure tamen, & sæpius per parabolas res revelatas docuit, præfertim quando iis loquebatur, quibus nondum datum erat, intelligere regnum cœlorum (vide Matth. cap. 13. vers. 10. &c.) & sine dubio eos, quibus datum erat mysteria cœlorum noscere, res ut æternas veritates docuit, non vero ut leges præscripsit, & hac ratione eos à servitute legis liberavit, & nihilominus legem hoc magis confirmavit & stabilivit, eorumque cordibus penitus inscripsit. Quod etiam Paulus quibusdam in locis indicare videtur: nempe Epistol. ad Rom. cap. 7. vers. 6. & cap. 3. vers. 28. Attamen nec ille etiam aperte loqui vult, sed, ut ipse ait cap. 3. vers. 5 & cap. 6. vers. 19. ejusd. Epist. humano more loquitur, quod expresse dicit, cum Deum justum vocat, & sine dubio etiam propter carnis imbecillitatem Deo misericordiam, gratiam, iram, &c. affingit, & ingenio plebis, sive (ut ipse etiam ait cap. 3. vers. 1, 2. Epist. 1. ad Corinth.) hominum carnalium sua verba accommodat: nam cap. 9. vers. 18. epist. ad Rom. absolute docet, Dei iram, ejusque misericordiam non ab humanis operibus, sed à sola Dei vocatione, hoc est, voluntate penderi; deinde quod ex operibus legis nemo fiat justus, sed ex sola fide (vide Ep. ad Rom. cap. 3. vers. 28.) per quam sane nihil aliud intelligit, quam plenum animi consensum, & denique, quod nemo fiat beatus, nisi mentem Christi in se habeat, (vide Epist. ad Rom. cap. 8. vers. 9.) quâ scilicet leges Dei, ut æternas veritates percipiat. Concludimus itaque, Deum non nisi ex captu vulgi, & ex solo defectu cogitationis tanquam legislatorem aut principem describi, & justum, misericordem, &c. vocari, Deumque revera ex solius suæ naturæ, & perfectionis necessitate agere, & omnia dirigere, & ejus denique decreta, & volitiones æternas esse veritates, semperque necessitatem involvere: idque est, quod primo in loco explicare, & ostendere constitueram. Ad secundum igitur transeamus, & Sacram Paginam percurramus, & quid ipsa de

lumine naturali & lege hac divina docet, videamus. Primum, quod nobis occurrit, est ipsa primi hominis historia, ubi narratur, Deum Adamo præcepisse, ne comederet de fructu arboris cognitionis boni & mali, quod significare videtur, Deum Adamo præcepisse bonum agere, & quærere sub ratione boni, & non quatenus contrarium est malo, hoc est, ut bonum ex amore boni quæreret, non autem ex timore mali: qui enim, ut jam ostendimus, bonum agit ex vera boni cognitione & amore, libere & constanti animo agit, qui autem ex timore mali, is malo coactus, & serviliter agit, & sub imperio alterius vivit, atque adeo hoc unicum, quod Deus Adamo præcipit, totam legem divinam naturalem comprehendit, & cum dictamine luminis naturalis absolute convenit, nec difficile esset, totam istam primi hominis historiam, sive parabolam ex hoc fundamento explicare, sed malo id missum facere; cum quia non possum absolute esse certus, num mea explicatio cum scriptoris mente conveniat; tum quia plerique non concedunt, hanc historiam esse parabolam, sed plane statuunt, eam simplicem narrationem esse. Præstabilius erit igitur, alia Scripturæ loca in medium adferre, illa præfertim, quæ ab eod. dictata sunt, qui ex vi luminis naturalis, quo omnes sui ævi sapientes superavit, loquitur, & cujus sententias æque sancte, ac Prophetarum amplexus est populus; Salomonem puto, cujus non tam Prophetiæ & pietas, quam prudentia & sapientia in sacris commendatur. Is in suis Proverbiis vocat humanum intellectum veræ vitæ fontem, & infortunium in sola stultitia constituit. Sic enim ait cap. 16. vers. 23. מקור חיים שכל בעליו ומוסר אילים אורח
fons vitæ (est) intellectus sui domini, & supplicium stultorum est stultitia:* ubi notandum, quod per vitam absolute Hebraice vera vita intelligatur, ut patet ex Deut. cap. 30. vers. 19. fructum igitur intellectus in solâ verâ vitâ constituit, & supplicium in sola ejus privatione, quod quidem absolute convenit cum eo, quod IV. loco notavimus circa legem divinam naturalem: quod autem hic fons vitæ, sive, quod solus intellectus, ut etiam ostendimus, leges sapientibus præscribit, aperte ab eodem hoc sapiente docetur; ait enim

* *Hebraismus. qui rem aliquam habet vel in sua natura continet, ejus rei Dominus vocatur: Sic avis Dominus alarum Hebraice vocatur, quia alas habet. Dominus intellectus, intelligens, quia intellectum habet.*

enim cap. 13. vers. 14. תורת חכם מקור חיים *Lex prudentis (est) fons vita*, id est, ut ex modo allato textu patet, intellectus. Porro cap. 3. vers. 13. expressissimis verbis docet, intellectum hominem beatum & foelicem reddere, veramque animi tranquillitatem dare.

Sic enim ait אשרי אדם מעא חכמה וכן אדם יפיק תבונה ונו ארך ימוס ב'מינה בשמאלה עשר וכבוד דרכיה דרכי נעם ובל נתיבותיה שלום *beatus homo, qui invenit scientiam, & filius hominis, qui intelligentiam eruit. Ratio est; (ut vers. 16, 17. pergit) quia directe dat dierum longitudinem*, indirecte divitias & honorem: ejus via, (quas nimirum scientia indicat) amena sunt, & omnes ejus semita pax.* Soli igitur sapientes ex sententia etiam Salomonis animo pacato & constante vivunt, non ut impii, quorum animus contrariis affectibus fluctuat, adeoque (ut Esaias etiam ait cap. 57. vers. 20.) pacem, neque quietem habent. Denique in his Salomonis Proverbiis maxime nobis notanda sunt, quæ habentur in secundo cap. utpote quæ nostram sententiam quam clarissime confirmant, sic enim vers. 3. ejusd. cap. incipit כי אם לכינה תקרא לתבונה תתן קולך וגו' או תבין יראת יהוה ודעת אלהים תמצא כי יהוה יתן חכמה קולך דעת ותבונה *nam si prudentiam inlclamabis, & intelligentie dederis vocem tuam, &c. tunc timorem Dei intelliges, & Dei scientiam (vel potius amorem; nam hæc Duo verbum ידע Jadah significat) invenies; nam (NB) Deus dat sapientiam: ex ore suo (manat) scientia & prudentia.* Quibus sanc verbis clarissime indicat, I. quod sola sapientia, sive intellectus nos doceat, Deum sapienter timere, hoc est, vera religione colere. Deinde docet, sapientiam, & scientiam ex Dei ore fluere, Deumque illam dare, quod quidem nos etiam supra ostendimus, nempe, quod noster intellectus nostraque scientia à sola Dei idea sive cognitione pendeat, oriatur, & perficiatur. Pergit deinde vers. 9. expressissimis verbis docere, hanc scientiam veram Ethicam, & Politicam continere, & ex ea deduci. אז תבין ומשפט ומשרים כל מעול טוב *tunc intelliges Iustitiam, & Iudicium, & rellitudines, (&) omnem bonam semitam: nec his contentus pergit, כי תבונה כלכלך, quando intrabis scientia*

*scientia in cor tuum, & sapientia tibi erit suavis; tum tua * providentia tibi vigilabit, & prudentia te custodiet.* Quæ omnia cum scientia naturali plane conveniunt; hæc enim Ethicam docet, & veram virtutem, postquam rerum cognitionem acquisivimus, & scientiæ præstantiam gustavimus. Quare fœlicitas, & tranquillitas ejus, qui naturalem intellectum colit, ex mente Salomonis etiam, non ab imperio fortunæ, (hoc est Dei auxilio externo) sed à sua interna virtute (sive Dei auxilio interno) maxime pendet, nempe, quia vigilando, agendo, & bene consulendo se maxime conservat. Denique nequaquam hic prætereundus est locus Pauli, qui habetur cap. 1. vers. 20. Epist. ad Rom. ubi (ut Tremellius vertit ex Syriaco textu) sic ait; *occulta enim Dei, à fundamentis mundi, in creaturis suis per intellectum conspiciuntur, et virtus et divinitas ejus, quæ est in æternum, adeo ut sint sine effugio.* Quibus satis clare indicat, unumquemque lumine naturali clare intelligere Dei virtutem, & æternam divinitatem, ex qua scire & deducere possunt, quid iis quærendum quidve fugiendum sit, adeoque concludit, omnes sine effugio esse, nec ignorantiam excusari posse, quod profecto possent, si de lumine supranaturali loqueretur, & de carnali Christi passione, & resurrectione, &c. Et ideo paulo infra vers. 24. sic pergit: *Propter hoc tradidit eos Deus in concupiscentias immundas cordis eorum, etc.* usque ad finem capituli, quibus vitia ignorantiam describit, eaque tanquam ignorantiam supplicia enarrat, quod plane convenit cum Proverbio illo Salomonis cap. 16. vers. 22. quod jam citavimus, nempe, **אורל ומסור אוילם אורל** & *supplicium stultorum est stultitia*, quare non mirum, quod dicat Paulus maleficos esse inexcusabiles: Nam prout unusquisque seminat, ita metet, ex malis mala necessario sequuntur, nisi sapienter corrigantur, & ex bonis bona, si animi constantia, comitetur. Scriptura itaque lumen, & legem divinam naturalem absolute commendat; atque his, quæ in hoc capite agere proposueram, absolvi.

* **מומה** mezima proprie cogitationem, deliberationem, & vigilantiam significat.

CAPUT V.

De Ratione, cur Ceremonia instituta fuerint, & de fide historiarum, nempe, qua ratione, & quibus ea necessaria sit.

IN superiore capite ostendimus, legem divinam, quæ homines vere beatos reddit & veram vitam docet, omnibus esse hominibus universalem; imo eam ex humana natura ita deduximus, ut ipsa humanæ menti innata, & quasi inscripta existimanda sit, Cum autem cæremoniæ, ex saltem, quæ habentur in Vetere Testamento Hebræis tantum institutz, & eorum imperio ita accommodatz fuerint, ut maxima ex parte ab universa societate, non autem ab unoquoque exerceri potuerint, certum est, eas ad legem divinam non pertinere, adeoque nec etiam ad beatitudinem & virtutem aliquid facere; sed eas solam Hebræorû electionem, hoc est, (per ea, quæ in tertio cap. ostendimus) solam corporis temporaneam foelicitatem & imperii tranquillitatem respicere, proptereaque, nonnisi stante eorum imperio, ullius usus esse potuisse. Si ex igitur in Vetere Testamento ad legem Dei referantur, id propterea tantum fuit, quia ex revelatione vel ex fundamentis revelatis institutz fuerunt. Verum quia ratio tametsi solidissima apud communes Theologos non multum valet, lubet hic hæc, quæ modo ostendimus Scripturæ etiam autoritate confirmare, & deinde ad majorem perspicuitatem ostendere, qua ratione, & quomodo cæremoniæ ad imperium Judæorum stabiliendum & conservandum inserviebant. Esaias nihil clarius docet, quam quod lex divina absolute sumpta significet illam legem universalem; quæ in verâ vivendi ratione consistit, non autem cæremonias, Capite enim 1. vs. 10. Propheta gentem suam vocat ad Legem divinam ex se audiendam, ex qua prius omnia sacrificiorum genera secludit, & omnia festa, & tandem legem ipsam docet (vide. vs. 16, 17.) atque his paucis comprehendit, nempe in purificatione animi, & virtutis sive bonarum actionum usu seu habitu, & denique inopi auxilium ferendo. Nec minus luculentum testimonium est illud Psalmi 40. vers. 7. 9. hic enim Psaltes Deum alloquitur זבח ומנחה לא תמצת אונים ברית

לִי עֲלֶיךָ וְחִמָּאָה לֹא שָׁאַלְתָּ לַעֲשׂוֹת דְּצִוְךָ אֱלֹהֵי חַפְצֵי וְהוֹרַחַךְ
 לִי עֲלֶיךָ כְּחֹךְ פֶּעַר *sacrificium & munus non voluisti, * aures mihi perfodisti, holocaustum, & peccati oblationem non petuisti; tuam voluntatem exequi, mi Deus, volui; nam lex tua est in meis visceribus.* Vocat igitur illam tantum legem Dei, quæ visceribus, vel menti inscripta est, & ab ea cęremonias secludit; nam eæ solo instituto, & non ex natura sunt bonæ, adeoque neque mentibus inscriptæ. Præter hæc alia adhuc in Scriptura reperiuntur, quæ idem testantur, sed hæc duo attulisse sufficit. Quod autem cęremoniæ nihil ad beatitudinem juvent, sed quod tantum imperii temporaneam foelicitatem respiciant, etiam ex ipsa Scriptura constat, quę pro cęremoniis nihil nisi corporis commoda, & delicias promittit, & pro sola lege divina universali beatitudinem. In quinque enim libris, qui Molis vulgo dicuntur, nihil aliud, ut supra diximus, promittitur, quam hæc temporanea foelicitas, nempe honores, sive fama, victoriæ, divitiæ, deliciæ, & valetudo. Et quamvis quinque illi libri, præter cęremonias, multa moralia contineant, hæc tamen in iis non continentur, tanquam documenta moralia omnibus hominibus universalia, sed tanquam mandata ad captum, & ingenium solius Hebræę nationis maxime accommodata, & quę adeo etiam solius imperii utilitatem spectant. Ex. Gr. Moses non tanquam doctor aut Propheta Judæos docet, ne occidant neque furentur, sed hæc tanquam legislator & princeps jubet; non enim documenta ratione comprobatur, sed jussibus pœnam addit, quæ pro ingenio uniuscujusque nationis variare potest & debet, ut experientia fatis docuit. Sic etiam jussum, de non committendo adulterio, solius reipublicæ & imperii utilitatem respicit; nam si documentum morale docere voluisset, quod non solam reipublicæ utilitatem, sed animi tranquillitatem, & veram uniuscujusque beatitudinem respiceret, tum non tantum actionem externam, sed & ipsum animi consensum damnaret, ut Christus fecit, qui documenta universalia tantum docuit (vide Matth. cap. 5. vers. 28.) & hac de causâ Christus præmium spirituale, non autem ut Moses, corporeum promittit; nam Christus, uti dixi, non ad imperium conservandum, & leges instituendum,

* Est phrasis ad significandum perceptionem.

tuendum, sed ad solam legem universalem docendum missus fuit; & hinc facile intelligimus, Christum legem Mosis minime abrogavisse, quandoquidem Christus nullas novas leges in rempublicam introducere voluerit, nec aliud magis curaverit, quam documenta moralia docere, eaque à legibus Reipublicæ distinguere, idque maxime propter Phariseorum ignorantiam, qui putabant, illum beate vivere, qui jura Reipublicæ sive legem Mosis defendebat; cum tamen ipsa, uti diximus, nullam nisi Reipublicæ rationem haberit, nec tam ad Hebræos docendum, quam cogendum inserviverit; sed ad nostrum propositum revertamur, & alia Scripturæ loca, quæ pro ceremoniis nihil præter corporis commoda, & pro solâ lege divina universali beatitudinem promittunt, in medium proferamus. Inter Prophetas nemo clarius quam Esaias hoc docuit, hic enim cap. 58. postquam hypocrisin damnavit, libertatem, & charitatem erga se, & proximum commendat, & pro his hæc promittit או יבקע כשחר אורך וארוכתך מהרה תצמה והלך לפניך צדקך או יבקרך כבוד יהוה יאסףך *tunc erumpet sicuti aurora lux tua, & tua sanitas protinus efflorescet, & ibit ante te justitia tua, & gloria Dei te * aggregabit &c.* Post hæc sabbatum etiam commendat, pro cujus in observando diligentia, hoc promittit או תתענג על יהוה והרכבתך *tunc tunc על במותי ארץ והאכלתך נחלת יעקב כי פי יהוה דבר* *tunc t cum Deo delectaberis, & te † equitare faciam super excelsa terra, & faciam, ut comedas hereditatem Jacobi, tui patris, ut os Iehovæ locutum est.* Videmus itaque, Prophetam pro libertate, & charitate mentem sanam in corpore sano, Deique gloriam etiam post mortem promittere: pro ceremoniis autem nihil nisi imperii securitatem, prosperitatem, & corporis foelicitatem. In Psalmis 15. & 24. nulla fit ceremoniarum mentio, sed tantum documentorum moralium, nimirum, quia in iis de solâ beatitudine agitur, eaque sola proponitur, quamvis tamen parabolice; nam certum est, ibi per montem Dei, ejusque tentoria, & horum inhabitationem, beatitudinem, & animi tranquillitatem, non vero montem Hierosolymæ, neque Mo-

H

sis

* *Hebraismus, quo tempus mortis significatur, aggregari ad populos suos, mori significat, vide Genes. cap. 49. vers. 29. 33.* † *Significat honeste delectari sicuti etiam Belgice dicitur, met Godt / en met eere.* ‡ *Significat imperium, tanquam equum freno tenere.*

sis tabernaculum intelligi; hæc enim loca à nemine inhabitabantur, nec nisi ab iis, qui ex sola tribu Levi erant, administrabantur. Porro omnes etiam illæ Salomonis sententiæ, quas in superiore capite attuli, pro solo cultu intellectus & sapientiæ, veram promittunt beatitudinem, nempe, quod ex ea tandem timor Dei intelligetur, & Dei scientia inveniatur. Quod autem Hebræi post destructum eorum imperium non tenentur ceremonias exercere, patet ex Jeremia, qui ubi urbis vastationem prope instare vidit, & prædicit, ait *Deum eos tantum diligere, qui sciunt & intelligunt, quod ipse exercet misericordiam, iudicium, & iustitiam in mundo; adeoque in posterum non nisi eos, qui hæc norunt, laude dignos estimandos esse.* (vide cap. 9. v. 23.) quasi diceret, Deum post urbis vastationem nihil singulare à Judæis exigere, nec aliud ab iisdem in posterum petere præter legem naturalem, quæ omnes mortales tenentur. Novum præterea Testamentum hoc ipsum plane confirmat, in eo enim, uti diximus, documenta tantum moralia docentur, & pro iis regnum cœleste promittitur, ceremonias autem, postquam Euangelium aliis etiam gentibus, qui alterius Reipublicæ jure tenebantur, prædicari incepit, missas fecerunt Apostoli; quod autem Pharisei post amissum imperium eas, aut saltem magnam earum partem retinuerint, id magis animo Christianis adversandi, quam Deo placendi fecerunt. Nam post primam urbis vastationem, cum Babylonem captivi ducti fuerunt, quia tum in sectas non erant, quod sciam, divisi, statim ceremonias neglexerunt, imo toti legi Mosis valedixerunt, patriæque jura oblivioni, ut plane superflua, tradiderunt, & se cum cæteris nationibus immiscere inceperunt, ut ex Hezdra, & Nehemia satis superque constat; quare non dubium est, quin Judæi, jam post dissolutum imperium, lege Mosis non magis teneantur, quam antequam eorum societas, & Respublica inceperit; dum enim inter alias Nationes ante exitum ex Ægypto vixerunt, nullas leges peculiare habuerunt, uel ullo, nisi naturali jure, & sine dubio, etiam jure Reipublicæ in qua vivebant, quatenus legi divinæ naturali non repugnabat, tenebantur. Quod autem Patriarchæ Deo sacrificaverunt, id fecisse puto, ut suum animum, quem à pueritia sacrificiis assuetum habebant, magis ad devotionem incitarent; omnes enim homines à tempore Enos

sacri-

sacrificiis plane consueverant, ita ut iis maxime ad devotionem incitarentur. Patriarchæ igitur non ex jure aliquo divino imperante, vel ex universalibus fundamentis legis divinæ edocti, sed ex sola illius temporis consuetudine, Deo sacrificaverunt, & si ex alicujus mandato id fecerunt, mandatum illud nullum aliud fuit, quam jus Reipublicæ, in quâ vivebant, quo etiam (ut jam hic, & etiam capite tertio, cum de Malkitfedek loquuti sumus, notavimus) tenebantur.

His puto, me meam sententiam Scripturæ autoritate confirmasse; superest jam ostendere, quomodo & qua ratione ceremoniæ inserviebant ad imperium Hebræorum conservandum, & stabilendum; quod quam paucissimis potero, ex universalibus fundamentis ostendam. Societas non tantum ad secure ab hostibus vivendum, sed etiam ad multarum rerum compendium faciendum, perutilis est, & maxime etiam necessaria; nam, nisi homines invicem operam mutuam dare velint, ipsis & ars, & tempus deficeret, ad se, quoad ejus fieri potest, sustentandum, & conservandum. Non enim omnes ad omnia æque apti sunt, nec unusquisque potis esset, ad ea comparandum, quibus solus maxime indiget. Vires, & tempus, inquam, unicuique deficerent, si solus deberet arare, seminare, metere, molere, coquere, texere, fuere, & alia per plurima; ad vitam sustentandum efficere, ut jam taceam artes, & scientias, quæ etiam ad perfectionem humanæ naturæ, ejusque beatitudinem sunt summe necessariae. Videmus enim eos, qui barbare sine politiâ vivunt, vitam miseram, & pene brutalem agere, nec tamen pauca illa, misera & impolita, quæ habent, sine mutua opera, qualis qualis ea sit, sibi comparant. Jam si homines à natura ita essent constituti, ut nihil nisi id, quod vera ratio indicat, cuperent, nullis sane legibus indigeret societas, sed absolute sufficeret, homines vera documenta moralia docere, ut sponte integro & liberali animo id, quod vere utile est, agerent. Verum longe aliter cum humana natura constitutum est, omnes quidem suum utile quærunt, at minime ex sanæ rationis dictamine, sed per plurimum ex sola libidine, & animi affectibus abrepti (qui nullam temporis futuri, aliarumque rerum rationem habent) res appetunt, utilesque judicant. Hinc fit, ut nulla

focietas possit subsistere, absque imperio, & vi, & consequenter legibus, quæ hominum libidinem, atque effrænatum impetum moderentur, & cohibeant: non tamen humana natura patitur absolute se cogi, & ut Seneca Tragicus ait, violenta imperia nemo contigit diu; moderata durant: quamdiu enim homines ex solo metu agunt, tamdiu id, quod maxime nolunt, faciunt, nec rationem utilitatis & necessitatis rei agendæ tenent, sed id tantum curant, ne capitis, aut supplicii rei sint scilicet. Imo non possunt malo, aut damno imperatoris, quamvis cum suo magno etiam malo non tamen lætari, ipsique omnia mala non cupere, & ubi poterunt adferre. Homines deinde nihil minus pati possunt, quam suis æqualibus servire, & ab iis regi. Denique nihil difficilius, quam libertatem hominibus semel concessam iterum adimere. Ex his sequitur Primo, quod vel tota societas, si fieri potest, collegialiter imperium tenere debet, ut sic omnes sibi, & nemo suo æquali servire teneatur, vel, si pauci, aut unus solus imperium teneat, is aliquid supra communem humanam naturam habere, vel saltem summis viribus conari debet, vulgo id persuadere. Deinde leges in quocunque imperio ita institui debent, ut homines non tam metu, quam spe alicujus boni, quod maxime cupiunt, retineantur, hoc enim modo unusquisque cupide suum officium faciet. Denique quoniam obedientia in eo consistit, quod aliquis mandata ex sola imperantis auctoritate exequatur, hinc sequitur eandem, in societate cujus imperium penes omnes est, & leges ex communi consensu sanciantur, nullum locum habere, & si in tali societate leges augeantur, vel minuantur, populum nihilominus æque liberum manere, quia non ex auctoritate alterius, sed ex proprio suo consensu agit. At contra accidit, ubi unus solus imperium absolute tenet, nam omnes ex sola auctoritate unius mandata imperii exequuntur, adeoque, nisi ita ab initio educati fuerint, ut ab ore imperantis pendeant, difficile is poterit, ubi opus erit, novas leges instituire, & libertatem semel concessam populo adimere.

His sic universaliter consideratis, ad Hebræorum rempublicam descendamus. Hi cum primum Ægypto exiverunt, nullo alterius nationis jure amplius tenebantur, adeoque iis licebat, novas leges

ad

ad libitum sancire, sive nova jura constituere, & imperium; ubicunque locorum vellent, tenere, & quas terras vellent, occupare. Attamen ad nihil minus erant apti, quam ad jura sapienter constituendum, & imperium penes sese collegialiter retinendum; rudis fere ingenii omnes erant, & misera servitute confecti. Imperium igitur penes unum tantum manere debuit, qui ceteris imperaret, eosque vi cogeret, & qui denique leges præscriberet, & imposte- rum eas interpretaretur. Hoc autem imperium Moses facile retinere potuit, quia divina virtute supra ceteros excellebat, & se eam habere populo persuasit, multisque testimoniis ostendit; (vide Exodi cap. 14. vers. ultimo, & cap. 19. vers. 9.) is itaque virtute, qua pollebat divina, jura constituit, & populo præscripsit: at in iis summam curam gessit, ut populus, non tam metu, quam sponte suum officium faceret; ad quod hæc duo eum maxime cogebant, populi scilicet ingenium contumax, (quod sola vi cogi non patitur,) & instans bellum; ubi, ut res prospere cedant, milites magis hortari, quam poenis, & minis territare necesse est: sic enim unusquisque magis studet virtute, & magnanimitate animi clarere, quam supplicium tantum vitare. Hac igitur de causa Moses virtute, & jussu divino religionem in Rempublicam introduxit, ut populus non tam ex metu, quam devotione suum officium faceret. Deinde eos beneficiis obligavit, & divinitus multa in futurum promisit, nec leges admodum severas sancivit, quod unusquisque, qui iis studuit, facile nobis concedet, præcipue si ad circumstantias, quæ ad aliquem reum damnandum requirebantur, attenderit. Denique, ut populus, qui sui juris esse non poterat, ab ore imperantis penderet, nihil hominibus scilicet servituti assuetis ad libitum agere concessit, nihil enim populus agere poterat, quin simul teneretur legis recordari, & mandata exequi, quæ a solo imperantis arbitrio pendebant, non enim ad libitum, sed secundum certum, & determinatum jussum legis licebat arare, seminare, metere, item nec aliquid comedere, induere, neque caput, & barbam radere, neque lætari, nec absolute aliquid agere licebat, nisi secundum jussa, & mandata in legibus præscripta, nec hoc tantum, sed etiam in postibus, manibus, & inter oculos signa quædam habere tenebantur, quæ eos sem-

per obedientiam monerent. Hic igitur scopus cæremoniarum fuit, ut homines nihil ex proprio decreto, sed omnia ex mandato alterius agerent, & continuis actionibus, & meditationibus faterentur, se nihil prorsus sui, sed omnino alterius juris esse: ex quibus omnibus luce clarius constat, ceremonias ad beatitudinem nihil facere, & illas Vet. Testamenti, imo totam legem Mosis nihil aliud, quam Hebræorum imperium, & consequenter nihil præter corporis commoda spectavisse. Quod autem ad Christianorum ceremonias attinet, nempe Baptismum, Coenam dominicam, festa, orationes externas, & si quæ adhuc aliæ, quæ toti Christianismo communes sunt, semperque fuerunt, si ex unquam à Christo, aut ab Apostolis institutæ sunt (quod adhuc mihi non satis constat) ex nonnisi ut universalis Ecclesiæ signa externa institutæ sunt, non autem ut res, quæ ad beatitudinem aliquid faciunt, vel quæ aliquid Sanctimonix in se habeant; quare, quamvis hæc ceremoniæ non ratione imperii, ratione tamen integræ Societatis tantum institutæ sunt; adeoque ille, qui solus vivit, is minime tenetur, imo, qui in imperio, ubi Christiana religio interdicta est, vivit, is ab his ceremoniis abstinere tenetur, & nihilominus poterit beate vivere. Hujus rei exemplum in regno Japonensium habetur, ubi Christiana religio interdicta est, & Belgæ, qui ibi habitant, ex mandato Societatis Indiæ Orientalis ab omni externo cultu abstinere tenentur; nec hoc alia autoritate jam confirmare puto, & quamvis non difficile foret, hoc ipsum etiam ex fundamentis Novi Testamenti deducere, & forte claris insuper testimoniis ostendere, hæc tamen libentius missa facio, quia ad alia festinat animus. Pergo itaque ad id, de quo secundo loco in hoc capite agere constitui; scilicet Quibus, & qua ratione fides historiarum in sacris contentarum necessaria sit: Ut autem hoc lumine naturali investigetur, sic procedendum videtur.

Si quis hominibus aliquid suadere, vel dissuadere vult, quod per se notum non est, is, ut id iidem amplectantur, rem suam ex concessis deducere, eosque experientia vel ratione convincere debet; nempe ex rebus, quas per sensus experti sunt, in natura contingere, vel ex axiomatis intellectualibus per se notis: at nisi experientia talis sit, ut clare, & distincte intelligatur, quamvis hominem

con-

convincat, non tamen poterit ipsa intellectum æque afficere, ejusque nebulas dissipare, ac cum res docenda ex solis axiomatis intellectualibus, hoc est, ex sola virtute intellectus, ejusque in percipiendo ordine, deducitur, præsertim si quæstio de re spirituali, & quæ sub sensu nullo modo cadit, sit. Verum quia ad res ex solis notionibus intellectualibus deducendum, longa perceptionum concatenatio sæpissime requiritur, & præterea etiam summa præcautio, ingenii perspicacitas, & summa continentia, quæ omnia raro in hominibus reperiuntur; ideo homines ab experientia doceri malunt, quam omnes suas perceptiones ex paucis axiomatibus deducere, & invicem concatenare; unde sequitur, quod si quis doctrinam aliquam integram nationem, ne dicam, universum humanum genus docere, & ab omnibus in omnibus intelligi vult; is rem suam solâ experientiâ confirmare tenetur, rationesque suas, & rerum docendarum definitiones ad captum plebis, quæ maximam humani generis partem componit, maxime accommodare, non autem eas concatenare, neque definitiones, prout ad rationes melius concatenandum inseruiunt, tradere; alias doctis tantum scribet, hoc est, à paucissimis tantum hominibus, si cum reliquis comparentur, poterit intelligi. Cum itaque tota Scriptura in usum integræ nationis prius, & tandem universi humani generis revelata fuerit; necessario ea, quæ in ipsâ continentur, ad captum plebis maxime accommodari debuerunt, & solâ experientiâ comprobari. Rem clarius explicemus. Quæ Scriptura docere vult, quæ solam speculationem spectant; hæc potissimum sunt; nempe dari Deum, sive ens, quod omnia fecit, & summâ sapientiâ dirigit, & sustentat, & quod hominum summam habet curam; nempe eorum, qui piè & honestè vivant: reliquos autem multis suppliciis punit, & à bonis segregat. Atque hæc Scriptura sola experientia comprobatur, nempe iis, quas narrat historiis, nec ullas harum rerum definitiones tradit, sed omnia verba, & rationes captui plebis accommodat. Et quamvis experientia nullam harum rerum claram cognitionem dare possit; nec docere, quid Deus sit, & qua ratione res omnes sustentet, & dirigat, hominumque curam habeat; potest tamen homines tantum docere, & illuminare, quantum ad obedi-

dien-

dientiam, & devotionem eorum animis imprimendum sufficit. Atque ex his satis clare confiare puto, quibus, & qua ratione fides historiarum in sacris contentarum necessaria sit: ex modo ostensis enim evidentissime sequitur, earum notitiam, & fidem vulgo, cujus ingenium ad res clare, & distincte percipiendum non valet, summe esse necessariam. Deinde, eum, qui eas negat, quia non credit Deum esse, neque eum rebus, & hominibus providere, impium esse: qui autem eas ignorat, & nihilominus lumine naturali novit, Deum esse, & quæ porro diximus, & deinde veram vivendi rationem habet, beatum omnino esse, imo vulgo beatiorem, quia præter veras opiniones, clarum insuper, & distinctum habet conceptum: denique sequitur, eum, qui has historias Scripturæ ignorat, nec lumine naturali aliquid novit, si non impium, sive contumacem, inhumanum tamen esse, & pene brutum, nec ullum Dei donum habere. Verum hic notandum, nos cum dicimus, notitiam historiarum vulgo summe esse necessariam, non intelligere notitiam omnium prorsus historiarum, quæ in sacris literis continentur, sed tantum earum, quæ præcipuæ sunt, & quæ solæ, sine reliquis, doctrinam, quam modo diximus, evidentius ostendunt, hominumque animos maxime movere possunt. Nam, si omnes Scripturæ historiæ necessariæ essent ad ejus doctrinam probandam, nec conclusio elici posset, nisi ex universali consideratione omnium prorsus historiarum, quæ in ipsa continentur; tum sane ejus doctrinæ demonstratio, & conclusio non tantum plebis, sed absolute humanum captum, & vires superaret; quis enim ad tam magnum numerum historiarum simul attendere posset, & ad tot circumstantias, & partes doctrinæ, quæ ex tot tamque diversis historiis deberet elici. Ego saltem mihi non possum persuadere, quod homines illi, qui nobis Scripturam, prout eam habemus, reliquerunt, tanto ingenio abundaverint, ut talem demonstrationem investigare potuerint, & multo minus, quod doctrina Scripturæ non posset intelligi, nisi auditis litibus Isaaci, Achitophelis consiliis Absolomo datis, & bello civili Judæorum, & Israëlitarum, & aliis ad hunc modum Chronicis; aut quod primis Judæis, qui tempore Mosis vixerunt, ipsa doctrina ex historiis non æque facile demon-

strari

strari potuerit, ac iis qui tempore Hefdræ vixerunt. Sed de his fufius in fequentibus. Vulgus itaque eas tantum historias, quæ maxime eorum animos ad obedientiam & devotionem movere possunt, scite tenetur. At ipsum vulgus non satis aptum est ad faciendum de iis iudiciũ, utpote quod magis narrationibus & rerum singulari & inexpectato eventu, quam ipsa historiarum doctrinã delectatur: atque hac de causa præter lectionem historiarum Pastoribus sive Ecclesiæ ministris insuper indiget, qui ipsum pro imbecillitate ejus ingenii doceant. Attamen ne à nostro proposito divagemur, sed id, quod præcipue intendebamus ostendere, concludamus, nempe fidem historiarum, quæcunque demum ex sint, ad legem divinam non pertinere, nec homines per se beatos reddere, neque ullam utilitatem, nisi ratione doctrinæ, habere, qua sola ratione aliæ historiæ aliis præstantiores possunt esse. Narrationes igitur in Vetere, & Novo Testamento contentæ, reliquis profanis, & ipsæ etiam inter se, unæ aliis præstantiores sunt, pro ratione salutarium opinionum, quæ ex iis sequuntur. Quare si quis historias S. Scripturæ legerit, eique in omnibus fidem habuerit, nec tamen ad doctrinam, quam ipsa iisdem docere intendit, attenderit nec vitam emendaverit, perinde ipsi est, ac si Alcoranum, aut Poëtarum fabulas Scenicæ, aut saltem communia Chronica ea attentione, qua vulgus solet, legisset; & contra, uti diximus, is, qui eas plane ignorat, & nihilominus salutes habet opiniones, veramque vivendi rationem, is absolute beatus est, & revera Christi Spiritum in se habet. At Judæi contra plane sentiunt; statuunt enim veras opiniones, veramque vivendi rationem nihil prodesse ad beatitudinem, quamdiu homines eas ex solo lumine naturali amplectuntur & non ut documenta Mofi prophetice revelata: hoc enim Maimonides cap. 8. Regum lege 11. aperte his verbis audet affirmare;

כל המכיר שבמעצור: ונחר לעשות הרירה מחסרי אומות העולם
 וישלו חלק לעולם הבא: והוא שיקבל אותן ויעשה אותן מפני שצוה בהן
 הקדוש ברוך הוא בתורה והוריענו על ידי משה רבינו שבני נח מקדם
 נצטוו בהן אבל אם עשהו מפני הכרע הדעת אין זה גר תושב ואינו
 omnis, qui ad se suscipit * septem
 pra-

I

* NB. Iudeos putare. Deum Noæ septem præcepta dedisse, & iis solis omnes nationes tenens: Hebrææ autem sibi alia per plurima præsertim dedisse, ut eam beatiorum reliquis faceret.

præcepta, & ea diligenter exequutus fuerit, is ex piis Nationum est, et hæres futuri mundi; videlicet si ipsa susceperit & exequutus fuerit, propterea, quod Deus ea in lege præceperit, et quod nobis per Moysen revelaverit, quod filiis Noæ eadem antea præcepta fuerunt, sed si ea à ratione ductus exequutus fuerit, hic non est incola, nec ex piis, nec ex scientibus Nationum. Hæc sunt verba Maimonidis, quibus R. Joseph filius Shem Tob in suo libro, quem vocat *Kebed Elohim*, seu *gloriam Dei* addit, quod quamvis Aristoteles (quem summam Ethicam scripsisse putat, & supra omnes æstimat) nihil eorum, quæ ad veram Ethicam spectant, & quæ etiam in sua Ethica amplexus est, omisisset, sed omnia diligenter exequutus fuisset, hoc tamen ipsi ad salutem prodesse non potuit, quia ea, quæ docet, non amplexus est, ut documenta divina prophetice revelata, sed ex solo dictamine rationis. Verum hæc omnia mera esse figmenta, & nullis rationibus, neque Scripturæ auctoritate suffulta, unicuique hæc attente legenti satis constare existimo, quare ad eandem rem refutandum, ipsam recensuisse sufficit; nec etiam eorum sententiam hic refutare in animo est, qui nimirum statuunt, lumen naturale nihil sani de iis, quæ ad veram salutem spectant, docere posse, hoc enim ipsi, qui nullam sanam rationem sibi concedunt, nulla etiam ratione probare possunt; & si aliquid supra rationem se habere venditant, id merum est figmentum, & longe infra rationem, quod jam satis eorum communis vivendi modus indicavit. Sed de his non est opus apertius loqui. Hoc tantum addam, nos neminem, nisi ex operibus cognoscere posse, qui itaque his fructibus abundaverit, scilicet charitate, gaudio, pace, longanimitate, benignitate, bonitate, fide, mansuetudine, & continentia, adversus quos (ut Paulus in Epistola ad Galatas cap. 5. vers. 22. ait) lex non est posita, is, sive ex sola ratione, sive ex sola Scriptura edoctus sit, à Deo revera edoctus est, & omnino beatus. His itaque omnia, quæ circa legem divinam agere constitueram, absolvi.

C A P U T VI.

De Miraculis.

Sicuti scientiam illam, quæ captum humanum superat, divinam, sic opus, cujus causa vulgo ignoratur, divinum, sive Dei opus vocare consueverunt homines: vulgus enim tum Dei potentiam & providentiam quam clarissime constare putat, cum aliquid in natura insolitum, & contra opinionem, quam ex consuetudine de naturâ habet, contingere videt; præsertim si id in ejus lucrum aut commodum cesserit, & ex nulla re clarius existentiam Dei probari posse existimat, quam ex eo, quod natura, ut putant, suum ordinem non servet; & propterea illos omnes Deum, aut saltem Dei providentiam tollere putant, qui res, & miracula per causas naturales explicant, aut intelligere student: Existimant scilicet, Deum tamdiu nihil agere, quamdiu natura solito ordine agit, & contra, potentiam naturæ & causas naturales tamdiu esse otiosas, quamdiu Deus agit; duas itaque potentias numero ab invicem distinctas imaginantur, scilicet, potentiam Dei, & potentiam rerum naturalium, à Deo tamen certo modo determinatam, vel (ut plerique magis hodierno tempore sentiunt) creatam. Quid autem per utramque, & quid per Deum & naturam intelligant, nesciunt sane, nisi quod Dei potentiam tanquam Regiæ cujusdam majestatis imperium; naturæ autem tanquam vim & impetum imaginentur. Vulgus itaque opera naturæ insolita vocat miracula, sive Dei opera, & partim ex devotione, partim ex cupiditate adversandis iis, qui scientias naturales colunt, rerum causas naturales nescire cupit, & ea tantum audire gessit, quæ maxime ignorat, quæque propterea maxime admiratur. Videlicet, quia nulla alia ratione, nisi causas naturales tollendo, resque extra naturæ ordinem imaginando, Deum adorare, omniaque ad ejus imperium & voluntatem referre potest, nec Dei potentiam magis admiratur, nisi dum potentiam naturæ à Deo quasi subactam imaginatur. Quod quidem originem duxisse videtur à primis Judæis, qui ut Ethnicos sui temporis, qui Deos visibiles adorabant, videlicet Solem, Lunam, Terram, Aquam, Aërem &c. convincerent, iisque ostenderent,

Deos illos imbecilles & inconstantes, sive mutabiles, & sub imperio Dei invisibilis esse, miracula sua narrabant, quibus insuper conabantur ostendere, totam naturam, ex Dei, quem adorabant, imperio in eorum tantum commodum dirigi, quod quidem hominibus adeo arrisit, ut in hoc usque tempus miracula fingere non cessaverint, ut ipsi Deo dilectiores reliquis, causaque finalis, propter quam Deus omnia creavit & continuo dirigit, crederentur. Quid sibi vulgi stultitia non arrogat, quod nec de Deo, nec de natura ullum sanum habet conceptum, quod Dei placita cum hominum placitis confundit, & quod denique naturam adeo limitatam fingit, ut hominem ejus præcipuam partem esse credat. His vulgi de Natura, & miraculis opiniones, & præjudicia fatis prolixè enarravi; attamen, ut rem ordine edoceam, ostendam I. Nihil contra naturam contingere, sed ipsam æternum fixum, & immutabilem ordinem servare, & simul quid per miraculum intelligendum sit. II. Nos ex miraculis, nec essentiam nec existentiam, & consequenter, nec providentiam Dei posse cognoscere, sed hæc omnia longe melius percipi ex fixo & immutabili naturæ ordine. III. Ex aliquot Scripturæ exemplis ostendam, ipsam Scripturam per Dei decreta & volitiones, & consequenter providentiam nihil aliud intelligere, quam ipsum naturæ ordinem, qui ex ejus æternis legibus necessario sequitur. IV. denique de modo miracula Scripturæ interpretandi, & de iis, quæ præcipue circa miraculorum narrationes notari debeant, agam. Et hæc præcipua sunt, quæ ad hujus capituli argumentum spectant, & quæ præterea ad intentum totius hujus operis non parum inservire existimo. Ad primum quod attinet, id facile ostenditur ex iis, quæ in cap. 4. circa legem divinam demonstravimus, nempe; omne id, quod Deus vult sive determinat, æternam necessitatem & veritatem involvere; ostendimus enim ex eo, quod Dei intellectus à Dei voluntate non distinguitur, idem nos affirmare, cum dicimus Deum aliquid velle, ac cum dicimus, Deum id ipsum intelligere; quare eadem necessitate, qua ex natura & perfectione divina sequitur, Deum rem aliquam, ut est, intelligere, ex eadem sequitur, Deum eandem, ut est, velle. Cum autem nihil, nisi ex solo divino decreto necessario verum sit, hinc clarissime sequitur, leges naturæ universales.

les mera esse decreta Dei, quæ ex necessitate & perfectione naturæ divinæ sequuntur. Si quid igitur in natura contingeret, quod ejus universalibus legibus repugnaret, id decreto, & intellectui, & naturæ divinæ necessario etiam repugnaret; aut si quis statueret, Deum aliquid contra leges naturæ agere, is simul etiam cogeretur statuere, Deum contra suam naturam agere, quo nihil absurdius. Idem etiam facile ex hoc posset ostendi, quod nimirum potentia naturæ sit ipsa divina potentia & virtus; divina autem potentia sit ipsissima Dei essentia, sed hoc in præsentiarum libentius omitto. Nihil igitur in * natura contingit, quod ipsius legibus universalibus repugnet; at nec etiam aliquid, quod cum iisdem non convenit, aut ex iisdem non sequitur: nam quicquid fit, per Dei voluntatem & æternum decretum fit. hoc est, ut jam ostendimus, quicquid fit, id secundum leges & regulas, quæ æternam necessitatem & veritatem involvunt, fit; natura itaque leges & regulas, quæ æternam necessitatem & veritatem involvunt, quamvis omnes nobis notæ non sint, semper tamen observat, adeoque etiam fixum atque immutabilem ordinem; nec ulla sana ratio suadet, naturæ limitatam potentiam & virtutem tribuere, ejusque leges ad certa tantum, & non ad omnia aptas, statuere; nam, cum virtus, & potentia naturæ, sit ipsa Dei virtus & potentia, leges autem & regulæ naturæ, ipsa Dei decreta, omnino credendum est, potentiam naturæ infinitam esse, ejusque leges adeo latas, ut ad omnia, quæ & ab ipso divino intellectu concipiuntur, se extendant; alias enim, quid aliud statuitur, quam quod Deus naturam adeo impotentem creaverit, ejusque leges, & regulas adeo steriles statuerit, ut sæpe de novo ei subvenire cogatur, si eam conservatam vult, & ut res ex voto succedant, quod sane à ratione alienissimum esse existimo. Ex his itaque, quod in natura nihil contingit, quod ex ejus legibus non sequitur; & quod ejus leges ad omnia, quæ & ab ipso Divino intellectu concipiuntur; se extendunt, & quod denique natura fixum atque immutabilem ordinem servat; clarissime sequitur, nomen miraculi non nisi respective ad hominum opiniones posse intelligi, & nihil aliud

* NB. *Me hic per Naturam non intelligere solam materiam, ejusque affectiones, sed præter materiam, alia infinita.*

significare, quam opus, cujus causam naturalem exemplo alterius rei solitæ explicare non possumus, vel saltem ipse non potest, qui miraculum scribit aut narrat. Possem quidem dicere, miraculum esse id, cujus causa ex principiis rerum naturalium lumine naturali notis explicari nequit; verum, quoniam miracula ad captum vulgi facta fuerunt, quod quidem principia rerum naturalium plane ignorabat, certum est, antiquos id pro miraculo habuisse, quod explicare non poterant eo modo, quo vulgus res naturales explicare solet, recurrendo scilicet ad memoriam, ut alterius rei similis, quam sine admiratione imaginari solet, recordetur; tum enim vulgus rem aliquam se satis intelligere existimat, cum ipsam non admiratur. Antiqui itaque, & omnes fere in hoc usque tempus nullam præter hanc normam miraculi habuerunt; quare non dubitandum, quin in sacris literis multa tanquam miracula narrentur, quorum causæ ex principiis rerum naturalium notis facile possunt explicari, ut jam supra innuimus in cap. 2. cum de eo, quod sol steterit tempore Josuæ, & quod retrogradatus fuerit tempore Achaz, loquuti sumus; sed de his mox prolixius agemus, nempe circa miraculorum interpretationem, de quâ in hoc capite agere promisi. Hic jam tempus est, ut ad secundum transeam, nempe ut ostendam, nos ex miraculis nec Dei essentiam nec existentiam, nec providentiam posse intelligere, sed contra hæc longe melius percipi ex fixo atque immutabili naturæ ordine; ad quod demonstrandum sic procedo. Cum Dei existentia non sit per se nota, debet necessario concludi ex notionibus, quarum veritas adeo firma & inconcussa sit, ut nulla dari neque concipi possit potentia, à qua possint immutari: nobis saltem ab eo tempore, quo ex iis Dei existentiam concludimus, ita apparere debent, si ex ipsis eam extra omnem dubitationis aleam concludere volumus: nam si possemus concipere, ipsas notiones ab aliqua potentia, quæcunque demum ea fuerit, mutari posse, tum de earum veritate dubitarem, & consequenter etiam de nostra conclusione, nempe de Dei existentia, nec de ulla re unquam poterimus esse certi. Deinde nihil cum natura convenire, vel ei repugnare scimus, nisi id, quod ostendimus, cum istis principiis convenire, vel iis repugnare; quare, si concipere possemus aliquid in natura ab aliqua po-

tentia

tentia (quæcunque demum ea fuerit) posse fieri, quod naturæ repugnet, id primis istis notionibus repugnabit, adeoque id ut absurdum rejiciendum, vel de primis notionibus (ut modo ostendimus) & consequenter de Deo, & de omnibus quomodocunque perceptis, dubitandum. Longe igitur abest, ut miracula, quatenus per id intelligitur opus, quod ordini naturæ repugnet, nobis Dei existentiam ostendant; cum contra nos de eadem dubitare facerent, quando absque iis absolute de ipsa possemus esse certi, nempe quando scimus, omnia naturæ certum atque immutabilem ordinem sequi. At ponatur, id esse miraculum, quod per causas naturales explicari non potest, quod quidem duobus modis potest intelligi, vel quod causas naturales quidem habet, quæ tamen ab humano intellectu investigari non possunt; vel quod nullam causam, præter Deum, sive Dei voluntatem agnoscit: Verum quia omnia, quæ per causas naturales fiunt, ex sola Dei potentia & voluntate etiam fiunt, necessario huc tandem perveniendum, nempe miraculum, sive id causas naturales habeat, sive minus, opus esse, quod per causam explicari non potest, hoc est opus, quod captum humanum superat; sed ex opere, & absolute ex eo, quod nostrum captum superat, nihil intelligere possumus. Nam quicquid clare & distincte intelligimus, id per se, vel per aliud, quod per se clare & distincte intelligitur, nobis debet innotescere. Quare ex miraculo, sive opere, quod nostrum captum superat, nec Dei essentiam, nec existentiam, nec absolute aliquid de Deo, & naturâ intelligere possumus, sed contra, cum omnia à Deo determinata & sancita scimus esse, & operationes naturæ ex Dei essentiâ consequi, naturæ vero leges Dei æterna decreta & volitiones esse, absolute concludendum, nos eo melius Deum, Deique voluntatem cognoscere, quo melius res naturales cognoscimus, & clarius intelligimus, quomodo à prima sua causa dependent, & quomodo secundum æternas naturæ leges operantur. Quare ratione nostri intellectus, longe meliorem jure ea opera, quæ clare & distincte intelligimus, Dei opera vocanda, & ad Dei voluntatem referenda, quam ea, quæ plane ignoramus, quamvis imaginationem valde occupent, & homines in admirationem surripiant; quandoquidem ea sola naturæ opera, quæ

clare

clare & distincte intelligimus, Dei cognitionem reddunt sublimiorem, & Dei voluntatem & decreta quam clarissime indicant; ii igitur plane nugantur, qui, ubi rem ignorant, ad Dei voluntatem recurrunt; ridiculus sane modus ignorantiam profitendi. Porro quamvis ex miraculis aliquid concludere possemus, nullo tamen modo Dei existentia inde posset concludi; Nam, cum miraculum opus limitatum sit, nec unquam, nisi certam & limitatam potentiam exprimat, certum est, nos ex tali effectu non posse concludere existentiam causæ, cujus potentia sit infinita, sed ad summum causæ, cujus potentia major sit; dico ad summum, potest enim etiam consequi ex multis causis simul concurrentibus opus aliquod, cujus quidem vis & potentia minor sit potentiâ omnium causarum simul, ac longe major potentiâ uniuscujusque causæ. At quoniam naturæ leges (ut jam ostendimus) ad infinita se extendunt, & sub quadam specie æternitatis à nobis concipiuntur, & natura secundum eas certo, atque immutabili ordine procedat, ipse nobis eatenus Dei infinitatem, æternitatem, & immutabilitatem aliquo modo indicant. Concludimus itaque, nos per miracula Deum, ejusque existentiam & providentiam cognoscere non posse, sed hæc longe melius concludi ex naturæ fixo atque immutabili ordine. Loquor in hac conclusione de miraculo, quatenus per id nihil aliud intelligitur, quam opus, quod hominum captum superat, aut superare creditur; nam quatenus supponeretur ordinem naturæ destruere, sive interrumpere, aut ejus legibus repugnare, eatenus (ut modo ostendimus) non tantum nullam Dei cognitionem dare posset, sed contra illam, quam naturaliter habemus, adimeret, & nos de Deo, & omnibus dubitare faceret. Neque hie ullam agnosco differentiam inter opus contra naturam, & opus supra naturam; (hoc est, ut quidam ajunt, opus, quod quidem naturæ non repugnat, attamen ab ipsa non potest produci, aut effici.) nam cum miraculum non extra naturam, sed in ipsa natura fiat, quamvis supra naturam statuatur, tamen necesse est, ut naturæ ordinem interrumpat, quem alias fixum atque immutabilem ex Dei decretis concipimus. Si quid igitur in natura fieret, quod ex ipsius legibus non sequeretur, id necessario ordini, quem Deus in æternum

num per leges naturæ universales in natura statuit, repugnaret, adeoque id contra naturam ejusque leges esset, & consequenter ejus fides nos de omnibus dubitare faceret, & ad Atheismum duceret. Et his puto, me id, quod Secundo intendebam, satis firmis rationibus ostendisse, ex quibus de novo concludere possumus, miraculum sive contra naturam, sive supra naturam, merum esse absurdum; & propterea per miraculum in sacris litteris nihil aliud posse intelligi, quam opus naturæ, uti diximus, quod captum humanum superat, aut superare creditur. Jam antequam ad III. pergam, libet prius hanc nostram sententiam, nempe, quod ex miraculis Deum non possumus cognoscere, autoritate Scripturæ confirmare; & quamvis Scriptura hoc nullibi aperte doceat, facile tamen ex ipsa potest concludi, in primis ex eo, quod Moses (Deut. cap. 13.) præcipit, ut Prophetam seductorem, quamvis faciat miracula, mortis tamen damnet: sic enim ait **וכא האור והקופר אשר דבר אליך: לא תשמע אל דברי חנביא ההוא וגוי כי מנסה יהוה אלהיכם אתכם וגוי והנביא ההוא יומת וגוי** (quamvis) *contigerit signum, & portentum, quod tibi prædixit, &c. noli (tamen) assentire verbis ejus Propheta &c. quia Dominus vester Deus vos tentat &c. Propheta (igitur) ille mortis damnetur &c.* Ex quibus clare sequitur, miracula à falsis etiam Prophetis posse fieri, & homines nisi Dei vera cognitione & amore probe sint muniti, æque facile ex miraculis falsos Deos, ac Verum posse amplecti. Nam addit **כי מנסה יהוה אלהיכם אתכם וגוי** *quoniam Iehova vester Deus vos tentat, ut sciat, num cum amatis integro corde vestro, & animo vestro.* Deinde Israëlitæ ex tot miraculis nullum de Deo sanum conceptum formare potuerunt, quod ipsa experientia testata est; nam, cum sibi persuaderent, Mosen ab iis abiisse, numina visibilia ab Aharone petierunt, & vitulus, pro pudor! eorum Dei fuit idea, quam tandem ex tot miraculis formaverunt, Asaph quamvis tot miracula audivisset, de Dei providentia tamen dubitavit, & fere à vera via deflexisset, nisi tandem veram beatitudinem intellexisset, (vide Psal. 37.) Salomon etiam, cujus tempore res Judæorum in summo vigore erant, suspicatur omnia casu contingere. Vide Eccl. cap. 3. vers. 19, 20, 21. & cap. 9. vers. 2, 3. &c. Denique omnibus fere Pro-

phetis hoc ipsum valde obscurum fuit, nempe, quomodo ordo naturæ & hominum eventus cum conceptu, quem de providentia Dei formaverant, possent convenire, quod tamen Philosophis, qui non ex miraculis, sed ex claris conceptibus res conantur intelligere, semper admodum clarum fuit, iis nimirum, qui veram foelicitatem in sola virtute, & tranquillitate animi constituunt, nec student, ut natura iis, sed contra, ut ipsi naturæ pareant; utpote qui certe sciunt, Deum naturam dirigere, prout ejus leges universales, non autem prout humanæ naturæ particulares leges exigunt, adeoque Deum non solius humani generis, sed totius naturæ rationem habere. Constat itaque etiam ex ipsa Scriptura, miracula veram Dei cognitionem non dare, nec Dei providentiam clare docere. Quod autem in Scriptura sæpe reperitur, Deum portenta fecisse, ut hominibus innotesceret, ut in Exodi cap. 10. vers. 2. Deum Ægyptios illufisse, & signa sui dedisse, ut Israëlita cognoscerent eum esse Deum; inde tamen non sequitur, miracula id revera docere, sed tantum sequitur, Judæos tales habuisse opiniones, ut facile iis miraculis convinci possent; supra enim in capite secundo clare ostendimus, rationes propheticas, sive quæ ex revelatione formantur, non elici ex notionibus universalibus & communibus, sed ex concessis, quamvis absurdis, & opinionibus eorum, quibus res revelantur, sive quos Spiritus Sanctus convincere vult, quod multis exemplis illustravimus, & etiam testimonio Pauli, qui cum Græcis erat Græcus, & cum Judæis Judæus. Verum quamvis illa miracula Ægyptios, & Judæos ex suis concessis convincere, non tamen veram Dei ideam, & cognitionem dare poterant, sed tantum facere, ut concederent, dari Numen, omnibus rebus, iis notis, potentius, deinde quod Hebræos, quibus tum temporis omnia præter spem foelicissime cesserunt, supra omnes curabat, non autem quod Deus omnes æque curet; nam hoc sola Philosophia docere potest; ideo Judæi & omnes, qui nonnisi ex dissimili rerum humanarum statu & impari hominum fortuna Dei providentiam cognoverunt, sibi persuaserunt, Judæos Deo dilectiores reliquis fuisse, quamvis tamen reliquos vera humana perfectione non superaverint, ut jam Cap. III. ostendimus. Ad Tertium igitur pergo, ut scilicet

scilicet ex Scriptura ostendam, Dei decreta & mandata, & consequenter providentiam nihil esse revera præter naturæ ordinem, hoc est, quando Scriptura dicit hoc vel illud à Deo vel Dei voluntate factum, nihil aliud revera intelligere, quam quod id ipsum secundum leges & ordinem naturæ fuerit factum, non autem, ut vulgus opinatur, quod natura tamdiu cessavit agere, aut quod ejus ordo aliquamdiu interruptus fuit. At Scriptura ea, quæ ad ejus doctrinam non spectant, directe non docet, quia ejus non est (ut circa legem divinam ostendimus) res per causas naturales, neque res mere speculativas docere: Quare id, quod hic volumus, ex quibusdam Scripturæ Historiis, quæ casu prolixius & pluribus circumstantiis narrantur, per consequentiam eliciendum est; talium itaque aliquot in medium proferam. In Libro 1 Shamuelis cap. 9. vers. 15. 16. narratur, quod Deus Shamueli revelavit, se Saulum ad eum missurum, nec tamen Deus eum ad Shamuelem misit, ut homines solent aliquem ad alium mittere, sed hæc Dei missio nihil aliud fuit, quam ipse naturæ ordo; quærebat nimirum Saul (ut in prædicto capite narratur) asinas, quas perdidit, & jam absque iis domum redire deliberans, ex consilio sui famuli Shamuelem Prophetam adivit, ut ex eo sciret, ubi easdem invenire posset, nec ex tota narratione constat, Saulum aliud Dei mandatum præter hunc naturæ ordinem habuisse, ut Shamuelem adiret. In Psalmo 105. vers. 24. dicitur, quod Deus Ægyptiorum animum mutavit, ut odio haberent Israëlitas, quæ etiam mutatio naturalis plane fuit, ut patet ex cap. 1 Exodi, ubi ratio non levis Ægyptiorum narratur, quæ eos movit, Israëlitas ad servitutem redigere. Cap. 9. Genes. vers. 13. ait Deus Noë, se itidem in nube daturum, quæ etiam Dei actio nulla sane alia est, nisi radiorum solis refraçtio & reflexio, quam ipsi radii in aquæ guttulis patiuntur. Psalmo 147. vers. 18. vocatur illa venti naturalis actio & calor, quo pruina & nix liquecunt, verbum Dei; & vers. 15. dictum & Dei verbum ventus & frigus vocantur. Ventus & ignis vocantur in Psalmo 104. vers. 4. legati, & ministri Dei, & alia ad hunc modum plura in Scriptura reperiuntur, quæ clarissime indicant, Dei decretum, jussum, dictum, & verbum nihil aliud esse, quam ipsam naturæ actionem, & ordinem;

quare non dubium est, quin omnia, quæ in Scriptura narrantur, naturaliter contigerint, & tamen ad Deum referuntur, quia Scripturæ, ut jam ostendimus, non est, res per causas naturales docere, sed tantum eas res narrare, quæ imaginationem late occupant, idque ea Methodo, & stylo, qui melius inservit, ad res magis admirandum, & consequenter ad devotionem in animis vulgi imprimendum. Si igitur quædam in sacris literis reperiuntur, quorum causas reddere nescimus, & quæ præter, imo contra ordinem naturæ videntur contigisse, ea moram nobis injicere non debent, sed omnino credendum, id, quod revera contigit, naturaliter contigisse; quod etiam ex hoc confirmatur, quod in miraculis plures circumstantiæ reperiobantur, quamvis tamen non semper narrentur, præcipue cum stilo Poëtico canantur; circumstantiæ, inquam, miraculorum clare ostendunt, ipsa causas naturales requirere. Nempe ut Ægyptii scabie infestarentur, opus fuit, ut Moses favillam in aërem sursum spargeret; (vide Exodi cap. 9. vers. 10.) locustæ etiam ex mandato Dei naturali, nempe en vento orientali integro die & nocte flante, Ægyptiorum regionem petierunt, & vento occidentali fortissimo eandem reliquerunt (vide Exod. c. 10. §. 14, 19.) eodem etiam Dei jussu mare viam Judæis aperuit, (vide Exod. c. 14. §. 21.) nempe Euro, qui fortissime integra nocte flavit. Deinde ut Elisa puerum, qui mortuus credebatur, excitaret, aliquoties puero incumbere debuit, donec prius incaluerit, & tandem oculos aperuerit, (vide Reg. lib. 2. cap. 4. §. 34, 35.) sic etiam in Evangelio Joannis cap. 9. quædam narrantur circumstantiæ, quibus Christus usus est, ad sanandum cœcum, & sic alia multa in Scripturis reperiuntur, quæ omnia satis ostendunt, miracula aliud, quam absolutum Dei, ut ajunt, mandatam requirere. Quare credendum, quamvis circumstantiæ miraculorum, eorumque naturales causæ non semper, neque omnes enarrentur, miracula tamen non sine iisdem contigisse. Quod etiam constat ex Exodi cap. 14. §. 27. ubi tantum narratur, quod ex solo nutu Moysis mare iterum intumuit, nec ulla venti mentio sit. Et tamen in Cantico (cap. 15. vers. 10) dicitur, id contigisse ex eo, quod Deus vento suo (id est, vento fortissimo) flaverit; quare hæc circumstantia in historia omittitur, & miraculum ea

de:

de causa majus videtur. At forsan instabit aliquis, nos per plura in Scripturis reperire, quæ nullo modo per causas naturales videntur posse explicari, ut quod peccata hominum, eorumque preces, possunt esse pluviae terræque fertilitatis causa; aut quod fides cæcos sanare potuit, & alia ad hunc modum, quæ in Bibliis narrantur. Sed ad hæc me jam respondisse puto: ostendi enim, Scripturam res non docere per proximas suas causas; sed tantum res eo ordine, iisque phrasibus narrare, quibus maxime homines, & præcipue plebem ad devotionem movere potest, & hac de causa de Deo, & de rebus admodum improprie loquitur, quia nimirum non rationem convincere, sed hominum phantasiam & imaginationem afficere & occupare studet. Si enim Scriptura vastationem alicujus imperii, ut historici politici solent, narraret, id plebem nihil commoveret, at contra maxime, si omnia poetice depingat & ad Deum referat, quod facere solet. Cum itaque Scriptura narrat, terram propter hominum peccata sterilem esse, aut quod cœci ex fide sanabantur, ea nos non magis movere debent, quam cum narrat, Deum propter hominum peccata irasci, contristari, poenitere boni promissi & facti, aut quod Deus, ex eo quod signum videt, promissi recorderet & alia per plurima, quæ vel poetice dicta sunt, vel secundum Scriptoris opiniones, & præjudicia relata. Quare hic absolute concludimus, omnia, quæ in Scriptura vere narrantur contigisse, ea secundum leges naturæ ut omnia necessario contigisse, & si quid reperiatur, quod apodictice demonstrari potest, legibus naturæ repugnare, aut ex iis consequi non potuisse, plane credendum id à sacrilegis hominibus Sacris literis adjectum fuisse: quicquid enim contra naturam est, id contra rationem est, & quod contra rationem, id absurdum est, ac proinde etiam refutandum. Superest jam, tantum pauca adhuc de miraculorum interpretatione notare, vel potius colligere (nam præcipua jam dicta sunt) & uno aut altero exemplo illustrare, quod hic Quarto facere promissi, idque propterea volo, ne quis, miraculum aliquod male interpretando, temere suspicetur, se aliquid in Scriptura reperisse, quod lumini naturæ repugnet. Raro admodum fit, ut homines rem aliquam, ut gesta est, ita simpliciter narrent, ut nihil sui Judicii narrationi immisceant; Imo, cum aliquid novi vident

aut audiunt, nisi maxime à suis præconceptis opinionibus caveant, iis plerumque ita præoccupabuntur, ut plane aliud, quam quod vident, aut contigisse audiunt, percipiant, præsertim si res acta captum narrantis, aut audientis superat, & maxime si ad ejus rem referat, ut ipsa certo modo contingat. Hinc fit, ut homines in suis Chronicis & historiis magis suas opiniones, quam res ipsas actas narrent, & ut unus idemque casus, à duobus hominibus, qui diversas habent opiniones, ita diverse narretur, ut non nisi de duobus casibus loqui videantur, & denique ut sæpe non admodum difficile sit, ex solis historiis opiniones Chronographi & historici investigare. Ad hæc confirmandum multa adferre possem, tam Philosophorum, qui historiam naturæ scripserunt, quam Chronographorum exempla, nisi id superfluum existimarem, ex Sacra autem Scriptura unum tantum adferam, de reliquis Lector ipse judicet. Tempore Josuæ Hebræi (ut jam supra monuimus) cum vulgo credebant, solem motu, ut vocant, diurno moveri, terram autem quiescere, & huic præconceptæ opinioni miraculum, quod iis contigit, cum contra quinque illos reges pugnarent, adaptaverunt; non enim simpliciter narraverunt, diem illum solito longiorem fuisse, sed solem & lunam stetitisse, sive à suo motu cessavisse, quod ipsis etiam tum temporis non parum inservire poterat, ad Ethnicos qui solem adorabant, convincendum & ipsa experientia comprobandum, solum sub alterius numinis imperio esse, ex cuius nutu ordinem suum naturalem mutare tenetur. Quare partim ex religione, partim ex præconceptis opinionibus rem longe aliter, quam revera contingere potuit, conceperunt, atque enarraverunt. Igitur ad miracula Scripturæ interpretandum, & ex eorum narrationibus intelligendum, quomodo ipsa revera contigerint, necesse est, opiniones eorum scire, qui ipsa primo narraverunt, & qui nobis ea scripto reliquerunt, & eas ab eo quod sensus iis repræsentare potuerunt, distinguere; alias enim eorum opiniones & judicia cum ipso miraculo, prout revera contigit, confundemus: nec ad hæc tantum, sed ne etiam confundamus res, quæ revera contigerunt, cum rebus imaginariis, & quæ non nisi repræsentationes propheticæ fuerunt, eorum opiniones scire refert. In Scriptura enim multa, ut realia narrantur, & quæ etiam realia esse

esse credebantur, quæ tamen non nisi repræsentationes, resque imaginariæ fuerunt; ut quod Deus (summum ens) è cœlo descenderit (vide Exodi cap. 19. vers. 28. & Deut. cap. 5. vers. 28.) & quod mons Sinai propterea fumabat, quia Deus supra eundem descenderat, igne circumdatus. Quod Elias ad cœlum igneo curru, & igneis equis ascenderit; quæ sane omnia non nisi repræsentationes fuerunt, adaptatæ opinionibus eorum, qui eas nobis, ut iis repræsentatæ sunt, nempe ut res actuales tradiderunt. Omnes enim, qui aliquantulum supra vulgum sapiunt, sciunt, Deum non habere dextram, neque sinistram, neque moveri, neque quiescere, neque in loco, sed absolute infinitum esse, & in eo omnes contineri perfectiones. Hęc inquam, ii sciunt, qui res ex perceptionibus puri intellectus judicant, & non prout imaginatio à sensibus externis afficitur, ut vulgus solet, quod ideo Deum corporeum, & imperium regium tenentem imaginatur, cujus solium in convexitate cœli supra stellas esse fingit, quarum à terra distantiam non admodum longam credit esse. Et his & similibus opinionibus (uti diximus) per plurimi Scripturæ casus adaptati sunt, qui proinde non debent ut reales à philosophis accipi. Refert denique ad miracula, ut realiter contigerint, intelligendum, Hebræorum phrasæ & tropos scire, qui enim ad ipsos non satis attenderit, multa Scripturæ affinget miracula, quæ ejus scriptores nunquam enarrare cogitaverunt, adeoque non tanquam res & miracula, prout revera contigerint, sed mentem etiam authorum sacrorum codicum plane ignorabit. E. G. Zacharias cap. 14. vers. 7. de quodam bello futuro loquens, ait וְהָיָה יוֹם אֶחָד הָיָא יוֹרֵעַ לַיְחָהּ לֹא עִם וְלֹא לִיְהוָה וְהָיָה לְעַרְתָּ עָרִי וְהָיָה אוֹר *dies erit unicus, Deo tantum notus, non (enim erit) dies neque nox, tempore autem vespertino lux erit.* Quibus verbis magnum miraculum prædicere videtur, & tamen iis nihil aliud significare vult, quam quod bellum toto die erit anceps, & usque eventus Deo tantum notus, & quod tempore vespertino victoriam adipiscantur; similibus enim phrasibus victorias & clades nationum prædicere & scribere solebant Prophetæ. Sicmi videmus Esaiam qui cap. 13. vastationem Babiloniæ sic depingit כִּי כֹכַב חֲשָׁמִים וּבְמִלְחָמָה לֹא תִּירָא אֶת אֱלֹהֵי אֲשֶׁר עָלְיָהּ *quoniam stella, caeli, ejus-*

li, ejusque sidera non illuminabunt luce sua, sol in ortu suo tenebrescet, & luna non emittet splendorem suæ lucis: quæ sane neminem credere existimo in vastatione illius imperii contigisse; ut neque etiam ea, quæ mox addit, nempe על כן שמים ארגזו וחורעש הארץ ממקומה propterea caelos contremiscere faciam, & terra è suo loco dimovebitur. Sic etiam Esaias cap. 48. vers. ult. ut Judæis significaret, eos Babilonia Hierosolymam secure redituros, neque in itinere sitim passuros, ait, ולא צמאו בחרבות הריכם מים מצור הזיר למי ויבקע צור ויזבו מים & non sitiverunt, per deserta eos duxit, aquam ex petra iis instillare fecit, petram rupit, & fluxerunt aqua. His inquam verbis nihil aliud significare vult, quam quod Judæi fontes in desertis, ut sit, invenient, quibus sitim suam mitigabunt; nam cum ex consensu Cyri Hierosolymam petierunt, nulla similia miracula iis contigisse constat; & ad hunc modum per plurima in sacris litteris occurrunt, quæ tantum modi loquendi inter Judæos fuerunt, nec opus est, omnia hic singulatim recensere; sed tantum hoc in genere notari velim, Hebræos his phrasibus non tantum consuevisse ornare, sed etiam & quidem maxime, devote loqui. Hac enim de causa in sacris literis invenitur, Deo benedicere pro maledicere (vide Lib. 1. Reg. cap. 21. vers. 10. & Job cap. 2. vers. 9.) & eadem etiam de causa omnia ad Deum referebant, & ideo Scriptura nihil nisi miracula narrare videtur, idque, cum de rebus maxime naturalibus loquitur, cujus rei exempla aliquot jam supra retulimus, quare credendum, cum Scriptura dicit, Deum cor Pharaonis induravisse, nihil aliud tum significari, quam quod Pharaon fuit contumax. Et cum dicitur Deum fenestras cœli aperire; nihil aliud significat, quam quod multa aqua pluerit, & sic alia. Ad hæc igitur, & quod multa admodum breviter, sine ullis circumstantiis, & fere mutilate narrentur, si quis probe attenderit, nihil fere in Scriptura reperiet, quod possit demonstrari fœmini naturæ repugnare, & contra multa, quæ obscurissima visa sunt, mediocri meditatione intelligere poterit. & facile interpretari. Atque his existimo, me id, quod intenderam, satis clare ostendisse. Attamen antequam huic capiti finem dem, aliud adhuc restat, quod hic monere volo; nempe, me alia prorsus methodo hic circa miracula processisse, quam circa Prophetiam.

De

De prophetia enim nihil affirmavi, nisi quod ex fundamentis in Sacris literis revelatis concludere potui, at hic præcipua ex solis principiis lumine naturali notis elicui, quod etiam consulto feci, quia de prophetia, quandoquidem ipsa captum humanum superat, & quæstio mere Theologica est, nihil affirmare, neque etiam scire poteram, in quo ipsa potissimum constiterit, nisi ex fundamentis revelatis; atque adeo coactus tum fui historiam prophetiæ concinnare, & ex ea quædam dogmata formare, quæ me naturam prophetiæ, ejusque proprietates, quoad fieri potest, docerent. At hic circa miracula, quia id, quod inquirimus (nempe an concedere possumus, aliquid in natura contingere, quod ejus legibus repugnet, aut quod ex iis non posset sequi) philosophicum plane est, nullo simili indigebam; imo consultius duxi, hanc quæstionem ex fundamentis lumine naturali cognitis utpote maxime notis enodare: dico, me id consultius duxisse: nam eam etiam ex solis Scripturæ dogmatibus & fundamentis facile solvere potueram; quod, ut unicuique pateat, hic paucis ostendam, Scriptura de natura in genere quibusdam in locis affirmat, eam fixum atque immutabilem ordinem servare, ut in Psal. 148. vers. 6. & Jerem. cap. 31. vers. 35, 36. Philosophus præterea in suo Eccl. cap. 1. vers. 10. clarissime docet, nihil novi in natura contingere, & vers. 11, 12. hoc idem illustrans, ait, quod, quamvis aliquando aliquid contingat, quod novum videtur, id tamen novum non est, sed in seculis, quæ antea fuerunt & quorum nulla est memoria, contigit; nam ut ipse ait, antiquorum nulla est apud hodiernos memoria, nec ulla etiam hodiernorū apud posteros erit. Deinde cap. 3. vers. 11. dicit, Deum omnia probe in eorum tempus ordinavisse, & vers. 14. se novisse, ait, quod, quicquid Deus facit, id in æternum permanebit, nec ei aliquid addi, nec de eo aliquid subtrahi posse; quæ omnia clarissime docent, naturam fixum atque immutabilem ordinem servare, Deum omnibus seculis nobis notis & ignotis eundem fuisse, legesque naturæ adeo perfectas & fertiles esse, ut iis nihil addi neque detrahi possit, & denique miracula, non nisi propter hominum ignorantiam, ut aliquid novi, videri. Hæc igitur in Scriptura expresse docentur, at nullibi, quod in natura aliquid contingat, quod ipsius legibus repugnet, aut

quod ex iis nequeat sequi, adeoque neque etiam Scripturæ affingendum. Ad hæc accedit, quod miracula causas & circumstantias requirant (ut jam ostendimus) & quod non sequantur ex nescio quo imperio regio, quod vulgus Deo affingit, sed ex imperio & decreto divino, hoc est, (ut etiam ex ipsa Scriptura ostendimus) ex legibus naturæ ejusque ordine, & quod denique miracula etiam à seductoribus fieri possint, ut convincitur ex cap. 13. Deut. & cap. 24. vers. 24. Matthæi. Ex quibus porro evidentissime sequitur, miracula res naturales fuisse, atque adeo eadem ita explicanda, ut neque nova (ut Salomonis verbo utar) neque naturæ repugnantia videantur, sed, si fieri potuit, ad res naturales maxime accedentia, quod ut facilius ab unoquoque possit fieri, quasdam regulas ex sola Scriptura petitas tradidi. Attamen, quamvis dicam, Scripturam hæc docere, non tamen intelligo, hæc ab eadem doceri tanquam documenta ad salutem necessaria, sed tantum quod Prophetæ hæc eadem uti nos amplexi sunt; quare de his unicuique, prout sibi melius esse sentiet, ad Dei cultum, & religionem integro animo suscipiendum, liberum est existimare. Quod etiam Josephus sentit; sic enim in conclusione Libr II. antiquit. scribit. *Nullus vero discredat verbo miraculi, si antiquis hominibus, & malitia privatis via salutis liquet per mare facta, sive voluntate Dei, sive sponte revelata: dum & eis, qui cum Alexandro rege Macedonia fuerint olim, & antiquitus à resistantibus Pamphylicum mare divisum sit, & cum aliud iter non esset, transitum præbuit iis, volente Deo, per eum Persarum destruere principatum; & hoc confitentur omnes, qui actus Alexandri scripserunt, de his itaque sicut placuerit cuilibet, existimet.* Hæc sunt verba Josephi, ejusque de fide miraculorum judicium.

CAPUT VII.

De Interpretatione Scripturæ.

OMnibus in ore quidem est, Sacram Scripturam verbum esse Dei, quod homines veram beatitudinem vel salutis viam docet: Verum re ipsa aliud planè judicant; Vulgus enim nihil minus curare videtur, quam ex documentis Sacræ Scripturæ vivere, & omnes fere sua commenta pro Dei verbo venditare videmus, nec aliud studere, quam sub prætextu religionis cæteros cogere, ut secum sentiant. Videmus, inquam, Theologos sollicitos plerumque fuisse, quomodo sua figmenta & placita ex sacris literis extorquere possent, & divina authoritate munire, nec aliud minore cum scrupulo majoreque cum temeritate agere, quam Scripturas sive Spiritus Sancti mentem interpretari, & si tum eos aliquid sollicitos habet, non est quod verentur, ne Spiritui Sancto aliquem errorem affingant & à via salutis aberrant, sed ne erroris ab aliis convincantur, atque ita propria eorum sub pedibus jaceat authoritas, & ab aliis contemnantur. Quod si homines id, quod verbis de Scriptura testantur, ex vero animo dicerent, tum aliam prorsus vivendi rationem haberent, neque tot discordiæ eorum mentes agitent neque tot odiis certarent, nec tam cæca & temeraria cupiditate interpretandi Scripturam, novaque in Religione excogitandi tenerentur: Sed contra nihil tanquam Scripturæ doctrinam amplecti auderent, quod ab ipsa quam clarissime non edocerentur: & denique sacrilegi illi, qui Scripturam plurimis in locis adulterare non sunt veriti, à tanto scelere maxime cavissent, manusque sacrilegas ab iis abstinuissent. At ambitio & scelus tantum tandem potuerunt, ut religio non tam in obtemperandis Spiritus Sancti documentis, quam in defendendis hominum commentis sita sit; imo ut religio non charitate, sed diffeminandis discordiis inter homines, & odio infensissimo, quod falso nomine zeli divini & ardentis studii adumbrant, propagando contineatur. Ad hæc mala accessit superstitio, quæ homines rationem & naturam contemnere docet, & id tantum admirari ac venerari, quod huic utique repu-

gnat : quare non mirum est, quod homines, ut Scripturam magis admirentur & venerentur, eam ita explicare studeant, ut his, rationi scilicet & naturæ quam maxime repugnare videatur; ideoque in Sacris Literis profundissima mysteria latere somniant, & in iis, hoc est, in absurdis investigandis, cæteris utilibus neglectis, defatigantur, & quicquid sic delirando fingunt, id omne Spiritui Sancto tribuunt, & summa vi atque affectuum impetu defendere conantur. Ita enim cum hominibus comparatum est, ut quicquid puro intellectu concipiunt, solo intellectu & ratione; quicquid contra ex animi affectibus opinantur, iisdem etiam defendant. Ut autem ab his turbis extricemur, & mentem à præjudiciis Theologicis liberemus, nec temere hominum figmenta pro divinis documentis amplectamur, nobis de vera methodo Scripturam interpretandi agendum est, & de eadem differendum: hac enim ignorata nihil certo scire possumus, quid Scriptura, quidve Spiritus Sanctus docere vult. Eam autem, ut hic paucis complectar, dico methodum interpretandi Scripturam haud differre à methodo interpretandi naturam, sed cum ea prorsus convenire. Nam sicuti methodus interpretandi naturam in hoc potissimum consistit, in concinnanda scilicet historia naturæ, ex qua, utpote ex certis datis, rerum naturalium definitiones concludimus: sic etiam ad Scripturam interpretandam necesse est ejus sinceram historiam adornare, & ex ea tanquam ex certis datis & principiis mentem authorum Scripturæ legitimis consequentiis concludere: sic enim unusquisque (si nimirum nulla alia principia, neque data ad interpretandam Scripturam & de rebus, quæ in eadem continentur, differendum, admiserit; nisi ea tantummodo, quæ ex ipsa Scriptura ejusque historia depromuntur) sine ullo periculo errandi semper procedet, & de iis, quæ nostrum captum superant, æquè securè differere poterit, ac de iis, quæ lumine naturali cognoscimus. Sed ut clare constet, hanc viam non tantum certam, sed etiam unicam esse, eamque cum methodo interpretandi naturam convenire, notandum, quod Scriptura de rebus sæpissime agit, quæ ex principiis lumine naturali notis deduci nequeunt; ejus enim maximam partem historiæ & revelationes componunt: at historiæ miracula potissimum continent, hoc est.

est (ut in superiore Capite ostendimus) narrationes rerum insolitarum naturæ, opinionibus & judiciis historicorum, qui eas scripserunt, accommodatas; revelationes autem opinionibus etiam Prophetarum accommodatæ sunt, ut in secundo Cap. ostendimus, & ipsæ revera captum humanum superant. Quare cognitio horum omnium, hoc est, omnium ferè rerum, quæ in Scriptura continentur, ab ipsa Scriptura sola peti debet: sicuti cognitio naturæ ab ipsa natura. Quod ad documenta moralia, quæ etiam in Bibliis continentur, attinet, etsi ipsa ex notionibus communibus demonstrari possunt, non potest tamen ex iisdem demonstrari, Scripturam eadem docere, sed hoc ex sola ipsa Scriptura constare potest. Imo si sine præjudicio Scripturæ divinitatem testari volumus, nobis ex eadem sola constare debet, ipsam vera documenta moralia docere; ex hoc enim solo ejus divinitas demonstrari potest: nam certitudinem Prophetarum ex hoc præcipue constare ostendimus, quod Prophetæ animum ad æquum & bonum inclinatum habebant. Quare hoc idem etiam nobis constare debet, ut fidem ipsis possimus habere. Ex miraculis autem Dei divinitatem non posse convinci, jam etiam demonstravimus, ut jam taceam, quod etiam à Pseudo-propheta fieri poterant. Quare Scripturæ divinitas ex hoc solo constare debet, quod ipsa veram virtutem doceat. Atqui hoc ex sola Scriptura constare potest. Quod si non posset fieri, non sine magno præjudicio eandem amplecteremur, & de ejus divinitate testaremur. Tota itaque Scripturæ cognitio ab ipsa sola peti debet. Denique Scriptura rerum, de quibus loquitur, definitiones non tradit, ut nec etiam natura. Quare quemadmodum ex diversis naturæ actionibus definitiones rerum naturalium concludendæ sunt, eodem modo hæc ex diversis narrationibus, quæ de unaquaque re in scriptis occurrunt, sunt eliciendæ. Regula igitur universalis interpretandi Scripturam est, nihil Scripturæ tanquam ejus documentum tribuere, quod ex ipsius historia quam maxime perspectum non habeamus. Qualis autem ejus historia debeat esse, & quæ potissimum enarrare, hîc jam dicendum.

Nempe I. continere debet naturam & proprietates linguæ, qua libri Scripturæ scripti fuerunt, & quam eorum Authores loqui solebant.

lebant. Sic enim omnes sensus, quos unaquæque oratio ex communi loquendi usu admittere potest, investigare poterimus. Et quia omnes tam Veteris, quam Novi Testamenti scriptores Hebræi fuerunt, certum est, Historiam linguæ Hebræicæ præ omnibus necessariam esse, non tantum ad intelligentiam librorum Veteris Testamenti, qui hac lingua scripti sunt, sed etiam Novi; nam quamvis aliis linguis vulgati fuerint, Hebraizant tamen.

II. Sententias uniuscujusque libri colligere debet, easque ad summa capita redigere, ut sic omnes, quæ de eadem re reperiuntur, in promptu habere possimus: deinde eas omnes, quæ ambiguae vel obscuræ sunt, vel quæ invicem repugnare videntur, notare. Atque eas sententias hic obscuras aut claras voco, quarum sensus ex contextu orationis facile vel difficulter ratione percipitur. De solo enim sensu orationum, non autem de earum veritate laboramus. Quin imo apprime cavendum est, quamdiu sensum Scripturæ quærimus, ne ratiocinio nostro, quatenus principiis naturalis cognitionis fundatum est (ut jam taceam præjudicia) præoccupemur, sed ne verum sensum cum rerum veritate confundamus, ille ex solo linguæ usu erit investigandus, vel ex ratiocinio, quod nullum aliud fundamentum agnoscit, quam Scripturam. Quæ omnia ut clarius intelligantur, exemplo illustrabo: Hæ Mosis sententiæ, quod *Deus sit ignis* & quod *Deus sit zelotypus*, quam clarissimæ sunt, quamdiu ad solam verborum significationem attendimus, ideoque eas etiam inter claras repono, tametsi respectu veritatis & rationis obscurissimæ sunt; imo quamvis earum literalis sensus lumini naturali repugnet, nisi etiam principiis & fundamentis ex Historia Scripturæ petitis clarè opponatur, is sensus, nempe literalis, erit tamen retinendus; & contra, si hæ sententiæ ex literalis earum interpretatione principiis ex Scriptura petitis reperirentur repugnare, quanquam cum ratione maxime convenirent, aliter tamen (metaphoricè scilicet) essent interpretandæ. Ut itaque sciamus, an Moses crediderit, Deum esse ignem, an secus, nullo modo id concludendum est ex eo, quod hæ opinio cum ratione conveniat, aut quod ei repugnet; sed tantum ex aliis

aliis ipsius Mosis sententiis. Videlicet quoniam Moses plurimis in locis clarè etiam docet, Deum nullam habere similitudinem cum rebus visibilibus, quæ in coelis, in terra, aut in aqua sunt; hinc concludendum, hanc sententiam, aut illas omnes metaphoricè esse explicandas. At quia à literalis sensu, quam minime fieri potest, est recedendum, ideo prius quærendum, num hæc unica sententia, *Deus est ignis*; alium præter literalem sensum admittat, hoc est, an nomen *ignis* aliud quam naturalem ignem significet. Quod si non reperiatur ex usu linguæ aliud significare, nullo etiam alio modo interpretanda esset hæc sententia, quantumvis rationi repugnans; sed contra reliquæ omnes, quamvis rationi consentaneæ, huic tamen essent accommodandæ. Quod si nec hoc etiam ex usu linguæ posset fieri, tum hæc sententiæ irreconciliabiles essent, ac proinde de iis iudicium erit suspendendum. Sed quia nomen *ignis* pro ira & zelotypia etiam sumitur (vide Jobi cap. 31. vers. 12.) hinc facile Mosis sententiæ reconciliantur, atque legitime concludimus, duas has sententias, *Deus est ignis*, & *Deus est zelotypus*, unam eandemque esse sententiam. Porro quoniam Moses clarè docet, Deum esse zelotypum, nec ullibi docet, Deum carere passionibus five animi pathematis, hinc plane concludendum, Mosem hoc ipsum credidisse aut saltem docere voluisse, quantumvis hanc sententiam rationi repugnare credamus. Nam, ut jam ostendimus, nobis non licet ad dictamina nostræ rationis, & ad nostras præconceptas opiniones mentem Scripturæ torquere, sed tota Bibliorum cognitio ab iisdem solis est petenda.

III. Denique enarrare debet hæc historia casus omnium librorum Prophetarum, quorum memoria apud nos est; videlicet vitam, mores, ac studia authoris uniuscujusque libri, quisnam fuerit, qua occasione, quo tempore, cui, & denique qua lingua scripserit. Deinde uniuscujusque libri fortunam: nempe quomodo prius acceptus fuerit, & in quorum manus incidit, deinde quot ejus variæ lectiones fuerint, & quorum concilio inter sacros acceptus fuerit, & denique quomodo omnes libri, quos omnes jam sacros esse fatentur, in unum corpus coaluerint. Hæc omnia inquam historia Scripturæ continere. Nam ut sciamus, quænam sententiæ tanquam

leges.

leges proferantur, quænam vero tanquam documenta moralia, refert scire vitam, mores, ac studia authoris; adde quod eò facilius verba alicujus explicare possumus, quò ejus genium & ingenium melius noverimus. Deinde ne documenta æterna cum iis, quæ ad tempus tantum, vel paucis solummodo ex usu poterant esse, confundamus, refert etiam scire qua occasione, quo tempore & cui nationi, aut sæculo omnia documenta scripta fuerint. Refert denique reliqua, quæ præterea diximus, scire, ut præter libri cujusque authoritatem, etiam sciamus, num ab adulterinis manibus conspurcari potuerit, an minus; num errores irreperint, num à viris satis peritis & fide dignis correcti fuerint. Quæ omnia scitu admodum necessaria sunt, ut ne cæco impetu correpti, quicquid nobis obtruditur, sed tantum id quod certum & indubitatum est, amplectamur.

Jam postquam hanc historiam Scripturæ habuerimus, & firmiter decreverimus, nihil tanquam doctrinam Prophetarum certò statuere, quod ex hâc historiâ non sequatur, aut quam clarissime eliciatur, tum tempus erit, ut ad mentem Prophetarum & Spiritus Sancti investigandam nos accingamus; Sed ad hoc etiam methodus & ordo requiritur similis ei, quo ad interpretationem naturæ ex ipsius historia utimur. Sicuti enim in scrutandis rebus naturalibus ante omnia investigare conamur res maxime universales & toti naturæ communes, videlicet motum & quietem, eorumque leges & regulas, quas natura semper observat, & per quas continuo agit, & ex his gradatim ad alia minus universalia procedimus; sic etiam ex historia Scripturæ id primum quærendum, quod universalissimum, quodque totius Scripturæ basis & fundamentum est, & quod denique in ipsa tanquam æterna & omnibus mortalibus utilissima doctrina ab omnibus Prophetis commendatur. Exempli gratia, quod Deus unicus & omnipotens existit, qui solus est adorandus, & qui omnes curat, eosque supra omnes diligit, qui ipsum adorant, & proximum tanquam semetipsos amant &c. Hæc & similia, inquam, Scriptura ubique tam clare, tamque expresse docet, ut nullus unquam fuerit, qui de ejus sensu circa hæc ambe-
gerit. Quid autem Deus sit, & qua ratione res omnes videat, iis-

que

que provideat, hæc & similia Scriptura ex professo, & tanquam æternam doctrinam non docet: Sed contra Prophetas ipsos circa hæc non convenisse jam supra ostendimus; adeoque de similibus nihil tanquam doctrinam Spiritus Sancti statuendum, tamen si lumine naturali optime determinari possit. Hæc igitur nniversali Scripturæ doctrinâ probe cognitâ procedendum deinde est ad alia minus universalia, & quæ tamen communem usum vitæ spectant; quæque ex hac universalis doctrina tanquam rivuli derivantur; uti sunt omnes veræ virtutis actiones particulares externæ, quæ non nisi data occasione exerceri possunt; & quicquid circa hæc obscurum sive ambiguum in Scriptis reperitur, ex doctrina Scripturæ universalis explicandum & determinandum est: si quæ autem invicem contraria reperiantur, videndum qua occasione, quo tempore, vel cui scripta fuerint. Ex. Gr. cum Christus dicit, *beati lugentes, quoniam consolationem accipient.* Ex hoc Textu nescimus, quales lugentes intelligat; sed, quia postea docet, ut de nulla re simus solliciti, nisi de solo regno Dei ejusque justitia, quod ut summum bonum commendat, (vide Matth. cap. 6. vers. 33.) hinc sequitur, cum per lugentes eos tantum intelligere, qui lugent regnum Dei & justitiam ab hominibus neglectam: hoc enim tantum lugere possunt ii, qui nihil nisi regnum divinum, sive æquitatem amant & reliqua fortunæ plane contemnunt. Sic etiam, cum ait, *Sed ei, qui percutit te supra maxillam tuam dextram, obverte illi etiam alteram,* & quæ deinde sequuntur. Si hæc Christus tanquam Legislatores judices juberet, legem Moysi hoc præcepto destruxisset; quod tamen contra aperte monet, (vide Matth. cap. 5. vers. 17.) quare videndum, quisnam hæc dixit, quibus & quo tempore. Nempe Christus dixit, qui non tanquam legislator leges instituebat, sed ut doctor documenta docebat; quia (ut supra ostendimus) non tam actiones externas, quam animum corrigere voluit. Deinde hæc hominibus oppressis dixit, qui vivebant in republica corrupta & ubi justitia prorsus negligebatur & cujus ruinam prope instare videbat. Atqui hoc idem ipsum, quod hic Christus instante Urbis ruina docet, Jeremiam etiam in prima Urbis vastatione, simili nimirum tempore, docuisse videmus. (vide Lament. cap. 3. lit. Tet, & Jot.) quare cum hoc non, nisi tempore oppressionis, do-

cuerint Prophetæ, nec id ullibi tanquam lex prolatum sit, & contra Moses (qui non tempore oppressionis scripsit, sed (& hoc nota) de instituenda bona republica laboravit) quamvis etiam vindictam & odium in proximum damnaverit, tamen jusserit oculum pro oculo solvère, hinc clarissime sequitur ex ipsis solis Scripturæ fundamentis, hoc Christi & Jeremiæ documentum de toleranda injuria, & impiis in omnibus concedendo, locum tantum habere in locis ubi justitia negligitur & temporibus oppressionis, non autem in bona republica: quinimo in bona republica, ubi justitia defenditur, tenetur unusquisque, si se vult perhiberi justum, injurias coram judice exigere (vide Levit. cap. 5. vers. 1.) non propter vindictam (vide Levit. cap. 19. vers. 17, 18.) sed animo justitiam legesque Patriæ defendendi, & ut ne malis expediat esse malos. Quæ omnia etiam cum ratione naturali plane conveniunt. Ad hunc modum alia plura possem adferre exempla, sed hæc sufficere arbitror ad meam mentem, & utilitatem hujus methodi explicandam, quod impræsentiarum tantum curo. At hucusque eas tantum Scripturæ sententias investigare docuimus, quæ usum vitæ spectant, & quæ propterea facilius investigari queunt; nam revera de iis nulla inter Scriptores Bibliorum unquam fuit controversia. Reliqua autem, quæ in Scriptis occurrunt, quæque solius sunt speculationis, non tam facile indagari possunt; via enim ad hæc angustior est; nam quandoquidem in rebus speculativis (ut jam ostendimus) Prophetæ inter se dissentiebant, & rerum narrationes maxime accommodatæ sunt uniuscujusque ævi præjudiciis, minime nobis licet mentem unius Prophetæ ex locis clarioribus alterius concludere, neque explicare, nisi evidentissime constet, eos unam eandemque fovisse sententiam. Quomodo igitur mens Prophetarum in similibus sit ex historia Scripturæ eruenda, paucis jam exponam. Nempe circa hæc etiam à maxime universalibus incipiendum, inquirendo scilicet ante omnia ex sententiis Scripturæ maxime claris, quid sit Prophetia sive Revelatio, & qua in re potissimum consistat. Deinde quid sit miraculum, & sic porro res maxime communes: dehinc ad opiniones uniuscujusque Prophetæ descendendum; & ex his tandem ad sensum uniuscujusque revelationis sive Prophetiæ, historiæ, & miraculi

proce-

procedendum. Qua autem cautione utendum sit, ne in his mentem Prophetarum & Historicorum cum mente Spiritus Sancti, & rei veritate confundamus, supra suis in locis multis exemplis ostendimus; quare de his non necesse habeo prolixius agere; hoc tamen circa sensum Revelationum notandum, quod hæc methodus tantum investigare docet id, quod revera Prophetæ viderint aut audiverint, non autem quid illis hieroglyphicis significare aut repræsentare voluerint; hoc enim hariolari possumus, non autem ex Scripturæ fundamentis certo deducere. Ostendimus itaque rationem interpretandi Scripturam, & simul demonstravimus hanc unicam & certiore[m] esse viam ad ejus verum sensum investigandum Fateor quidem, eos de eodem certiores esse, si qui sunt, qui certam ejus traditionem sive veram explicationem ab ipsis Prophetis acceptam habent, ut Pharisæi autumant, vel si qui Pontificem habent, qui circa interpretationem Scripturæ errare non potest, quod Catholici Romani jactant. Attamen quandoquidem nec de hac traditione, nec de Pontificis autoritate possumus esse certi, nihil etiam certi super his fundare possumus; hanc enim antiquissimi Christianorum, illam autem antiquissimæ Judæorum Sæctæ negaverunt; & si deinde ad seriem annorum attendamus, (ut jam alia taceam) quam Pharisæi acceperunt à suis Rabinis, qua hanc traditionem ad Mosen usque proferunt, eam falsam esse reperiemus, quod alio in loco ostendo. Quare talis traditio nobis admodum debet esse suspecta; & quam nos in nostra Methodo Judæorum traditionem aliquam, ut incorruptam, cogimur supponere, nempe significationem verborum linguæ Hebræicæ, quam ab iisdem accepimus, de illa tamen dubitamus, de hac autem minime. Nam nemini unquam ex usu esse potuit, alicujus verbi significationem mutare, at quidem non raro sensum alicujus orationis. Quin & factu difficillimum est; nam qui verbi alicujus significationem conaretur mutare, cogeretur simul omnes authores; qui illa lingua scripserunt, & illo verbo in recepta sua significatione usi sunt, ex ingenio vel mente uniuscujusque explicare, vel summa cum cautione depravare. Deinde vulgus linguam cum doctis servat, sensus autem orationum & libros docti tantum; ac proinde facile possumus concipere, doctos sensum orationis alicujus

jus libri rarissimi, quem in sua potestate habuerunt, mutare vel cor-
 rumpere potuisse, non autem verborum significationem: adde quod
 si quis alicujus verbi significationem, cui consuevit, in aliam muta-
 re velit, non poterit sine difficultate id imposterum & inter loquen-
 dum & scribendum observare. Ex his itaque & aliis rationibus facile
 nobis persuademus, nemini in mentem venire potuisse, linguam ali-
 quam corrumpere; at quidem sæpe mentem alicujus Scriptoris, ejus
 orationes mutando, vel easdem perperam interpretando. Cum ita-
 que hæc nostra methodus (quæ in eo fundatur, ut cognitio Scripturæ
 ab eadem sola petatur) unica & vera sit, quicquid ipsa præstare non
 poterit ad integram Scripturæ cognitionem acquirendam, de eo
 plane desperandum. Quid autem ipsa difficultatis habeat, vel quid
 in ipsa desiderandum, ut ad integram & certam sacrorum Codicum
 cognitionem nos ducere possit, hic jam dicendum. Magna impri-
 mis in hac methodo oritur difficultas ex eo, quod linguæ Hebræicæ
 integram cognitionem exigit. At hæc unde jam petenda? antiqui
 linguæ Hebræicæ cultores nihil posteritati de fundamentis & do-
 ctrina hujus linguæ reliquerunt: nos saltem ab iisdem nihil prorsus
 habemus: non ullum Dictionarium neque Grammaticam, neque
 Rhetoricam: Hebræa autem natio omnia ornamenta, omneque de-
 cus perdidit (nec mirum, postquam tot clades & persecutiones pas-
 sa est) nec nisi pauca quædam fragmenta linguæ & paucorum libro-
 rum retinuit, omnia enim fere nomina fructuum, avium, piscium,
 & permulta alia temporum injuria periire. Significatio deinde mul-
 torum nominum, & verborum quæ in Bibliis occurrunt, vel prorsus
 ignoratur, vel de eadem disputatur. Cum hæc omnia, tum præ-
 cipue hujus linguæ phraseologiam desideramus, ejus enim phrasæ
 & modos loquendi, Hebrææ nationi peculiare, omnes fere tempus
 edax ex hominum memoria abolevit. Non itaq; semper poterimus,
 ut desideramus, omnes uniuscujusque orationis sensus, quos ipsa
 ex linguæ usu admittere potest, investigare, & multæ occurrent ora-
 tiones, quamvis notissimis vocibus expressæ, quarum tamen sensus
 obscurissimus erit, & plane imperceptibilis. Ad hæc, quod scilicet
 linguæ Hebrææ perfectam historiam non possumus habere, accedit
 ipsa hujus linguæ constitutio & natura, ex qua tot oriuntur ambigui-
 tates,

tates, ut impossibile sit, talem invenire methodum, quæ verum sensum omnium orationum Scripturæ certò doceat investigare. Nam præter ambiguitatum causas omnibus linguis communes, quædam aliæ in hac lingua dantur, ex quibus permultæ nascuntur ambiguitates: eas hîc notare; operæ pretium duco.

Prima oritur in Bibliis sæpe ambiguitas, & orationum obscuritas ex eo, quod literæ ejusdem organi unæ pro aliis sumantur: Dividunt scilicet Hebræi omnes Alphabeti literas in quinque classes, propter quinque oris instrumenta, quæ pronuntiationi inserviunt, nempe labia, lingua, dentes, palatum & guttur. Ex. Gr. א ב ג ד ה Alpha, Ghet, Hgain, He gutturales vocantur, & sine ullo discrimine, nobis saltem noto, una pro alia usurpatur. Nempe ל el, quod significat *ad* sumitur sæpe pro לך *hgal*, quod significat *super*, & vice versa. Unde fit, ut omnes orationis partes sæpe vel ambigux reddantur; vel tanquam voces, quæ nullam habent significationem.

Secunda deinde oritur orationum ambiguitas ex multiplici conjunctionum & adverbiorum significatione. Ex. Gr. ו *van* promiscue inservit ad conjungendum & disjungendum, significat *et*, *sed*, *quia*, *autem*, *tum*. כ *ki* septem aut octo habet significationes; nempe, *quia*, *quamvis*, *si*, *quando*, *quemadmodum*, *quod*, *combustio* &c. Et sic fere omnes particulæ.

Tertia est, & quæ multarum ambiguitatum fons est, quia verba in Indicativo carent Præsenti, Præterito Imperfecto, Plusquam perfecto, Futuro perfecto & aliis in aliis linguis usitatissimis; in Imperativo autem & Infinitivo omnibus, præter Præsens: & in Subjunctivo omnibus absolute carent. Et quamvis hæc omnia Temporum & Modorum defecta certis regulis ex fundamentis linguæ deductis facile, imo summa cum elegantia suppleri possent, Scriptores tamen antiquissimi eas plane neglexerunt, & promiscue tempus Futurum pro Præsenti & Præterito, & contra Præteritum pro Futuro; & præterea Indicativum pro imperativo & Subjunctivo usurpaverunt, idque non sine magna amphibolia orationum. Præter has tres ambiguitatum linguæ Hebraicæ causas, duæ adhuc aliæ supersunt notandæ, quarum unaquæque longe majoris est momenti. Harum prima est, quod Hebræi literas vocales non habent. Secunda,

quod nullis signis orationes distinguere solebant, neque exprimere sive intendere: & quamvis hæc duo, vocales scilicet & signa, punctis & accentibus suppleri soleant; eis tamen acquiescere non possumus, quandoquidem à posterioris ævi hominibus, quorum auctoritas apud nos nihil debet valere, inventa & instituta sunt: antiqui autem sine punctis (hoc est sine vocalibus & accentibus) scripserunt (ut ex multis testimoniis constat) Posterius vero, prout iis Biblia interpretari visum est, hæc duo addiderunt, quare accentus & puncta, quæ jam habemus, meræ hodiernorum interpretationes sunt; nec plus fidei neque auctoritatis merentur, quam reliquæ authorum explicationes. Qui autem hoc ignorant, nesciunt quâ ratione author qui Epistolam ad Hebræos scripsit excusandus sit, quod Cap. II. vers. 21. interpretatus est textum Genesios Cap. 47. vers. 31. longè aliter, quam in punctato Hebræo textu habetur, quasi Apostolus sensum Scripturæ à Punctistis discere debuerit. Mihi sane punctistæ potius culpandi videntur, quod ut unusquisque videat, & simul quod hæc discrepantia à solo vocalium defectu orta est; utramque interpretationem hic ponam. Punctistæ, suis punctis scilicet, interpretati sunt, & incurvavit se Israël supra, vel (mutando V Hgain in N Aleph, in literam scilicet ejusdem organi) versus caput legi: Author autem Epistolæ & incurvavit se Israël supra caput bacilli, legendo nimirum מטה mate, loco quod alii מטה mita, quæ differentia à solis vocalibus oritur. Iam quandoquidem in illa narratione de sola senectute Jacobi, non autem, ut in sequenti Capite, de ipsius morbo agitur, magis vero simile videtur, mentem historici fuisse, quod Jacobus supra caput bacilli (quo nimirum senes provecitissimæ ætatis ad se sustinendum indigent) non autem lecti, se incurvaverit, præcipue cum hoc modo non necesse sit, ullam literarum subalternationem supponere. Atque hoc exemplo non tantum volui locum istum Epistolæ ad Hebræos cum textu Genesios reconciliare, sed præcipue ostendere, quam parum fidei hodiernis punctis & accentibus sit habendum: atque adeo qui Scripturam sine ullo præjudicio interpretari vult, de hisce dubitare tenetur & de integro examinare.

Et hac igitur (ut ad nostrum propositum revertamur) linguæ Hebrææ

bræ constitutione & natura facile unusquisque conjicere potest, tot debere oriri ambiguitates, ut nulla possit dari methodus, qua eæ omnes determinari queant. Nam nihil est, quod speramus, ex mutua orationum collatione (quam unicam esse viam ostendimus ad verum sensum ex multis, quos unaquæque oratio ex usu linguæ admittere potest, eruendum) hoc posse absolute fieri; cum quia hæc orationum collatio, non nisi casu, orationem aliquam illustrare potest, quandoquidem nullus Propheta eò sine scripsit. ut verba alterius aut sua ipsa ex professo explicaret; tum etiam quia mentem unius Prophætæ, Apostoli &c. ex mente alterius concludere non possumus, nisi in rebus usum vitæ spectantibus, ut jam evidenter ostendimus; at non, cum de rebus speculativis loquuntur, sive cum miracula aut historias narrant. Possum hoc præterea, nempe quod multæ orationes inexplicabiles in S. Scriptis occurrunt, quibusdam exemplis ostendere, sed impræsentiarum iis lubentius superfedeo, & ad reliqua, quæ supersunt, notanda, quod scilicet hæc vera methodus Scripturam interpretandi plures adhuc difficultates habeat, vel quid in ipsa desideretur, pergam.

Oritur in hæc methodo alia præterea difficultas ex eo, quod ipsa historiam casuum omnium librorum Scripturæ exigit, cujus maximam partem ignoramus; multorum enim librorum authores, vel (si mavis) Scriptores vel prorsus ignoramus, vel de iisdem dubitamus, ut in sequentibus fuse ostendam. Deinde neque etiam scimus, qua occasione, neque quo tempore hi libri, quorum Scriptores ignoramus, scripti fuerunt. Nescimus præterea, in quorum manus libri omnes inciderint, neque in quorum exemplaribus tot varix lectiones repertæ sint, nec denique an non plures aliæ fuerint apud alios lectiones. Quid autem hæc omnia scire referat, suo in loco breviter indicavi, quædam tamen ibi consultò omisi, quæ jam hic veniunt consideranda. Si quem librum res incredibiles aut imperceptibiles continentem, vel terminis admodum obscuris scriptum, legimus, neque ejus authorem novimus, neque etiam quo tempore & qua occasione scripserit, frustra de ejus vero sensu, certiores fieri conabimur. His enim omnibus ignoratis, minime scire possumus, quid author intenderit, aut intendere potuerit: cum con-

tra

tra his probè cognitis nostras cogitationes ita determinamus, ut nullo præjudicio præoccupemur; ne scilicet authori, vel ei, in cuius gratiam author scripsit, plus minusve justò tribuamus, & ne de ullis aliis rebus cogitemus; quam de iis, quas author in mente habere potuerit, vel quas tempus & occasio exegerit. Quod quidem omnibus constare existimo. Sæpissime enim contingit, ut consimiles historias in diversis libris legamus, de quibus longe diversum iudicium facimus, pro diversitate scilicet opinionum, quas de scriptoribus habemus. Scio, me olim in libro quodam legisse, virum, cui nomen erat Orlandus furiosus, monstrum quoddam alatum in aère agitare solere, & quascunque volebat regiones supervolare, ingentem numerum hominum, & gigantum solum trucidare, & alia hujusmodi phantasmata, quæ ratione intellectus plane imperceptibilia sunt. Huic autem consimilem historiam in Ovidio de Perseo legeram, & aliam denique in libris Judicum, & Regum de Samsone (qui solus & inermis millia hominum trucidavit) & de Elia, qui per aëra volitabat, & tandem igneis equis & curru cœlum petiit. Hæ, inquam, consimiles plane historiæ sunt, attamen longe dissimile iudicium de unaquaque facimus: nempe primum non nisi nugas scribere voluisse: secundum autem res politicas: tertium denique sacras: hocque nulla alia de causa nobis persuademus, quam propter opiniones, quas de eorum scriptoribus habemus. Constat itaque, notitiam authorum, qui res obscuras aut intellectu imperceptibiles scripserunt, apprimè necessariam esse, si eorum scripta interpretari volumus; iisdem etiam de causis, ut ex variis obscurarum historiarum lectionibus veras eligere possimus, necesse est scire, in quorum exemplari variæ hæ lectiones repertæ sint, & an non plures aliæ apud alios majoris authoritatis viros unquam fuerint inventæ.

Alia denique difficultas quosdam libros Scripturæ ex hac methodo interpretandi in eo est, quod eos eadem lingua, qua primum scripti fuerunt, non habeamus. Evangelium enim secundum Matthæum, & sine dubio etiam Epistola ad Hebræos Hebraicè ex communi opinione scripta sunt, quæ tamen non extant. De libro autem Jobi dubitatur, qua lingua scriptus fuerit. Aben Hezra in suis

commen-

commentariis affirmat, eam ex alia lingua in Hebræam translatum fuisse, & hanc esse ejus obscuritatis causam. De libris apocryphis nihil dico, quandoquidem longe dissimilis sunt authoritatis. Atque hæc omnes hujus methodi interpretandi Scripturam ex ipsius, quam habere possumus, historia difficultates sunt, quas enarrare susceperam, quasque ego adeo magnas existimo, ut affirmare non dubitem, nos verum Scripturæ sensum plurimis in locis vel ignorare, vel sine certitudine hariolari. Verum enimvero hoc iterum contra notandum venit, has omnes difficultates impedire tantum posse, quominus mentem Prophetarum assequamur circa res impetceptibiles, & quas tantum imaginari, at non circa res quas & intellectu assequi, & quarum clarum possumus facile formare conceptum: res enim quæ sua natura facile percipiuntur, nunquam tam obscure dici possunt, quin facile intelligantur, juxta illud proverbium, intelligenti dictum sat est. Euclides, qui non nisi res admodum simplices & maxime intelligibiles scripsit, facile ab unoquoque in quavis lingua explicatur, non enim ut ejus mentem assequamur, & de vero ejus sensu certi simus, opus est integram linguæ, qua scripsit, cognitionem habere, sed tantum admodum communem & fere puerilem, non vitam, studia, & mores authoris scire, neque qua lingua, cui, neque quando scripserit, non libri fortunam neque varias ejus lectiones, nec quomodo, nec denique quorum concilio acceptus fuerit. Et quod hic de Euclide, id de omnibus, qui de rebus sua natura perceptibilibus scripserunt, dicendum; adeoque concludimus, nos mentem Scripturæ circa documenta moralia ex ipsius, quam habere possumus, historia facile posse assequi, & de vero ejus sensu esse certos. Veræ enim pietatis documenta verbis usitatissimis exprimuntur, quandoquidem admodum communia, nec minus simplicia, & intellectu facilia sunt; & quia vera salus & beatitudo in vera animi acquiescentia consistit, & nos in iis tantum vere acquiescimus, quæ clarissime intelligimus, hinc evidentissime sequitur, nos mentem Scripturæ circa res salutares, & ad beatitudinem necessarias certò posse assequi; quare non est, cur de reliquis simus adeo solliciti: reliqua enim, quandoquidem ea ut plurimum ratione & intellectu complecti non possumus, plus curiositatis quam

utilitatis habent. His existimo, me veram methodum Scripturam interpretandi ostendisse, meamque de eadem sententiam satis explicasse. Præterea non dubito, quin unusquisque jam videat, hanc methodum nullum lumen præter ipsum naturale exigere. Hujus enim luminis naturam & virtus in hoc potissimum consistit, quod res scilicet obscuras ex notis, aut tanquam notis datis, legirimis consequentiis deducat atque concludat, nec aliud est quod hæc nostra methodus exigit: & quamvis concedamus, eandem non sufficere ad omnia, quæ in Bibliis occurrunt, certò investigandum, id tamen non ex ipsius defectu oritur, sed ex eo, quod via, quam veram & rectam esse docet, nunquam fuerit culta, nec ab hominibus trita, adeoque successu temporis admodum ardua & ferè invia facta sit; ut ex ipsis difficultatibus, quas retuli, clarissime constare puto. Superest jam discrepantium à nobis sententias examinare. Quæ hinc primum examinanda venit, eorum est sententia, qui statuunt lumen naturale non habere vim ad Scripturam interpretandum, sed ad hoc maxime requiri lumen supernaturale; quid autem hoc lumen præter naturale sit, ipsis explicandum relinquo. Ego saltem nihil aliud possum conjicere, quam quod ipsi obscurioribus terminis etiam voluerunt fateri, se de vero Scripturæ sensu ut plurimum dubitare: si enim ad eorum explicationes attendimus, eas nihil supranaturale continere, imò nihil nisi meras conjecturas esse reperiemus. Conferantur, si placet, cum explicationibus eorum, qui ingenuè fatentur, se nullum lumen præter naturale habere, & planè consimiles reperientur, humanæ scilicet, diu cogitatæ, & cum labore inventæ: quod autem ajunt lumen naturale ad hoc non sufficere, falsum esse constat, tum ex eo, quod jam demonstravimus, quod difficultas interpretandi Scripturam nulla orta est defectu virtutis luminis naturalis, sed tantum ex hominum fœcordia (ne dicam malitia) qui historiam Scripturæ, dum eam concinnare poterant, neglexerunt: tum etiam ex hoc, quod (ut omnes, nã fallor, fatentur) hoc lumen supranaturale donum sit divinum fidelibus tantum concessum. At Prophetæ & Apostoli non fidelibus tantum, sed maxime infidelibus & impiis prædicare solebant, quique adeo apti erant ad mentem Prophetarum & Apostolorum intelligendam. Alias vis essent

Pro-

Prophetæ & Apostoli puerulis & infantibus prædicare, non viris ratione præditis : & frustra Moses leges præscripsisset, si ipsæ non nisi à fidelibus, qui nulla indigent lege, intelligi poterant. Quare qui lumen supranaturale quærunt ad mentem Prophetarum & Apostolorum intelligendam, ii sane lumine naturali indigere videntur ; longe igitur abest, ut tales donum divinum supranaturale habere existimem. Maimonidæ alia planè fuit sententia : sensit enim unumquemque Scripturæ locum varios, imo contrarios sensus admittere, nec nos de vero ullius esse certos, nisi sciamus locum illum, prout illum interpretamur, nihil continere, quod cum ratione non conveniat, aut quod ei repugnet ; si enim rationi ex ipsius literalis sensu reperiat repugnare, quantumvis ipse clarus videatur, locum tamen aliter interpretandum censeat, atque hoc cap. 25. part. 2. libr. More Nebuchim quam clarissime indicat, ait enim,

דע כי אין בריחתו מן המאמר בקדמות העולם פני הכתובים אשר באו כתורה בהיות העולם פחורש פי אין הכתובים המורים על החדוש השלם יותר מן הכתובים המורים על חיות השם גשם ולא שפיר הפירוש שתומים בפנינו ולא נפניעים לנו בענין חדוש העולם אבל היה אפשר לנו לפרשם כמו שעשינו בהדקת הגשמות ואולי היה זה יותר קל הריבה והיינו יכולים יותר לפרש הפסקים ההם ולעמיד קדמות העולם כמו שפרשנו הפסוקים והדחקנו היותו יתברך גשם וגו.

Scito quod non fugimus dicere mundum fuisse ab æterno propter textus, qui in Scriptura occurrunt de creatione mundi. Nam textus, qui docent mundum esse creatum, non plures sunt iis, qui docent Deum esse corporeum; nec aditus ad eos explicandum, qui in hac materia de mundi creatione reperiuntur, nobis interclusi sunt, nec etiam impediti, sed ipsos explicare potuissimus, sicut fecimus cum corporeitatem à Deo removimus; & forte hoc multò facilius factu esset, & magis commode potuissimus eos explicare & mundi æternitatem statuminare, quam cum explicuimus Scripturas, ut removeremus Deum benedictum esse corporeum: at ut hoc non facerem & ne hoc credam (mundum scilicet esse æternum) dua cause me movent. I. quia clara demonstratione constat Deum non esse corporeum, & necesse est, omnia illa loca explicare, quorum literalis sensus demonstrationi repugnat, nam certum est ea necessario tum explanationem (aliam præter literalem) habere. At mur-

di aternitas nulla demonstratione offenditur; adeoque non est necesse Scripturis vim facere easque explicare propter apparentem opinionem, ad cuius contrariam inclinare, aliqua suadente-ratione, possemus. Secunda causa, quia credere Deum esse incorporeum fundamentalibus Legis non repugnat &c. Sed mundi aternitatem credere, eò modò quò Aristoteli visum fuit, legem à suo fundamento destruit &c. Hæc sunt verba Maimonidæ, ex quibus evidenter sequitur id, quod modo diximus; si enim ipsi constaret ex ratione mundum esse æternum, non dubitaret Scripturam torquere & explicare, ut tandem hoc idem ipsum docere videretur. Imo statim certus esset Scripturam, quamquam ubique aperte reclamantem, hanc tamen mundi æternitatem docere voluisse; adeoque de vero sensu Scripturæ quantumvis claro, non poterit esse certus, quamdiu de rei veritate dubitare poterit, aut quamdiu de eadem ipsi non constet. Nam quamdiu de rei veritate non constat; tamdiu nescimus, an res cum ratione conveniat, an vero eidem repugnet; & consequenter etiam tamdiu nescimus, an literalis sensus verus sit an falsus. Quæ quidem sententia si vera esset, absolute concederem nos alio præter lumen naturale indigere ad Scripturam interpretandam. Nam fere omnia, quæ in Scriptis reperiuntur, deduci nequeunt ex principiis lumine naturali notis (ut jam ostendimus) adeoque de eorum veritate ex vi luminis naturalis nihil nobis constare potest; & consequenter neque etiam de vero sensu & mente Scripturæ, sed ad hoc alio necessario lumine indigeremus. Deinde si hæc sententia vera esset, sequeretur quòd vulgus, qui ut plurimum demonstrationes ignorat, vel iis vacare nequit, de Scriptura nihil nisi ex sola auctoritate & testimoniis philosophantium admittere poterit, & consequenter supponere debbit, philosophos circa Scripturæ interpretationem errare non posse, quæ sanè nova esset Ecclesiæ auctoritas, novumque sacerdotum vel Pontificum genus, quod vulgus magis irrideret, quam veneretur; & quamvis nostra methodus linguæ Hebrææ cognitionem exigat, cuius etiam studio vulgus vacare non potest, nihil tamen simile nobis obijci potest; nam vulgus Judæorum & gentilium, quibus olim Prophetæ & Apostoli prædicaverunt & scripserunt linguam Prophetarum & Apostolorum

rum intelligebant, ex qua etiam mentem Prophetarum percipi-
 bant, at non rationes rerum quas prædicabant, quas ex sententia
 Maimonidæ etiam scire deberent, ut mentem Prophetarum capere
 possent. Extratione igitur nostræ methodi non sequitur necessario
 vulgus testimonio interpretum acquiescere; ostendo enim vul-
 gus, quod linguam Prophetarum & Apostolorum callebat; at Mai-
 monides nullum ostendet vulgus quod rerum causas intelligat, ex
 quibus eorum mentem percipiat. Et quod ad hodiernum vulgus
 attinet, jam ostendimus omnia ad salutem necessaria, quamvis eo-
 rum rationes ignorentur, facile tamen in quavis lingua posse per-
 cipi, propterea quod adeo communia & usitata sunt, & in hac per-
 ceptione, non quidem in testimonio interpretum, vulgus acquies-
 cit; & quod ad reliqua attinet, eandem in his cum doctis sequitur
 fortunam; sed ad Maimonidæ sententiam revertamur, atque ipsam
 accuratius examinemus. Primò supponit Prophetas in omnibus in-
 ter se convenisse, summosque fuisse Philosophos, & Theologos,
 ex rei enim veritate eos conclusisse vult: atqui hoc falsum esse
 in cap. II. ostendimus. Deinde supponit sensum Scripturæ ex
 ipsa Scriptura constare non posse, rerum enim veritas ex ipsa
 Scriptura non constat (utpote quæ nihil demonstrat, nec res
 de quibus loquitur per definitiones & primas suas causas docet)
 quare ex sententia Maimonidæ neque ejus verus sensus ex ipsa con-
 stare potest, adeoque neque ab ipsa erit petendus. Atqui hoc etiam
 falsum esse ex hoc capite constat: ostendimus enim & ratione &
 exemplis sensum Scripturæ ex ipsa sola Scriptura constare, & ab
 ipsa sola, etiam cum de rebus loquitur lumine naturali notis, peten-
 dum. Supponit denique nobis licere secundum nostras præcon-
 ceptas opiniones Scripturæ verba explicare, torquere, & literalem
 sensum, quamquam perspectissimum sive expressissimum negare;
 & in alium quemvis mutare. Quam quidem licentiam, præter-
 quam quod ipsa ex diametro iis, quæ in hoc capite & aliis demon-
 stravimus, repugnat, nemo non videt nimiam & temerariam esse:
 Sed magnam hanc libertatem ipsi concedamus, quid tandem pro-
 moveret? Nihil sanè, quæ enim indemonstrabilia sunt, & quæ maxi-
 mam Scripturæ partem componunt, hac ratione investigare non

poterimus, neque ex hac norma explicare, neque interpretari: cum contra nostram methodum insequendo, plurima hujus generis explicare & de iis secure differere possumus. Ut jam & ratione, & ipso facto ostendimus: quæ autem sua natura perceptibilia sunt, eorum sensus facile, ut jam etiam ostendimus, ex solo orationum contextu elicitur. Quare hæc methodus plane inutilis est. Adde quod omnem certitudinem, quam vulgus ex sincera lectione, & quam omnes aliam methodum insequendo, de sensu Scripturæ habere possunt, plane iis adimit. Quapropter hanc Maimonidæ sententiam ut noxiam, inutilem, & absurdam explodimus. Quod porro Pharisæorum traditionem attinet, jam supra diximus, eam sibi non constare; Pontificum autem Romanorum auctoritatem luculentiori testimonio indigere; & nulla alia de causa hanc reprobo. Nam si ipsa Scriptura eam nobis æquè certò ostendere, ac Judæorum Pontifices olim poterant, nihil me moveret, quod inter Romanos Pontifices reperti fuerint hæretici & impii; cum olim inter Hebræorum Pontifices etiam reperti fuerint hæretici & impii, qui sinistris mediis Pontificatum adepti sunt, penes quos tamen ex Scripturæ mandato summa erat potestas legem interpretandi. Vid. Exod. cap. 17. vers. 11, 12. & cap. 33. vers. 10. & Malach. cap. 2. vers. 8. At quoniam nullum tale testimonium nobis ostendunt, eorum auctoritas admodum suspecta manet; & ne quis exemplo Pontificis Hebræorum deceptus putet religionem Catholicam etiam indigere Pontifice, venit notandum, quod leges Mosis, quia publica jura Patriæ erant, indigebant necessario, ut conservarentur, auctoritate quadam publica; si enim unusquisque libertatem haberet jura publica ex suo arbitrio interpretandi, nulla res publica subsistere posset, sed hoc ipso statim dissolveretur, & jus publicum jus esset privatum. At Religionis longe alia est ratio. Nam quandoquidem ipsa non tam in actionibus externis, quam in animi simplicitate & veracitate consistit, nullius juris neque auctoritatis publicæ est. Animi enim simplicitas & veracitas non imperio legum, neque auctoritate publica hominibus infunditur, & absolute nemo vi aut legibus potest cogi ut fiat beatus, sed ad hoc requiritur pia & fraterna monitio, bona educatio & supra omnia proprium & liberum

rum iudicium. Cum igitur summum jus liberè sentiendi, etiam de Religione, penes unumquemque sit, nec possit concipi aliquem hoc iure decedere posse, erit ergo etiam penes unumquemque summum jus summaque autoritas de Religione liberè iudicandi, & consequenter eandem sibi explicandi & interpretandi, nam nulla alia de causa summa autoritas leges interpretandi, & summum de rebus publicis iudicium penes magistratum est, quam quia publici juris sunt: adeoque eadem de causa summa autoritas religionem explicandi, & de eadem iudicandi penes unumquemque erit, scilicet quia uniuscuiusque juris est. Longè igitur abest, ut ex autoritate Pontificis Hebræorum ad leges Patriæ interpretandum posset concludi Romani Pontificis autoritas ad interpretandam religionem; cum contrà hanc unumquemque maximè habere facilius ex illa concludatur: atque etiam hinc ostendere possumus nostram methodum Scripturam interpretandi optimam esse. Nam cum maxima autoritas Scripturam interpretandi apud unumquemque sit, interpretandi ergo norma nihil debet esse præter lumen naturale omnibus commune, non ullum supra naturam lumen, neque ulla externa autoritas; non etiam debet esse adeo difficilis, ut non nisi ab acutissimis Philosophis dirigi possit, sed naturali & communi hominum ingenio & capacitati accommodata, ut nostram esse ostendimus. Vidimus enim eas, quas jam habet difficultates, ortas fuisse ab hominum socordia, non autem ex natura methodi.

CAPUT VIII.

In quo ostenditur Pentateuchon & libros Iosue, Iudicum, Rut, Samuëlis & Regum non esse autographa. Deinde inquiritur an eorum omnium Scriptores plures fuerint, an unus tantum, & quinam.

IN præcedenti Capite de fundamentis & principiis cognitionis Scripturarum egimus, eaque nulla alia esse ostendimus, quam harum sinceram historiam. Hanc autem, quanquam apprimè necessariam, Veteres tamen neglexisse, vel, si quam feripserint aut tradiderint, temporum injuria periisse, & consequenter magnam partem fundamentorum & principiorum hujus cogni-

tionis.

tionis intercidiſſe. Quod adhuc tolerandum eſſet, ſi poſteri intra veros limites ſe continuiffent, & pauca, quæ acceperant aut invenerant, bona cum fide ſucceſſoribus ſuis tradidiſſent, nec nova ex proprio cerebro excuſſiſſent: quo factum eſt ut Scripturæ hiſtoria, non tantum imperſecta, ſed etiam mendoſior manſerit, hoc eſt, ut iis integra ſuperſtrui poſſit, ſed etiam vitioſa ſint. Hæc emendare fundamenta cognitionis Scripturarum, non tantum pauciora, ut & communia. Theologiæ præjudicia tollere ad meum inſtitutum ſpectat. At vereor ne nimis ſero hoc tentare aggrediar, res enim eò jam ferme pervenit, ut homines circa hoc non patiantur corrigi, ſed id quod ſub ſpæcie religionis amplexi ſunt, pertinaciter defendant; nec ullus locus rationi, niſi apud pauciſſimos (ſic cum reliquis comparentur) relictus videtur, adeo late hæc præjudicia hominum mentes occupaverunt. Enitar tamen, remque experiri non deſinam, quandoquidem nihil eſt, cur de hac re proſus ſit deſperandum. Ut ea autem ordine oſtendam, à præjudiciis circa veros Scriptores Sacrorum Librorum incipiam, & primò de ſcriptore Pentateuchi: quem fere omnes Moſen eſſe crediderunt, imo adeò pertinaciter defenderunt Phariſæi, ut eum hæreticum habuerint, qui aliud viſus eſt ſentire, & hac de cauſa Aben Hezra, liberioris ingenii Vir, & non mediocris cruditionis, & qui primus omnium, quos legi, hoc præjudicium animadverit, non auſus eſt mentem ſuam apertè explicare, ſed rem obſcurioribus verbis tantum indicare, quæ ego hîc clariora reddere non verebor, remque ipſam evidenter oſtendere; Verba itaque Aben Hezræ, quæ habentur in ſuis commentariis ſupra Deuteronomum hæc ſunt.

כעבר הידון וגו' ואם תבין סוד השנים עשר גם יכתוב משה והכנעני
אז בארץ בהר יהודה יראה גם הנח ערשו ערש ברזל תכיר האמת

Ultra Iordanem &c. modo intelligas mysterium duodecim, etiam & ſcripſit Moſes legem & Kenabanita tunc erat in terra, in Dei monte revelabitur, tum etiam ecce lectum ſuum lectum ferreum, tum cognosces veritatem.

His autem paucis indicat ſimulque oſtendit non fuiſſe Moſen, qui Pentateuchon ſcripſit, ſed alium quempiam, qui longe poſt vixit, & denique quem Moſes ſcripſit librum, alium fuiſſe. Ad hæc, inquam, oſtendendum: notat I. ipſam Deuteronomii præfationem, quæ

quæ à Mose, qui Jordanem non transiit, scribi non potuit. Notat II. quod totus liber Mosi descriptus fuerit admodum discrete in solo ambitu unius aræ (vide Deuter. Cap. 27. & Josuæ Cap. 8. vers. 37. &c.) quæ ex Rabbīnorum relatione duodecim tantum lapidibus constabat; ex quo sequitur, librum Mosi longè minoris fuisse molis, quam Pentateuchon: Hoc, inquam, puto authorem hunc significare voluisse per *mysterium duodecim*; nisi forte intellexit duodecim illas maledictiones, quæ in prædicto Cap. Deut. habentur, quas fortasse credidit non fuisse in libro legis descriptas, idque propterea, quod Moses præter descriptionem legis Levitas insuper recitare illas maledictiones jubet, ut populum jurejurando ad leges descriptas observandum adstringerent. Vel forte ultimum caput Deuteronomii de morte Mosi significare voluit, quod caput duodecim versibus constat. Sed hæc & quæ præterea alii hario lantur, non est opus curiosius hîc examinare. Notat deinde III. dici in Deuter. Cap. 31. vers. 6. ויכתוב משה את התורה & *scripsit Moses legem*; quæ quidem verba non possunt esse Mosi, sed alterius Scriptoris Mosi facta & scripta narrantis. Notat IV. locum Genes. Cap. 12. vers. 6. ubi narrando, quod Abrahamus terram Kanahitarum lustrabat, addit Historicus, quod *Kanahanita tum temporis erat in illa terra*: quibus tempus, quo hæc scripsit, clare secludit. Adeoque post mortem Mosi, & cum Kanahanitæ jam erant expulsi, illasque regiones non amplius possidebant, hæc debuerunt scribi; quod idem Aben Hezra super hunc locum commentando etiam his significat. והכנעני אז בארץ יתכן שארץ כנען תפסוה מיד אחר ואם איננו ויהיה *Kanahanita tum erat in illa terra*: videtur quod Kanahan (nepos Noë) terram Kanahanitæ ab alio possessorem cepit, quod si non verum est, inest huic rei mysterium, & qui id intelligit, taceat. Hoc est, si Kanahan regiones illas invasit, tum sensus erit, *Kanahanitam jam tum fuisse in illa terra*, excludendo scilicet tempus præteritum, quo ab alia natione inhabitabatur. At si Kanahan regiones illas primus coluit (ut ex Cap. 10. Genes. sequitur) tum Textus tempus præsens, Scriptoris scilicet secludit; adeoque non Mosi, cujus nimirum tempore etiamdum illas regiones possidebant; & hoc est mysterium, quod tacendum commendat.

V. Notat quod Genes. cap. 22. vers. 14. vocetur mons Morya mons Dei, quod quidem nomen non habuit, nisi postquam ædificationi templi dicatus fuit; at hæc montis electio nondum erat tempore Mosis facta, Moses enim nullum locum à Deo electum indicat, sed contra prædicit, Deum locum aliquem olim electurum, cui nomen Dei imponetur. VI. Denique notat, quod Cap. 3. Deuter. narrationi Og Regis Basan hæc interponantur. *Solus Og Rex Basan mansit ex reliquis * gigantibus, ecce quod lectus ejus erat lectus ferreus, is certe (lectus) qui est in Rabat filiorum Hamon novem cubitos longus &c.* Quæ parenthesis clarissime indicat horum librorum Scriptorem longe vixisse post Moysen, hic enim modus loquendi ejus tantum est, qui res antiquissimas narrat, quique rerum reliquias ad fidem faciendam indicat; & sine dubio hic lectus tempore primum Davidis, qui hanc urbem subegit, ut in libro 2 Samuel. cap. 12. vers. 30. narratur, inventus est. At non hic tantum, sed paulo etiam infra idem hic Historicus verbis Mosis inferit *Iair filius Manassis cepit totam jurisdictionem Argobi usque ad terminum Gesurita, & Mahachatita, vocavitque illa loca suo nomine cum Bassan pagos Iairi usque in hunc diem.* Hæc, inquam, addit Historicus ad explicanda verba Mosis quæ modo retulerat, nempe *& reliquum Giliad & totum Bassan regnum Og, dedi dimidiæ tribui Manassis, tota jurisdictio Argobi sub toto Bassan, quæ vocatur terra Gigantum.* Noverant proculdubio Hebræi tempore hujus Scriptoris, quinam essent pagi Iairi tribulis Iehudæ; at non nomini jurisdictionis Argobi, nec terræ Gigantum, ideoque coactus est explicare, quænam essent hæc loca, quæ antiquitus sic vocabantur, & simul rationem dare, cur suo tempore nomine Iairi, qui tribulis Iudæ, non vero Manassis erat (vid. Paralip. cap. 2. vers. 21. & 22.) insignirentur. His Aben. Hezræ sententiam explicuimus, ut & loca Pentateuchi, quæ ad eandem confirmandam adfert. Verum enim vero nec omnia, nec præcipua notavit, plura enim in hisce libris & majoris momenti notanda supersunt. Nempe I. quod horum librorum Scriptor de Mose

* NB. Hebr. רפאים repaim significare damnatos, & videtur etiam esse nomen proprium ex Paralip. cap. 20. Et ideo puto hic familiam aliquam significare.

Mose non tantum in tertia persona loquatur, sed quod insuper de eo multa testetur: Videlicet *Deus cum Mose locutus est. Deus loquebatur cum Mose de facie ad ad faciem. Moses omnium hominum erat humillimus.* (Num. cap. 12. v. 3.) *Moses ira captus est in duces exercitus* (Num. cap. 31. v. 14.) *Moses vir divinus* (Deut. cap. 33. vers. 1.) *Moses servus Dei mortuus est. Nunquam extitit Propheta in Israël sicut Moses &c.* At contra in Deuteronomio, ubi lex, quam Moses populo explicuerat, quamque scripserat, describitur, loquitur, suaque facta narrat Moses in prima persona; nempe *Deus mihi locutus est* (Deuter. cap. 2. vers. 1. 17. &c.) *Deum precatus sum &c.* Nisi quod postea historicus in fine libri, postquam verba Mosis retulit, iterum in tertia persona loquendo narrare pergit, quomodo Moses hanc Legem (quam scilicet explicuerat) populo scripto tradidit, eumque novissime monuit & quomodo tandem vitam finierit. Quæ omnia, nempe modus loquendi, testimonia, & ipse totius historię contextus plane suadent, hos libros ab alio, non ab ipso Mose fuisse conscriptos. II. Venit etiam notandum, quod in hac historia non tantum narratur, quomodo Moses obierit, sepultus fuerit, & Hebræos triginta dies in luctum conjecerit, sed quod insuper facta comparatione ejus cum omnibus Prophetis, qui postea vixerunt, dicitur ipsum omnes excelluisse, *Non extitit unquam, inquit, Propheta in Israël, sicut Moses, quem Deus noverit de facie ad faciem.* Quod sane testimonium non Moses ipse de se, nec alius, qui eum immediate secutus est, sed aliquis, qui multis post sæculis vixit, dare potuit, præsertim quia historicus de præterito tempore loquitur, nempe *numquam extitit Propheta &c.* Et de sepultura, quod *nemo illam novit in hunc usque Diem.* III. Notandum, quod quædam loca non iis indicentur nominibus, quæ vivente Mose obtinebant, sed aliis, quibus dudum postea insignita sunt. Ut quod Abrahamus *persecutus est hostes usque ad Dan.* (Vid. Gen. 14. vers. 14.) Quod nomen hæc urbs non obtinuit; nisi longe post mortem Josuæ (Vid. Judic. cap. 18. vers. 29.) IV. Quod Historię aliquando etiam ultra tempus vitæ Mosis producantur. Nam Exod. cap. 16. vers. 34. narratur, quod filii Israël comederunt Man quadraginta annos, donec venerunt ad terram habitatam, donec venerunt ad finem terræ

Kanahan; nempe usque in tempus, de quo in libro Josuæ cap. 5. vers. 12. In libro etiam Genes. cap. 36. vers. 31. dicitur, *Hi sunt reges, qui regnaverunt in Edom, antequam regnavit rex in filiis Israël*: Narrat sine dubio ibi historicus, quos reges Idumæi habuerint, antequam David eos subegit & præsidēs in ipsa Idumæa constituit (vid. Samuël. 2. cap. 8. vers. 14.) Ex his itaque omnibus luce meridiana clarius apparet, Pentateuchon non à Mose, sed ab alio & qui à Mose multis post sæculis vixit, scriptum fuisse: sed si placet, attendamus insuper ad libros, quos ipse Moses scripsit, & qui in Pentateucho citantur, ex iis ipsis enim constabit, eos alios, quam Pentateuchon fuisse. Primò itaque constat ex Exod. cap. 17. v. 14. Mosen ex Dei mandato bellum contra Hamalek scripsisse; in quo autem libro, non constat ex illo ipso capite: at Numer. cap. 21. vers. 12. citatur quidam liber, qui *bellorum Dei* vocabatur, & in hoc sine dubio bellum hoc contra Hamalek, & præterea etiam castrametationes omnes (quas etiam author Pentateuchi Numer. cap. 33. vers. 2. testatur à Mose descriptas fuisse) narrabantur. Constat præterea de alio in Exod. cap. 24. vers. 4. 7. qui vocabatur ספר הכרית * *liber pacti*, quem coram Israëlitis legit, quando primum cum Deo pactum inyerant: At hic liber sive hæc epistola pauca admodum continebat; videlicet leges sive Dei iussa, quæ narrantur ex vers. 22. cap. 20. Exod. usque ad cap. 24. ejusdem libri, quod nemo inficias ibit, qui sano aliquo judicio, & sine partium studio prædictum capitulum legerit. Narratur enim ibi, quod simul ac Moses sententiam populi intellexit de ineundo cum Deo pacto, statim Dei eloquia & jura scripsit, & matutina luce, quibusdam cæremoniis peractis, universæ concioni pacti ineundi condiciones prælegit, quibus prælectis & sine dubio ab universâ plebe perceptis, populus se pleno consensu adstrinxit. Quare tam ex temporis brevitate, quo descriptus fuit, quam ex ratione pacti ineundi sequitur, hunc librum nihil præter pauca ea, quæ modo dixi, continuisse. Constat denique, anno quadragesimo ab exitu Ægypti Mosen leges omnes, quas tulerat, explicuisse (vid. Deuter. cap. 1. vers. 5.) populumque de novo iisdem obligavisse (vide Deuter. cap. 29. vers. 14.) & tandem librum

* NB. ספר *Sepher* Hebraice significat *sapientiam epistolam, sive chartam.*

librum, qui has leges explicatas, novumque hoc pactum continebat, scripsisse (vide Deuter. cap. 31. vers. 9.) & hic vocatus est *liber legis Dei*, quem Josua postea auxit, narratione scilicet pacti, quo suo tempore populus se de integro obligavit, quodque cum Deo tertio inivit (vide Josuæ cap. 24. vers. 25, 26.) At quoniam nullum habemus librum, qui hoc pactum Mosis, simul & pactum Josuæ contineat, necessario concedendum, hunc librum periisse, vel cum Paraphrasæ Chaldaeo Jonatane infaniendum, & verba Scripturæ ad libitum torquenda: Hic enim hac difficultate motus makuit Scripturam corrumpere, quam ignorantiam suam fateri. Nempe hîc libri Josuæ verba (vide cap. 24. vers. 26.) *וּכְתַב יְהוֹשֻׁעַ אֶת הַסֵּפֶר הַזֶּה בְּסֵפֶר תּוֹרַת הָאֱלֹהִים* *scripsitque Josua hac verba in libro Legis Dei*, Chaldaice sic transtulit *וּכְתַב יְהוֹשֻׁעַ יֵת פְּתוּמֵי אֵילן* & *scripsit Josua hac verba & custodivit ea cum libro Legis Dei*. Quid cum illis agas, qui nihil vident, nisi quod lubet? quid, inquam, hoc aliud est, quam ipsam Scripturam negare, & novam ex proprio cerebro cudere? Nos igitur concludimus, hunc librum legis Dei, quem Moses scripsit, non fuisse Pentateuchon, sed prorsus alium, quem autor Pentateuchi suo operi ordine inseruit, quod cum ex modo dictis, tum ex jam dicendis evidentissime sequitur. Nempe cum in Deuteronomii loco jam citato narratur, quod Moses legis librum scripsit, addit historicus, quod Moses eum sacerdotibus tradidit, & quod præterea eos jussit, ut ipsum certo tempore omni populo prælegerent: quod ostendit, hunc librum longe minoris molis fuisse, quam Pentateuchon; quandoquidem in una concione ita perlegi poterat, ut ab omnibus intelligeretur: nec hîc prætereundum, quod ex omnibus libris, quos Moses scripsit, hunc unum secundi pacti & Canticum (quod postea etiam scripsit, ut id universus populus ediceret) religiose servare & custodire jussit. Nam quia primo pacto non nisi præsentibus, qui aderant, obligaverat, at secundo omnes etiam eorum posteros (vide Deut. cap. 29. vers. 14, 15.) ideo hujus secundi pacti librum futuris sæculis religiose servandum jussit, & præterea etiam, ut diximus Canticum, quod futura sæcula potissimum respicit: cum itaque non constet, Mosen alios, præter hos

libros scripsisse, & ipse nullum alium, præter Libellum legis cum Cantico posteritati religiose servandum mandaverit, & denique plura in Pentateuchò occurrant, quæ à Mose scribi non potuerunt, sequitur, neminem cum fundamento, sed omnino contra rationem affirmare, Mosén autorem esse Pentateuchi. At hîc aliquis forsân rogabit, num Mosés præter hæc non etiam scripserit leges cum ipsi primum revelarentur? hoc est, an spatio quadraginta annorum nullas legum, quas tulerat, scripserit, præter paucas illas, quas in primi pacti libro contentas fuisse dixi? sed ad hæc respondeo, quamvis concederem, rationi consentaneum videri, quod Mosés eo ipso tempore & loco, quo leges communicare contigit, eo etiam easdem scripserit, nego tamen, nobis hac de causâ licere hoc affirmare; supra enim ostendimus, nobis de similibus nihil esse statuendum, nisi id quod ex ipsâ Scriptura constat, aut quod ex solis ipsius fundamentis legitima consequentia elicitur, at non ex eo, quod rationi consentaneum videtur. Adde, quod nec ipsa ratio nos cogat hoc statuere. Nam forsân senatus Mosisedicta populo scripto communicabat, quæ postea historicus collegit, & historiæ vitæ Mosés ordine inseruit. Atque hæc de quinque libris Mosés: nunc tempus est, ut reliquos etiam examinemus. Josuæ librum similibus etiam rationibus ostenditur non esse autographon: alius enim est, qui de Josua testatur, quod ejus fama fuerit per totam tellurem (vide cap. 7. vers. 1.) quod nihil eorum omiserit, quæ Mosés præceperat (vide vers. ult. cap. 8. & cap. 11. vers. 15.) quod senuerit, omnesque in concionem vocaverit, & quod tandem animam egerit. Deinde etiam quædam narrantur, quæ post ipsius mortem contigerunt. Videlicet quod post ejus mortem Israëlita Deum coluerunt, quamdiu senes, qui ipsum noverant, vixerunt. Et cap. 16. vers. 10. quod (Ephraim & Manasse) *non expulerunt Kanahanitam habitantem in Gazer, sed (addit) quod Kanahanita inter Ephraim habitavit usque in hunc diem, & fuit tributarius.* Quod idem ipsum est, quod libro Judicum cap. 1. narratur, & modus etiam loquendi *in hunc usque diem* ostendit, Scriptorem rem antiquam narrare. Huic etiam consimilis est Textus cap. 15. vers. ult. de filiis Jehudæ, & historia Kalebi, ex vers. 14. ejusd. cap. Et casus ille etiam, qui cap. 22. ex vers. 10. &c. narratur

de

de duabus tribubus & dimidia, quæ aram ultra Jordanem ædificaverunt, post mortem Josuæ contigisse videtur: quandoquidem in tota illa historia nulla Josuæ fit mentio, sed solus populus bellum gerere deliberat, legatos mittit, eorumque responsum expectat & tandem approbat. Denique ex cap. 10. vers. 14. evidenter sequitur, hunc librum multis post Josuam sæculis scriptum fuisse: Sic enim testatur, *nullus alius, sicuti ille dies, fuit nec antea neque postea, quo Deus (ita) obediret cuiquam &c.* Si quem igitur librum Josua unquam scripsit, fuit sane ille, qui cap. 10. vers. 13. in hac eadem scilicet historia citatur. Librum autem Judicium neminem sanæ mentis sibi persuadere credo, ab ipsis Iudicibus esse scriptum: epilogus enim totius historiæ qui habetur cap. 2. clare ostendit, eum totum ab uno solo Historico scriptum fuisse. Deinde quia ejus Scriptor sæpe monet, quod illis temporibus nullus erat Rex in Israël, non dubium est, quin scriptus fuerit, postquam imperium reges obtinuerant. Circa Samuëlis libros non etiam est, cur diu moremur, quandoquidem historia longe post ejus vitam producitur. Hoc tamen tantum notari velim, hunc librum etiam multis post Samuelem sæculis scriptum fuisse. Nam libr. 1. cap. 9. vers. 6. Historicus per Parenthesin monet, *antiquitus in Israël sic dicebat quisque quando ibat ad consulendum Deum, age eamus ad videntem, nam qui hodie propheta, antiquitus videns vocabatur.* Libri denique Regum, ut ex iisdem constat, decerpti sunt ex libris rerum Salomonis (vide Reg. 1. cap. 11. vers. 5.) Chronicorum Regum Iehudæ (vide cap. 14. vers. 19. 29. ejusdem) & Chronicorum Regum Israël. Concludimus itaque, omnes hos libros, quos huc usque recensuimus, esse apographa, resque in iis contentas ut antiquas enarrari. Si jam ad connexionem & argumentum horum omnium librorum attendamus, facillè colligemus, eos omnes ab uno eodemque Historico scriptos fuisse, qui Judæorum antiquitates ab eorum prima origine usque ad primam Urbis vastationem scribere voluit. Hi enim libri ita invicem connectuntur, ut ex hoc solo dignoscere possimus, eos nonnisi unam unius Historici narrationem continere. Nam simul ac Mosis vitam narrare desinit, ad historiam Josuæ sic transit, & *contigit postquam mortuus est Moses servus Dei, ut Deus diceret Josua &c.* Et hac morte Josuæ

finitia,

finita, eadem transiitione & conjunctione historiam Judicium incipit, nempe, *Et corrigit, postquam mortuus est Josua, ut filii Israël à Deo quærerent &c.* Et huic libro, tanquam appendicem, librum Rut sic annectit. *Et corrigit iis diebus, quibus Iudices judicabant, ut fames esset in illa terra.* Cui etiam eodem modo librum primum Samuelis annectit, quo finito solita sua transiitione ad secundum perguit; & huic, historia Davidis nondum finita, librum primum Regum jungit, & historiam Davidis narrare pergens, tandem huic eadem conjunctione librum secundum annectit. Contextus deinde & ordo historiarum etiam indicat, unum tantum fuisse Historicum, qui certum sibi scopum præfixit: incipit enim primam nationis Hebrææ originem narrare, deinde ordine dicere, qua occasione & quibus temporibus Moses leges tulerit, ipsisque multa prædixerit: Deinde quomodo secundum Mosis prædictiones terram promissam (vide cap. 7. Deuter.) invaserint, eâ vero possessâ legibus valedixerant (Deuter. cap. 31. vers. 16.) indeque ipsos multa mala consequuta sunt (ejusd. vers. 17.) Quomodo deinde Reges eligere vulerunt (Deut. cap. 17. vers. 14.) qui etiam prout leges curaverant, ita res ipsis prosperè vel infeliciter cesserant (Deut. cap. 28. vers. 36. & vers. ult.) donec tandem imperii ruinam, sicuti ipsam Moses prædixerat, narrat. Reliqua autem, quæ ad confirmandam legem nihil faciunt, vel prorsus silentio mandavit, vel lectorem ad alios historicos ablegat. Omnes igitur hi libri in unum conspirant, nempe dicta & edicta Mosis docere, eaque per rerum eventus demonstrare. Ex his igitur tribus simul consideratis, nempe simplicitate argumenti horum omnium librorum, connexionem, & quod sint apographa multis post sæculis à rebus gestis scripta, concludimus, ut modo diximus, eos omnes ab uno solo Historico scriptos fuisse, quisnam autem is fuerit, non ita evidentem ostendere possum, suspicor tamen ipsum Hesdram fuisse, & quædam non levia concurrunt ex quibus conjecturam facio. Nam cum Historicus (quem jam scimus unum tantum fuisse) historiam producat usque ad Jochini libertatem, & insuper addat, ipsum Regis mensæ accubuisse tota ejus vita (hoc est vel Jochini vel filii Nebucadnesoris, nam sensus est planè ambiguus) hinc sequitur eum nullum ante Hesdram fuisse.

At

At Scriptura de nullo, qui tum floruit, nisi de solo Hefdra testatur (vide Hefdræ Cap. 7. vers. 10.) quod ipse suum studium applicuerit ad quærendam legem Dei, & adornandam, & quod erat Scriptor (eiusdem Cap. vers. 6.) promptus in Lege Mosis. Quare nullum præter Hefdræ suspicari possum fuisse, qui hos libros scripserit. Deinde in hoc de Hefdra testimonio videmus, quod ipse non tantum studium adhibuerit ad quærendam legem Dei, sed etiam ad eandem adornandam, & in Nehemiæ Cap. 8. vers. 9. etiam dicitur, *quod legerunt librum legis Dei explicatum, & adhibuerunt intellectum & intellexerunt Scripturam.* Cum autem in Deuteronomii libro, non tantum liber legis Mosis, vel maxima ejus pars contineatur, sed insuper multa ad pleniorē explicationem inserta reperiantur, hinc conjicio librum Deuteronomii illum esse librum legis Dei ab Hefdra scriptum, adornatum & explicatum, quem tum legerunt. Quod autem in hoc libro Deuteronomii multa per parenthesis ad pleniorē explicationem inserantur, duo de hac re exempla ostendimus, cum sententiam Aben Hezræ explicarem, cujus notæ plura alia reperiuntur, ut Ex. Gr. in Cap. 2. vers. 12. *& in Schir habitaverunt Horite antea, filii autem Hesau eos expulerunt & à suo conspectu deleverunt, & loco eorum habitaverunt, sicuti Israël fecit in terra sue hereditatis, quam Deus ipsi dedit.* Explicat scilicet vers. 3 & 4. ejusdem Cap. nempe quod montem Schir, qui filiis Hesau hæreditate venerat, ipsi eum non inhabitatum occupaverunt, sed quod ipsum invaserunt, & Horitas, qui ipsum prius inhabitabant: inde, sicuti Israëlita post mortem Mosis Kenahanitas, deturbaverunt & deleverunt. Per parenthesis etiam inseruntur verbis Mosis vers. 6, 7, 8 & 9. Cap. 10. nemo enim non videt quod vers. 8. qui incipit *in illo tempore separavit Deus tribum Levi,* necessario debeat referri ad vers. 5. non autem ad mortem Aharonis, quam nulla alia de causa Hezras hic inferuisse videtur, quam quia Moses in hac narratione vituli, quem populus adoraverat, dixerat (vide Cap. 9. vers. 20.) se Deum pro Aharonem oravisse. Explicat deinde quod Deus eo tempore, de quo Moses hic loquitur tribum Levi sibi elegit, ut causam electionis & cur Levitæ in partem hæreditatis non fuerint vocati, ostenderet, & hoc facto pergit verbis Mosis filium historiæ persequi. His adde libri

præfationem & omnia loca quæ de Mose in tertia persona loquuntur: & præter hæc alia multa, quæ jam à nobis dignosci nequeunt, sine dubio, ut facilius ab hominibus sui ævi perciperentur, addidit, vel aliis verbis expressit: Si, inquam ipsum Mosis librum legis haberemus, non dubito, quin tam in verbis, quam in ordine, & rationibus præceptorum magnam discrepantiam reperiremus. Dum enim solum Decalogum hujus libri cum Decalogo Exodi (ubi ejus historia ex professò narratur) confero, eum ab hoc in his omnibus discrepare video: quartum enim præceptum non tantum alio modo imperatur, sed insuper multo prolixius extenditur: ejus autem ratio ab ea, quæ in Decalogo Exodi adfertur, toto cælo discrepat. Denique ordo, quo hic decimum præceptum explicatur, etiam alius est, quam in Exodo. Hæc igitur cum hîc, tum in aliis locis, ut jam dixi ab Hezra facta existimo, quia is legem Dei hominibus sui temporis explicuit, atque proinde hunc esse Librum Legis Dei ab ipso ornata & explicata: & hunc librum omnium, quos ipsum scripsisse dixi, primum fuisse puto; quod hinc conjicio, quia Leges Patriæ continet, quibus populus maxime indiget: & etiam quia hic liber antecedenti nulla conjunctione, ut reliqui omnes, annectitur, sed soluta oratione incipit, *Hæc sunt verba Mosis, &c.* At postquam hunc absolvit & populum leges edocuit, tum studium adhibuisse credo ad integram historiam Hebrææ nationis describendam, à mundo scilicet condito usque ad summam Urbis vastationem, cui hunc Librum Deuteronomii suo loco inseruit; & forte ejus primos quinque libros nomine Mosis vocavit, quia in iis præcipue ejus vita continetur & nomen à potiore sumpsit: Et hac etiam de causa sextum nomine Josuæ; septimum Judicum; octavum Ruth; nonum & forte etiam decimum Samuëlis; & denique undecimum & duodecimum Regum appellavit. An vero Hezras huic operi ultimam manum imposuerit, idque, ut desiderabat, perfecit, de eo vide sequens Caput.

CAPUT IX.

De iisdem Libris alia inquiruntur, nempe an Hezras iis ultimam manum imposuerit: & deinde utrum nota marginales, quæ in Hebræis codicibus reperiuntur, varia fuerint lectiones.

QUantum superior disquisitio de vero horum librorum Scriptore juret ad eorundem perfectam intelligentiam facile colligitur ex folis ipsis locis, quæ ad nostram de hac re sententiam confirmandam attulimus, quæque absque ea unicuique deberent obscurissima videri. Verum præter Scriptorem alia animadvertenda in ipsis libris supersunt, quæ communis superstitionis vulgus deprehendere non finit. Horum præcipuum est, quod Hezras (eum pro Scriptore prædictorum librorum habeo, donec aliquis alium certiorum ostendat) narrationibus in hisce libris contentis ultimam manum non imposuit, nec aliud fecit, quam historias ex diversis scriptoribus colligere, & quandoque non nisi simpliciter describere, atque eas nondum examinatas neque ordinatas posteris reliquit. Quæ autem causæ impediverint (nisi fortè intempestiva mors) quo minus hoc opus omnibus suis numeris adimpleret, nequeo conjicere. At reipsa quamvis antiquis Hebræorum historicis destituti simus, ex paucissimis tamen eorum fragmentis, quæ habemus, eidentissime constat. Nam historia Hiskia ex vers. 17. Cap. 18. lib. 2. Regum, ex relatione Esaia prout ipsa reperta est scripta in Chronicis Regum Judæ descripta est: hanc namque totam in libro Esaia, qui in Chronicis Regum Judæ continebatur (vide libr. 2. Paralip. cap. 32. vers. penult.) iisdem, quibus hic, verbis narratam legimus, exceptis tantum paucissimis; ex quibus tamen nihil aliud concludi potest, quam quod hujus Esaia narrationis variæ lectiones repertæ fuerint, nisi quis mallet in his etiam mysteria somniare, Deinde etiam caput ultimum hujus libri in Jeremiæ cap. ultimo. 39 & 40 continetur. Præterea cap. 7. Samuël. 2. in libr. 1. Paralip. cap. 17. discriptum reperimus: at verba variis in locis adeo mirifice mutata deprehenduntur, ut facillimè dignoscatur, hæc duo capita ex duobus diversis exemplari-

bus historiæ Natanis desumpta esse. Denique Genealogia Regum Idumæ, quæ habetur Genes. cap. 36. ex vsf. 30. iisdem etiam verbis in libr. I. Paralip. cap. I. deducitur, cum tamen hujus libri authorem ea, quæ narrat, ex aliis historicis sumsisse constat, non vero ex his duodecim libris, quos Hezræ tribuimus. Quare non dubium est, quin si ipsos haberemus historicos, res ipsa directè constaret: sed quia iisdem, ut dixi, distituti sumus, id nobis tantum restat, ut ipsas historias examinemus; nempe earum ordinem & connexionem, variam repetitionem, & denique in annorum computatione discrepantiam, ut de reliquis judicare possimus. Eas itaque vel saltem præcipuas perpendamus, & primò illam Judæ & Tamar, quam cap. 38. Genes. historicus sic narrare incipit. *Contigit autem in illo tempore, ut Judas à suis fratribus discederet.* Quod tempus necessario referendum est ad aliud de quo immediate loquutus est: at ad id, de quo in Gen. immediate agitur, minime referri potest. Ab eò enim, nempe à quo Josephus in Ægyptum ductus fuit, usque quo Jacobus Patriarcha cum tota familia eò etiam profectus est, non plus, quam viginti duos annos numerare possumus; nam Josephus cum à fratribus venderetur, septendecim annos natus erat, & cum à Pharaone è carceribus vocari juberetur, triginta: quibus si addantur septem anni fertilitatis & duo famis, conficiunt simul viginti duos annos. Atqui hoc temporis intervallo nemo concipere poterit tot res contingere potuisse. Nempe quod Juda tres liberos ex unica uxore, quam tum duxit, unum post alium procreaverit, quorum major natu, ubi per ætatem licuit, Tamar in uxorem duxit, eò vero mortuò secundus eam in matrimonium recepit, qui etiam obiit, & quod dudum postquam hæc acta sunt, ipse Judas cum ipsa nuru Tamar ignarus rem habuerit, ex qua iterum duos, uno tamen partu, liberos acceperit, quorum etiam unus intra prædictum tempus factus est parens. Cum igitur hæc omnia non possunt referri ad illud tempus de quo in Genesi, referendum necessario est ad aliud de quo immediate in alio libro agebatur; ac proinde Hezras hanc etiam historiam simpliciter descripsit, eamque nondum examinatam reliquis inseruit. At non tantum hoc caput, sed totam Iosephi & Jacobi historiam ex diversis historicis decerptam.

cerptam & descriptam esse necessario fatendum est, adeo parum sibi constare videmus. Cap. enim 47. Genes. narrat quod Jahacob cum primum Pharahonem ducente Josepho salutavit, annos 130. natus erat, à quibus si auferantur viginti duo, quos propter Josephi absentiam in mœrore transegit & præterea septemdecim ætatis Josephi cum venderetur, & denique septem, quos propter Rachelem fervivit, reperietur ipsum provecitissimæ ætatis fuisse, octoginta scilicet & quatuor annorum cum Leam in uxorem duceret, & contra Dinam vix septem fuisse annorum, cum à Sechemo vim passa est, Simeon autem & Levi vix duodecim & undecim, cum totam illam civitatem deprædati sunt, ejusque omnes cives gladio confecerunt. Nec hic opus habeo omnia Pentateuchi recensere, si quis modo ad hoc attenderit, quod in hisce quinque libris omnia præcepta scilicet & historiarum promiscue sine ordine narrentur, neque ratio temporum habeatur, & quod una eademque historia sæpe, & aliquando diversimode repetatur, facile dignoscet hæc omnia promiscue collecta, & coacervata fuisse, ut postea facilius examinarentur, & in ordinem redigerentur. At non tantum hæc quæ in quinque libris, sed etiam reliquæ historiarum usque ad vastationem urbis, quæ in reliquis septem libris continentur, eodem modo collectæ sunt. Quis enim non videt in cap. 2. Judicum ex vers. 6. novum historicum adferri (qui res à Josua gestas etiam scripserat) ejusque verba simpliciter describi. Nam postquam historicus noster in ult. Cap. Josuæ narravit, quod ipse mortem obierit, quodque sepultus fuerit & in primo hujus libri narrare ea promiserit quæ post ejusdem mortem contigerunt, qua ratione, si filium suæ historiarum sequi volebat, potuisset superioribus annectere, quæ hic de ipso Josua narrare incipit. Sic etiam capita 17. 18. &c. Samuelis I. ex alio historico desumpta sunt, qui aliam causam sentiebat fuisse, cur David aulam Saulis frequentare inceperit, longe diversam ab illa, quæ in cap. 16. libri ejusdem narratur: non enim sensit quod David ex consilio fervorum à Saulo vocatus ipsum adiit (ut in cap. 16. narratur) sed quod casu à patre ad fratres in castra missus Saulo ex occasione victoriæ, quam contra Philistæum Goliath habuit, tum demum innotuit, & in aula detentus fuit. Idem de cap. 26. ejusdem libri

suspicio, quod nimirum historicus eandem ibi historiam, quæ Cap. 24. habetur, secundum opinionem alterius narrare videatur. Sed hoc missum facio, & ad annorum computationem examinandam pergo. Cap. 6. libri 1. Regum dicitur, quod Salomon templum ædificavit anno 480 ab Ægypti exitu, at ex historiis ipsis longe majorem numerum concludimus. Nam

	Annos
Moses populum in desertis gubernavit	40
Josux qui centum & decem annos vixit non plus tribuuntur ex Josephi & aliorum sententia quam	26
Kufan Rishgataim populum in ditione tenuit	8
Hotniel filius Kenaz judicavit	40
Heglon Rex Moabi imperium in populum tenuit	18
Eud & Sangar eundem judicaverunt	80
Jachin Rex Kanahani populum iterum in ditione tenuit	20
Quievit postea populus	40
Fuit deinde in ditione Mediani	7
Tempore Gidehonis transiegit in libertate	40
Sub imperio autem Abimelechi	3
Tola filius Puæ judicavit	23
Jair autem	22
Populus iterum in ditione Philistæorum & Hamonitarum fuit	18
Iephta judicavit	6
Abfan Betlehemita	7
Elon Sebulonita	10
Habdan Pirhatonita	8
Populus fuit iterum in ditione Philistæorum	40
Samson judicavit	20
Heli autem	40
Fuit iterum populus in ditione Philistæorum antequam à Samuële liberaretur	20
David regnavit	40
Salomon antequam templum ædificavit	4

Atque hi omnes additi numerum conficiunt annorum 580.

Quibus

Quibus deinde addendi sunt anni illius sæculi quo post mortem Josuæ Respublica Hebræorum floruit, donec à Kusan Rishgataim subacta fuit, quorum numerum magnum fuisse credo, non enim mihi persuadere possum, quod statim post mortem Josuæ omnes, qui ejus portenta viderant, uno momento perierunt, nec quod eorum successores uno actu & ictu legibus valedixerunt, & ex summa virtute in summam nequitiam & fœcordiam lapsi sunt, nec denique quod Kusan Rishgataim eos dictum factum subegit. Sed cum horum singula ætatem fere requirant, non dubium est quin Scriptura cap. 2. vers. 7. 9. 10. libri Judicum historias multorum annorum comprehenderit, quas silentio transmisit. Sunt præterea addendi anni quibus Samuël fuit Judex, quorum etiam numerus in Scriptura non habetur. Sunt deinde addendi anni Regni Saulis, quos in superiore computatione omisi, quia ex ejus historia non satis constat, quot annos regnaverit; dicitur quidem Cap. 13. vs. 1. libr. 1. Samuëlis, eundem duos annos regnavisse, sed & ille textus truncatus est; & ex ipsa historia majorem numerum colligimus. Quod rextus truncatus sit, nemo qui Hebræam linguam vel à primo limine salutavit, dubitare potest. Sic enim incipit בן שנה שאול בן שנה שנים שלך על ישראל *annum natus erat Saul cum regnavit & duos annos regnavit supra Israël.* Quis inquam, non videt numerum annorum ætatis Saulis cum regnum adeptus esset, omissum esse? At quod ex ipsa historia major numerus concluditur, credo neminem etiam dubitare. Nam cap. 27. vers. 7. ejusdem libri habetur, quod David apud Philistæos, ad quos propter Saulum confugit, moratus fuit unum annum & quatuor menses: quare ex hac computatione reliqua spatio octo mensium contingere debuerunt, quod neminem credere existimo. Josephus saltem in fine libri sexti antiquitatum textum sic correxit. *Regnavit itaque Saul Samuële vivente annos decem & octo, moriente autem alios duos.* Quin tota hæc historia cap. 13. nullo modo cum antecedentibus convenit. In fine cap. 7. narratur quod Philistæi ab Hebræis ita debellati fuerunt, ut non fuerint ausi vivente Samuële terminos Israël ingredi; at hîc, quod Hebræi (vivente Samuële) à Philistæis invaduntur, à quibus ad tantam miseriam & paupertatem redacti fuerant,

ut armis, quibus se defendere possent, destituerentur, & insuper mediis eadem conficiendi. Sudarem sane satis, si omnes has historias, quæ in hoc primo libro Samuëlis habentur, ita conarer conciliare, ut omnes ab uno historico descriptæ & ordinatæ viderentur. Sed ad meum propositum revertor. Anni itaque regni Saulis superiori computationi sunt addendi. Denique annos Anarchiæ Hebræorum etiam non numeravi, quia non constant ex ipsa Scriptura. Non, inquam, mihi constat tempus, quo illa contigerint, quæ ex cap. 17. usque ad finem libri Judicum narrantur. Ex his itaque clarissime sequitur, veram annorum computationem neque ex ipsis historiis constare, neque ipsas historias in una eademque convenire, sed valde diversas supponere. Ac proinde fatendum has historias ex diversis scriptoribus collectas esse, nec adhuc ordinatas neque examinatas fuisse. Nec minor videtur fuisse circa annorum computationem discrepantia in libris Chronicorum Regum Judæ & libris Chronicorum Regum Israël. In Chronicis enim Regum Israël habebatur, quod Jehoram filius Aghabi regnare incepit anno secundo regni Jehorami filii Jehosaphat (vide Regum libr. 2. cap. 1. vers. 17) At in Chronicis Regum Judæ, quod Jehoram filius Jehosaphat regnare incepit anno quinto regni Jehorami filii Aghabi (vide cap. 8. vers. 16. ejusd. libri) Et si quis præterea historias libri Paralip. conferre velit cum historiis librorum Regum, plures similes discrepantias inveniet, quas hic non opus habeo recensere, & multo minus authorum commenta, quibus has historias conciliare conantur. Rabini namque planè delirant. Commentatores autem, quos legi, somniant, fingunt & linguam denique ipsam planè corrumpunt. E. G. cum in libr. 2. Paralip. dicitur annos quadraginta duos natus erat Aghazia cum regnaret: fingunt quidam hos annos initium capere à regno Homri, non autem à nativitate Aghaziæ: quod si possent ostendere intentum authoris librorum Paralip. hoc fuisse, non dubitaverim affirmare, eundem loqui nescivisse. Et ad hunc modum plura alia fingunt, quæ si vera essent, absolute dicerem antiquos Hebræos & linguam suam, & narrandi ordinem plane ignoravisse, nec ullam rationem neque normam Scripturas interpretandi agnoscerem, sed ad libitum omnia

fingere

fingere liceret. Si quis tamen putat, me hinc nimis generaliter nec
 satis cum fundamento loqui, ipsum rogo, ut hoc agat, & nobis
 ostendat certum aliquem ordinem in hisce historiis, quem historici
 in Chronologicis sine peccato imitari possent, & dum historias in-
 terpretatur & conciliare conatur, phrasas & modos loquendi, &
 orationes disponendi, & contexendi adeo strictè observet, atque
 ita explicet, ut eos secundum suam explicationem in scribendo imi-
 tari etiam possimus: quod si præstiterit, manus ipsi statim dabo &
 erit mihi magnus Apollo; nam fateor, quamvis diu quæsierim, me
 nihil tamen unquam simile invenire potuisse: Quin addo me nihil
 hinc scribere, quod dudum & diu meditatam non habuerim, & quan-
 quam à pueritia opinionibus de Scriptura communibus imbutus fue-
 rim, non tamen potui tandem hæc non admittere. Sed non est cur
 circa hæc lectorem diu detineam & ad rem desperatam provocem,
 opus tamen fuit rem ipsam proponere, ut meam mentem clarius ex-
 plicarem: ad reliqua igitur, quæ circa fortunam horum librorum
 notanda suscepi, pergo. Nam venit præter ea, quæ modo ostendi-
 mus, notandum, quod hi libri ea diligentia à Posteris servati non
 fuerint, ut nullæ mendæ irrepsent, plures enim dubias lectiones
 animadverterunt antiquiores Scribæ, & præterea aliquot loca trun-
 cata, non tamen omnia; an autem mendæ talis notæ sint, ut lectori
 magnam moram injiciant; de eo jam non disputo; credo tamen eas
 levioris esse momenti, iis saltem qui Scripturas liberiore judicio
 legunt, & hoc certò affirmare possum, me nullam animadvertisse
 mendam, nec lectionum varietatem circa moralia documenta, quæ
 ipsa obscura aut dubia reddere possent. At plerique nec in reliquis
 aliquod vitium incidisse concedunt; sed statuunt Deum singulari
 quadam providentia omnia Biblia incorrupta servasse: varias autem
 lectiones signa profundissimorum mysteriorum esse dicunt, idem
 de asterismis qui in medio paragrapho 28 habentur, contenden-
 dunt, imo in ipsis apicibus literarum magna arcana contineri. Quod
 sane an ex stultitia & anili devotione, an autem ex arrogantia & ma-
 litia, ut Dei arcana soli habere crederentur, hæc dixerint, nescio,
 hoc saltem scio, me nihil quod arcanum redoleat, sed tantum pue-
 riles cogitationes apud istos legisse. Legi etiam & insuper novi nu-
 gators

gatores aliquos Kabbalistas, quorum insaniam nunquam mirari satis potui. Quod autem mendæ, uti diximus irrepserint, neminem sani iudicii dubitare credo, qui textum illum Sauli (quem jam ex Libr. 1. Samuel. Cap. 13. vers. 1. allegavimus) legit & etiam vers. 2. Cap. 6. Samuel. 2. nempe *& surrexit & ivit David & omnis populus, qui ipsi aderat; ex Juda, ut inde auferrent arcam Dei*. Nemo hîc etiam non videre potest locum, quo iverant, nempe Kirjat Jeharim, unde arcam auferrent, esse omissum: nec etiam negare possumus, quod *vs. 37. Cap. 13. Sam. 2. perturbatus & truncatus sit, scilicet. Et Absalom fugit ivitque ad Ptolomeum filium Hamihud Regem Gesur, & luxit filium suum omnibus diebus, & Absalom fugit ivitque Gesur mansitque ibi tres annos* Et ad hunc modum scio me antehac alia notavisse, quæ impræsentiarum non occurrunt. Quod autem notæ marginales, quæ in Hebræis Codicibus passim inveniuntur, dubiæ fuerint lectiones, nemo etiam dubitare potest, qui attendit, quod pleræque ex magna literarum Hebraicarum similitudine inter se ortæ sint. Nempe ex similitudine quâ habet כ Kaf cum ב Bet ׀ Jod cum ן Vau. ך Dalet cum ך Res &c. E. G. ubi lib. 2. Sam. cap. 5. ץ penult. scribitur & in eo (tempore) quo audies habetur in margine בשמעך cum audies & cap. 21. Jud. ץ. 22. והיה כי בואו אבותם או אחיהם לרוב & quando earum patres vel fratres in multitudine (h. e. sæpe) ad nos venerint &c. habetur in margine לריב ad litigandum. Et ad hunc modum permultæ deinde etiam ortæ sunt ex usu literarum, quas Quiescentes vocant, quarum nimirum pronuntiatio sæpius nulla sentitur, & promiscuè una pro alia sumitur. Ex. Gr. Levit. Cap. 25. ץ. 27. scribitur וקם הביה אשר בעד אשר לא הומרה & confirmabitur domus quæ est in civitate cui non est murus, in margine autem habetur וקם הביה אשר לו אשר לוי הומרה cui est murus &c. At quamvis hæc per se satis clara sint, libet rationibus quorundam Phariseorum respondere, quibus persuadere conantur notas marginales ad aliquod mysterium significandum ab ipsis librorum sacrorum Scrip- toribus appositas vel indicatas fuisse. Harum primam, quæ quidem me parum tangit, sumunt ex usu legendi Scripturas: si inquirunt hæ notæ appositæ sunt propter lectionum varietatem, quas posteri decidere non potuerunt, cur ergo usus invaluit, ut sensus marginalis ubique retineatur? cur, inquirunt, sensum, quem retinere vole- bant,

bant, in margine notaverunt? debuerant contra ipsa volumina scribere, prout legi volebant, non autem sensum & lectionem, quam maxime probabant, in margine notare. Secunda vero ratio & quæ aliquam speciem præ se ferre videtur, ex ipsa rei natura sumitur: Nempe quod mendæ non data opera; sed casu in Codices irrepserunt, & quod ita fit, varie contingit. At in quinque libris semper nomen פְּרָרָה *puella*, uno tantum excepto loco, defectivum contra regulam Grammatices sine litera ו He scribitur, in margine vero rectè secundum regulam Grammatices universalem. An hoc etiam ex eo, quod manus in describendo erravit, contigerit? quo fato id fieri potuit, ut calamus semper, quotiescunque hoc nomen occurreret, festinaret? deinde hunc defectum facile & sine scrupulo ex regulis Grammatices supplere & emendare potuissent. Igitur cum hæ lectiones casu non contigerint, ne tam clara vitia correxerint, hinc concludunt, hæ certo consilio à primis Scriptoribus facta fuisse, ut iis aliquid significarent. Verum his facile respondere possumus, nam quod ex usu, qui apud eos invaluit, argumentantur, nihil moror, nescio quid superstitionis suadere potuit, & forte inde factum est, quia utramque lectionem, æque bonam seu tolerabilem æstimabant, ideoque, ne earum aliqua negligenteretur, unam scribendam & aliam legendam voluerunt. Timebant scilicet in re tanta iudicium determinare, ne incerti falsam pro vera eligerent, ideoque neutrum alterutri præponere voluerunt, quod absolutè fecissent, si unam solam scribere & legere iussissent. Præsertim cum in sacris voluminibus notæ marginales non scribantur: vel forte in hoc factum est, quia quædam, quamvis rectè descripta, aliter tamen legi, prout scilicet in margine notaverant, volebant. Ideoque universaliter instituerunt, ut Biblia secundum notas marginales legerentur. Quæ causa autem Scribas moverit, quædam expresse legenda in margine notare, jam dicam, nam non omnes marginales notæ dubiæ sunt lectiones, sed etiam quæ ab usu remota erant notaverunt. Nempe verba obsoleta, & quæ probati illius temporis mores non sinebant in publica concione legi. Nam antiqui Scriptores malitia privati nullis aulicis ambagibus, sed res propriis suis nominibus indicabant. At postquam malitia & luxus regnavit.

Q₂

illa

illa quæ sine obscœnitate ab antiquis dicta sunt, in obscœnis haberi inceperunt. Hac autem de causa Scripturam ipsam mutare non erat opus, attamen ut plebis imbecillitati subvenirent, introduxerunt, ut nomina coitus & excrementorum honestius in publico legerentur, videlicet sicuti ipsa in margine notaverunt. Denique quicquid fuerit, cur usu factum fuerit, ut Scripturas secundum marginales lectiones legant, & interpretentur, id saltem non fuit, quod vera interpretatio secundum ipsas debet fieri. Nam præterquam quod ipsi Rabbini in Talmud sæpe à Masoretis recedunt, & alias habebant lectiones, quas probabant, ut mox ostendam, quædam insuper in margine reperiuntur, quæ minus secundum usum linguæ probata videntur. Ex. Gr. in Libr. 2 Samuel. Cap. 4. vers. 23. scribitur **וַיִּשְׂרֹף** **דָּבָר עִמּוֹ** **וַיִּשְׂרֹף** **צֶמֶת תְּמֹלֶךְ אֵי** quia *Rex effecit secundum sententiam sui servi*, quæ constructio planè regularis est & convenit cum illa **וַיִּשְׂרֹף** 16. ejusdem Cap. at quæ in margine habetur (**וַיִּשְׂרֹף עַבְדֶּיךָ** *servi tui*) non convenit cum persona verbi. Sic etiam **וַיִּשְׂרֹף** ult. Cap. 16. ejusdem Libri scribitur **כִּי יִשְׂרֹף יְשׂוּאֵל** *ut cum consultat* (id est consultatur) *verbum Dei*. Ubi in margine additur **וַיִּשְׂרֹף** *quis* pro verbi nominativo, Quod non satis accurate factum videtur, nam communis hujus linguæ usus est, verba impersonalia in tertia persona singularis usurpare, ut Grammaticis notissimum. Et ad hunc modum plures inveniuntur notæ, quæ nullo modo scriptæ lectioni præponi possunt. Quod autem ad secundam rationem Phariseorum attinet, ei etiam ex modò dictis facile respondetur. Nempe quod Scribæ præter dubias lectiones verba etiam obsoleta notaverunt: Nam non dubium est, quin in lingua Hebræa, sicuti in reliquis, multa obsoleta & antiquata posterior usus fecerit, & reperta fuerint ab ultimis Scribis in Bibliis, quæ uti diximus, omnia notaverunt, ut coram populo secundum tum receptum usum legerentur. Hac igitur de causa nomen **נָעַר** *nahgar* ubique notatum reperitur, quia antiquitus communis erat generis, & idem significabat, quod apud Latinos Juvenis. Sic etiam Hebræorum metropolis vocari apud antiquos solebat **יְרוּשָׁלַם** *Ierusalem*, non autem **יְרוּשָׁלַיִם** *Ierusalem*: de pronomine **וָאֵנִי** *ipse*, & ipsa idem sentio, quod scilicet recentiores **וָאֵנִי** in **וָאֵנִי** mutaverunt, (quæ mutatio in Hebræa lingua frequens est) cum genus

foemi-

foemininum significare volebant; at quod antiqui non, nisi vocalibus hujus pronominis foemininum à masculino solebant distinguere. Sic præterea quorundam verborum anomalia alia apud priores alia apud posteros fuit, & denique antiqui literis paragogicis האמתו singulari sui temporis elegantia utebantur. Quæ omnia hîc multis exemplis illustrare possem, sed nolo trædiofa lectione lectorem detinere. At si quis roget, unde hæc noverim? Respondeo, quia ipsa apud antiquissimos Scriptores, nempe in Bibliis sæpe reperi, nec tamen eos posteri imitari voluerunt, quæ unica est causa, unde in reliquis linguis, quamvis jam etiam mortuis, tamen verba obsoleta noscuntur. Sed fortè adhuc aliquis instabit, cum ego maximam harum notarum partem dubias esse lectiones statuerim, cur nunquam unius loci plures, quam duæ lectiones repertæ sint? cur aliquando non tres vel plures? Deinde quod quædam in Scriptis adeo manifestè Grammaticæ repugnant, quæ in margine rectè notantur, ut minime credendum sit scribas hæere potuisse & utra esset vera dubitare. Sed ad hæc etiam facile respondetur, & quidem ad primum dico, plures fuisse lectiones, quam quas in nostris codicibus notatas reperimus. In Talmude enim plures notantur, quæ à Masoretis neglectæ sunt, & tam apertè multis in locis ab usdem recedunt, ut superstitiosus ille corrector Bibliorum Bombergianorum tandem coactus fuerit fateri, in sua præfatione, se eos reconciliare nescire ולא ידענו לתרצו אלא כרוד יענא לעיל דארזיה דמריה, inquit, *hic, nescimus respondere, nisi quod supra respondimus*, nempe, *quod usus Talmudis est Masoretis contradicere*. Quare non satis cum fundamento statuere possumus, unius loci non plures quam duas lectiones unquam fuisse. Attamen facile concedo, imò credo unius loci nunquam plures, quam duas lectiones repertas fuisse, idque ob duas rationes; nempe I. quia causa, unde harum lectionum varietatem ortam esse ostendimus, non plures quam duas concedere potest: ostendimus enim eas potissimum ex similitudine quarundam literarum ortas fuisse. Quare dubium ferè semper huc tandem redibat, videlicet utra ex duabus literis esset scribenda ב Bet an כ Kaf, י Jod an ו Vau. ד Dallet an ר Res &c. quarum usus frequentissimus est; & ideo sæ-

pe contingere poterat, ut utraque sensum tolerabilem pareret. Deinde utrum syllaba longa aut brevis esset, quarum quantitas iis literis, quas Quiescentes vocavimus, determinatur. His adde quod non omnes notæ dubiæ sunt lectiones, multas enim appositas esse diximus honestatis causa, & etiam ut verba obsoleta & antiquata explicarent. II. Ratio, cur mihi persuadeo, unius loci non plures, quam duas lectiones reperiri, est, quia credo Scribas pauca admodum exemplaria reperisse, fortè non plura, quam duo vel tria. In tractatu Scribarum סופרים Cap. 6. non nisi de tribus fit mentio, quæ fingunt tempore Hezræ inventa fuisse, quia venditant has notas ab ipso Hezræ appositas fuisse. Quicquid sit, si tria habuerunt facile concipere possumus, duo semper in eodem loco convenisse, quin imo unusquisq; mirari sane potuisset, si in tribus tantum exemplaribus tres diversæ unius ejusdemque loci lectiones reperirentur. Quo autem fato factum est, ut post Hezram tanta exemplarium penuria fuerit, is mirari desinet, qui vel solum Cap. 1. Libr. 1. Machabæorum legerit, vel Cap. 7. libr. 12. Antiquit. Josephi. Imo prodigio simile videtur, quod post tantam tamque diuturnam persecutionem pauca illa retinere potuerint; de quo neminem dubitare opinor, qui illam historiam mediocri cum attentione legerit. Causas itaque videmus, cur nullibi plures quam duæ dubiæ lectiones occurrunt. Quapropter longe abest, ut ex eo, quod non plures duabus ubique dentur, concludi possit, Biblia in locis notatis data opera perperam scripta fuisse ad significanda mysteria. Quod autem ad secundam attinet, quod quædam reperiantur adeo perperam scripta, ut nullo modo dubitare potuerint, quin omnium temporum scribendi usui repugnarent, quæque adeo absolutè corrigere, non autem in margine notare debuerant, me parum tangit, neque enim scire teneor, quæ religio ipsos moverit, ut id non facerent. Et forte id ex animi sinceritate fecerunt, quod posteris Biblia, ut ut ab ipsis in paucis originalibus inventa fuerint, tradere voluerunt, atque originalium discrepantias notare, non quidem ut dubias, sed ut varias lectiones, nec ego easdem dubias vocavi, nisi quia revera fere omnes tales reperio, ut minimè sciam, quænam præ alia sit probanda. Denique præter dubias has lectiones notaverunt insuper Scribæ (vacuum

cuum spatium in mediis paragraphis interponendo) plura loca truncata, quorum numerum Masoretæ tradunt, numerant scilicet viginti octo loca, ubi in medio paragrapho spatium vacuum interponitur, nescio an etiam in numero aliquod mysterium latere credunt. Spatii autem certam quantitatem religiose observant Pharisæi. Horum exemplum (ut unum adferam) habetur in Genes. Cap. 4. vs. 8. qui sic scribitur: *Et dixit Kain Habeli fratri suo . . . & contigit, dum erant in campo, ut Kain &c.* ubi spatium relinquitur vacuum, ubi scire expectabamus, quid id fuerit, quod Kain fratri dixerat. Et ad hunc modum (præter illa quæ jam notavimus) à Scribis relicta vigintiocto reperiuntur. Quorum tamen multa non apparerent truncata, nisi spatium interjectum esset. Sed de his satis.

CAPUT X.

Reliqui Veteris Testamenti Libri eodem modo quo superiores examinantur.

TRanseo ad reliquos Veteris Testamenti libros. At de duobus Paralipomenon nihil certi & quod operæ præmium sit notandum habeo, nisi quod dudum post Hezram, & forte postquam Judas Machabæus templum restauravit, scripti fuerunt. Nam cap. 9. libri I. narrat Historicus, *quanam familia primum* (tempore scilicet Hezræ) *Hierosolima habitaverint.* & deinde vers. 17. *Ianitores*, quorum duo etiam in Nehem. cap. 11. vers. 19. narrantur, indicat. Quod ostendit hos libros dudum post urbis reedificationem scriptos fuisse. Cæterum de vero eorundem Scriptore, deque eorum autoritate, utilitate & doctrina nihil mihi constat. Imo non satis mirari possum, cur inter sacros recepti fuerunt ab iis, qui librum sapientiæ, Tobix & reliquos, qui apocryphi dicuntur, ex canone sacrorum deléverunt: intentum tamen non est eorum autoritatem elevare, sed quandoquidem ab omnibus sunt recepti; eos etiam ut ut sunt relinquo. Psalmi collecti etiam fuerunt & in quinque libros dispartiti in secundo templo; nam Ps. 88 ex Philonis Judæi testimonio editus fuit, dum Rex Jehojachin Babiloniæ in carcere detentus adhuc erat, &

Pf. 89. cum idem Rex libertatem adeptus est; nec credo quod Philo hoc unquam dixisset, nisi vel sui temporis recepta opinio fuisset, vel ab aliis fide dignis accepisset. Proverbia Salomonis eodem etiam tempore collecta fuisse credo, vel ad minimum tempore Josiæ Regis, idque quia Cap. 24. vers. ult. dicitur. *Hæc etiam sunt Salomonis Proverbia, quæ transfulerunt viri Hiskie Regis Iudæ.* At hîc tacere nequeo Rabiaorum audaciam, qui hunc librum cum Ecclesiaste ex canone Sacrorum exclusos volebant, & cum reliquis quos jam desideramus, custodire. Quod absolute fecissent nisi quædam reperissent loca, ubi lex Mosis commendatur. Dolendum sane quod res sacræ & optimæ ab horum electione dependerint. Ipsis tamen gratulor, quod hos etiam nobis communicare voluerunt, verum non possum non dubitare, num eos bona cum fide tradiderint, quod hîc ad severum examen revocare nolo. Pergo igitur ad libros Prophetarum. Cum ad hos attendo, video Prophetias quæ in iis continentur, ex aliis libris collectas fuisse, neque in hisce eodem ordine semper describi, quo ab ipsis Prophetis dictæ vel scriptæ fuerunt, neque etiam omnes contineri, sed eas tantum, quas hinc illinc invenire potuerunt: quare hi libri non nisi fragmenta Prophetarum sunt. Nam Esaias regnante Huzia prophetare incepit, ut descriptor ipse primo versu testatur. At non tantum tum temporis prophetavit, sed insuper omnes res ab hoc Rege gestas descripsit (vide Paral. lib. 2. cap. 26. vers. 22.) quem librum jam desideramus. Quæ autem habemus ex Chronicis Regum Judæ, & Israëlîs descripta esse ostendimus. His autem de quod Rabini statuunt hunc Prophetam etiam regnante Manassè, à quo tandem peremptus est, prophetavisse, & quamvis fabulam narrare videantur, videntur tamen credidisse omnes ejus Prophetias non extare. Jeremiæ deinde Prophetiæ, quæ historice narrantur, ex variis Chronologis decerptæ & collectæ sunt. Nam præterquam quod perturbate accumulenter nulla temporum ratione habita, eadem insuper historia diversis modis repetitur. Nam Cap. 21. causam apprehensionis Jeremiæ exponit, quod scilicet urbis vastationem Zedechiæ ipsum consulenti prædixerit, & hac historia interrupta transit Cap. 22. ad ejus in Jehojachimum, qui ante Zedechiam regnavit, declamationem

narran-

narrandum, & quod Regis captivitatem prædixerit, & deinde Cap. 25. ea describit, quæ ante hæc anno scilicet quarto Jehojakimi Prophetæ revelata sunt. Deinde quæ anno primo hujus Regis, & sic porrò, nullo temporum ordine servato, prophetias accumulare pergit, donec tandem Cap. 38. (quasi hæc 15 Capita per parenthesis dicta essent) ad id quod Cap. 21. narrare incipit, revertitur. Nam conjunctio, qua illud caput incipit ad v. 8, 9, & 10. hujus refertur; atque tum longe aliter ultimam Jeremiæ apprehensionem describit, & causam diuturnæ ejus detentionis in atrio custodiæ longe aliam tradit, quam quæ in Cap. 37. narratur: Ut clarè videas hæc omnia ex diversis historicis esse collecta, nec ulla alia ratione excusari posse. At reliquæ Prophetiæ, quæ in reliquis capitibus continentur; ubi Jeremias in prima persona loquitur, ex volumine, quod Baruch, ipso Jeremia dictante, scripsit, descriptæ videntur: Id enim (ut ex Cap. 36. v. 2. constat) ea tantum continebat, quæ huic Prophetæ revelata fuerant à tempore Josiæ usque ad annum quartum Jehojakimi; à quo etiam tempore hic liber incipit. Deinde ex eodem volumine etiam descripta videntur, quæ habentur ex Cap. 45. vers. 2. usque ad Cap. 51. vers. 59. Quod autem Ezechielis liber fragmentum etiam tantum sit; id primi ejus versus clarissime indicant; quis enim non videt conjunctionem, qua liber incipit, ad alia jam dicta referri, & cum iis dicenda connectere? at non tantum conjunctio, sed totus etiam orationis contextus alia scripta supponit: annus enim trigesimus, à quo hic liber incipit, ostendit Prophetam in narrando pergere; non autem incipere, quod etiam Scriptor ipse per Parenthesin vers. 3. sic notat; *fuerat sæpe verbum Dei Ezechielis filio Buzi sacerdoti in terra Chaldeorum* &c. quasi diceret, verba Ezechielis, quæ huc usque descripserat, ad alia referri, quæ ipsi ante hunc annum trigesimum revelata erant. Deinde Josephus lib. 10. Antiq. Cap. 9. narrat Ezechielem prædixisse, quod Tsedechias Babiloniam non videret, quod in nostro quem ejus habemus libro, non legitur, sed contra Cap. scilicet 17. quod Babiloniam captus duceretur. De Hosea non certo dicere possumus, quod plura scripserit, quam quæ in libro, qui ejus dicitur, continentur. Attamen miror nos ejus plura non habere, qui ex testimonio Scriptoris plusquam

octoginta quatuor annos prophetavit. Hoc saltem in genere scimus, horum librorum Scriptores neque omnium Prophetarum, neque horum, quos habemus, omnes prophetias collegisse: Nam eorum Prophetarum qui regnante Manasse prophetaverunt, & de quibus in Lib. 2. Paral. Cap. 33. vers. 10, 18, 19. in genere fit mentio, nullas plane prophetias habemus, nec etiam omnes horum duodecim Prophetarum. Nam Jonæ non nisi Prophetiæ de Ninivitis describuntur, cum tamen etiam Israëlitis prophetaverit, qua de re vide Lib. 2. Reg. Cap. 14. vers. 25.

De Libro Jobi, & de ipso Jobo multa inter Scriptores fuit controversia. Quidam putant Mosen eundem scripsisse, & totam historiam non nisi parabolam esse; quod quidam Rabinorum in Talmude tradunt, quibus Maimonides etiam favet in suo libro More Nebuchim. Alii historiam veram esse crediderunt, quorum quidam sunt, qui putaverunt hunc Jobum tempore Jacobi vixisse, ejusque filiam Dinam in uxorem duxisse. At Aben Hezra, ut jam supra dixi, in suis commentariis supra hunc librum affirmat eum ex alia lingua in Hebræam fuisse translatum; quod quidem vellem ut nobis evidentius ostendisset, nam inde possemus concludere gentiles etiam libros sacros habuisse. Rem itaque in dubio relinquo, hoc tamen conjicio, Jobum gentilem aliquem fuisse virum, & animi constantissimi, cui primo res prosperæ, deinde adversissimæ, & tandem felicissimæ fuerunt. Nam Ezechiel Cap. 14. vers. 12. eum inter alios nominat: atque hanc Jobi variam fortunam, & animi constantiam multis occasionem dedisse credo de Dei providentia disputandi, vel saltem auctori hujus libri Dialogum componendi: nam quæ in eo continentur, ut etiam stylus, non viri inter cineres misere ægrotantis, sed otiose in musæo meditantis videntur: Et hinc cum Aben Hezra crederem hunc librum ex alia lingua translatum fuisse, quia Gentilium poësin affectare videtur, Deorum namque Pater bis concilium convocat, & Momus, qui hinc Satan vocatur, Dei dicta summa cum libertate carpit &c. sed hæc mæx conjecturæ sunt, nec satis firmæ. Transeo ad Danielis librum; hic sine dubio ex Cap. 8. ipsius Danielis scripta contineat. Undenam autem priora septem capita descripta fuerint, nescio. Possimus suspicari, quandoquidē præter

ter primum Chaldaicè scripta sunt, ex Chaldæorum Chronologiis. Quod si clarè constaret, luculentissimum esset testimonium, unde evinceretur, Scripturam eatenus tantum esse sacram, quatenus per ipsam intelligimus res in eadem significatas, at nos quatenus verba sive linguam & orationes, quibus res significantur, intelligimus: & præterea libros, qui res optimas docent & narrant, quacunque demum lingua, & à quacunque natione scripti fuerint æquè sacros esse. Hoc tamen notare saltem possumus, hæc capita Chaldaicè scripta esse, & nihilominus æquè sacra esse, ac reliqua Bibliorum. Huic autem Danielis libro primus Hezræ ita annectitur, ut facile dignoscatur eundem Scriptorem esse, qui res Judæorum à prima captivitate successively narrare pergit, atque huic non dubito annecti Librum Ester; Nam conjunctio, qua is liber incipit, ad nullum alium referri potest: nec credendum est, cum eundem esse, quem Mardochæus scripsit. Nam Cap. 9. vers. 20, 21, 22. narrat alter de ipso Mardochæo, quod Epistolas scripserit, & quid illæ continerint: deinde vers. 31. ejusdem Cap. quod regina Ester edicto firmaverit res ad festum Sortium (Purim) pertinentes, & quod scriptum fuerit in libro, hoc est (ut Hebraice sonat) in libro omnibus tum temporis (quo hæc scilicet scripta sunt) noto: atque hunc fatetur Aben Hezra, & omnes fateri tenentur, cum aliis periisse. Denique reliqua Mardochæi refert Historicus ad Chronica Regum Persarum. Quare non dubitandum est, quin hic liber ab eodem Historico, qui res Danieles & Hezræ narravit, etiam scriptus fuerit; & insuper etiam liber Nehemiæ, quia Hezræ secundus dicitur. Quatuor igitur hos libros, nempe Danielis, Hezræ, Esteris & Nehemiæ ab uno eodemque Historico scriptos esse affirmamus: quisnam autem is fuerit, nec suspicari quidem possum. Ut autem sciamus undenam ipse, quisquis tandem fuerit, notitiam harum historiarum acceperit, & forte etiam maximam earum partem descripserit, notandum quod præfecti, sive principes Judæorum in secundo templo, ut eorum Reges in primo, scribas sive historiographos habuerunt, qui annales sive eorum Chronologiam successivè scribebant: Chronologiæ enim Regum sive annales in libris Regum passim citantur: at Principum & sacerdotum secundi templi citantur primò in lib. Nehemiæ

Cap. 12. vers. 23. deinde in Mach. lib. 1, Cap. 16. vers. 24. Et sine dubio hic ille est liber (vide Est. Cap. 9. vers. 31.) de quo modo locuti sumus, ubi edictum Esteris, & illa Mardochæi scripta erant, quemque cum Aben Hezra periisse diximus. Ex hoc igitur libro omnia, quæ in hisce continentur, de sumtâ vel descripta videntur, nullus enim alius ab eorum Scriptore citatur, neque ullum alium publicæ authoritatis novimus. Quod autem hi libri nec ab Hezra, nec à Nehemia scripti fuerint, patet ex eo, quod Nehem. Cap. 12. vs. 9, 10. producitur genealogia summi pontificis Jesuhgæ usque ad Jadaah, sextum scilicet pontificem, & qui Alexandro Magno, jam ferè Persarum imperio subacta, obviam ivit (vide Josephi Antiq. lib. 11. Cap. 8.) vel ut Philo Judæus in libro temporum ait, sextum & ultimum sub Persis pontificem. Imo in eodem hoc Nehemiæ Cap. vers. *temporis Eljasbi, Iojadae, Ionathanis & Iaduba * supra regnum Darii Persæ scripti sunt*, nempe in Chronologiis: atque neminem existimare credo, quod Hezras aut Nehemias adeo longævi fuerint, ut quatuordecim Reges Persarum supervixerint; Nam Cyrus omnium primus Judæis veniam largitus est templum reædificandi, & ab eo tempore usque ad Darium decimum quartum, & ultimum Persarum Regem ultra 230 anni numerantur. Quare non dubito, quin hi libri, dudum postquam Judas Machabæus templi cultum restauravit, scripti fuerint, idque quia tum temporis falsi Danielis, Hezræ & Esteris libri edebantur à malevolis quibusdam, qui sine dubio Sectæ Zaducæorum erant; nam Pharizæi nunquam illos libros, quod sciam, receperunt. Et quamvis in libro, qui Hezræ quartus dicitur, fabulæ quædam reperiantur, quas etiam in Talmude legimus, non tamen ideo Pharizæis sunt tribuendi, nam, si stupidissimos demas, nullus eorum est, qui non credat, illas fabulas ab aliquo nugatore adjectas fuisse; quod etiam credo aliquos fecisse, ut eorum traditiones omnibus ridendas præberent. Vel fortè ea de causâ tum temporis descripti atque editi sunt, ut populo ostenderent, Danielis Prophetias adimpletas esse, atque eum hac ratione in religione confirma-

rent,

NB. * *Nisi significat ultra error describentis fuit, qui לך supra pro וך usque scripsit.*

rent, ne de melioribus & futura salute in tantis calamitatibus desperaret. Verum enim vero quamvis hi libri adeo recentes & novi sint, multæ tamen mendæ ex festinatione, ni fallor, describentium in eisdem irreperunt. In hisce enim ut in reliquis, notæ marginales, de quibus in præcedenti Cap. egimus, plures etiam reperiuntur, & præterea etiam loca quædam, quæ nulla alia ratione excusari possunt, ut jam ostendam: sed prius circa horum marginales lectiones notari volo, quod si Pharisæis concedendum, eas æque antiquas esse, ac ipsos horum librorum Scriptores, tum necessario dicendum erit Scriptores ipsos, si fortè plures fuerunt, eas ea de causa notavisse, quia ipsas Chronologias, unde eas descripserunt, non satis accurate scriptas invenerunt; & quamvis quædam mendæ claræ essent, non tamen ausos fuisse antiquorum & majorum scripta emendare. Nec opus jam habeo, ut de his prolixius hîc iterum agam. Transeo igitur ad eas indicandum quæ in margine non notantur. Atque I. nescio quot dicam irrepsisse in Cap. 2. Hezræ: nam v. 64. traditur summa totalis eorum omnium, qui distributive in toto capite numerantur, atque iidem dicuntur simul fuisse 42360: & tamen si summas partiales addas, non plures invenies, quam 29818. Error igitur hîc est vel in totali, vel in partialibus summis. At totalis credenda videtur rectè tradi, quia sine dubio eam unusquisque memoriter retinuit, ut rem memorabilem: Partiales autem non item. Adeoque si error in totalem summam laberetur, statim unicuique pateret, & facile corrigeretur. Atque hoc ex eo planè confirmatur, quod in Nehem. Cap. 7. ubi hoc caput Hezræ (quod Epistola genealogiæ vocatur) describitur, sicuti expresse vers. 5. ejusdem Cap. Nehemiæ dicitur, summa totalis cum hac libri Hezræ planè convenit, partiales autem valde discrepant: quasdam enim majores, quasdam porro minores, quam in Hezra reperies, easque omnes simul conficere 31089. quare non dubium est, quin in solas summas partiales tam libri Hezræ quam Nehemiæ plures mendæ irrepererint. Commentatorum autem, qui has evidentes contradictiones reconciliare conantur, unusquisque pro viribus sui ingenii, quicquid potest, fingit & interea, dum scilicet literas & verba Scripturæ adorant nihil aliud faciunt, ut jam supra monuimus, quam

Bibliorum Scriptores contemptui exponere, adeo ut viderentur nescivisse loqui, neque res dicendas ordinare: Imo nihil aliud faciunt, quam Scripturæ perspicuitatem planè obscurare: nam si ubique liceret Scripturas ad eorum modum interpretari, nulla esset sane oratio, de cujus vero sensu non possemus dubitare. Sed non est cur circa hæc diu detinear: mihi enim persuadeo, quod si aliquis historicus ea omnia imitari vellet, quæ ipsi Scriptoribus Bibliorum devotè concedunt, eum ipsi multis modis irriderent. Et si putant eum blasphemum esse, qui Scripturam alicubi mendosam esse dicit, quæso quo nomine tum ipsos appellabo, qui Scripturis quicquid lubet, affingunt? qui Sacros Historicos ita prostituunt, ut balbutire, & omnia confundere credantur? qui denique sensus Scripturæ perspicuos & evidentissimos negant? quid enim in Scriptura clarius, quam quod Hezras cum sociis in Epistola Genealogiæ, in cap. 2. libri qui ejus dicitur, descripta, numerum eorum omnium, qui Hierosolymam profecti sunt, per partes comprehenderit, quandoquidem in iis, non tantum eorum numerus traditur, qui suam Genealogiam, sed etiam eorum, qui eam non potuerunt indicare. Quid inquam clarius, ex vers. 5. cap. 7. Nehemiæ, quam quod ipse hanc eandem Epistolam simpliciter descripsit? Si igitur, qui hæc aliter explicant, nihil aliud faciunt, quam verum Scripturæ sensum & consequenter Scripturam ipsam negare, quod autem putant pium esse, una loca Scripturæ aliis accommodare, ridicula sane pietas, quod loca clara obscuris, & recta mendosis accommodent, & sana putridis corrumpant. Absit tamen ut eos blasphemos appellem, qui nullum animum maledicendi habent; nam errare humanum quidem est. Sed ad propositum revertor. Præter mendas quæ in summis Epistolæ Genealogiæ tam Hezræ quam Nehemiæ sunt concedendæ, plures etiam notantur in ipsis nominibus familiarum, plures insuper in ipsis Genealogiis, in historiis, & vereor ne etiam in ipsis prophetiis. Nam sane Prophetia Jeremiæ cap. 22. de Jechonia nullo modo cum ejus historia (vide finem libri 2. Regum, & Jerem. & libr. 1. Paral. cap. 3. vers. 17, 18, 19.) convenire videtur, & præcipue verba versus ultimi illius capituli, nec etiam video qua ratione de Tifidechia, cujus oculi, simul ac filios necare vidit, effossi sunt,

funt, dicere potuit *pacifice morieris &c.* (vide Jerem. cap. 34. V. 5.) Si ex eventu Prophetiæ interpretandæ sunt hæc nomina mutanda essent, & pro T fidehia Jechonias, & contra pro hoc ille sumendus videretur: Sed hoc minus paradoxum, adeoque rem ut imperceptibilem relinquere malo, præcipue quia si hic aliquis est error, is Historico, non vitio exemplarium tribuendus est. Quod ad reliquos attinet, quos dixi, eos hic notare non puto, quandoquidem id non sine magno lectoris tædio efficere possim; præsertim quia ab aliis jam animadversa sunt. Nam R. Selomo ob manifestissimas contradictiones, quas in relatis genealogiis observavit, coactus est in hæc verba erumpere, nempe (vide ejus commentaria in lib. i. cap. 8. Paralip.) *quod Hezras (quem libros Paral. scripsisse putat) filios Benjaminis aliis nominibus appellat, ejusque genealogiam aliter, quam eam habemus in libr. Geneseos, diducit, & quod denique maximam partem civitatum Levitarum aliter, quam Iosua, indicat, inde evenit, quod discrepantia originalia invenit; & paulo infra quod Genealogia Gibeonis & aliorum bis & varie describitur, quia Hezras plures & varias unuscujusque Genealogia Epistolas invenit, & in his describendis maximum numerum exemplarium secutus est, at quando numerus discrepantium Genealogorum equalis erat, tum utrorumque exemplaria descripsit, atque hoc modo absolute concedit hos libros ex originalibus non satis correctis nec satis certis descriptos fuisse; Imo commentatores ipsi sæpissime, dum loca conciliare student, nihil plus agunt quam errorum causas indicare; denique neminem fani judicii credere existimo, quod Sacri Historici consultò ita scribere voluerint, ut sibi passim contradicere viderentur. At forte aliquis dicet, me hac ratione Scripturam plane evertere, nam hac ratione eam ubique mendosam esse suspicari omnes possunt: Sed ego contra ostendi, me hac ratione Scripturæ consulere ne ejus loca clara, & pura mendosis accommodentur, & corrumpantur: nec quia quædam loca corrupta sunt, idem de omnibus suspicari licet: nullus enim liber unquam sine mendis repertus est, an quæso ea de causa ubique mendosus aliquis unquam suspicatus est? nemo fane; præsertim quando oratio est perspicua, & mens authoris clare percipitur. His ea quæ circa historiam Librorum Veteris Testamenti notare volueram*

• absolvi.

absolvi. Ex quibus facile colligimus ante tempus Machabæorum nullum canonem Sacrorum Librorum fuisse, sed hos quos jam habemus à Pharisæis secundi templi, qui etiam formulas precandi instituerunt, præ multis aliis selectos esse, & ex solo eorum decreto receptos. Qui itaque auctoritatem Sacræ Scripturæ demonstrare volunt, ii auctoritatem uniuscujusque libri ostendere tenentur, nec sufficit divinitatem unius probare ad eandem de omnibus concludendam: alias statuendum concilium Pharisæorum in hac lectione librorum errare non potuisse, quod nemo unquam demonstrabit. Ratio autem quæ me cogit statuere, solos Pharisæos libros Veteris Testamenti elegisse, & in canonem Sacrorum posuisse, est, quia in libro Danielis Cap. ult. vers. 2. resurrectio mortuorum prædicitur, quam Tſaducæi negabant: deinde quia ipsi Pharisæi in Talmude hoc clarè indicant. Nempè Tractatus Sabbathi Cap. 2. fol. 30. pag. 2. dicitur אמר רבי יהודה משמיה דרב בקשו חכמים לגנוז ספר קהלה מפני שדבריו סותרין דברי תורה ומפני מה לא גנוזוהו מפני שתחלתו ספני שדבריו סותרין דברי תורה וסופו דברי תורת

dixit R. Ichuda nomine Rabi quaesiverunt periti abscondere librum Ecclesiasticis, quia ejus verba verbis legis (NB.) libro legis Mosis) repugnant. Cur autem ipsum non absconderunt? quia secundum legem incipit & secundum legem desinit. Et Paulo infra

ואם ספר משלי כקשו לגנוז & etiam librum Proverbiorum quaesiverunt abscondere &c. & denique ejusdem Tractatus Cap. 1. fol. 13. pag. 2. ברם זכור אותו האיש לטוב נחניה בן חנקה שאו שאלמלא היה זכור אותו האיש לטוב נחניה בן חנקה שהיו דבריו סותרין דברי תורה הוא זגנו ספר יחנקאל

perfecto illum virum benignitatis causa nomina, cui nomen Neghumja filius Hiskie; nam ni ipse fuisset, absconditus fuisset liber. Ezechielis, quia ejus verba verbis legis repugnabant &c. Ex quibus clarissime sequitur, legis peritos concilium adhibuisse, quales libri ut sacri essent recipiendi, & quales excludendi. Qui igitur de omnium auctoritate certus esse vult, consilium de integro ineat, & rationem cujusque exigat. Jam autem tempus esset libros etiam Novi Testamenti eodem modo examinare. Sed quia id à Viris cum scientiarum, tum maxime linguarum peritissimis factum esse audio & etiam quia tam exactam linguæ græcæ cognitionem non habeo, ut hanc provinciam suscipere audeam, & denique quia librorum, qui Hebræa lingua scripti fuerunt, exem-

exemplaribus distituimur, ideo huic negotio superfedere malo. Attamen ea notare puto, quæ ad meum institutum maxime faciunt, de quibus in sequentibus.

CAPUT XI.

Inquiritur an Apostoli Epistolas suas tanquam Apostoli & Prophetæ; an vero tanquam Doctores scripserint. Deinde Apostolorum officium ostenditur.

Nemo qui novum Testamentum legit, dubitare potest Apostolos Prophetas fuisse. Verum quia Prophetæ non semper ex revelatione loquebantur, sed contra admodum raro, ut in fine Cap. 1. ostendimus, dubitare possumus num Apostoli tanquam Prophetæ ex revelatione & expresso mandato, ut Moses, Jeremias & alii, an vero tanquam privati, vel doctores Epistolas scripserint; præsertim quia in Epist. ad Corinth. I. Cap. 14. vers. 6. Paulus duo prædicandi genera indicat, ex revelatione unum, ex cognitione alterum, atque ideo inquam dubitandum, an in Epistolis prophetent, an vero doceant. Verum si ad earum styllum attendere volumus, eum à stylo prophetiæ alienissimum inveniemus. Nam Prophetis usitatissimum erat, ubique testari, se ex Dei edicto loqui; nempe *sic dicit Deus, ait Deus exercituum, edictum Dei &c.* atque hoc non tantum videtur locum habuisse in publicis Prophetarum concionibus, sed etiam in Epistolis, quæ revelationes continebant, ut ex illa Eliæ Jehoram scripta patet (vide libr. 2. Paral. Cap. 21. vers. 12.) quæ etiam incipit *כה אמר יהוה* sic dicit Deus. At in Epistolis Apostolorum nihil simile legimus; sed contra in I. ad Corinth. Cap. 7. vers. 40. Paulus secundum suam sententiam loquitur. Imo per plurimos in locis animi ambigui & perplexi modi loquendi occurrunt, ut (Epist. ad Rom. Cap. 3. v. 28.) *arbitramur igitur*, & (Cap. 8. v. 18) *arbitror enim ego*, & ad hunc modum plura. Præter hæc alii inveniuntur modi loquendi, ab auctoritate prophetica plane remoti. Nempe, *hoc autem dico ego, tanquam infirmus, non autem ex mandato* (vide Epistol. ad Corinth. I. Cap. 7. vers. 6.) *consilium do tanquam vir, quia Dei gratia fidelis est.*

S

(vide

(vide ejusdem cap. 7. vers. 25.) & sic alia multa; & notandum quod cum in prædicto Cap. ait, se præceptum Dei vel mandatum habere vel non habere, non intelligit præceptum vel mandatum sibi à Deo revelatum, sed tantum Christi documenta, quæ discipulos in monte docuit. Præterea si ad modum etiam attendamus, quo in his Epistolis Apostoli doctrinam Evangelicam tradunt, cum etiam à modo Prophetarum valde discedere videbimus. Apostoli namque ubique ratiocinantur, ita ut non prophetare, sed disputare videantur. Prophetiæ verò contra mera tantum dogmata & decreta continent, quia in iis Deus quasi loquens introducit, qui non ratiocinatur, sed ex absoluto suæ naturæ imperio decernit. Et etiam quia Prophetæ autoritas ratiocinari non patitur; quisquis enim vult sua dogmata ratione confirmare, eò ipso ea arbitrari uniuscujusque iudicio submittit. Quod etiam Paulus, quia ratiocinatur, fecisse videtur, qui in Epist. ad Corinth. 1. Cap. 10. vers. 15. ait, *Tanquam sapientibus loquor, judicate vos id quod dico.* Et denique quia Prophetæ res revelatas non ex virtute luminis naturalis, hoc est, non ratiocinando percipiebant, ut in Cap. 1. ostendimus. Et quamvis in quinque libris etiam quædam per illationem concludi videantur, si quis tamen ad ea attenderit, eadem nullo modo tanquam peremptoria argumenta sumi posse videbit. Ex. Gr. cum Moses Deuter. cap. 31. vers. 27. Israëlitis dixit, *si dum ego vobiscum vixi, rebelles fuistis contra Deum, multo magis postquam mortuus ero.* Nullo modo intelligendum est, quod Moses ratione convincere vult Israëlitas post ejus mortem à vero Dei cultu necessario deflexuros, argumentum enim falsum esset, quod etiam ex ipsa Scriptura ostendi posset: nam Israëlitiæ constanter perseverarunt vivente Josua, & Senibus, & postea etiam vivente Samuele, Davide, Salomone &c. Quare verba illa Mosis moralis locutio tantum sunt, qua rethorice & prout futuram populi defectionem vividius imaginari potuerat, prædicit: Ratio autem cur non dico Mosen ex se ipso, ut populo suam prædictionem verisimilem faceret, & non tanquam Prophetam ex revelatione hæc dixisse, est, quia vers. 21. ejusdem Cap. narratur Deum hoc ipsum Mosis aliis verbis revelavisse, quem sane non opus erat, verisimilibus rationibus certiorem de hac Dei prædictione &

decreto

decreto reddere, at necesse erat, ipsam in ipsius imaginatione vivide repræsentari, ut in Cap. 1. ostendimus, quod nullo meliori modo fieri poterat; quam præsentem populi contumaciam, quam sæpe expertus fuerat, tanquam futuram imaginando. Et ad hunc modum omnia argumenta Mosis, quæ in quinque libris reperiuntur, intelligenda sunt; quod scilicet non sunt ex scriniis rationis desumpta, sed tantum dicendi modi, quibus Dei decreta efficacius exprimebat, & vividè imaginabatur. Nolo tamen absolute negare Prophetas ex revelatione argumentari potuisse, sed hoc tantum affirmo, quo Prophetæ magis legitime argumentantur, eò eorum cognitio, quam rei revelatæ habent, ad naturalem magis accedit, atque ex hoc maxime dignosci Prophetas cognitionem supra naturalem habere, quod scilicet pura dogmata, sive decreta, sive sententias loquantur; & ideo summum Prophetam Mosen nullum legitimum argumentum fecisse; & contra longas Pauli deductiones & argumentationes, quales in Epistol. ad Romanos reperiuntur, nullo modo ex revelatione supernaturali scriptas fuisse concedo. Itaque tam modi loquendi, quam differendi Apostolorum in Epistolis clarissime indicant easdem non ex revelatione, & divino mandato, sed tantum ex ipsorum naturali judicio scriptas fuisse, & nihil continere præter fraternas monitiones mixtas urbanitate (à qua fanè prophetica autoritas planè abhorret) qualis est illa Pauli excusatio in Epist. ad Rom. Cap. 15. vers. 15. *Paulo audacius scripsi vobis fratres.* Possumus præterea hoc ipsum ex eo concludere, quod nullibi legimus, quod Apostoli jussi sint scribere, sed tantum prædicare quocunque irent, & dicta signis confirmare. Nam eorum præsentia, & signa absolute requirebantur ad gentes ad religionem convertendas, easque in eadem confirmandas, ut ipse Paulus in Epist. ad Rom. Cap. 1. vers. 11. expresse indicat, *quia valde, inquit, desidero ut videam vos, ut impertiar vobis donum Spiritus ut confirmemini.* At hîc objici posset quod eodem modo possemus concludere Apostolos nec etiam tanquam Prophetas prædicavisse: nam cum huc aut illuc prædicatum ibant, id non ex expresso mandato sicuti olim Prophetæ, faciebant. Legimus in Veteri Testamento quod Jonas Niniven prædicatum ivit, ac simul quod eò expresse missus est, &

quod ei revelatum fuerit id, quod ibi prædicare debebat. Sic etiam de Mose proluxe narratur, quod in Ægyptum tanquam Dei legatus profectus est, & simul quid populo Israëlítico & Regi Pharahoni dicere, & quænam signa ad fidem faciendam coram ipsis facere tenebatur. Esaias, Jeremias, Ezechiel expresse jubentur Israëlitis prædicare. Et denique nihil Prophetæ prædicaverunt, quod Scriptura non testetur eos id à Deo accepisse. At de Apostolis nihil simile, cum huc, aut illuc ibant prædicatum in novo Testamento, nisi admodum rarò legimus. Sed contra quædam reperiemus quæ expresse indicant, Apostolos ex proprio consilio loca ad prædicandum elegisse: ut contentio illa ad dissidium usque, Pauli & Barnabæ, de qua vide Act. Cap. 15. vers. 17, 18. &c. Et quod sæpe etiam frustra aliquo ire tentaverint, ut idem Paulus in Epist. ad Rom. Cap. 1. vers. 13. testatur nempe *his temporibus multis volui venire ad vos & prohibitus sum.* & Cap. 15. vers. 22. *propter hoc impeditus sum temporibus multis, quominus venirem ad vos.* Et Cap. denique ult. Epist. ad Corinth. 1. vers. 12. *De Apollo autem fratre meo multum petii ab eo, ut proficisceretur ad vos cum fratribus, & omnino nulla erat ei voluntas, ut veniret ad vos: cum autem ei erit opportunitas &c.* Quare tam ex his modis loquendi, & contentione Apostolorum, quam ex eo quod nec, cum ad prædicandum aliquo irent, testetur Scriptura, sicut de antiquis Prophetis, quod ex Dei mandato iverant, concludere debueram, Apostolos tanquam Doctores, & non tanquam Prophetas etiam prædicavisse. Verum hanc quæstionem facile solveamus, modo attendamus ad differentiam vocationis Apostolorum & Prophetarum Veteris Testamenti. Nam hi non vocati sunt ut omnibus nationibus prædicarent & prophetarent, sed quibusdam tantum peculiaribus, & propterea expressum & singulare mandatum ad unamquamque requirebant. At Apostoli vocati sunt, ut omnibus absolute prædicarent, omnesque ad religionem converterent. Quocunque igitur ibant Christi mandatum exequebantur, nec ipsis opus erat, ut antequam irent, res prædicandæ iisdem revelarentur; discipulis scilicet Christi, quibus ipse dixerat, *quum autem tradiderint vos ne sitis solliciti quomodo aut quid loquamini, dabitur enim vobis in illa hora, quid loquamini &c.* (vide Matth. Cap. 10.

vers. 19, 20.) Concludimus itaque Apostolos ea tantum ex singulari revelatione habuisse, quæ viva voce prædicaverunt, & simul signis confirmaverunt (vide quæ in initio 2. Cap. ostendimus) quæ autem simpliciter nullis adhibitis, tanquam testibus, signis, scripto vel viva voce docuerunt, ea ex cognitione (naturali scilicet) locuti sunt, vel scripserunt; qua de re vide Epist. ad Corinth. 1. Cap. 14. vers. 6. nec hîc nobis moram injicit, quod omnes Epistolæ exordiantur ab Apostolatus approbatione, nam Apostolis, ut mox ostendam, non tantum virtus ad Prophetandum, sed etiam auctoritas ad docendum concessa est. Et hac ratione concedimus eos tanquam Apostolos suas Epistolas scripsisse, & hac de causa exordium à sui Apostolatus approbatione unumquemque sumsisse: vel forte, ut animum lectoris facilius sibi conciliarent, & ad attentionem excitarent, voluerunt ante omnia testari, se illos esse, qui omnibus fidelibus ex suis prædicationibus innotuerant, & qui tum claris testimoniis offenderant, se veram docere religionem & salutis viam. Nam quæcunque ego in hisce Epistolis dici video de Apostolorum vocatione, & Spiritu Sancto & divino quem habebant, ad eorum quas habuerant, prædicationes referri video, iis tantum locis exceptis, in quibus Spiritus Dei, & Spiritus Sanctus pro mente sana, beata & Deo dicata &c. (De quibus in primo Cap. diximus) sumitur. Ex. Gr. in Epist. ad Corinth. 1. Cap. 7. vers. 40. ait Paulus, *beata autem est si ita maneat secundum sententiam meam, puto autem etiam ego, quod Spiritus Dei sit in me.* Ubi per Spiritum Dei ipsam suam mentem intelligit, ut ipse orationis contextus indicat: hoc enim vult; viduam, quæ secundo non vult nubere marito, beatam judico secundum meam sententiam, qui cælebs vivere decevi, & me beatum puto. Et ad hunc modum alia reperiuntur, quæ hîc adferre supervacaneum judico. Cum itaque statuendum sit Epistolas Apostolorum à solo lumine naturali dictatas fuisse, videndum jam est, quomodo Apostoli ex sola naturali cognitione, res, quæ sub eandem non cadunt, docere poterant. Verum si ad illa, quæ circa Scripturæ interpretationem Cap. VII. hujus Tractatus diximus, attendamus, nulla hîc nobis erit difficultas. Nam quamvis ea, quæ in Bibliis continentur, ut plurimum nostrum

captum superent, possumus tamen secure de iisdem differere, modo nulla alia principia admittamus, quam ea, quæ ex ipsa Scriptura petuntur; atque hoc eodem etiam modo Apostoli ex rebus, quas viderant, quasque audiverant & quas denique ex revelatione habuerant, multa concludere, & elicere, eaque homines si libitum iis esset, docere poterant. Deinde quamvis religio, prout ab Apostolis prædicabatur, nempe simplicem Christi historiam narrando, sub rationem non cadat, ejus tamen summam, quæ potissimum documentis moralibus constat, ut tota Christi doctrina, potest unusquisque lumine naturali facile assequi. Denique Apostoli non indigebant lumine supernaturali ad religionem, quam antea signis confirmaverant, communi hominum captui ita accommodandam, ut facile ab unoquoque ex animo acciperetur; neque etiam eodem indigebant ad homines de eadem monendos; atque hîc finis Epistolarum est, homines scilicet eâ viâ docere & monere, quam unusquisque Apostolorum optimam judicavit ad eosdem in religione confirmandos; & hîc notandum id, quod paulo ante diximus, nempe, quod Apostoli non tantum virtutem acceperant ad historiam Christi tanquam Prophetæ prædicandam, eandem scilicet signis confirmando, sed præterea etiam autoritatem docendi & monendi ea via, quam unusquisque optimam esse judicaret; quod utrumque donum Paulus in Epist. ad Timoth. 2. Cap. 1. vers. 11. clarè his indicat *in quo ego constitutus sum præco & Apostolus & doctor gentium*. Et in I. ad eund. Cap. 2. vers. 7. *cujus constitutus sum ego præco & Apostolus (veritatem dico per Christum, non mentior) doctor gentium cum fide N B. ac veritate*. His, inquam, clare utramque approbationem nempe apostolatûs & doctoratûs indicat; at autoritatem monendi quemcunque & quandoocunque voluerit in Epist. ad Philem. vers. 8. his significat *quamvis multam in Christo libertatem habeam præcipiendi tibi, quod conveniet, tamen &c.* Ubi notandum, quod si ea, quæ Philemoni præcipere oportebat, Paulus ut Propheta à Deo acceperat, & tanquam Propheta præcipere debebat, tum profecto ipsi non licuisset Dei præceptum in preces mutare. Quare necessario intelligendum eum loqui de libertate monendi, quæ ipsi tanquam doctori, & non tanquam Prophetæ erat. Attamen nondum

fatis

fatis clare sequitur Apostolos viam docendi, quam unusquisque meliorem judicasset, eligere potuisse, sed tantum eos ex officio Apostolatus non solum Prophetas, sed etiam Doctores fuisse, nisi rationem in auxilium vocare velimus, quæ plane docet eum, qui auctoritatem docendi habet, habere etiam auctoritatem eligendi, quam velit viam. Sed satius erit rem omnem ex sola Scriptura demonstrare: Ex ipsa enim clarè constat, unumquemque Apostolorum singularem viam elegisse; nempe ex his verbis Pauli Epist. ad Rom. Cap. 15. vers. 20. *Sollicite curans ut predicarem non ubi invocatum erat nomen Christi, ne edificarem supra alienum fundamentum.* Sane si omnes eandem docendi viam habebant & omnes supra idem fundamentum Christianam religionem ædificaverant, nulla ratione Paulus alterius Apostoli fundamenta aliena vocare poterat, utpote quæ & ipsius eadem erant: Sed quandoquidem ipsa aliena vocat necessario concludendum, unumquemque religionem diverso fundamento superædificasse, & Apostolis in suo doctoratu idem contigisse quod reliquis doctoribus, qui singularem docendi methodum habent, ut semper magis eos docere cupiant, qui plane rudes sunt, & linguas vel scientias, etiam mathematicas, de quarum veritate nemo dubitat, ex nullo alio discere inceperunt. Deinde si ipsas Epistolas aliqua cum attentione percurramus, videbimus Apostolos in ipsa religione quidem convenire, in fundamentis autem admodum discrepare. Nam Paulus ut homines in religione confirmaret, & iis ostenderet salutem à sola Dei gratia pendere, docuit neminem ex operibus sed sola fide gloriari posse, neminemque ex operibus justificari (vide Epist. ad Rom. Cap. 3. vers. 27, 28.) & porro totam illam doctrinam de prædestinatione. Iacobus autem contra in sua Epistola hominem ex operibus justificari & non ex fide tantum (vide ejus Epist. Cap. 2. vers. 24.) & totam doctrinam religionis, missis omnibus illis Pauli disputationibus, paucis admodum comprehendit. Denique non dubium est, quin ex hoc, quod scilicet Apostoli diversis fundamentis religionem superædificaverint, ortæ sint multæ contentiones & schismata, quibus Ecclesia jam inde ab Apostolorum temporibus indefinenter vexata fuit, & profecto in æternum vexabitur, donec tandem aliquando religio.

religio à speculationibus philosophicis separetur & ad paucissima & simplicissima dogmata, quæ Christus suos docuit, redigatur: quod Apostolis impossibile fuit, quia Evangelium ignotum erat hominibus, adeoque ejus ne doctrinæ novitas eorum aures multum læderefet; eam, quoad fieri poterat, hominum sui temporis ingenio accommodaverunt, (vide Epist. ad Cor. I. Cap. 9. v. 19, 20. & c.) & fundamentis tum temporis maxime notis, & acceptis superstruxerunt: & ideo nemo Apostolorum magis philosophatus est, quam Paulus, qui ad gentibus prædicandum vocatus fuit. Reliqui autem qui Judæis prædicaverunt, philosophiæ scilicet contemptoribus, eorum etiam ingenio sese accommodaverunt (de hoc vide Epist. ad Galat. Cap. 2. vers. 11. & c.) & religionem nudam à speculationibus philosophicis docuerunt. Jam autem felix profecto nostra esset ætas, si ipsam etiam ab omni superstitione liberam videremus.

CAPUT XII.

De vero Legis divinæ syngrapho, & qua ratione Scriptura Sacra vocatur, & qua ratione Verbum Dei, & derique ostenditur ipsam, quatenus Verbum Dei continet, incorruptam ad nos pervenisse.

Qui Biblia, ut ut sunt, tanquam Epistolam Dei, è cælo hominibus missam considerant, clamabunt sine dubio me peccatum in Spiritum Sanctum commisisse, qui scilicet Dei verbum mendosum, truncatum, adulteratum & sibi non constans statuerim, nosque ejus non nisi fragmenta habere, & denique syngraphum pacti Dei, quod cum Judæis pepigit periisse. Verum non dubito, si rem ipsam perpendere velint, quin statim clamare desinent: Nam tam ipsa ratio, quam Prophetarum & Apostolorum sententiæ apertè clamant Dei æternum verbum & pactum, veramque religionem hominum cordibus, hoc est, humanæ menti divinitus inscriptam esse, eamque verum esse Dei syngraphum, quod ipse suo sigillo, nempe sui idea, tanquam imagine suæ divinitatis consignavit. Primis Judæis Religio

tan-

tanquam lex scripto tradita est, nimirum quia tum temporis veluti infantes habebantur. Verum imposterum Moses (Deuter. Cap. 30. vers. 6.) & Jeremias (Cap. 31. vers. 33.) tempus futurum ipsis prædicant, quo Deus suam legem eorum cordibus inscribet. Adeoque solis Judæis, & præcipue Zaducæis competeat olim pro lege in tabulis scripta pugnare, at iis minime, qui ipsam mentibus inscriptam habent: qui igitur ad hæc attendere velit, nihil in supradictis reperiet, quod Dei verbo sive veræ Religioni, & fidei repugnet, vel quod eam infirmare possit, sed contra nos eandem confirmare; ut etiam circa finem Cap. 10. ostendimus; & nî hoc esset, plane de his tacere decrevissem, imo libenter concessissem ad effugiendas omnes difficultates, in Scripturis profundissima latere mysteria: sed quia inde intolerabilis orta est superstitio, & alia perniciosissima incommoda, de quibus in præfatione Cap. 7. locutus sum, his minime superfedendum esse duxi; præsertim quia religio nullis superstitionis ornamentis indiget, sed contra de ipsius splendore adimitur, quando similibus figmentis adornatur. At dicent, quamvis lex divina cordibus inscripta sit, Scripturam nihilominus Dei esse verbum, adeoque non magis de Scriptura, quam de Dei Verbo dicere licet, eandem truncatam, & depravatam esse: Verum ego contra vereor, ne nimis studeant esse sancti & Religionem in superstitionem convertant, imo ne simulacrâ & imagines, hoc est chartam & atramentum pro Dei Verbo adorare incipiant. Hoc scio, me nihil indignum Scriptura aut Dei verbo dixisse, qui nihil statuerim, quod non evidentissimis rationibus verum esse demonstraverim; & hac de causa etiam certo affirmare possim, me nihil dixisse, quod impium sit, vel quod impietatem redoleat. Fateor profanos quosdam homines, quibus religio onus est, ex his licentiam peccandi sumere posse, & sine ulla ratione, sed tantum ut voluptati concedant, hinc concludere Scripturam ubique esse mendosam & falsificatam, & consequenter nullius etiam autoritatis. Verum similibus subvenire impossibile est secundum illud tritum, quod nihil adeo recte dici potest, quin male interpretando possit depravari. Qui voluptatibus indulgere volunt, facile causam quamcumque invenire possunt, nec olim u, qui ipsa originalia, arcam foederis, imo ipsos Prophetas &

Apostolos habebant, meliores fuerunt, nec magis obtemperantes, sed omnes tam Judæi, quam Gentiles iidem semper fuerunt, & in omni ævo virtus admodum rara fuit. Attamen ut omnem amoveam scrupulum, ostendendum hîc est qua ratione Scriptura, & quæcunque res muta sacra & divina dici debeat: deinde quid sit revera verbum Dei & quod id non contineatur in certo numero librorum: & denique Scripturam quatenus ea docet quæ ad obedientiam & salutem necessaria sunt, non potuisse corrumpi. Nam ex his facile unusquisque judicare poterit, nos nihil contra Dei verbum dixisse, nec ullum locum impietati dedisse.

Id sacrum & divinum vocatur, quod pietati & religioni exercendæ destinatum est, & tamdiu tantum sacrum erit, quamdiu homines eo religiose utuntur: quod si pii esse desinant, & id etiam simul sacrum esse desinet: at si idem ad res implas patrandas dedicent, tum id ipsum quod antea sacrum erat immundum & profanum reddetur. Ex. Gr. locus quidam à Jacobo Patriarcha vocatus fuit **בית אל** *domus Dei*, quia ibi Deum ei revelatum coluit: sed à Prophetis ille ipse locus vocatus fuit **בית און** *domus iniquitatis* (vide Hamos Cap. 5. v. 5. & Hoseæ Cap. 10. v. 5.) quia Israëlita ex instituto Jarobohami ibi idolis sacrificare solebant. Aliud exemplum quod rem clarissime indicat. Verba ex solo usu certam habent significationem, & si secundum hunc eorum usum ita disponantur, ut homines eadem legentes ad devotionem moveant, tum illa verba sacra erunt, & etiam liber tali verborum dispositione scriptus. Sed si postea usus ita pereat, ut verba nullam habeant significationem, vel quod liber prorsus negligatur, sive ex malitia, sive quia eodem non indigent, tum & verba, & liber nullius usus, neque sanctitatis erunt: denique si eadem verba aliter disponantur, vel quod usus prævaluerit ad eadem in contrariam significationem sumenda, tum & verba & liber, qui antea sacri, impuri & profani erunt. Ex quo sequitur nihil extra mentem absolute, sed tantum respectively ad ipsam, sacrum aut profanum aut impurum esse. Quod etiam ex multis Scripturæ locis evidentissime constat. Jeremias (ut unum aut alterum adferam) Cap. 7. v. 4. ait Judæos sui temporis falso vocavisse templum Salomonis, templum Dei: nam, ut ipse in eodem

Capite

Capite pergit, Dei nomen illi templo tantum inesse potuerat, quamdiu ab hominibus, qui ipsum colunt, & iustitiam defendunt, frequentatur; quod si ab homicidis, furibus, idololatriis, aliisque nefariis hominibus frequentetur; tum foveam potius esse transgressorum. Quid de arca foederis factum sit nihil Scriptura narrat, quod sæpe miratus sum: hoc tamen certum est, eandem periisse, vel cum templo combustam fuisse; etsi nihil magis sacrum, nec majoris reverentiæ apud Hebræos fuit. Hac itaque ratione Scriptura etiam tamdiu sacra est, & ejus orationes divinæ, quamdiu homines ad devotionem erga Deum movet: sed si ab iisdem prorsus negligatur, ut olim à Judæis, nihil est præter chartam, & atramentum, & ab iisdem absolute profanatur, & corruptioni obnoxia relinquitur, ideoque si tum corrumpitur, aut perit, falso tum dicitur verbum Dei corrumpi, aut perire: sicuti etiam tempore Jeremiæ falso diceretur templum, quod tum temporis templum Dei esset, flammis periisse. Quod ipse Jeremias etiam de ipsa lege ait: Sic namque impios sui temporis increpat **אִכְרָה תֹאמְרוּ חֲכָמִים אֲנַחְנוּ וְתוֹרַת יְהוָה שִׁקְרָה מִפְּרִים אֲתָנוּ הֲלֹא לְשִׁקְרָה עָשִׂיהָ עִם שִׁקְרָה מִפְּרִים** *quia ratione dicitis periti sumus: & lex Dei nobiscum est. Certe frustra adornata fuit; calamus scribarum frustra* (factus est,) hoc est, falso dicitis vos, etsi Scriptura penes vos est, legem Dei habere postquam ipsam irritam fecistis. Sic etiam cum Moses primas tabulas fregit, ille minime verbum Dei præ ira è manibus ejecit, atque fregit (nam quis hoc de Mose, & verbo Dei suspicari posset) sed tantum lapides, qui quamvis antea sacri essent, quia iis inscriptum erat foedus, sub quo Judæi Deo obedire se obligaverant, tamen quia postea vitulum adorando pactum illud irritum fecerant, nullius prorsus tum erant sanctitatis; & eadem etiam de causa secundæ cum arca perire potuerunt. Non itaque mirum si jam etiam prima originalia Mosis non extent, neque quod ea, quæ in superioribus diximus libris, quos habemus, contigerint, quando verum originale foederis divini, & omnium sanctissimum totaliter perire potuerit. Desinant ergo nos impietatis accusare, qui nihil contra verbum Dei locuti sumus, nec idem contaminavimus, sed iram, si quam justam habere possint, in antiquos vertant, quorum malitia Dei arcam, templum, legem & omnia

sacra profanavit, & corruptioni subjecit. Deinde si secundum illud Apostoli in 2. Epist. ad Corinth. cap. 3. vers. 3. Dei Epistolam in se habent non atramento, sed Dei Spiritu, neque in tabulis lapideis, sed in tabulis carneis cordus scriptam, desinant literam adorare & de eadem adeo esse solliciti. His puto me satis explicuisse, qua ratione Scriptura Sacra & divina habenda sit. Videndum jam est, quid proprie intelligendum sit per דבר יהוה *debar Iehova* (verbum Dei) דבר *dabar* quidem significat *verbum, orationem, edictum & rem*. Quibus autem de causis res aliqua Hebraice dicitur Dei esse, & ad Deum refertur in Cap. 1. ostendimus, atque ex iis facile intelligitur, quid Scriptura significare velit per verbum Dei, orationem, edictum & rem. Omnia itaque hic repetere non est opus, nec etiam quæ in Cap. 6. de miraculis tertio loco ostendimus. Sufficit rem tantum indicare, ut quæ de his hic dicere volumus, melius intelligantur. Nempe, quod verbum Dei, quando de subjecto aliquo prædicatur, quod non sit ipse Deus, proprie significat legem illam Divinam, de qua in 4. Cap. egimus: hoc est, religionem toti humano generi universalem, sive catholicam qua de re vide Esaiæ Cap. 1. vers. 10. &c. ubi verum vivendi modum docet, qui scilicet non in cæremoniis, sed in charitate, & vero animo consistit, eumque legem, & verbum Dei promiscue vocat. Sumitur deinde metaphoricè pro ipso naturæ ordine, & fato (quia revera ab æterno divinæ naturæ decreto pendet & sequitur) & præcipue pro eo, quod hujus ordinis Prophetæ præviderant, idque quia ipsi res futuras per causas naturales non percipiebant, sed tanquam Dei placita vel decreta. Deinde etiam sumitur pro omni cujuscunque Prophetæ edicto, quatenus id singulari sua virtute, vel dono prophetico, & non ex communi naturali lumine perceperat, idque potissimum quia revera Deum tanquam legislatorem percipere solebant Prophetæ, ut Cap. 4. ostendimus. Tribus itaque his de causis Scriptura verbum Dei appellatur: nempe quia veram docet religionem, cujus Deus æternus est author: deinde quia prædictiones rerum futurarum, tanquam Dei decreta narrat; & denique quia ii, qui revera fuerunt ejus authores, ut plurimum non ex communi naturali lumine, sed quodam sibi peculiari docuerunt,

runt, & Deum eadem loquentem introduxerunt. Et quamvis præter hæc plura in Scriptura contineantur; quæ merè historica sunt, & ex lumine naturali percepta, nomen tamen à potiore sumitur. Atque hinc facile percipimus, qua ratione Deus author Bibliorum sit intelligendus, nempe propter veram religionem, quæ in iis docetur: at non quod voluerit certum numerum librorum hominibus communicare. Deinde hinc etiam scire possumus, cur Biblia in libros Veteris & Novi Testamenti dividantur: videlicet quia ante adventum Christi Prophetæ religionem prædicare solebant, tanquam legem Patriæ, & ex vi pacti tempore Mosis initi: post adventum autem Christi eandem tanquam legem Catholicam, & ex sola vi passionis Christi omnibus prædicaverunt Apostoli; at non quod doctrina diversi sint, nec quod tanquam syngrapha foederis scripti fuerint, nec denique quod religio catholica, quæ maxime naturalis est, nova esset, nisi respectu hominum, qui eam non noverant; *in mundo erat*, ait Johannes Euangelista *Cap. 1. vers. 10. & mundus non novit eum.* Quamvis itaque pauciores libros, Veteris, quam Novi Testamenti haberemus, non tamen Dei verbo (per quod proprie ut jam diximus, vera religio intelligitur) destituemur, sicuti non putamus nos eodem jam destitutos esse, etsi multis aliis præstantissimis scriptis caremus, ut libro Legis, qui tanquam foederis syngraphum religiose in templo custodiebatur, & præterea libris Bellorum, Chronologiarum, & aliis plurimis, ex quibus hi, quos Veteris Testamenti habemus, decerpti & collecti sunt: atque hoc multis præterea rationibus confirmatur. Nempe I. quia libri utriusque Testamenti non fuerunt expresso mandato uno eodemque tempore omnibus sæculis scripti, sed casu quibusdam hominibus, idque prout tempus & eorum singularis constitutio exigebat, ut aperte indicant Prophetarum vocationes, (qui ut impios sui temporis monerent, vocati sunt) & etiam Apostolorum Epistolæ. II. quia aliud est Scripturam & mentem Prophetarum, aliud autem mentem Dei, hoc est, ipsam rei veritatem intelligere, ut ex eo, quod in *Cap. 2. de Prophetis* ostendimus, sequitur. Quod etiam in *Historiis & miraculis* locum habere ostendimus *Cap. 6.* Atqui hoc de locis, in quibus de vera religione & vera virtute agitur, minimè dici potest.

potest. III. quia Libri Veteris Testamenti ex multis electi fuerunt, & à concilio tandem Phariseorum collecti & probati, ut in Cap. 10. ostendimus. Libri autem novi Testamenti decretis etiam Conciliorum quorundam in Canonem assumpti sunt, quorum etiam decretis plures alii, qui sacri à multis habebantur, ut spurii rejecti sunt, at horum Conciliorum (tam Phariseorum quam Christianorum) membra non constabant ex Prophetis, sed tantum ex Doctoribus & peritis; & tamen fatendum necessario est, eos in hac electione verbum Dei pro norma habuisse: adeoque antequam omnes libros probaverant, debuerunt necessario notitiam Verbi Dei habere. IV. quia Apostoli non tanquam Prophetæ, sed (ut in præcedente Capite diximus) tanquam Doctores scripserunt, & viam ad docendum elegerunt, quam faciliorem judicaverunt fore discipulis, quos tum docere volebant: ex quo sequitur in iis (ut etiam in fine prædicti Capituli conclusimus) multa contineri, quibus jam ratione religionis carere possumus. V. denique quia quatuor habentur in Novo Testamento Evangelistæ, & quis credet, quod Deus quater Historiam Christi narrare voluerit, & scripto hominibus communicare? & quamvis quædam in uno contineantur, quæ in alio non habentur, & quod unus ad alium intelligendum sæpe juvat, inde tamen non concludendum est, omnia, quæ in hisce quatuor narrantur, cognitu necessaria fuisse, & Deum eos elegisse ad scribendum, ut Christi historia melius intelligeretur; nam unusquisque suum Evangelium diverso loco prædicavit, & unusquisque id, quod prædicaverat, scripsit, idque simpliciter, ut historiam Christi dilucide narraret, & non ad reliquos explicandum. Si jam ex eorum mutua collatione facilius & melius quandoque intelliguntur, id casu contingit & paucis tantum in locis, quæ quamvis ignorarentur, historia tamen æque perspicua esset, & homines non minus beati. His ostendimus Scripturam ratione religionis tantum, sive ratione legis divinæ universalis, propriè vocari verbum Dei: Superest jam ostendere eandem, quatenus propriè sic vocatur, non esse mendosam depravatam neque truncatam. Atqui id hic mendosum depravatam atque truncatum voco, quod adeo perperam scriptum & constructum est, ut sensus orationis ex usu linguæ investigari, vel ex sola Scriptura depromi

mi nequeat : nam affirmare nolo , quod Scriptura quatenus legem Divinam continet , semper eosdem apices , easdem literas , & denique eadem verba servavit (hoc enim Masoretis & qui literam superstitione adorant , demonstrandum relinquo) sed tantum quod sensus , ratione cujus tantum oratio aliqua divina vocari potest , incorruptus ad nos pervenit , tametsi verbo quibus primo significatus fuit , sæpius mutata fuisse supponantur . Nam hoc ut diximus , nihil Scripturæ divinitati detrahit ; nam Scriptura æque divina esset , & si aliis verbis aut alia lingua scripta fuisset . Quod itaque legem divinam hac ratione incorruptam accepimus nemo dubitare potest . Nam ex ipsa Scriptura absque ulla difficultate , & ambiguitate percipimus ejus summam esse , Deum supra omnia amare , & proximum tanquam se ipsum : atqui hoc adulterium esse non potest , nec à festinante & errante calamo scriptum ; nam si Scriptura unquam aliud docuit , necessario etiam reliqua omnia docere aliter debuit , quandoquidem hoc totius religionis fundamentum est , quo sublato tota fabrica uno lapsu ruit . Adeoque talis Scriptura illa eadem non esset , de qua hîc loquimur , sed alius prorsus liber . Manet igitur inconcussam Scripturam hoc semper docuisse , & consequenter hîc nullum errorem , qui sensum corrumpere possit , incidisse , qui statim ab unoquoque non animadverteretur , nec aliquem hoc depravare potuisse , cujus malitia non illico pateret . Cum itaque hoc fundamentum statuendum sit incorruptum , idem necessario fatendum est de reliquis , quæ ex eo absque ulla controversia sequuntur , & quæ etiam fundamentalia sunt : ut , quod Deus existit , quod omnibus provideat , quod sit omnipotens & quod piis ex ipsius decreto bene sit , improbis vero malè , & quod nostra salus à sola ejus gratia pendeat . Hæc enim omnia Scriptura perspicue ubique docet , & semper docere debuit , alias reliqua omnia vana essent , & sine fundamento : nec minus incorrupta statuenda reliqua moralia , quandoquidem ab hoc universali fundamento evidentissime sequuntur . Videlicet justitiam defendere , inopi auxilio esse , neminem occidere , nihil alterius concupiscere &c . Horum inquam nihil nec hominum malitia depravare , nec vetustas delere potuit . Quicquid enim ex his deletum esset , id statim iterum horum universale fundamen-

damentum dictavisset, & præcipue documentum charitatis, quæ ubique in utroque Testamento summè commendatur. Adde quod quamvis nullum facinus execrandum excogitari possit, quod non sit ab aliquo commissum, tamen nemo est, qui ad facinora sua excusanda leges delere tentet, aut aliquid quod impium sit tanquam documentum æternum & salutare introducere: ita enim hominum naturam constitutam videmus, ut unusquisque (sive Rex sive subditus sit) si quid turpe commisit, factum suum talibus circumstantiis adornare studeat, ut nihil contra justum & decorum commisisse credatur. Concludimus itaque absolutè totam legem divinam universalem, quam Scriptura docet, incorruptam ad nostras manus pervenisse. At præter hæc alia adhuc sunt, de quibus non possumus dubitare, quin bona fide nobis sint tradita. Nempe summæ Historiarum Scripturæ, quia notissimæ omnibus fuerunt. Vulgus Judæorum solebat olim nationis antiquitates Psalmis cantare. Summa etiam rerum à Christo gestarum & ejus passio statim per totum Romanum Imperium vulgata fuit. Quare minime credendum est, nisi maxima hominum pars in eo conveniret, quod incredibile est, id, quod harum historiarum præcipuum est, posteros aliter tradidisse, quam à primis acceperant. Quicquid igitur adulteratum est, aut mendosum, id tantum in reliquis contingere potuit: Videlicet in una aut altera historiæ aut Prophetiæ circumstantia; ut populus ad devotionem magis commoveretur; vel in uno aut altero miraculo; ut philosophos torquerent; vel denique in rebus speculativis, postquam à schismaticis in religionem introduci inceptum; ut sic unusquisque sua figmenta autoritate divinà abutendo statueret. Sed ad salutem parum refert, sive talia depravata sint, sive minus: quod in sequenti Cap. ex professo ostendam, et si ex jam dictis & præcipue ex Cap. 2. jam constare puto.

CAPUT XIII.

Ostenditur Scripturam non nisi simplicissima docere, nec aliud præter obedientiam intendere; nec de divina Naturâ aliud docere, quam quod homines certa vivendi ratione imitari possunt.

IN Cap. II. hujus tractatus ostendimus, Prophetas singularem tantum potentiam imaginandi, sed non intelligendi habuisse, Deumque nulla philosophiæ arcana, sed res simplicissimas tantum iisdem revelavisse, seseque eorum præconceptis opinionibus accommodavisse. Ostendimus deinde in Cap. V. Scripturam res eo modo tradere, & docere, quo facillime ab unoquoque percipi possunt; quæ scilicet non ex axiomatis, & definitionibus res deducit, & concatenat, sed tantum simpliciter dicit, & ad fidem faciendam, solâ experientiâ, miraculis scilicet, & historiis dicta confirmat, quæque etiam tali stylo, & phrasibus narrantur, quibus maxime plebis animus commoveri potest: qua de re vide Cap. VI. circa ea, quæ loco III. demonstrantur. Ostendimus deniq; in Cap. VII. difficultatem intelligendi Scripturam in sola lingua, & non in sublimitate argumenti sitam esse. His accedit, quod Prophetæ non peritis, sed omnibus absolute Judæis prædicaverunt, Apostoli autem doctrinam Evangelicam in Ecclesiis, ubi communis omnium erat conventus, docere solebant: ex quibus omnibus sequitur, Scripturæ doctrinam non sublimes speculationes, nequè res philosophicas continere, sed res tantum simplicissimas, quæ vel à quovis tardissimo possunt percipi; Non satis itaque mirari possum eorum, de quibus supra locutus sum, ingenia, qui scilicet tam profunda in Scriptura vident mysteria, ut nullâ humana lingua possint explicari; & qui deinde in religionem tot res philosophicæ speculationis introduxerunt, ut Ecclesia, Accademia, & Religio scientia, vel potius altercatio videatur. Verum quid miror, si homines, qui lumen supra naturale habere jactant, philosophis, qui nihil præter naturale habent, nolint cognitione cedere. Id sane mirarer, si quid novi, quod solius esset speculationis docerent, & quod olim apud Genti-

les Philosophos non fuerit tritissimum, (quos tamen cæcutiisse ajunt) nam si inquiras quænam myſteria in Scriptura latere vident, nihil profecto reperies, præter Aristotelis, aut Platonis, aut alterius similis commenta, quæ sæpe facilius possit quivis Idiota somniare, quam literatissimus ex Scriptura investigare. Etenim absolute statuere nolumus ad doctrinam Scripturæ nihil pertinere, quod solius sit speculationis; nam in superiori Cap. quædam hujus generis attulimus, tanquam Scripturæ fundamentalia; sed hoc tantum volo, talia admodum pauca, atque admodum simplicia esse. Quænam autem ea sint, & qua ratione determinantur, hic ostendere constitui; quod nobis jam facile erit, postquam novimus, Scripturæ intentum non fuisse scientias docere; hinc enim facile judicare possumus, nihil præter obedientiam eandem ab hominibus exigere, solamque contumaciam, non autem ignorantiam damnare. Deinde quia obedientia erga Deum in solo amore proximi consistit, (nam qui proximum diligit, eo scilicet sine ut Deo obsequatur, is, ut Paulus ait in Epistola ad Rom. cap. 13. v. 8. Legem implevit) hinc sequitur, in Scriptura nullam aliam scientiam commendari, quam quæ omnibus hominibus necessaria est, ut Deo secundum hoc præscriptum obedire possint, & quâ ignoratâ, homines necessario debent esse contumaces, vel saltem sine disciplinâ obedientiæ; reliquas autem speculationes, quæ huc directe non tendunt, siue ex circa Dei, siue circa rerum naturalium cognitionem versentur, Scripturam non tangere, atque adeo à Religione revelata separandas. At & si hæc unusquisque, uti diximus, jam facile videre potest, tamen, quia hinc totius Religionis decisio pendet, rem totam accuratius ostendere, & clarius explicare volo: Ad quod requiritur, ut ante omnia ostendamus, intellectualem, siue accuratam Dei cognitionem, non esse donum omnibus fidelibus commune sicuti obedientiam. Deinde cognitionem illam, quam Deus per Prophetas ab omnibus universaliter petiit, & unusquisque scire tenetur, nullam esse, præter cognitionem Divinæ ejus Justitiæ, & Charitatis, quæ ambo ex ipsa Scriptura facile demonstrantur. Nam I. evidentissime sequitur ex Exodi cap. 6. v. 2. ubi Deus Mofi, ad singularem gratiam, ipsi largitam, indicandum, ait וְאֵלֶּיךָ יִשְׂרָאֵל אֲבֹרָה אֵל אֲבֹתַי וְאַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ

וְרַעַי לְיְהוָה וְשֵׁם יְהוָה לֹא נִדְרַעַי לְהֵם
Abrahamo, Isaaco, & Jacobo Deo Sadai, sed nomine meo Iehova non sum cognitus ipsi : ubi ad meliorem explicationem notandum El Sadai significare Hæbraice Deum, qui sufficit, quia unicuique, quod ei sufficit, dat, & quamvis sæpe Sadai absolute pro Deo sumatur, non dubitandum tamen est, quin ubique nomen *El* Deus subintelligendum sit. Deinde notandum in Scriptura nulum nomen præter *Iehova* reperiri, quod Dei absolutam essentiam, sine relatione, ad res creatas indicet. Atque ideo Hæbræi hoc solum nomen Dei esse proprium contendunt, reliqua autem appellativa esse; & revera reliqua Dei nomina, sive ea substantiva sint, sive adjectiva, attributa sunt, quæ Deo competunt, quatenus cum relatione ad res creatas consideratur, vel per ipsas manifestatur. Ut אל *El*, vel cum litera ה *He* paragogica אלה *Eloha*, quod nihil aliud significat, quam potentem, ut notum; nec Deo competit, nisi per excellentiam, sicuti cum Paulum Apostolum appellamus, alias virtutes ejus potentiæ explicantur, ut *El* (potens) magnus, tremendus, justus, misericors, &c. vel ad omnes comprehendendas simul hoc nomen in plurali numero usurpatur, & significatione singulari, quod in Scriptura frequentissimum. Iam quandoquidem Deus Mosis dicit, se nomine *Iehova* non fuisse patribus cognitum, sequitur, eos nullum Dei attributum novisse, quod ejus absolutam essentiam explicat, sed tantum ejus effecta, & promissa, hoc est, ejus potentiam quatenus per res visibiles manifestatur. Atqui hoc Deus Mosis non dicit, ad eosdem infidelitatis accusandum, sed contra ad eorum credulitatem, & fidem extollendam, qua quamvis non æque singularem Dei cognitionem ac Moses habuerint, Dei tamen promissa fixa rataque crediderunt, non ut Moses, qui quamvis sublimiores de Deo cogitationes habuerit, de divinis tamen promissis dubitavit, Deoque objecit, quod, loco promissæ salutis, Iudæorum res in pejus mutaverit. Cum itaque Patres Dei singulare nomen ignoraverint, hocque Deus Mosis dicat factum, ad eorum animi simplicitatem & fidem laudandam, simulque ad commemorandam singularem gratiam Mosis concessam, hinc evidentissime sequitur, id quod primo loco statuimus, homines ex mandato non teneri Dei

attributa cognoscere, sed hoc peculiare esse donum quibusdam tantum fidelibus concessum; nec opere prætium est hoc pluribus Scripturæ testimoniis ostendere; quis enim non videt divinam cognitionem non fuisse omnibus fidelibus æqualem? & neminem posse ex mandato sapientem esse, non magis, quam vivere, & esse? Viri, mulieres, pueri, & omnes ex mandato obtemperare quidem æque possunt, non autem sapere. Quod si quis dicat, non esse quidem opus Dei attributa intelligere, at omnino simpliciter, absque demonstratione credere; is sane nugabitur: Nam res invisibiles, & quæ solius mentis sunt objecta, nullis aliis oculis videri possunt, quam per demonstrationes, qui itaque eas non habent, nihil harum rerum plane vident; atque adeo quicquid de similibus auditum referunt, non magis eorum mentem tangit, sive indicat, quam verba Psittaci, vel automati, quæ sine mente, & sensu loquuntur. Verum antequam ulterius pergam, rationem dicere tencor, cur in Genesi sæpe dicitur, Quod Patriarchæ nomine Jehova prædicaverint, quod plane jam dictis repugnare videtur. Sed si ad illa, quæ cap. 8. ostendimus, attendamus, facile hæc conciliare poterimus; in prædicto enim cap. ostendimus scriptorem Pentateuchi res, & loca non iisdem præcise nominibus indicare, quæ eodem tempore, de quo loquitur, obtinebant, sed iis, quibus tempore scriptoris melius innotuerant. Deus igitur in Genesi Patriarchis prædicatus nomine Jehova indicatur, non quia Patribus hoc nomine innotuerat, sed quia hoc nomen apud Judæos summæ erat reverentiæ: hoc, inquam, necessario dicendum, quandoquidem in hoc nostro textu Exodi expressè dicitur, Deum hoc nomine non fuisse cognitum Patriarchis, & etiam quod Exodi cap. 3. 13. Moses Dei nomen scire cupit: quod si antea notum fuisset, fuisset saltem & ipsi etiam notum. Concludendum igitur, ut volebamus; nempe fideles Patriarchas hoc Dei nomen ignoravisse, Deique cognitionem donum Dei, non autem mandatum esse. Tempus igitur est, ut ad secundum transeamus, nempe, ad ostendendum Deum nullam aliam sui cognitionem ab hominibus per Prophetas petere, quam cognitionem divinæ suæ Justitiæ, & Charitatis, hoc est talia Dei attributa, quæ homines certa vivendi ratione imitari possunt: quod quidem

quidem Jeremias expressissimis verbis docet. Nam Cap. 22. v. 15, 16. de Rege Josia loquens hæc ait אבִיךָ הִלֵּא אָכַל וְשָׂתָה וְעָשָׂה מִשְׁפָּט וְצִדְקָה כְּאָרֶץ אֲשֶׁר טוֹב לָהּ רֵן רֵן עֲנִי וְאֲכִיּוֹן אֲזַ טוֹב לָהּ הֲלֵא הִיא *Pater tuus quidem comedit, & bibit, & fecit judicium, & justitiam, tum ei bene (fuit) judicavit jus pauperis, & indigentis, tum ipsi bene (fuit) nam (NB.) hoc est me cognoscere, dixit Iehova: nec minus clara sunt, quæ habentur Cap. 9. v. 24. nempe יְהוָה כִּי אֲנִי יְהוָה אֲדַבְּרָה בְּעֵינֶיךָ וְעָשִׂיתָ כְּכָל הַדְּבָרִים אֲשֶׁר יֹאמַר לְךָ יְהוָה* *sed in hoc tantum gloriatur unusquisque, me intelligere, & cognoscere, quod ego Iehova facio charitatem, judicium, & justitiam in terra, nam his delector ait Iehova.* Colligitur hoc etiam præterea ex Exodi Cap. 34. v. 6, 7. ubi Deus Mosi cupienti ipsum videre, & noscere, nulla alia attributa revelat, quam quæ divinam Justitiam & Charitatem explicant. Denique illud Johannis, de quo etiam in sequentibus, apprime hic notandum venit, qui scilicet, quia nemo Deum vidit, Deum per solam charitatem explicat, concluditque eum reverâ Deum habere, & noscere, qui charitatem habet. Videmus itaque Jeremiam, Mosen, Johannem Dei cognitionem, quam unusquisque scire tenetur, paucis comprehendere, eamque in hoc solo, ut volebamus, ponere, quod scilicet, Deus sit summe justus, & summe misericors, sive unicum veræ vitæ exemplar. His accedit, quod Scriptura nullam Dei Definitionem expresse tradit, nec alia Dei attributa amplectenda præter modo dicta præscribat, nec ex professo, ut hæc, commendet: ex quibus omnibus concludimus, intellectualem Dei cognitionem, quæ ejus naturam, prout in se est, considerat, & quam naturam homines certa vivendi ratione imitari non possunt, neque tanquam exemplum sumere, ad veram vivendi rationem instituendam, ad fidem, & religionem revelatam nullo modo pertinere, & consequenter homines circa hanc sine scelere toto cœlo errare posse. Minime itaque mirum, quod Deus sese imaginationibus, & præconceptis Prophetarum opinionibus accommodaverit, quodque fideles diversas de Deo foverint sententias, ut in cap. II. multis exemplis ostendimus. Deinde minime etiam mirum, quod sacra volumina ubique adeo improprie de Deo loquantur, eique manus, pedes, oculos,

los, aures, mentem, & motum localem tribuant, & præterea etiam animi commotiones, ut quod sit Zelotypus, misericors &c. & quod denique ipsum depingant tanquam Judicem, & in coelis, tanquam in folio regio sedentem, & Christum ad ipsius dextram. Loquuntur nimirum secundum captum vulgi, quem Scriptura non doctum, sed obedientem reddere studet. Communes tamen Theologi quicquid horum lumine naturali videre potuerunt cum divina natura non convenire, metaphorico interpretandum, & quicquid eorum captum effugit, secundum literam accipiendum contenderunt. Sed, si omnia, quæ in Scriptura hujus generis reperiuntur, essent necessario metaphorice interpretanda, & intelligenda, tum Scriptura non plebi & rudi vulgo, sed peritissimis tantum, & maxime Philosophis scripta esset. Quinimo, si impium esset pie, & simplicitate animi hæc, quæ modo retulimus, de Deo credere; profecto maxime cavere debuissent Prophetæ, saltem propter vulgi imbecillitatem, à similibus phrasibus, & contra Dei attributa, prout unusquisque eadem amplecti tenetur, ante omnia ex professo, & clare docere, quod nullibi factum est: adeoque minime credendum opiniones absolute consideratas, absque respectu ad opera, aliquid pietatis, aut impietatis habere, sed ea tantum de causa hominem aliquid pie, aut impie credere dicendum, quatenus ex suis opinionibus ad obedientiam movetur, vel ex eiusdem licentiam ad peccandum, aut rebellandum sumit, ita ut si quis vera credendo fiat contumax, is revera impiam; & si contra falsa credendo obediens, piam habet fidem; veram enim Dei cognitionem, non mandatum, sed donum divinum esse ostendimus, Deumque nullam aliam ab hominibus petiisse, quam cognitionem divinæ suæ Justitiæ, & Charitatis, quæ cognitio, non ad scientias, sed tantum ad obedientiam necessaria est.

CAPUT XIV.

Quid sit fides, quinam fideles, fidei fundamenta determinantur, & ipsa à Philosophia tandem separatur.

AD veram fidei cognitionem apprime necessarium esse, scire, quod Scriptura accommodata sit non tantum captui Prophetarum, sed etiam varii, & inconstantis Judæorum vulgi nemo, qui vel leviter attendit, ignorare potest; qui enim omnia, quæ in Scriptura habentur promiscue amplectitur, tanquam universalem, & absolutam de Deo doctrinam, nec accurate cognovit, quidnam captui vulgi accommodatum sit, non poterit vulgi opiniones cum divina doctrina non confundere, & hominum commenta & placita, pro divinis documentis non venditare, Scripturæque autoritatè non abuti. Quis inquam non videt, hanc maximam esse causam, cur sectarii tot, tamque contrarias opiniones, tanquam fidei documenta doceant, multisque Scripturæ exemplis confirmant, unde apud Belgas dudum in usum Proverbi abierit, **geen letter sonder letter.** Libri namque sacri non ab uno solo, nec unius ætatis vulgo scripti fuerunt, sed à plurimis, diversi ingenii, diversi que ævi viris, quorum, si omnium tempus computare velimus, fere bis mille annorum, & forte multo longius invenietur. Sectarios tamen istos nolumus ea de causa impietatis accusare, quod scilicet verba Scripturæ suis opinionibus accommodant; sicuti enim olim ipsa captui vulgi accommodata fuit, sic etiam unicuique eandem suis opinionibus accommodare licet, si videt, se eâ ratione Deo, in iis, quæ justitiam, & charitatem spectant, pleniore animi consensu obedire posse; sed ideo eisdem accusamus quod hanc eandem libertatem reliquis nolunt concedere, sed omnes, qui cum iisdem non sentiunt, quanquam honestissimi, & veræ virtuti obtemperantes sint, tanquam Dei hostes tamen persequuntur, & contra eos, qui iis assentantur, quamvis impotentissimi animi sint, tamen tanquam Dei electos diligunt, quo nihil profecto scelestius, & reipublicæ magis perniciosum excogitari potest. Ut igitur constet, quousque, ratione fidei, unius-

cujusque:

cujusque libertas sentiendi, quæ vult, se extendit, & quosnam quamvis diversa sentientes, tanquam fideles tamen aspiciere tene-
mur, fides, ejusque fundamentalia determinanda sunt; quod qui-
dem in hoc capite facere constitui, simulque fidem à philosophia
separare, quod totius operis præcipuum intentum fuit. Ut hæc
igitur ordine ostendam, summum totius Scripturæ intentum repe-
ramus, id enim nobis veram normam fidei determinandæ indica-
bit. Diximus in superiori capite, intentum Scripturæ esse tantum
obedientiam docere. Quod quidem nemo inficias ire potest. Quis
enim non videt, utrumque testamentum nihil esse præter obedi-
entiæ disciplinam? nec aliud utrumque intendere quam quod homi-
nes ex vero animo obtemperent? Nam, ut jam omittam, quæ in
superiori capite ostendi, Moses non studuit Israëlitas ratione con-
vincere, sed pacto, juramentis, & beneficiis obligare, deinde po-
pulo legibus obtemperare sub pœna interminatus est, & præmiis,
eundem ad id hortatur; quæ omnia media non ad scientias, sed ad
solam obedientiam sunt. Evangelica autem doctrina nihil præter
simplicem fidem continet; nempe Deo credere, eumque revère-
ri, sive, quod idem est, Deo obedire. Non opus igitur habeo, ad
rem manifestissimam demonstrandam, textus Scripturæ, qui obe-
dientiam commendant, & quorum per plures in utroque testa-
mento reperiuntur, coacervare. Deinde quidnam unusquisque
exequi debeat, ut Deo obsequatur, ipsa etiam Scriptura plurimis
in locis quam clarissime docet, nempe totam legem in hoc solo
consistere in amore scilicet erga proximum, quare nemo etiam ne-
gare potest, quod is, qui ex Dei mandato proximum tanquam se
ipsum diligit, revera est obediens, & secundum legem beatus, &
qui contra odio habet, vel negligit, rebellis est, & contumax.
Denique apud omnes in confesso est, Scripturam non solis peritis,
sed omnibus cujuscumque ætatis, & generis hominibus scriptam,
& vulgatam fuisse: atque ex his solis evidentissime sequitur, nos
ex Scripturæ jussu, nihil aliud teneri credere, quam id, quod ad
hoc mandatum exequendum absolute necessarium sit. Quare hoc
ipsum mandatum unica est totius fidei catholicæ norma, & per id
solum omnia fidei dogmata, quæ scilicet unusquisque amplecti te-
netur,

netur, determinanda sunt. Quod cum manifestissimum sit, & quod ex hoc solo fundamento, vel sola ratione omnia legitime possunt deduci, judicet unusquisque, quâ fieri potuit, ut tot dissensiones in Ecclesia ortæ sint? & an aliæ potuerint esse causæ, quam quæ in initio Cap. VII. dictæ sunt? Eæ itaque ipsæ me cogunt hic ostendere modum, & rationem determinandi ex hoc invento fundamento fidei dogmata; nam ni hoc fecero, remque certis regulis determinavero, merito credat me huc usque parum promovisse, quandoquidem unusquisque quicquid velit sub hoc etiam prætextu, quod scilicet medium necessarium sit ad obedientiam, introducere poterit; præsertim quando de divinis attributis fuerit quæstio. Ut itaque rem totam ordine ostendam, à fidei definitione incipiam, quæ ex hoc dato fundamento sic definiri debet. Nempe quod nihil aliud sit, quam de Deo talia sentire, quibus ignoratis tollitur erga Deum obedientia, & hæc obedientiâ posita, necessario ponuntur. Quæ definitio adeo clara est, & adeo manifeste ex modo demonstratis sequitur, ut nullâ explicatione indigeat. Quæ autem ex eadem sequuntur paucis jam ostendam; Videlicet I. fidem non per se, sed tantum ratione obedientiæ salutiferam esse, vel, ut ait Jacob. cap. 2. *vs. 17.* fidem per se absque operibus mortuam esse, qua de re vide totum hujus Apostoli prædictum Caput. II. sequitur, quod is, qui verè est obediens, necessario veram & salutiferam habet fidem; Obedientiâ enim positâ, & fidem necessario poni diximus, quod etiam idem Apostolus cap. 2. *vs. 18.* expressè ait, nempe his, *ostende mihi fidem tuam, absque operibus, & ego ostendam tibi ex operibus meis fidem meam.* Et Johannes in Epist. I. cap. 4. *vers. 7, 8.* *quisquis diligit (scilicet proximum) ex Deo natus est, & novit Deum, qui non diligit, non novit Deum, nam Deus est Charitas.* Ex quibus iterum sequitur, nos neminem judicare posse fidelem, aut infidelem esse, nisi ex operibus: Nempe, si opera bona sunt, quamvis dogmatibus ab aliis fidelibus dissentiat, fidelis tamen est, & contra si mala sunt, quamvis verbis conveniat, infidelis tamen est. Obedientia enim positâ fides necessario ponitur, & fides absque operibus mortua est. Quod etiam idem Johannes *vers. 13.* ejusdem cap. expressè docet. *Per hoc, inquit, cognoscimus, quod in eo manemus, & ipse manet in nobis, quod de Spiritu*

ſuo dedit nobis, nempe Charitatem. Dixerat enim antea, Deum eſſe Charitatem, unde (ex ſuis ſcilicet tum receptis principiis) concludit, eum revera Spiritum Dei habere, qui Charitatem habet. Imo, quia nemo Deum vidit, inde concludit, neminem Deum ſentire, vel animadvertere, niſi ex ſola Charitate erga proximum, atque adeo neminem etiam aliud Dei attributum noſcere poſſe, præter hanc Charitatem, quatenus de eadem participamus. Quæ quidem rationes ſi non peremptoriæ ſunt, ſatis tamen clare Johannis mentem explicant, ſed longe clarius, quæ habentur cap. 2. verſ. 3, 4. ejuſdem Epift. ubi expreſſiſſimis verbis id, quod hic volumus, docet. *Et per hoc*, inquit, *ſcimus, quod ipſum novimus, ſi præcepta ipſius obſervamus. Qui dicit, novi eum, & præcepta ejus non obſervat, mendax eſt, & in eo non eſt veritas.* Atque ex his iterum ſequitur, eos revera Antichriſtos eſſe, qui viros honeſtos, & qui Juſtitiam amant, perſequuntur, propterea quod ab ipſis diſſentiunt, & cum ipſis eadem fidei dogmata non defendunt: Qui enim Juſtitiam & Charitatem amant, eos per hoc ſolum fideles eſſe ſcimus; & qui fideles perſequitur Antichriſtus eſt. Sequitur denique fidem non tam requirere vera, quam pia dogmata, hoc eſt, talia, quæ animum ad obedientiam movent: Tametsi inter ea plurima ſint, quæ nec umbram veritatis habent, dummodo tamen is, qui eadem amplectitur, eadem falſa eſſe ignoret, alias rebellis neceſſario eſſet; quomodo enim fieri poſſet, ut aliquis, qui Juſtitiam amare, & Deo obſequi ſtudet, tanquam divinum adoret, quod à divina natura alienum ſcit eſſe: at animi ſimplicitate errare poſſunt homines, & Scriptura non ignorantiam, ſed ſolam contumaciam, ut jam oſtendimus, damnat; imo ex ſola fidei definitione hoc neceſſario ſequitur, cujus omnes partes ex univerſali jam oſtenſo fundamento, & unico totius Scripturæ intento, niſi noſtra placita admiscere lubet, peti debent; atqui hæc non expreſſe exigat vera, ſed talia dogmata, quæ ad obedientiam neceſſaria ſunt, quæ ſcilicet animum in amore erga proximum confirment, cujus tantum ratione unusquiſque in Deo (ut cum Iohanne loquar) & Deus in unoquoque eſt. Cum itaque uniuſcujuſque fides ratione obedientiæ, vel contumaciæ tantum, & non ratione veritatis, aut falſitatis pia, vel impia ſit habenda, & nemo dubitet, commune ho-

minum

minum ingenium varium admodum esse, nec omnes in omnibus æque acquiescere, sed opiniones diverso modo homines regere, quippe quæ hunc ad devotionem, eæ ipsæ alterum ad risum, & contemtum movent, hinc sequitur, ad fidem catholicam, sive universalem nulla dogmata pertinere, de quibus inter honestos potest dari controversia: Quæ enim ejus naturæ sunt, respectu unius pia, & respectu alterius impia esse possunt; quandoquidem ex solis operibus sunt judicanda. Ad fidem ergo catholicam ea solummodo dogmata pertinent, quæ erga Deum obedientia absolute ponit, & quibus ignoratis, obedientia est absolute impossibilis; de reliquis autem, prout unusquisque; quia se ipsum melius novit, sibi, ad se in amore Justitiæ confirmandum; melius esse viderit, sentire debet. Et hac ratione, puto, nullum locum controversiis in Ecclesia relinqui: Nec jam verebor fidei universalis dogmata, sive universæ Scripturæ intenti fundamentalia enumerare, quæ (ut ex iis quæ in his duobus capitibus ostendimus evidentissime sequitur) omnia huc tendere debent, nempe, dari ens supremum quod Justitiam & Charitatem amat, cuique omnes, ut salvi sint, obedire tenentur, eumque cultu Justitiæ, & Charitate erga proximum adorare, atque hinc facile omnia determinantur, quæque adeo nulla, præter hæc, sunt. Videlicet, I. Deum, hoc est ens supremum, summe justum, & misericordem, sive veræ vitæ exemplar existere; qui enim nescit, vel non credit, ipsum existere, ei obedire nequit, neque eum Judicem noscere. II. eum esse unicum: Hoc enim etiam ad supremam devotionem, admirationem, & amorem erga Deum absolute requiri nemo dubitare potest. Devotio namque, admiratio, & amor, ex sola excellentia unius supra reliquos orientur. III. eum ubique esse præsentem, vel omnia ipsi patere: Si res ipsum latere crederentur, vel ipsum omnia videre ignoraretur, de æquitate ejus Justitiæ, quæ omnia dirigit, dubitaretur, vel ipsa ignoraretur. IV. ipsum in omnia supremum habere jus, & dominium, nec aliquid jure coactum, sed ex absoluto beneplacito, & singulari gratiâ facere: Omnes enim ipsi absolute obedire tenentur, ipse autem nemini. V. Cultum Dei, ejusque obedientiam in sola Justitia, & Charitate, sive amore erga proximum consistere. VI. Omnes, qui hac vivendi ratione Deo obediunt, sal-

vos tantum esse, reliquos autem, qui sub imperio voluptatum vivunt, perditos: Si homines hoc firmiter non crederent, nihil causæ esset cur Deo potius, quam voluptatibus obtemperare mallent. VII. Denique Deum poenitentibus peccata condonare: Nullus enim est, qui non peccet, si igitur hoc non statueretur, omnes de sua salute desperarent, nec ulla esset ratio, cur Deum misericordem crederent; qui autem hoc firmiter credit, videlicet Deum ex misericordia, & gratia qua omnia dirigit, hominum peccata condonare, & hac de causa in Dei amore magis incenditur, is revera Christum secundum Spiritum novit, & Christus in eo est. Atque hæc omnia, nemo ignorare potest apprimè cognitu necessaria esse, ut homines, nullo excepto, ex præscripto Legis supra explicato, Deo obedire possint, nam horum aliquo sublato, tollitur etiam obedientia. Cæterum quid Deus, sive illud veræ vitæ exemplar sit: an scilicet sit ignis, spiritus, lux, cogitatio &c. id nihil ad fidem, ut nec etiam qua ratione sit veræ vitæ exemplar, an scilicet propterea, quod animus justus, & misericordem habet, vel quia res omnes per ipsum sunt, & agunt, & consequenter nos etiam per ipsum intelligimus, & per ipsum id, quod verum æquum, & bonum est videmus? perinde est, quicquid de his unusquisque statuerit. Deinde nihil etiam ad fidem, si quis credat, quod Deus secundum essentiam, vel secundum potentiam ubique sit, quod res dirigit ex libertate, vel necessitate naturæ, quod leges tanquam princeps præscribat, vel tanquam æternas veritates docent, quod homo ex arbitrii libertate, vel ex necessitate divini decreti Deo obediat, quodque denique præmium bonorum, & poena malorum naturalis vel supranaturalis sit: Hæc, & similia, inquam, nihil refert, in respectu fidei, qua ratione unusquisque intelligat, dummodo nihil eum in finem concludat, ut majorem licentiam ad peccandum sumat, vel ut minus fiat Deo obtemperans; quinimo unusquisque, ut jam supra diximus, hæc fidei dogmata, ad suum captum accommodare tenetur, eaque sibi eo modo interpretari, quo sibi videtur eadem facilius, sine ulla hæsitacione, sed integro animi consensu amplecti posse, ut consequenter Deo pleno animi consensu obediat: Nam, ut jam etiam monuimus, sicuti olim fides secundum captum, & opiniones Prophetarum, &

vulgi.

vulgi illius temporis revelata, scriptaque fuit, sic etiam jam unusquisque tenetur eandem suis opinionibus accommodare, ut sic ipsam, absque ulla mentis repugnantia, sineque ulla hæsitatione amplectatur; ostendimus enim, fidem non tam veritatem, quam pietatem exigere, & non nisi ratione obedientiæ piam, & salutiferam esse; & consequenter neminem nisi ratione obedientiæ fidelem esse. Quare non ille, qui optimas ostendit rationes, optimam necessario ostendit fidem, sed ille, qui optima ostendit opera: Justitiæ, & Charitatis. Quæ Doctrina, quam salutaris, quamque necessaria sit in republica, ut homines pacificè, & concorditer vivant, quotque, inquam, quantasque perturbationum, & scelerum causas præscindat, omnibus judicandum relinquo. Atque hic antequam ulterius pergam notandum venit, nos, ex modo ostensis, facile respondere posse ad objectiones, quas Cap. I. movimus, quando de Deo cum Israëlitis ex Monte Sinai loquente verba fecimus: Nam quamvis vox illa, quam Israëlita audiverunt, illis hominibus nullam philosophicam, seu mathematicam certitudinem de Dei existentia dare potuerat, sufficiebat tamen ad eosdem in admirationem Dei, prout ipsum antea noverant, rapiendos, & ad obedientiam instigandos: qui finis illius spectaculi fuit. Nam Deus non volebat Israëlitas suæ essentiæ absoluta attributa docere, (nulla enim tum temporis revelavit) sed eorum animum contumacem frangere, & ad obedientiam trahere; ideoque non rationibus, sed tubarum strepitu, tonitru, & fulminibus eosdem adoratus est. (Vide Exodi cap. 20. vers. 20.)

Supereff jam, ut tandem ostendam, inter fidem, sive Theologiam, & Philosophiam nullum esse commercium, nullamve affinitatem, quod jam nemo potest ignorare, qui harum duarum facultatum, & scopum, & fundamentum novit, quæ sane toto cœlo discrepant: Philosophiæ enim scopus nihil est, præter veritatem: Fidei autem, ut abunde ostendimus, nihil præter obedientiam, & pietatem. Deinde philosophiæ fundamenta notiones communes sunt, & ipsa ex sola natura peti debet. Fidei autem: historiæ, & lingua, & ex sola Scriptura, & revelatione petenda, ut in VII. cap. ostendimus. Fides igitur summam unicuique libertatem ad philosophan-

dum concedit, ut quicquid velit, de rebus quibuscumque sine scelere sentire possit, & eos tantum, tanquam hæreticos, & scismaticos damnat, qui opiniones docent, ad contumaciam, odia, contentiones, & iram suadendum: & eos contra fideles tantum habet, qui Justitiam & Charitatem, pro viribus suæ rationis, & facultatibus, suadent. Denique, quoniam hæc, quæ hic ostendimus, præcipua sunt, quæ in hoc tractatu intendo, volo, antequam ulterius pergam, lectorem enixissime rogare, ut hæc duo capita attentius legere, & iterum, atque iterum perpendere dignetur; & sibi persuasum habeat, nos non eo scripsisse animo, ut nova introduceremus, sed ut depravata corrigeremus, quæ tandem aliquando correctæ videre speramus.

CAPUT XV.

Nec Theologiam Rationi, nec Rationem Theologiæ ancillari; ostenditur & ratio, qua nobis S. Scripturæ autoritatem persuademus.

QUÏ Philosophiam à Theologia separare nesciunt, disputant, num Scriptura rationi, an contra ratio Scripturæ debeat ancillari; hoc est, an sensus Scripturæ rationi, an vero ratio Scripturæ accommodari debeat: atque hoc à scepticis, qui rationis certitudinem negant, illud autem à Dogmaticis defenditur. Sed tam hos quam illos toto cœlo errare ex jam dictis constat. Nam utram sequamur sententiam, vel rationem vel Scripturam corrumpere necesse est. Ostendimus enim Scripturam non res philosophicas, sed solam pietatem docere, & omnia, quæ in eadem continentur, ad captum & præconceptas opiniones vulgi fuisse accommodata. Qui igitur ipsam ad Philosophiam accommodare vult, is sanè Prophetis multa, quæ ne per somnium cogitarunt, affinget, & perperam eorum mentem interpretabitur. Qui autem contra rationem & Philosophiam Theologiæ ancillam facit, is antiqui vulgi præjudicia tanquam res divinas tenetur admittere, & iisdem mentem occupare & obcæcare; adeoque uterque, hic scilicet sine ratione, ille vero cum ratione insaniet. Primus, qui inter Pharisæos apertè statuit Scripturam

ram rationi esse accommodandam, fuit Maimonides (cujus quidem sententiam *Cap. VII.* recensuimus, multisque argumentis refutavimus) & quamvis hic author magnæ inter eos fuerit authoritatis, eorum tamen maxima pars hac in re ab eo recedit, & pedibus in sententiam cujusdam *R. Jehudæ Alpachar*, qui errorem Maimonidis vitare cupiens in alterum ei contrarium incidit. Statuit scilicet * rationem Scripturæ ancillari debere, eique prorsus submitti, nec aliquid in Scriptura propterea metaphoricè explicandum sensit, quod literalis sensus rationi, sed tantum, quia ipsi Scripturæ, hoc est, claris ejus dogmatibus repugnat, atque hinc hanc universalem regulam format, videlicet, quicquid Scriptura dogmaticè docet & expressis verbis affirmat, id ex sola ejus authoritate, tanquam verum absolute admittendum; nec ullum aliud dogma in Bibliis reperietur, quod ei directe repugnet, sed tantum per consequentiam, quia scilicet modi loquendi Scripturæ sæpe videntur supponere aliquid contrarium ei, quod expresse docuit: & propterea tantum, eadem loca metaphoricè explicanda. *Ex. Gr.* Scriptura clare docet, Deum esse unicum (vide *Deut. Cap. 6. vers. 4.*) nec ullibi alius locus reperitur directe affirmans, dari plures Deos: at quidem plura ubi Deus de se, & Prophetæ de Deo in plurali numero loquuntur, qui modus tantum loquendi supponit, non autem ipsius orationis intentum indicat, plures esse Deos, & ideo ipsa omnia metaphoricè explicanda, scilicet non quia rationi repugnat, plures dari; sed quia ipsa Scriptura directe affirmat, unicum esse Deum. Sic etiam quia Scriptura *Deut. Cap. 4. vers. 15.* directe (ut putat) affirmat, Deum esse incorporeum; ideo, ex sola scilicet hujus loci & non rationis authoritate, tenemur credere Deum non habere corpus, & consequenter ex sola Scripturæ authoritate omnia loca metaphoricè explicare tenemur, quæ Deo manus, pedes &c. tribuunt, quorumque solus modus loquendi videtur Deum corporeum supponere. Hæc est hujus authoris sententia, quem quatenus Scripturas per Scripturas explicare vult, laudo: at miror quod vir ratione præditus ipsam destruere studeat. Verum

* NB *Memini me hæc olim legisse in Epistola contra Maimonidem, quæ inter Epistolas, quæ Maimonidis dicuntur, habetur.*

quidem:

quidem est Scripturam per Scripturam explicandam esse, quamdiu de solo orationum sensu, & mente Prophetarum laboramus, sed postquam verum sensum eruimus, necessariò iudicio & ratione utendum, ut ipsi assensum præbeamus. Quod si ratio, quamvis reclamet Scripturæ, tamen plane submittenda est, quæso an id cum, vel sine ratione, ut cæci facere debemus? Si hoc, stulte sane & sine iudicio agimus; si illud? ex solo igitur rationis imperio Scripturam amplectimur, quam igitur, si eidem repugnaret, non amplecteremur. Et quæso quis mente aliquid amplecti potest reclamante ratione? quid enim aliud est mente aliquid negare, quam quod ratio reclamat? & profectò non satis mirari possum, quod rationem, donum maximum, & lucem divinam mortuis literis, & quæ humana malitia depravari potuerunt, submittere velint, & quod nullum existimetur scelus, contra mentem, verum Dei verbi syngraphum, indignè loqui, eamque corruptam cæcam & perditam statuere, at maximum habeatur scelus, talia de litera & verbi Dei idolo cogitare. Pium esse putant, rationi & proprio iudiciò nihil fidei, at impium de fide eorum dubitare, qui nobis Libros Sacros tradiderunt, quod quidem mera stultitia est, non pietas. Sed quæso quid eos sollicitat? quid timent? an Religio & fides defendi non possunt, nisi homines data opera omnia ignorent & rationi prorsus valedicant? profectò, si hoc credunt, Scripturæ magis timent, quam fidunt. Sed longè absit quod Religio & pietas rationem, aut quod ratio Religionem sibi ancillari velit, & quod utraque suum regnum summâ cum concordia obtinere nequeat, qua de re statim, nam hîc ante omnia istius Rabini Regulam examinare libet. Is, uti diximus, vult nos id omne, quod Scriptura affirmat aut negat, tanquam verum amplecti, vel tanquam falsum rejicere teneri: deinde Scripturam nunquam aliquid expressis verbis affirmare vel negare, contrarium ei quod in alio loco affirmavit vel negavit. Quæ duo quam temere dicta sint, nemo ignorare potest. Nam ut jam omittam quod non animadverterit, Scripturam diversis libris constare, diversis temporibus, diversis hominibus, & denique à diversis authoribus scriptam esse, tum hoc alterum, quod hæc ex propria autoritate, & ratione & Scriptura nihil tale dicentibus, statuatur.

statuat; debuisset enim ostendere omnia loca, quæ non nisi per consequentiam aliis repugnant, posse ex natura linguæ, & ratione loci commodè metaphoricè explicari: Deinde Scripturam ad nostras manus incorruptam venisse. Sed rem ordine examinemus, & quidem circa primum rogo, quid si ratio reclamet, an nihilominus tenemur id, quod Scriptura affirmat vel negat, tanquam verum amplecti, vel tanquam falsum rejicere? at fortè addet, nihil in Scriptura reperiri, quod rationi repugnet. Verum ego in isto, ipsam expressè affirmare & docere, Deum esse zelotypum (nempe in ipso decalogo & Exod. 4. vers. 14. & Deut. 4. vers. 24. & pluribus aliis locis) atqui hoc rationi repugnat, Ergo nihilominus tanquam verum ponendum. Imo si quædam in Scriptura reperiantur, quæ supponant Deum non esse zelotypum, ea necessario metaphoricè essent explicanda, ut nihil tale supponere videantur. Sic etiam Scriptura expressè dicit, Deum in montem Sinai descendisse (vide Exod. Cap. 19. vers. 20. &c.) ipsique alios motus locales tribuit, nec ullibi docet expressè, Deum non moveri, adeoque hoc etiam omnibus tanquam verum admittendum, & quod Salomôn dicit, Deum nullo loco comprehendi (vide 1 Reg. Cap. 8. vers. 27.) quandoquidem non expressè statuit, sed tantum inde sequitur, Deum non moveri, id necessario ita explicandum, ne videatur Deo motum localem detrahere. Sic etiam cœli pro Dei habitaculo, & folio sumendi essent, quia Scriptura id expressè affirmat. Et ad hunc modum plurima secundum opiniones Prophetarum & vulgi dicta, & quæ sola ratio & Philosophia, non autem Scriptura, docet falsa esse, quæ tamen omnia ex opinione istius authoris, quia nulla in his rationi consultatio est, tanquam vera essent supponenda. Deinde falsò affirmat, unum locum alteri per consequentiam tantum repugnare, non autem directè. Nam Moses directè affirmat, *Deum esse ignem* (vide Deut. 4. vers. 24.) & directè negat, Deum ullam habere similitudinem cum rebus visibilibus (vide Deut. 4. vers. 12.) & , si regerat, hoc non directè, sed tantum per consequentiam negare Deum esse ignem. adeoque illi accommodandum, ne id negare videatur; age concedamus, Deum esse ignem, vel potius, necum ipso infaniamus, hæc missa faciamus & aliud exemplum in me-

dium proferamus. Nempe Samuel directè negat, Deum sententiæ pænitere (vide 1 Samuel. Cap. 15. vers. 29.) & Jeremias contra affirmat, Deum pænitere boni & mali quod decreverat (vide Jerem. Cap. 18. vers. 8, 10.) quid? an ne hæc quidem sibi invicem directè opponuntur? quem igitur ex istis duobus metaphoricè explicare vult? Utraque sententia universalis est & utrique contraria, quod una directè affirmat, id altera directè negat. Adeoque ipse ex ipsius regula, hoc ipsum tanquam verum amplecti & simul tanquam falsum rejicere tenetur. Deinde quid refert, quod locus aliquis non directè, sed tantum per consequentiam alteri repugnet, si consequentia clara sit, & loci circumstantia, & natura metaphoricæ explicationes non patiantur, quorum plurima in Bibliis reperiuntur, de quibus vide Cap. Secundum (ubi ostendimus Prophetas diversas, & contrarias habuisse opiniones) & præcipuè omnes illas contradictiones, quas in Historiis esse ostendimus (nempe Capitibus IX. & X.) nec opus habeo hîc omnia recensere, nam dicta sufficiunt ad absurda, quæ ex hac sententia & regula sequuntur, ejusque falsitatem & authoris præcipitantiam ostendendum. Quare tam hanc, quam illam Maimonidis sententiam explodimus & pro inconcusso statuimus, quod nec Theologia rationi, nec ratio Theologiæ ancillari teneatur, sed unaquæque suum regnum obtineat. Nempe, uti diximus, ratio regnum veritatis & sapientiæ; Theologia autem pietatis, & obedientiæ: nam rationis potentia, ut jam ostendimus, non eo usque se extendit, ut determinare possit, quod homines sola obedientia absque rerum intelligentia possint esse beati: Theologia vero nihil præter hoc dicat, nihilque præter obedientiam imperat, & contra rationem nihil vult, neque potest: Fidei enim dogmata (ut in præcedente capite ostendimus) eatenus tantum determinat, quatenus obedientiæ sufficit, quomodo autem præcisè ratione veritatis intelligenda sint, rationi determinandum relinquit, quæ revera mentis lux est, sine qua nihil videt præter infomnia, & figmenta. Atque hîc per Theologiam præcisè intelligo revelationem, quatenus indieat scopum, quem diximus Scripturam intendere (nempe rationem & modum obediendi, sive veræ pietatis & fidei dogmata) hoc est id quod propriè vocatur
 Dei.

Dei verbum, quod in certo numero librorum non consistit (qua de re vide *Cap. XII.*) Theologiam enim sic acceptam si ejus præcepta sive documenta vitæ spectes, cum ratione convenire, & si ejus intentum & finem, nulla in re eidem repugnare comperies, & propterea omnibus universalis est. Quod ad totam Scripturam in genere attinet, jam etiam *Cap. VII.* ostendimus, ejus sensum ex sola ejus historia, & non ex universali historia Naturæ, quæ solius Philosophiæ fundamentum est, determinandum esse; nec nobis moram injicere debet, si postquam ejus verum sensum sic investigavimus, ipsam hic illic rationi repugnare comperiamus. Nam quicquid hujus generis in Bibliis reperitur, vel quod homines salva charitate ignorare possunt, id certò scimus Theologiam sive verbum Dei non tangere, & consequenter unumquemque de iis quicquid velit, sentire posse absque scelere. Absolute igitur concludimus, quod nec Scriptura rationi, nec ratio Scripturæ accommodanda sit. Verum enim vero quandoquidem Theologiæ fundamentum, quod scilicet homines vel sola obedientia salvantur, ratione non possumus demonstrare, verum sit, an falsum, potest ergo nobis etiam objici, cur igitur id credimus? si sine ratione, tanquam cæci, id ipsum amplectimur, ergo nos etiam stultè & sine judicio agimus. Quod si contra statuere velimus, hoc fundamentum ratione demonstrari posse, erit ergo Theologia Philosophiæ pars, nec ab eadem esset separanda. Sed ad hæc respondeo me absolute statuere hęc Theologiæ fundamentale dogma non posse lumine naturali investigari, vel saltem neminem fuisse, qui ipsum demonstraverit, & ideo revelationem maxime necessariam fuisse; at nihilominus nos judicio uti posse, ut id jam revelatum morali saltem certitudine amplectamur: Dico morali certitudine, nam non est quod spectemus, nos de eo certiores esse posse, quam ipsos Prophetas, quibus primo revelatum fuit, & quorum tamen certitudo non nisi moralis fuit, ut jam ostendimus *Cap. II.* hujus Tractatus. Ii igitur tota errant via, qui Scripturæ authoritatem mathematicis demonstrationibus ostendere conantur. Nam Bibliorum authoritas ab authoritate Prophetarum dependet, adeoque ipsa nullis fortioribus argumentis demonstrari potest, quam iis quibus Prophetæ

olim suam populo persuadere solebant ; imo nullo alio fundamento nostra de eadem certitudo fundari potest , quam eo quo Prophetæ suam certitudinem & auctoritatem fundabant. Nam totam Prophetarum certitudinem his tribus consistere ostendimus. Nempe I. distincta & vivida imaginatione. II. Signo. III. deniq; & præcipuo, animo ad æquum & bonum inclinato ; nec ullis aliis rationibus fundabantur , adeoque neque etiam populo , cui olim viva voce , nec nobis , quibus scripto loquuntur , ullis aliis rationibus suam auctoritatem demonstrare poterunt. At primum , quod scilicet res vividè imaginabantur , Prophetis tantum constare poterat , quare tota nostra de revelatione certitudo in reliquis duobus tantum , nempe Signo , & Doctrina fundari potest & debet. Quod quidem Moses etiam expresse docet. Nam Deuter. Cap. 28. jubet populum obedire Prophetæ , qui nomine Dei verum signum dedit , sed si falsò aliquid , etsi nomine Dei , prædixerit , mortis tamen eundem damnare , ut & etiam eum , qui populum à vera religione seducere voverit , tamen si suam auctoritatem signis & portentis confirmaverit : qua de re vide Deut. Cap. 13. unde sequitur verum Prophetam à falso dignosci ex doctrina & miraculo simul , talem enim Moses verum esse declarat , eique absque ullo fraudis timore credere jubet : atque eos falsos esse ait & reos mortis , qui falsò , etsi nomine Dei , aliquid prædixerint , vel qui falsos Deos , etsi vera miracula fecissent , docuerunt. Quare nos etiam hac tantum de causa Scripturæ , hoc est ipsis Prophetis credere tenemur , nimirum propter doctrinam signis confirmatam. Nam quoniam videmus Prophetas Charitatem & Justitiam supra omnia commendare , & nihil aliud intendere , hinc concludimus , eos non dolo malo , sed ex vero animo docuisse , homines obedientia & fide beatos fieri , & quia hoc insuper signis confirmaverunt , hinc nobis persuademus , eos non temerè id dixisse , neque deliravisse , dum prophetabant ; in quo etiam magis confirmamur , dum attendimus quod nihil morale docuerunt , quod cum ratione planissime non conveniat , nam non temere est , quod verbum Dei in Prophetis cum ipso verbo Dei in nobis loquente omnino conveniat. Atque hæc , inquam , nos æque certi ex Bibliis , ac olim Judæi ex viva voce Prophetarum hæc eadem

dem concludebant. Nam supra in fine Cap. XII. ostendimus Scripturam ratione doctrinæ & præcipuarum historiarum incorruptam ad nostras manus pervenisse. Quare hoc totius Theologiæ & Scripturæ fundamentum, quamvis mathematica demonstratione ostendi nequeat, sano tamen judicio amplectimur. Nam inscitia quidem est id, quod tot Prophetarum testimoniis confirmatum est, & ex quo magnum solamen iis, qui ratione non ita pollent, oritur, & Republicæ non mediocris utilitas sequitur, & quod absolutè sine periculo aut damno credere possumus, nolle tamen amplecti, idque ea sola de causa, quia mathematicè demonstrari nequit: quasi vero ad vitam sapienter instituendam, nihil tanquam verum admittamus, quod ulla dubitandi ratione in dubium revocari queat, aut quod pleræque nostræ actiones non admodum incertæ sint, & alea plenæ. Equidem fateor, qui putant Philosophiam & Theologiam sibi invicem contradicere, & propterea alterutram è suo regno deturbandam existimant, & huic aut illi valedicendum, eos non absque ratione studere Theologiæ firma fundamenta jacere, eamque mathematicè demonstrare conari; quis enim nisi desperatus & infans rationi temerè valedicere vellet, vel artes & scientias contemnere, & rationis certitudinem negare? at interim eos absolutè excusare non possumus, quandoquidem rationem in auxilium vocare volunt ad eandem repellendam, & certa ratione eandem incertam reddere conantur. Imo dum student mathematicis demonstrationibus Theologiæ veritatem & auctoritatem ostendere, & rationi & lumini naturali auctoritatem adimere, nihil aliud faciunt quam ipsam Theologiam sub rationis imperium trahere, & planè videntur supponere, Theologiæ auctoritatem nullum habere splendorem, nisi lumine naturali rationis illustretur. Et, si contra jactant se interno Spiritus Sancti testimonio omnino acquiescere, & nulla alia de causa rationem in auxilium vocare, quam propter infideles, ad eosdem scilicet convincendos, nil tamen fidei eorum dictis habendum, nam jam facile ostendere possumus, eos vel ex affectibus, vel vana gloria id dicere. Ex præcedente enim capite evidentissimè sequitur, Spiritum Sanctum non nisi de bonis operibus testimonium dare; quæ etiam Paulus ideo in Epist. ad Galat.

Cap. 5. vers. 22. fructus Spiritus Sancti vocat, & ipse revera nihil aliud est, præter animi acquiescentiam, quæ ex bonis actionibus in mente oritur. De veritate autem & certitudine rerum, quæ solius sunt speculationis, nullus Spiritus testimonium dat, præter rationem, quæ sola, ut jam ostendimus, veritatis regnum sibi vindicavit. Si quem ergo præter hunc Spiritum contendunt habere, qui ipsos de veritate certos reddit, id falsò jactant, & non nisi ex affectuum præjudicio loquuntur, vel præ magno timore, ne à Philosophis vincantur & publicè risui exponantur, ad sacra confugiunt; sed frustra, nam quam aram sibi parare potest, qui rationis majestatem lædit? verum eos missos facio, quandoquidem me meæ causæ satisfecisse puto, quod ostenderit, quâ ratione Philosophia à Theologia separanda sit, & in quo utraque potissimum consistat, & quod neutra neutri ancilletur, sed quod unaquæque suum regnum sine ulla alterius repugnantia obtineat, & quod denique, ubi data fuit occasio, etiam ostenderit absurda, incommoda & damna, quæ secuta sunt ex eo, quod homines has duas facultates miris modis inter se confuderint, nec accurate inter ipsas distinguere, unamque ab alia separare sciverint. Jam antequam ad alia pergam, hic expressè monere volo, (tametsi jam dictum sit,) circa utilitatem, & necessitatem sacræ scripturæ, sive revelationis, quod ipsam per magnam statuo. Nam, quandoquidem non possumus lumine naturali percipere, quod simplex obedientia via ad salutem sit, sed sola revelatio doceat, id ex singulari Dei gratia, quam ratione assequi non possumus, fieri, hinc sequitur Scripturam magnum admodum solamen mortalibus attulisse. Quippe omnes absolute obedire possunt, & non nisi paucissimi sunt, si cum toto humano genere comparentur, qui virtutis habitum ex solo rationis ductu acquirunt, adeoque, nisi hoc Scripturæ testimonium haberemus, de omnium fere salute dubitarem.

CAPUT XVI.

*De Reipublica Fundamentis ; de jure uniuscujusque naturali & civili ;
deque Summarum Potestatum Jure.*

HUc usque Philosophiam à Theologia separare curavimus & libertatem philosophandi ostendere, quam hæc unicuique concedit. Quare tempus est ut inquiramus quo usque hæc libertas sentiendi, & quæ unusquisque sentit, dicendi in optima Republica se extendat. Hoc ut ordine examine- mus, de fundamentis Reipublicæ differendum, & prius de jure naturali uniuscujusque, ad Rempublicam & Religionem nondum attendentes.

Per jus & institutum naturæ nihil aliud intelligo, quam regulas naturæ uniuscujusque individui secundum quas unumquodque naturaliter determinatum concipimus ad certo modo existendum & operandum. Ex. Gr. Pisces à natura determinati sunt ad natandum, magni ad minores comedendum, adeoque pisces summo naturali jure aquâ potiuntur, & magni minores comedunt. Nam certum est naturam absolute consideratam jus summum habere ad omnia, quæ potest, hoc est, jus naturæ eo usque se extendere, quo usque ejus potentia se extendit; naturæ enim potentia ipsa Dei potentia est, qui summum jus ad omnia habet: sed quia universalis potentia totius naturæ, nihil est præter potentiam omnium individuorum simul, hinc sequitur unumquodque individuum jus summum habere ad omnia, quæ potest, sive, jus uniuscujusque eo usque se extendere, quo usque ejus determinata potentia se extendit: Et quia lex summa naturæ est, ut unaquæque res in suo statu, quantum in se est, conetur perseverare, idque nulla alterius sed tantum sui habita ratione, hinc sequitur unumquodque individuum jus summum ad hoc habere, hoc est, (uti dixi) ad existendum & operandum prout naturaliter determinatum est. Nec hîc ullam agnoscimus differentiam inter homines & reliqua naturæ individua, neque inter homines ratione præditos & inter alios, qui veram rationem ignorant, neque inter fatuos, delirantes, & sanos. Quicquid enim una-

quæque

quæque res ex legibus suæ naturæ agit, id summo jure agit, nimirum quia agit, prout ex natura determinata est, nec aliud potest. Quare inter homines, quamdiu sub imperio solius naturæ vivere considerantur, tam ille qui rationem nondum novit, vel qui virtutis habitum nondum habet, ex solis legibus appetitus summo jure vivit, quam ille qui ex legibus rationis vitam suam dirigit: Hoc est sicuti sapiens jus summum habet ad omnia, quæ ratio dicit, sive ex legibus rationis vivendi; sic etiam ignarus, & animi impotens summum jus habet, ad omnia, quæ appetitus suadet, sive ex legibus appetitus vivendi. Atque hoc idem est, quod Paulus docet, qui ante legem, hoc est, quamdiu homines ex naturæ imperio vivere considerantur, nullum peccatum agnoscit.

Jus itaque naturale uniuscujusque hominis non sana ratione, sed cupiditate & potentia determinatur. Non enim omnes naturaliter determinati sunt ad operandum secundum regulas & leges rationis, sed contra, omnes ignari omnium rerum nascuntur, & antequam veram vivendi rationem noscere possunt & virtutis habitum acquirere, magna ætatis pars, etsi bene educati fuerint, transit, & nihilominus interim vivere tenentur, seque, quantum in se est; conservare, nempe ex solo appetitus impulsu: quandoquidem naturalis nihil aliud dedit & actualem potentiam ex sana ratione vivendi denegavit, & propterea non magis ex legibus sanæ mentis vivere tenentur, quam felis ex legibus naturæ leoninæ. Quicquid itaque unusquisque, qui sub solo naturæ imperio consideratur, sibi utile vel ductu sanæ rationis, vel ex affectuum impetu judicat, id summo naturæ jure appetere, & quacunque ratione, sive vi, sive dolo, sive precibus, sive quocunque demum modo facilius poterit, ipsi capere licet, & consequenter pro hoste habere eum, qui impedire vult quominus animum expleat suum.

Ex quibus sequitur Jus & Institutum naturæ, sub quo omnes nascuntur, & maxima ex parte vivunt, nihil nisi quod nemo cupit, & quod nemo potest, prohibere; non contentiones, non odia, non iram, non dolos, nec absolute aliquid quod appetitus suadet averfari: nec mirum, nam natura non legibus humanæ rationis, quæ non nisi hominum verum utile, & conservationem intendunt, intercluditur,

tur, sed infinitis aliis, quæ totius naturæ, cujus homo particula est, æternum ordinem respiciunt : Ex cujus sola necessitate omnia individua certo modo determinantur ad existendum & operandum. Quicquid ergo nobis in natura ridiculum, absurdum, aut malum videtur, id inde venit, quod res tantum ex parte novimus, totiusque naturæ ordinem & cohærentiam maxime ex parte ignoramus, & quod omnia ex usu nostræ rationis dirigi volumus, cum tamen id, quod ratio malum esse dicat, non malum sit respectu ordinis & legum universæ naturæ; sed tantum solius nostræ naturæ legum respectu.

Verum enim vero quanto sit hominibus utilius secundum leges, & certa nostræ rationis dictamina vivere, quæ uti diximus, non nisi verum hominum utile intendunt, nemo potest dubitare. Præterea nullus est qui non cupiat secure extra metum, quoad fieri potest, vivere; quod tamen minime potest contingere, quamdiu unicuique ad libitum omnia facere licet, nec plus juris rationi, quam odio & iræ conceditur; nam nullus est qui inter inimicitias, odia iram & dolos non anxie vivat, quæque adeo quantum in se est non conetur vitare. Quod si etiam consideremus homines absque mutuo auxilio miserime, & absque rationis cultu necessario vivere, ut in Cap. V. ostendimus, clarissime videbimus homines ad secure, & optime vivendum necessario in unum conspirare debuisse, ac proinde effecisse, ut jus quod unusquisque ex natura ad omnia habebat, collective haberent, neque amplius ex vi & appetitu uniuscujusque, sed ex omnium simul potentia, & voluntate determinaretur. Quod tamen frustra tentassent, si, nisi quod appetitus suadet, sequi vellent (ex legibus enim appetitus unusquisque diverse trahitur) adeoque firmissime statuere, & pacisci debuerunt ex solo rationis dictamine (cui nemo aperte repugnare audeat, ne mente carere videatur) omnia dirigere, & appetitum quatenus in damnum alterius aliquid suadet, frænare, neminique facere, quod sibi fieri non vult, jusque denique alterius tanquam suum defendere. Quæ autem ratione pactum hoc iniri debeat ut ratum fixumque sit; hîc jam videndum. Nam lex humanæ naturæ universalis est, ut nemo aliquid, quod bonum esse judicat, negligat, nisi spe majoris

ris boni, vel ex metu majoris damni, nec aliquod malum perferat nisi ad majus evitandum, vel spe majoris boni: Hoc est, unusquisque de duobus bonis quod ipse majus esse judicat, & de duobus malis, quod minus sibi videtur, eliget. Dico expresse quod sibi eligenti majus aut minus videtur, non quod res necessario ita se habebat, ut ipse judicat. Atque hæc lex adeo *firmiter* naturæ humanæ inscripta est, ut inter æternas veritates sit ponenda, quas nemo ignorare potest. At ex ea necessario sequitur neminem absque dolo promissurum, se jure, quod in omnia habet, cessurum, & absolute neminem promissis staturum, nisi ex metu majoris mali vel spe majoris boni. Quod ut melius intelligatur, ponatur Latronem me cogere ut ei promittam me mea bona, ubi velit, ipsi daturum. Jam quandoquidem, ut jam ostendi, meum jus naturale sola mea potentia determinatur, certum est quod si possum dolo me ab hoc Latrone liberare, ipsi quicquid velit promittendo, mihi id naturæ jure facere licere, dolo scilicet quicquid velit pacisci. Vel ponatur, me absque fraude alicui promississe me spatio viginti dierum non gustaturum cibum neque ullum alimentum, & postea vidisse me stultè promississe, nec sine damno maximo promisso stare posse, quandoquidem ex jure naturali de duobus malis minus eligere teneor, possum ergo summo jure fidem talis pacti rumpere, & dictum indictum ut sit facere. Atque hoc inquam jure naturali licere, siue vera & certa ratione videam, siue ex opinione videre videar me male promississe: siue enim id vere, siue falso videam, maximum timebo malum, quodque adeo ex naturæ instituto omni modo vitare conabor. Ex quibus concludimus pactum nullam vim habere posse, nisi ratione utilitatis, qua sublata pactum simul tollitur, & irritum manet. Ac propterea stulte alterius fidem in æternum sibi aliquem expostulare, si simul non conatur efficere, ut ex ruptione pacti in eundi plus damni quam utilitatis ruptorem sequatur: quod quidem in Republica instituenda maxime locum habere debet. At si omnes homines facile solo ductu rationis duci possent, summamque Reipublicæ utilitatem & necessitatem noscere, nullus esset, qui dolos prorsus non detestaretur; sed omnes summa eum fide ex cupiditate summi hujus boni, nempe Reipublicæ conservandæ, pactis omnino starent, & fidem summum Reipublicæ præsidium, supra omnia ser-

varent ;

varent; sed longe abest ut omnes ex solo ductu rationis facile semper duci possint: nam unusquisque à sua voluptate trahitur, & avaritia, gloria, invidia, ira &c. sæpissime mens ita occupatur, ut nullus locus rationi relinquatur: quapropter quamvis homines certis signis simplicis animi promittant, & paciscantur se fidem servaturos, nemo tamen nisi promisso aliud accedat, de fide alterius potest esse certus: quandoquidem unusquisque naturæ jure, dolo agere potest, nec pactis stare tenetur, nisi spe majoris boni vel metu majoris mali. Verum quia jam ostendimus jus naturale sola potentia uniuscujusque determinari, sequitur quod quantum unusquisque potentia, quam habet, in alterum vel vi, vel sponte transfert, tantum etiam de suo jure alteri necessario cedere, & illum summum jus in omnes habere, qui summam habet potestatem, qua omnes vi cogere, & metu summi supplicii, quod omnes universaliter timent, retinere potest: quod quidem jus tamdiu tantum retinebit, quamdiu hanc potentiam quicquid velit exequendi, conservabit; aliàs precario imperabit, & nemo fortior, nisi velit, ei obtemperare tenebitur.

Hac itaque ratione sine ulla naturalis juris repugnantia, societas formari potest, pactumque omne summa cum fide semper servari, si nimirum unusquisque omnem, quam habet, potentiam in societatem transferat, quæ a deo summum naturæ jus in omnia, hoc est, summum imperium sola retinebit, cui unusquisque vel ex libero animo, vel metu summi supplicii parere tenebitur. Talis vero societatis jus Democratia vocatur, quæ proinde definitur coetus universus hominum qui collegialiter summum jus ad omnia, quæ potest, habet. Ex quo sequitur summam potestatem nulla lege teneri, sed omnes ad omnia ei parere debere: hoc enim tacitè vel expresse pacisci debuerunt omnes, cum omnem suam potentiam se defendendi, hoc est, omne suum jus in eam transfulerunt. Quippe si aliquid sibi servatum volebant, debuerant simul sibi cavere, quo id tuto defendere possent, cum autem id non fecerint, nec absque imperii divisione, & consequenter destructione facere potuerint, eo ipso se arbitrio summæ potestatis absolute submiserunt: quod cum absolute fecerint idque (ut jam ostendimus) & necessitate cogente,

& ipsa ratione suadente, hinc sequitur quod, nisi hostes imperii esse velimus, & contra rationem, imperium summis viribus defendere suadentem, agere omnia absolute summæ potestatis mandata exequi tenemus, tametsi absurdissima imperet; talia enim ratio exequi etiam jubet, ut de duobus malis minus eligamus. Adde quod hoc periculum, se scilicet alterius imperio & arbitrio absolute submittendi, facile unusquisque adire poterat; nam, ut ostendimus; summis potestatibus hoc jus, quicquid velint imperandi, tamdiu tantum competit, quamdiu revera summam habent potestatem: quod si eandem amiserint, simul etiam jus omnia imperandi amittunt, & in eum vel eos cadit, qui ipsum acquisiverunt, & retinere possunt. Quapropter raro admodum contingere potest, ut summæ potestates absurdissima imperent, ipsis enim maxime incumbit, ut sibi prospiciant, & imperium retineant, communi bono consulere, & omnia ex rationis dictamine dirigere: violenta enim imperia, ut ait Seneca, nemo continuit diu. Quibus accedit, quod in Democratico imperio minus timenda sunt absurda. Nam fere impossibile est ut major unius cætus pars, si magnus est, in uno absurdo conveniat: deinde propter ejus fundamentum & finem, qui, ut etiam ostendimus, nullus alius est quam absurda appetitus vitare, & homines sub rationis limites, quoad ejus fieri potest, continere, ut concorditer & pacifice vivant; quod fundamentum si tollatur, facile tota fabrica ruet. His ergo providere summæ tantum potestati incumbit, subditis autem, uti diximus, ejus mandata exequi, nec aliud jus agnoscere, quam quod summa potestas jus esse declarat. At forsan aliquis putabit, nos hac ratione subditos servos facere, quia putant servum esse eum, qui ex mandato agit, & liberum qui animo suo morem gerit, quod quidem non absolute verum est; nam revera is qui à sua voluptate ita trahitur, & nihil quod sibi utile est, videre neque agere potest, maxime servus est, & solus ille liber qui integro animo ex solo ductu rationis vivit. Actio autem ex mandato, hoc est, obedientia libertatem quidem aliquo modo tollit, at non illico servum facit, sed actionis ratio. Si finis actionis non est ipsius agentis, sed imperantis utilitas, tum agens servus est, & sibi inutilis: at in Republica & imperio, ubi salus totius populi, non imperantis,

rantis, summa lex est, qui in omnibus summæ potestati obtemperat, non sibi inutilis servus, sed subditus dicendus; & ideo illa Respublica maxime libera est, cujus leges sana ratione fundatæ sunt, ibi enim unusquisque, ubi velit, liber esse potest, hoc est, integro animo ex ductu rationis vivere. Sic etiam liberi, tametsi omnibus parentum mandatis obedire tenentur, non tamen servi sunt; nam parentum mandata liberorum utilitatem maxime spectant. Magnam ergo differentiam inter servum, filium, & subditum agnoscimus, qui propterea sic definiuntur, nempe, servus est, qui mandatis domini, quæ utilitatem imperantis tantum spectant, obtemperare tenetur: Filius autem qui id quod sibi utile est ex mandato parentis agit; subditus denique qui id quod communi & consequenter quoque sibi utile est, ex mandato summæ potestatis agit. Atque his imperii Democratici fundamenta satis clare ostendisse puto, de quo præ omnibus agere malui, quia maxime naturale videbatur, & maxime ad libertatem, quam natura unicuique concedit, accedere. Nam in eo nemo jus suum naturale ita in alterum transfert, ut nulla sibi impofterum consultatio sit, sed in majorem totius Societatis partem, cujus ille unam facit. Atque hac ratione omnes manent, ut antea in statu naturali, æquales. Deinde de hoc solo imperio ex professo agere volui, quia ad meum intentum maxime facit, qui de utilitate libertatis in Republica agere constitueram. Reliquarum ergo potestatum fundamentis supersedeo, nec nobis, ut earum jus noscamus, scire jam opus est, unde ortum habuerint, & sæpe habeant, id enim ex modo ostensis satis superque constat. Nam quisquis summam habet potestatem, sive unus sit, sive pauci, sive denique omnes, certum est ei summum jus quicquid velit imperandi, competere: & præterea quisquis potestatem se defendendi sive sponte, sive vi coactus in alium transfudit, eum suo jure naturali plane cessisse & consequenter eidem ad omnia absolute parere decrevisse, quod omnino præstare tenetur, quamdiu Rex, sive Nobiles, sive Populus summam quam acceperunt, potestatem, quæ juris transferendi fundamentum fuit, conservant, nec his plura addere opus est.

Imperii fundamentis & jure ostensis, facile erit determinare,

quid jus civile privatum, quid injuria, quid justitia, & injustitia in statu civili sit : deinde quis confœderatus, quis hostis & quid denique crimen læsæ majestatis sit. Per jus enim civile privatum nihil aliud intelligere possumus, quam uniuscujusque libertatem ad sese in suo statu conservandum, quæ edictis summæ potestatis determinatur, solaque ejusdem authoritate defenditur. Nam postquam unusquisque jus suum ex proprio beneplacito vivendi, quo sola sua potestate determinabatur, hoc est, suam libertatem & potentiam se defendendi in aliam transfudit, ex sola illius ratione jam vivere tenetur, & solo ejusdem præsidio se defendere. Injuria est, cum civis vel subditus ab alio aliquod damnum contra jus civile, sive edictum summæ potestatis pati cogitur : Injuria enim non nisi in statu civili potest concipi : sed neque à summis potestatibus, quibus jure omnia licent, ulla fieri potest subditis; ergo in privatis tantum, qui jure tenentur invicem non lædere, locum habere potest. Justitia est animi constantia tribuendi unicuique quod ei ex jure civili competit : Injustitia autem est specie juris alicui detrudere, quod ei ex vera legum interpretatione competit : vocantur etiam æquitas & iniquitas, quia qui constituti sunt ad lites dirimendas nullum respectum personarum, sed omnes æquales habere tenentur, & jus uniuscujusque æque defendere; non diviti invidere, neque pauperem contemnere. Confœderati sunt homines duarum civitatum, qui ne belli discrimine in periculum veniant, vel ob aliam quamcumque utilitatem inter se contrahunt invicem non lædere, sed contra necessitate cogente opitulari, idque unoquoque suum imperium retinente. Hic contractus tam diu erit validus, quam diu ejus fundamentum nempe ratio periculi, sive utilitatis in medio erit : quippe nemo contrahit, nec pactis stare tenetur, nisi spe alicujus boni, vel sollicitudine alicujus mali : quod fundamentum si tollatur pactum ex sese tollitur, quod etiam experientia satis superque docet. Nam quamvis diversa imperia inter se contrahant invicem non lædere, conantur tamen, quantum possunt, impedire quo minus alterutrum potentius evadat, nec fidem dictis habent nisi utriusque ad contrahendum finem & utilitatem satis perspectam habuerint, alias dolum timent, nec injuria; quis enim dictis &

pro-

promissis ejus qui summam potestatem, & jus retinet ad quilibet faciendum, & cui sui imperii salus & utilitas summa lex debet esse, acquiescet, nisi stultus, qui summarum potestatum jus ignorat, & si præterea ad pietatem, & religionem attendamus, videbimus insuper neminem, qui imperium tenet, absque scelere promissis stare posse cum damno sui imperii, quicquid enim promisit quod in damnum sui imperii cadere videt, id præstare non potest, nisi fidem subditis datam solvendo, qua tamen maxime tenetur, & quam etiam servare, sanctissime promittere solent. Porro hostis est quicumque extra civitatem ita vivit, ut neque ut confœderatus, neque ut subditus imperiû civitatis agnoscit: hostem enim imperii non odium, sed jus facit, & jus civitatis in eum, qui ejus imperium nullo contrahendi genere agnoscit, idem est ac in eum qui damnum intulit: quippe quacunque ratione poterit, eundem vel ad deditionem, vel ad confœderationem jure potest cogere. Denique crimen læsæ majestatis in subditis sive civibus tantum, qui pacto tacito vel expresso omne suum jus in civitatem transfulerunt, locum habet, atque is subditus tale crimen commississe dicitur, qui jus summæ potestatis aliqua ratione arripere, seu in alium transferre conatus est. Dico conatus est, nam si non essent condemnandi nisi post factum commissum, sero plerumque post jus acceptum, aut translatum in alium id conaretur civitas. Dico deinde absolute qui aliqua ratione jus summæ potestatis arripere conatur, nullam scilicet agnoscendo differentiam, sive inde damnum sive incrementum totius Reipublicæ quam clarissime sequeretur. Quacunque enim ratione id conatus est, majestatem læsit, & jure damnatur, quod quidem in bello omnes fatentur jure optimo fieri; nempe si quis stationem suam non servat, sed incio imperatore hostem adit, quamvis bono consilio, sed suo, rem aggressus fuerit, hostemque expugnaverit; capitis tamen jure damnatur, quia juramentum jusque imperatoris violavit. At quod omnes absolute cives hoc jure semper teneantur, non æquè clarè omnes vident, ratio tamen eadem prorsus est. Nam quandoquidem Respublica solo summæ potestatis consilio debet conservari, & dirigi, hocque jus ei soli competere absolute pacti sunt, si quis ergo solo suo arbitrio, & incio supremo consilio negotium aliquod publicum aggressus est

exequi,

exequi, quamvis inde incrementum civitatis, uti diximus, certo sequeretur, jus tamen summæ potestatis violavit, & majestatem læsit, atque jure merito damnatur,

Supereft jam, ut omnem scrupulum amoveamus, respondere an id, quod supra affirmavimus, quod scilicet unusquisque, qui rationis usum non habet, in statu naturali ex legibus appetitus summo jure naturæ vivit, non aperte juri divino revelato repugnet? nam cum omnes absolute (sive rationis usum habeant sive minus) æque tenerentur ex mandato divino proximum tanquam se ipsum amare, non ergo sine injuria alteri damnum inferre possumus & solis legibus appetitus vivere. Verum huic objectioni, si tantum ad statum naturalem attendimus, facile respondere possumus; nam is & natura & tempore prior est religione. Nemo enim ex natura scit; se ulla erga Deum teneri obedientiâ, imo nec ulla ratione hoc assequi, sed tantum ex revelatione signis confirmata unusquisque id habere potest. Quare ante revelationem nemo jure divino, quod non potest non ignorare, tenetur! Et ideo status naturalis cum statu religionis minime confundendus, sed absque religione & lege, & consequenter absque peccato & injuria concipiendus, ut jam fecimus; & Pauli autoritate confirmavimus. Nec tantum ratione ignorantia statum naturalem ante jus divinum revelatum, & absque eodem concipimus, sed etiam ratione libertatis, qua omnes nascuntur. Si enim homines ex natura jure divino tenerentur, vel si jus divinum ex natura jus esset, superfluum erat ut Deus cum hominibus contractum iniret, & pacto & juramento eosdem obligaret. Quare absolute concedendum jus divinum ab eo tempore incepisse, à quo homines expresso pacto Deo promiserunt in omnibus obedire, quo sua libertate naturali quasi cesserunt, jusque suum in Deum transfulerunt, sicuti in statu civili fieri diximus. Sed de his in sequentibus prolixius agam. Verum instari adhuc potest, quod summæ potestates æque ac subditi hoc jure divino tenentur, quas tamen diximus jus naturale retinere, & iis omnia jure licere. Quare ad hanc integram amovendam difficultatem quæ non tam ex ratione status, quam juris naturalis oritur; dico quod unusquisque in statu naturali eadem ratione tenetur jure revelato, ac tenetur ex dictamine sanæ rationis vivere;

vere; nemp̄e quia ipsi utilius est & ad salutem necessarium; quod si nollet, cum suo periculo licet. Atque adeo ex solo proprio, non autem ex alterius decreto vivere, neque aliquem mortalem judicem, nec jure religionis vindicem agnoscere tenetur. Atque hoc jus summam potestatem retinuisse affirmo, quæ quidem homines consulere potest, at neminem judicem agnoscere tenetur, nec ullum mortalem præter se alicujus juris vindicem, nisi Prophetam, qui expressè à Deo missus fuerit, quique id indubitatis signis ostenderit. At nec tunc quidem hominem, sed Deum ipsum judicem agnoscere cogitur. Quod si summa potestas nollet Deo in jure suo revelato obedire, id ipsi cum suo periculo, & damno licet, nullo scilicet jure civili vel naturali repugnante: Jus enim civile ab ejus decreto tantum pendet: Jus autem naturale pendet à legibus naturæ, quæ non Religioni, humanum tantum utile intendenti, sed ordini universæ naturæ, hoc est, æterno Dei decreto nobis incognito accommodatæ sunt. Quod quidem Alii obscurius concepisse videntur, qui scilicet statuunt, hominem contra voluntatem Dei revelatam quidem, sed non contra ejus æternum decretum, quo omnia prædeterminavit, posse peccare. Si quis autem jam roget, quid si summa potestas aliquid contra religionem, & obedientiam, quam Deo expresso pacto promissimus, imperet? divino an humano imperio obtemperandum? Sed quia de his in sequentibus prolixius agam, hîc breviter tantum dico, Deo supra omnia obediendum, quando certam, & indubitatam habemus revelationem: Sed quia circa religionem maxime errare solent homines, & pro ingeniorum diversitate multa magno certamine fingere, ut experientia plus quam satis testatur, certum est, quod si nemo summæ potestati jure teneretur obtemperare in iis quæ ipse ad religionem pertinere putat, tum jus civitatis à diverso uniuscujusque judicio & affectu penderet. Nam nemo eodem teneretur, qui id contra suam fidem, & superstitionem statutum judicaret, atque adeo unusquisque sub hoc prætextu licentiam ad omnia sumere posset: & quandoquidem hac ratione jus civitatis prorsus violatur, hinc sequitur summæ potestati, cui soli jura imperii conservare, & tutari tam jure divino, quam naturali incumbit, jus summum competere de religione statuendi, quicquid judicat, & omnes

ad ejusdem de eadem decreta & mandata, ex fide ipsi data, quam Deus omnino servari jubet, obtemperare teneri. Quod si ii, qui summum tenent imperium, sint Ethnici, vel cum iis nihil contrahendum, sed potius quam jus suum in eos transferant, extrema pati deliberandum, vel si contraxerint, jusque suum in eos transfulerint, quandoquidem eo ipso se, religionemque defendendi privaverunt, iis obtemperare tenentur, fidemque servare, vel ad id cogi, excepto eo cui Deus certa revelatione singulare contra Tyrannum promiserit auxilium, vel nominatim exceptum voluit. Sic videmus ex tot Judæis, qui in Babylone erant, tres tantum juvenes, qui de Dei auxilio non dubitabant, Nabucadonozori obtemperare noluisse: reliqui autem sine dubio, excepto etiam Daniele, quem Rex ipse adoraverat, jure coacti obtemperaverunt, animo fortè reputantes se ex Dei decreto Regi deditos, Regemque summum obtinere imperium & divina directione conservare. Contra Eleazarus, stante adhuc utcunque Patria, exemplum constantiæ suis dare voluit, ut eum secuti omnia potius tolerarent, quam paterentur jus suum & potestatem in Græcos transferri, & omnia experirentur, ne in Ethnicorum fidem jurare cogentur; quod etiam quotidiana experientia confirmatur. Qui enim Christianum imperium obtinent ad majorem ejus securitatem non dubitant foedus cum Turcis & Ethnicis pangere, subditosque suos, qui eó habitatum eunt, jubere ne majorem libertatem ad aliquid humanum aut divinum exercendum sumant, quam expresse contraxerunt, vel illud imperium concedit. Ut patet ex contractu Belgarum cum Japonensibus, de quo supra diximus.

CAPUT XVII.

Ostenditur neminem omnia in Summam Potestatem transferre posse, nec esse necesse : De Republica Hebræorum, qualis fuerit vivente Mose, qualis post ejus mortem antequam Reges elegerint, deque ejus præstantia : & denique de causis cur Respublica divina interire, & vix absque seditionibus subsistere potuerit.

Contemplatio præcedentis Capitis de jure summarum potestatum in omnia, deque jure naturali uniuscujusque in eandem translato, quamvis cum praxi non parum conveniat, & praxis ita institui possit, ut ad eandem magis ac magis accedat, nunquam tamen fiet, quin in multis merè theoretica maneat. Nam nemo unquam suam potentiam & consequenter neque suum jus ita in alium transferre poterit, ut homo esse desinat; nec talis ulla summa potestas unquam dabitur quæ omnia ita ut vult, exequi possit: Frustra enim subdito imperaret, ut illum odio habeat qui eum sibi beneficio junxit, ut amet qui ei damnum intulit, ut contumeliis non offendatur, ut à metu liberari non cupiat, & alia per plurima hujusmodi quæ ex legibus humanæ naturæ necessario sequuntur, atque hoc ipsam etiam experientiam clarissime docere existimo, nam nunquam homines suo jure ita cesserunt, suamque potentiam in alium ita transfulerunt, ut ab iis ipsis, qui eorum jus & potentiam acceperunt, non timerentur, & imperium, non magis propter cives, quamquam suo jure privatos, quam propter hostes periclitaretur; & sane si homines jure suo naturali ita privari possent, ut nihil in posterum possent, nisi volentibus iis, qui supremum Jus retinuerunt, tum profecto impune violentissime in subditos regnare liceret: quod nemini in mentem venire posse credo. Quare concedendum unumquemque multa sibi sui juris reservare, quæ propterea à nullius decreto sed à suo solo pendent. Attamen ut rectè intelligatur quousque imperii jus & potestas se extendat, notandum imperii potestatem non in eo præcisè contineri, quod

homines metu cogere potest, sed absolute in omnibus quibus efficere potest, ut homines ejus mandatis obsequantur: non enim ratio obtemperandi, sed obtemperantia subditum facit. Nam quacunque ratione homo deliberet summæ potestatis mandata exequi, sive ideo sit quod poenam timet, sive quod aliquid inde sperat, sive quod Patriam amat, sive alio quocunque affectu impulsus, tamen ex proprio suo consilio deliberat, & nihilominus ex summæ potestatis imperio agit. Non igitur ex eo quod homo proprio consilio aliquid facit, illico concludendum eum id ex suo, & non imperii jure agere; nam quandoquidem tam cum ex amore obligatus, quam cum metu coactus ad malum evitandum, semper ex proprio consilio, & decreto agit, vel imperium nullum esset, nec ullum jus in subditos, vel id necessario ad omnia se extendit, quibus effici potest, ut homines ipsi cedere deliberent, & consequenter quicquid subditus facit, quod mandatis summæ potestatis respondet, sive id amore obligatus, sive metu coercitus, sive (quod quidem magis frequens) ex spe & metu simul, sive ex reverentia, quæ passio est ex metu & admiratione composita, sive quacunque ratione ductus, ex jure imperii, non autem suo agit. Quod etiam hinc quam clarissime constat, quod obedientia non tam externam, quam animi internam actionem respiciat; adeoque ille maxime sub alterius imperio est, qui alteri integro animo ad omnia ejus mandata obtemperare deliberat, & consequenter eum maximum tenere imperium, qui in subditorum animos regnat; quod si qui maxime timentur, maximum tenerent imperium, tum profecto id Tyrannorum subditi tenerent, qui à suis Tyrannis maxime timentur. Deinde quamvis non perinde animis, ac linguis imperari possit, sunt tamen animi aliqua ratione sub imperio summæ potestatis, quæ multis modis efficere potest, ut permagna hominum pars, quicquid vult, credat, amat, odio habeat &c. Adeoque etsi hæc non directo mandato summæ potestatis fiant, sunt tamen sæpe, ut experientia abunde testatur, ex auctoritate ipsius potentia, & ipsius directione, id est, ex ipsius jure: quare sine ulla intellectus repugnantia concipere possumus homines, qui ex solo imperii jure credunt, amant, odio habent, contemnunt & absolute nullo non affectu corripuntur.

At

At quanquam hac ratione jus & potestatem imperii satis amplam concipimus, nunquam tamen fiet, ut ullum adeo magnum detur, ut ii, qui id tenent, potentiam absolute ad omnia, quæ velint, habeant, quod, me jam satis clare ostendisse, puto. Quæ autem ratione imperium formari posset, ut nihilominus secure semper conservetur, jam dixi meum intentum non esse, id ostendere, attamen ut ad id, quod volo perveniam, ea notabo, quæ in hunc finem divina revelatio. Mosen olim docuit, & deinde Hebræorum historias, & successus perpendemus, ex quibus tandem videbimus, quænam præcipue subditis, ad majorem imperii securitatem, & incrementum concedenda sunt à summis potestatibus.

Quod imperii conservatio præcipue pendeat à subditorum fide, eorumque virtute & animi constantia in exequendis mandatis, ratio, & experientia quam clarissime docent: qua autem ratione iidem duci debeant, ut fidem & virtutem constanter servant, non æque facile est videre. Omnes namque tam qui regunt, quam qui reguntur homines sunt ex labore scilicet proclives ad libidinem. Imo qui tantum varium multitudinis ingenium experti sunt, de eo fere desperant: quia non ratione, sed solis affectibus gubernatur, præceps ad omnia, & facillime vel avaritia vel luxu corrumpitur: Unusquisque solus omnia se scire putat, & omnia ex suo ingenio moderari vult, & eatenus aliquid æquum vel iniquum, fasque nefasque existimat, quatenus in suum lucrum vel damnum cadere judicat, præ gloria æquales contemnit, nec ab iis dirigi patitur, præ invidia melioris laudis, vel fortunæ, quæ nunquam æqualis est, malum alterius cuquit, eoque delectatur: nec opus est omnia recensere, norunt quippe omnes quid sceleris fastidium præsentium & rerum novandarum cupiditas, quid præceps ira, quid contempta paupertas frequenter suadeant hominibus, quantumque eorum animos occupent agentque. His ergo omnibus prævenire & imperium ita constituere, ut nullus locus fraudi relinquatur, imò omnia ita instituire, ut omnes cujuscunque ingenii sint, jus publicum privatis commodis præferant, hoc opus hic labor est. Rei quidem necessitas multa excogitare coëgit, attamen nunquam eo perventum est, ut imperium non magis propter cives, quam hostes periclitaretur,

& qui id tenent, non magis illos, quam hos timerent. Testis invictissima ab hostibus Romanorum Respublica, toties à suis civibus victa & miserrime oppressa, ac præcipue in bello civili Vespasiani contra Vitellium. Qua de re vide Tacitum in initio libr. IV. Histor. ubi miserrimam urbis faciem depingit. Alexander simplicius (ut ait Curtius in fine libr. VIII) famam in hoste quam in cive æstimabat, quippe à suis credebat magnitudinem suam posse destrui &c. Et factum suum timens amicos hæc præcatur: *Vos modo me ab intestina fraude & domesticorum insidiis præstate securum, belli martisque discrimen impavidus subibo. Philippus in acie tutior quam in theatro fuit, hostium manum sæpe vitavit, suorum effugere non valuit. Aliorum quoque Regum exitus si reputaveritis, plures à suis quam ab hoste interemptos numerabitis* (vide Q. Curtii lib. 9. §. 6.) Hac igitur de causa Reges, qui olim imperium usurpaverant, ad se scilicet securos præstandos, persuadere conati sunt, se genus suum à Diis immortalibus ducere. Nimirum quia putabant, si modo subditi & omnes eisdem non ut æquales aspicerent, sed Deos esse crederent, libenter se ab iisdem regi paterentur, se seque facile ipsis dederent. Sic Augustus Romanis persuasit se ab Ænea, qui Veneris filius & inter Deos credebatur, originem suam ducere: Se templis, & effigie numinum, per flamines, & sacerdotes coli voluit (Tac. Annal. lib. I.) Alexander ut Jovis filius salutari voluit; quod quidem consilio non autem ex superbia fecisse videtur, ut ejus responsio ad Hermolai invektivam indicat. *Illud inquit pene risu dignum fuit, quod Hermolaus postulabat me, ut averfarer Jovem, cujus oraculo cognoscor. An etiam quid Dii respondeant in mea potestate est? obtulit nomen filii mihi, recipere* (BN.) *ipsis rebus quas agimus, haud alienum fuit. Utinam Indi quoque Deum esse me credant. Fama enim bella constant, & sæpe quod falso creditum est veri vicem obtinuit.* (Curtii lib. 8. §. 8.) Quibus paucis acute rem simulatam ignaris persuadere pergit, & simul causam simulationis innuit. Quod etiam Cleo in sua oratione, qua Macedonibus conabatur persuadere ut Regi assentarentur, fecit; postquam enim laudes Alexandri cum admiratione narrando, ejusdemque merita recensendo, simulationi speciem veri dedit, ad rei utilitatem sic transit: *Persas quidem, non pie solum, sed etiam prudenter Reges suos inter Deos colere: Majestatis enim sa-*

lutis esse tutelam; & tandem concludit, semetipsum, cum Rex inisset convivium, prostratum humi corpus. Debere idem facere ceteros & imprimis sapientia præditos. (vide ejusd. lib. 8. §. 5.) Sed prudentiores erant Macedones, nec homines nisi prorsus barbari sint, tam aperte falli & ex subditis inutiles sibi servi fieri patiuntur. Alii autem facilius persuadere potuerunt Majestatem sacram esse & vicem Dei in terra gerere, & à Deo, non autem ab hominum suffragio & consensu constitui, singularique providentia & auxilio divino conservari, atque defendi. Et ad hunc modum Monarchæ ad sui imperii securitatem alia excogitaverunt, quæ omnia missa facio, & ut ad ea, quæ volo, perveniam, ea tantum uti dixi notabø & perpendam, quæ in hunc finem olim divina revelatio Mosen docuit.

Diximus jam supra Cap. V. quod, postquam Hebræi Ægypto exiverunt nullo alterius nationis jure amplius tenebantur, sed ius ad libitum nova jura instituere, & quas volebant, terras occupare licebat. Nam postquam ab intoleranda Ægyptiorum oppressione liberati, & nulli mortalium ullo pacto addicti erant, jus suum naturale ad omnia quæ possent, iterum adepti sunt, & unusquisque de integro deliberare poterat, num id retinere, an vero eodem cedere, idque in alium transferre volebat. Igitur in hoc statu naturali constituti, ex consilio Mosis, cui omnes maximam fidem habebant, suum jus in neminem mortalium, sed tantum in Deum transferre deliberaverunt, nec diu cunctati omnes æque uno clamore promiserunt, Deo ad omnia ejus mandata absolute obtemperare, nec aliud jus agnoscere, nisi quod ipse revelatione prophetica ut jus statueret. Atque hæc promissio, sive juris in Deum translatio eodem modo facta est, ac in communi societate supra concepimus fieri, quando, homines jure suo naturali cedere deliberant. Expressse enim pacto (vide Exod. Cap. 24. vers. 7.) & juramento jure suo naturali libere non autem vi coacti, neque minis territi cesserunt, & in Deum transtulerunt. Deinde ut pactum ratum fixumque esset, & absque fraudis suspitione, nihil Deus cum ipsis pepigit, nisi postquam experti sunt ejus admirandam potentiam, qua sola servati fuerant, & qua sola in posterum servari poterant (vide Exod. cap. 19. vers. 4. 5.).

Nam.

Nam hoc ipso quod se sola Dei potentia servari posse crediderunt, omnem suam naturalem potentiam se conservandi, quam ex se habere antea forte putaverant, in Deum transtulerunt, & consequenter omne suum jus. Imperium ergo Hebræorum Deus solus tenuit, quodque adeo solum ex vi pacti Regnum Dei jure vocabatur, & Deus jure etiam Rex Hebræorum: & consequenter hujus imperii hostes, hostes Dei, & cives, qui id usurpare vellent, rei læsæ divinæ Majestatis, & jura denique imperii, jura & mandata Dei. Quare in hoc imperio jus civile & Religio quæ, ut ostendimus, in sola obedientia erga Deum consistit, unum & idem erant. Videlicet Religionis dogmata non documenta, sed jura & mandata erant, pietas justitia, impietas crimen & injustitia æstimabatur: Qui à Religione deficiebat, civis esse desinebat, & eo solo hostis habebatur, & qui pro Religione moriebatur, pro Patria mori reputabatur, & absolute jus civile & Religio nullo prorsus discrimine habebantur. Et hac de causa hoc imperium Theocratia vocari potuit, quandoquidem ejus cives nullo jure nisi à Deo revelato tenebantur. Verum enim vero hæc omnia opinione magis, quam re constabant; Nam Hebræi revera jus imperii absolute retinuerunt, ut ex jam dicendis constabit; nempe ex modo, & ratione quâ hoc imperium administrabatur, & quam hic explicare constitui.

Quandoquidem Hebræi suum jus in nullum alium transtulerunt, sed omnes æque ut in Democratia suo jure cesserunt, unoque ore clamaverunt, quicquid Deus loquetur (nullo expresso mediatore) faciemus, hinc sequitur omnes ab hoc pacto æquales prorsus mansisse, jusque Deum consulendi, legesque accipiendi, & interpretandi omnibus æquale fuisse, & absolute omnem imperii administrationem omnes æque tenuisse. Hac ergo de causa omnes æque prima vice Deum adiverunt, ut quæ imperare vellet, audirent; sed in hac prima salutatione adeo perterriti fuerunt, & Deum loquentem adeo attoniti audiverunt, ut supremum sibi tempus adesse putaverint: Pleni igitur metu Mosen de novo sic adeunt, *ecce Deum in igne loquentem audivimus, nec causa est cur mori velimus, hic certe ingens ignis nos vorabit, si iterum nobis vox Dei audienda est, certe moriemur. Tu igitur adi, & audi omnia Dei nostri dicta, & tu* (non

Deus

Deus) nobis loqueris : Ad omne, Deus tibi loquetur, obediemus idque exequemur. His clare primum pactum aboleverunt, suumque jus Deum consulendi ejusque edicta interpretandi in Mosen absolute transtulerunt: Non enim hîc, ut antea, ad omnia quæ Deus ipsis, sed quæ Deus Mosi loqueretur, obedire promiserunt. (vide Deut. cap. 5. post decalog. & Cap. 18. vers. 15, 16.) Moses ergo solus legum divinarum lator, & interpres mansit, & consequenter etiam supremus Judex, quem nemo judicare poterat, & qui solus apud Hebræos vicem Dei, hoc est, supremam majestatem habuit: quandoquidem solus jus habebat Deum consulendi, & populo divina responsa dandi, ipsumque ad ea exequenda cogendi. Solus inquam, nam si quis, vivente Mose nomine Dei prædicare aliquid volebat, quamvis verus Propheta esset, reus tamen erat, & supremi juris usurpator (vide Numer. Cap. 11. vers. 28.) & hîc notandum, quod, etsi Mosen populus elegerit, successorem tamen loco Mosi eligere jure non potuit: Nam simul ac jus suum Deum consulendi in Mosen transtulerunt, & absolute promiserunt ipsum loco divini oraculi habere, omne jus plane amiserunt, quem Moses successorem eligeret, tanquam à Deo electum admittere debebant. Quod si talem elegisset, qui ut ipse totam imperii administrationem haberet, nempe jus Deum in suo tentorio solus consulendi, & consequenter authoritatem leges instituendi & abrogandi, de bello & pace decernendi, legatos mittendi, judices constituendi, successorem eligendi, & absolutæ summæ potestatis omnia officia administrandi, imperium merè monarchicum fuisset, nec ulla alia esset differentia, nisi quod communiter monarchicum imperium ex Dei decreto, ipsi etiam Monarchiæ occulto; Hebræorum autem à Dei decreto Monarchiæ tantum revelato certa ratione regatur, vel regi debuerit. Quæ quidem differentia Monarchiæ dominium, & jns in omnes non minuit. sed contra auget. Cæterum quod ad populum utriusque imperii, æque uterque subjectus est, & ignarus divini decreti: Nam uterque ab ore Monarchiæ pendet, & quid fas nefasque sit ab eo solo intelligit, nec propterea quod populus credit, Monarcham nihil, nisi ex Dei decreto ipsi revelato, imperare, eidem minus, sed contra magis revera subjectus est. At Moses nullum talem successorem

elegit, sed imperium ita administrandum successoribus reliquit, ut nec populare, nec aristocraticum, nec monarchicum, sed Theocraticum vocari potuerit. Nam jus leges interpretandi, & Dei responsa communicandi penes unum, & jus & potestas imperium administrandi secundum leges jam explicatas, & jam communicata responsa, penes alium erat. Qua de re vide Num. Cap. 27. vers. 21. Et ut hæc melius intelligantur, administrationem totius imperii ordine exponam. Primo iussus est populus domum ædificare, quæ quasi Dei, hoc est supremæ illius imperii Majestatis aula esset. Atque hæc non sumtibus unius sed totius populi ædificanda fuit, ut domus, ubi Deus consulendus erat, communis esset juris. Regiæ hujus divinæ aulicæ, & administratores Levitæ electi sunt: horum autem supremus, & quasi à Rege Deo secundus electus est Aharon frater Moysi, in cujus locum ejus filii legitime succedebant. Hic ergo, ut Deo proximus, summus legum divinarum interpretes erat, & qui populo divini oraculi responsa dabat, & qui denique pro populo Deo supplicabat. Quod si cum his jus eadem imperandi haberet, nihil restabat, ut absolutus esset monarcha, sed eo privatus erat, & absolute tota tribus Levi communi imperio ita destituta fuit, ut ne quidem partem cum reliquis tribubus habuerit, quam jure possideret, unde saltem vivere posset; sed ut à reliquo populo aleretur, instituit, at ita, ut semper maximo honore à communi plebe haberetur, utpote sola Deo dicata. Deinde, militia ex reliquis duodecim tribubus formata, iussi sunt Canahitarum imperium invadere, idque in duodecim partes dividere, & tribubus per sortes distribuere. Ad hoc ministerium electi sunt duodecim principes, ex unaquaque tribu unus, quibus simul cum Josua, & summo pontifice Eleazaro, jus datum est terras in æquales duodecim partes dividere, & per sortes distribuere. Militiæ autem summus imperator Josua electus est, qui solus in rebus novis jus habebat Deum consulendi, at non ut Moses solus in suo tentorio, vel in tabernaculo, sed per summum Pontificem, cui soli responsa Dei dabantur: deinde Dei mandata per pontificem communicata statuendi, & populum ad ea cogendi, media ad eadem exequenda excogitandi & adhibendi, ex militia quot velit, & quos velit eligendi, legatos suo

suo

suo nomine mittendī, & absolute omne jus belli à solo ejus decreto pendebat: In ejus autem locum nemo legitime succedebat, nec ab aliquo nisi à Deo immediate eligebatur, idque cogente universi populi necessitate: alias omnia belli & pacis à principibus Tribuum administrabantur, ut mox ostendam. Denique omnes ab anno vigesimo ætatis usque ad sexagesimum arma ad militandum capere jussit, & ex solo populo exercitus formare, qui non in fidem imperatoris, nec summi pontificis, sed Religionis sive Dei jurabant: qui adeo exercitus, sive ordines Dei vocabantur, & Deus contra apud Hebræos Deus exercituum, & hac de causâ arca fæderis in magnis præliis, à quorum discrimine totius populi vel victoria, vel clades pendebat, in medio exercitu ibat, ut populus Regem suum quasi præsentem videns, extremis viribus pugnaret. Ex his à Mose successoribus mandatis facile colligimus; ipsum administratores, non autem dominatores imperii elegisse. Nam nemini jus dedit, Deum solus & ubi vellet consulendi, & consequenter nemini authoritatem dedit, quam ipse habebat, leges statuendi, & abrogandi, de bello & pace discernendi, administratores tam templi, quam civitatum eligendi; quæ omnia summi imperii tenentis officia sunt: summus enim pontifex jus quidem habebat leges interpretandi, & responsa Dei dandi, at non ut Moses, quodcumque volebat, sed tantum ab imperatore, vel summo concilio vel similibus rogatus: & contra summus exercitus imperator, & concilia, Deum quando volebant consulere poterant, at non nisi à summo pontifice Dei responsa accipere; quare Dei dicta in ore Pontificis non decreta, ut in ore Mosis, sed tantum responsa erant: à Josua autem & conciliis accepta, tum demum vim mandati & decreti habebant. Deinde hic summus pontifex, qui Dei responsa à Deo accipiebat, militiam non habebat, nec imperium jure possidebat: & contra qui terras jure possidebant, leges statuere jure non poterant. Summus deinde pontifex tam Aharon, quam filius ejus Eleazarus, uterque à Mose quidem electus fuit, mortuo autem Mose nemo jus eligendi pontificem habuit, sed filius patri legitime succedebat. Imperator exercitus à Mose etiam electus fuit, & non ex jure summi pontificis, sed jure Mosis ipsi dato, personam Imperatoris induit:

duit: & ideo mortuo Josua pontifex neminem ejus loco elegit, nec principes de novo imperatore Deum consuluerunt, sed unusquisque in militiam suæ tribus, & omnes simul in universam militiam jus Josuæ retinuerunt: & videtur non opus fuisse summo imperatore, nisi quando conjunctis viribus contra communem hostem pugnare debebant; quod quidem maxime locum habuit tempore Josuæ, quo locum fixum nondum omnes habebant, & omnia communis juris erant: at postquam omnes tribus terras jure belli possessas, & quas adhuc possidere in mandatis erat, inter se diviserunt, nec amplius omnia omnium erant, eo ipso ratio communis imperatoris cessavit, quandoquidem tribus diversæ non tam concives quam confederatæ ab ea divisione reputari debuerunt: Respectu Dei & religionis concives quidem æstimari debuerunt; at respectu juris quod una in aliam habebat, non nisi confederatæ: eodem fere modo, (si templum commune demas) ac Præpotentes Confederati Belgarum Ordines: Nam divisio rei communis in partes nihil aliud est, quam quod unusquisque suam partem solus jam possideat, & reliqui jure, quod in illam partem habebant, cedant. Hac igitur de causa Moses principes tribuum elegit, ut post divisum imperium unusquisque curam suæ partis haberet, nempe Deum per summum pontificem de rebus suæ tribus consulendi, suæ militiæ imperandi, urbes condendi & muniendi, judices in unaquaque urbe constituendi, hostem sui singularis imperii invadendi, & absolute omnia belli & pacis administrandi. Nec alium judicem præter Deum noscere tenebatur, vel quem Deus prophetam expresse misisset: Alias si à Deo defecisset, reliquæ tribus ipsum non tanquam subditum judicare, sed tanquam hostem, qui fidem contractus solverat, invadere debebant. Quorum exempla in Scriptura habemus. Mortuo enim Josua filii Israël non summus novus imperator, Deum consuluerunt, intellecto autem quod tribus Judæ omnium prima hostem suum invadere debebat, ipsa solo cum Simeone contrahit, ut junctis viribus utriusque hostem invaderent, in quo contractu reliquæ tribus non fuerunt comprehensæ (vide Judic. Cap. I. vers. 1, 2, 3.) sed unaquæque separatim (ut in prædicto Cap. narratur) bellum contra suum hostem gerit, & quem vult

in.

in ditionem & fidem accipit, etsi in mandatis esset, nulli ulla pacti conditione parcere, sed omnes exterminare: propter quod peccatum reprehenduntur quidem, à nemine autem in iudicium vocantur. Nec erat quod propterea bella contra invicem movere inciperent, & rebus alterius alii se immiscerent, contra Benjaminitas, qui reliquos offenderant & pacis vinculum ita solverant, ut nullus ex confœderatis secure apud ipsos hospitium habere posset, hostiliter invadunt, & ter prælio commisso tandem victores, omnes nocentes & innocentes jure belli æque trucidant, quod postea sera pœnitentia lamentati sunt.

His exemplis, quæ de jure uniuscujusque tribus modo diximus, plane confirmantur. At forsitan aliquis rogabit, quisnam successorem principis cujusque tribus eligebat? verum de hac re nihil certi ex ipsa Scriptura possum colligere, hoc tamen conjicio, quod quandoquidem unaquæque tribus in familias erat divisa, quarum capita ex senioribus familiæ eligebantur, ex his qui senior erat, loco principis jure succedebat: ex Senioribus enim Moses septuaginta coadjutores, qui cum ipso supremum concilium formabant, elegit; qui post mortem Josuæ imperii administrationem habuerunt, senes in Scriptura vocantur, & denique apud Hebræos nihil frequentius, quam per senes judices intelligere, quod omnibus notum existimo; Sed ad nostrum propositum parum refert hoc certo scire; sufficit, quod ostenderim, neminem post mortem Mosis omnia summi imperatoris officia habuisse: nam quandoquidem omnia non ab unius viri, neque unius concilii, neque populi decreto pendebant, sed quædam ab una tribu, alia à reliquis æquali utriusque jure administrabantur, sequitur evidentissime imperium ab obitu Mosis neque monarchicum neque aristocraticum, neque populare mansisse, sed uti diximus Theocraticum, I. quia imperii domus regia templum erat, & sola ejus ratione, ut ostendimus, omnes tribus concives erant. II. quia omnes cives in fidem Dei supremi sui judicis jurare debebant, cui soli in omnibus absolute obedire promiserant. Et denique quia summus omnium imperator, quando eo opus erat, à nemine nisi à solo Deo eligebatur. Quod Moses nomine Dei populo expresse prædicit Deuter. Cap. 19. vers. 15. & re ipsa electio Gideonis,

deonis, Samsonis & Samuëlis testatur; quare non dubitandum quin reliqui fideles duces simili etiam modo electi fuerint, etsi id ex eorum historia non constet.

His positis tempus est ut videamus quantum hæc ratio imperii constituendi animos moderari poterat, & tam eos qui regebant, quam qui regebantur ita continere, ut neque hi rebelles, neque illi Tyranni fierent.

Qui imperium administrant, vel qui id tenent, quicquid facinoris committunt, id semper specie juris adumbrare, & populo id à se honeste factum persuadere student, quod facile etiam obtinent, quando tota juris interpretatio ab iis solis pendet. Nam non dubium est, quin eo ipso maximam ad omnia quæ volunt, & eorum appetitus suadet, libertatem sumant, & contra magnam iisdem adimi, si jus leges interpretandi apud alium sit, & simul si vera earundem interpretatio omnibus ita pateat, ut nemo de eadem dubitare possit. Ex quo manifestum fit, magnam Hebræorum principibus causam facinorum sublatam fuisse, eo quod jus omne leges interpretandi Levitis datum fuerit. (vide Deuteron. Cap. 21. vers. 5.) qui nullam imperii administrationem nec partem cum cæteris habebant, & quorum tota fortuna & honor à vera legum interpretatione pendebat. Deinde quod universus populus iussus est singulis septem annis certo in loco congregari, ubi à Pontifice leges edoceretur, & præterea ut unusquisque solus continuo, & summa cum attentione librum legis legeret, & perlegeret. (vide Deuteron. Cap. 31. vers. 9. & c. & Cap. 6. vers. 7.) Principes igitur maxime sui saltem causa curare debebant, ut omnia secundum leges præscriptas, & omnibus satis perspectas administrarent, si à populo maximo honore coli volebant, qui tum eos utpote Dei imperii ministros, & vicem Dei gerentes veneraretur; alias summum subditorum odium, quale Theologicum esse solet, fugere non poterant. Ad hæc, nempe ad effrænatam Principum libidinem coercendam, aliud permagni momenti accessit, videlicet quod militia ex omnibus civibus (nullo à vigesimo usque ad sexagesimum ætatis annum excepto) formabatur, & quod Principes nullum extraneum militem mercede conducere poterant. Hoc, inquam, permagni fuit

momenti, nam certum est Principes sola militia, cui stipendia solvunt, populum opprimere posse. Deinde eos nihil magis timere quam libertatem militum concivium, quorum virtute, labore, & magno sui sanguinis impendio imperii libertas & gloria parta est. Ideo Alexander, cum secundo contra Darium dimicandum erat, audito Parmenionis consilio, non ipsum qui consilium dedit, sed Polyperconta, qui cum eodem stabat, increpuit. Nam ut ait Curtius lib. 4. 3. 13. Parmenionem nuper acrius quam vellet increpitum rursus castigare non sustinuit, nec Macedonum libertatem, quam maxime, ut jam diximus, timebat, opprimere potuit; nisi postquam numerum militum ex captivis longe supra Macedonas auxit, tum enim animo suo impotenti, & diu civium optimorum libertate coercito, morem genere potuit. Si hæc itaque militum concivium libertas humani imperii principes, qui soli totam laudem victoriarum usurpare solent, retinet, multo magis Hebræorum principes coercere debuit, quorum milites non pro Principis, sed pro Dei gloria pugnabant, & solo Dei responso accepto prælium committebant.

Accessit deinde quod omnes Hebræorum Principes solo religionis vinculo associati erant: quare, si aliquis ad eadem defecisset, jusque divinum uniuscujusque violare incepisset, eo hostis à reliquis haberi potuerat, & jure opprimi.

Accessit III. timor novi alicujus Prophetæ: modo enim probatæ vitæ aliquis receptis quibusdam signis ostenderet se Prophetam esse, eo ipso jus summum imperandi habebat, nempe sicuti Moses Dei nomine ei soli revelati, & non tantum ut principes per pontificem consulti, & non dubium est quin tales populum oppressum facile ad se trahere poterant, & levibus signis quicquid vellent persuadere, cum contra si res recte administrabantur, princeps in tempore providere poterat, ut Propheta prius ejus judicio stare deberet; ut ab eo examinaretur, num probatæ vitæ esset, num certa & indubitata signa suæ legationibus haberet, & denique num id quod nomine Dei dicere volebat, cum recepta doctrina, & communibus legibus patriæ conveniret: quod si nec signa satis responderent, vel doctrina nova esset, eum jure mortis

damnare.

damnare poterat, alias sola principis auctoritate & testimonio recipibatur.

Accessit IV. quod Princeps reliquos nobilitate non excellebat, nec jure sanguinis; sed tantum ratione ætatis & virtutis administratio imperi ei competebat.

Accessit denique quod Principes, & universa militia non magis desiderio belli quam pacis teneri poterant. Nam militia, uti diximus, ex solis civibus constabat, quare tam res belli, quam pacis ab iisdem hominibus administrabantur. Qui igitur in castris miles, is in foro civis erat, & qui in castris dux, is in curia iudex, & qui denique in castris imperator, princeps in civitate erat. Quare nemo bellum propter bellum, sed propter pacem, & ad tuendam libertatem desiderare poterat, & forte Princeps ne summum Pontificem adire teneretur, & coram ipso præter dignitatem stare, à rebus novis quantum poterat, abstinebat. Hæc de rationibus, quæ Principes intra suos limites continebant. Videndum jam qua ratione populus retinebatur: sed hanc etiam imperii fundamenta clarissime indicant: si quis enim ad ea vel leviter attendere velit, videbit statim hæc amore adeo singularem in civium animis parere debuisse, ut nihil difficilius aliquis in mentem inducere potueris, quam patriam prodere, vel ab ea deficere: sed contra omnes ita affecti, esse debuerint, ut extrema potius, quam alienum imperium paterentur. Nam postquam suum jus in Deum transtulerunt, suumque regnū Dei regnum esse, seque solos filios Dei, reliquas autem nationes Dei hostes esse crediderunt, in quas propterea odio infensissimo affecti erant (nam & hoc pium esse credebant, vide Psalm. 139. vers. 21, 22.) nihil magis abhorreere potuerunt, quam in fidem alicujus extranei jurare, eique obedientiam promittere: nec majus flagitium, nec quid magis execrandum excogitari apud ipsos poterat, quam patriam, hoc est, ipsum regnum Dei, quem adorabant, prodere; imo aliquo extra patriam tantum habitatum ire pro flagitio habebatur, quia Dei cultus, quo semper tenebantur, non nisi in patrio solo exerceri concedebatur; utpote quæ sola tellus sancta, reliqua autem immunda & profana haberetur. Ideo David, quia exulare cogebatur, sic coram Saulo conqueritur. *Si qui te contra me instigant,*

gant, homines sunt, maledicti sunt, quia me sectantur, ne spater in Dei hereditate, sed dicunt vade, & Deos alienos cole. Et hac etiam de causa nullus civis, quod hinc aptissime notandum, exilii damirabatur: nam qui peccat supplicio quidem dignus est, non autem flagitio. Amor ergo Hebræorum erga patriam non simplex amor, sed pietas erat, quæ simul & odium in reliquas nationes ita quotidiano cultu fovebantur, & alebantur, ut in naturam verti debuerint: quotidianus enim cultus non tantum diversus omnino erat (quo fiebat ut omnino singulares, & à reliquis prorsus essent separati) sed etiam absolute contrarius. Quare ex quotidiana quadam exprobratione continuum odium oriri debuit, quo nullum firmiter animis hærere potuit: utpote odium ex magna devotione seu pietate ortum, quodque pium credebatur, quo sane nullum majus nec pertinacius dari potest: nec causa communis deerat, qua odium semper magis ac magis incenditur, nempe ejus reciprocatio; nam nationes eos contra odio infensissimo habere debuerunt. Quantum autem hæc omnia, videlicet humani imperii libertas, erga patriam devotio, in omnes reliquos jus absolutum, & odium non tantum licitum, sed etiam pium, omnes infensos habere, morum & rituum singularitas, quantum, inquam, hæc Hebræorum animos firmare valuerint ad omnia singulari constantia & virtute pro Patria tolerandum, ratio quam clarissime docet, & ipsa experientia testata est; nunquam enim stante urbe, sub alterius imperio durare potuerunt, & ideo Hierosolymam rebellem civitatem vocitabant (vide Hezræ Cap. 4. vers. 12. 15.) Secundum imperiû (quod primi vix umbra fuit, postquam Pontifices jus etiam principatus usurpaverunt) difficillime à Romanis destrui potuit, quod ipse Tacitus lib. 2. Histor. his testatur. *Profligaverat bellum Judaicum Vespasianus, oppugnatione Hierosolymorum reliqua, duro magis & arduo opere ob ingenium gentis & pervicaciam superstitionis, quam quod satis virium obsessis ad tolerandas necessitates superesses.* Verum præter hæc, quorum æstimatio à sola opinione pendet, aliud in hoc imperio, quod solidissimum est, singulare fuit, quo cives maxime retineri debuerunt, ne de defectione cogitarent, & ne unquam desiderio tenerentur deserendæ patriæ, nimirum ratio utilitatis quæ omnium humanarum actionum robur, & vita

est, atque hæc inquam in hoc imperio singularis erat: Nam cives nullibi majore jure bona sua possidebant, quam hujus imperii subditi, qui cum principe æqualem partem terrarum, & agrorum habebant, & unusquisque suæ partis æternus dominus erat, nam si quis paupertate coactus fundum suum, vel agrum vendiderat, adventante jubilæo ei de integro restitui debebat, & ad hunc modum alia instituta erant, ut nemo à fixis suis bonis alienari posset. Deinde paupertas nullibi tolerabilior esse poterat, quam ubi charitas erga proximum, hoc est, erga concivem summa pietate coli debebat, ut Deum suum Regem propitium haberent. Civibus igitur Hebræis non nisi in sua patria bene esse poterat, extra eandem autem damnum maximum & dedecus. Deinde ad eosdem non tantum in patrio solo retinendum, sed ad bella etiam civilia vitandum, & causas contentionum tollendum hæc apprime conducebant; nempe quod nemo suo æquali, sed soli Deo serviebat, & quod charitas & amor erga concivem summa æstimabatur pietas, qui non parum fovebatur communi odio, quo reliquas nationes, & hæc eos contra, habebant. Præterea apprime conducebat summa obedientiæ disciplina, qua educabantur, quod scilicet omnia ex determinato legis præscripto facere debebant: non enim ad libitum arare licebat, sed certis temporibus & annis, & non nisi uno bestiarum genere simul: sic etiam non nisi certa ratione certoque tempore seminare, & metere licebat, & absolute eorum vita continuus obedientiæ cultus erat (qua de re vide Cap. V. circa usum Cæremoniarum) quare eidem omnino affuefactis ipsa non amplius servitus sed libertas videri debuit: unde sequi etiam debuit, ut nemo negata, sed mandata cuperet, ad quod etiam non parum conduxisse videtur, quod certis anni temporibus otio & lætitiæ se dare tenebantur, non ut animo, sed ut Deo ex animo obtemperarent. Ter in anno Dei convivæ erant (vide Deut. Cap. 16.) septimo septimanæ die ab omni opere cessare, seseque otio dare debebant & præter hæc alia tempora signata erant, quibus lætitiæ actus honesti, & convivia non quidem concedebantur sed mandabantur; nec puto quod aliquid hoc efficacius ad hominum animos flectendos excogitari potest; nam nulla re magis capiuntur animi, quam lætitia, quæ ex devotione, hoc est, ex amore & admiratio-

ne simul oritur. Nec facile fastidio rerum usitatarum capi poterant, nam cultus diebus festis destinatus rarus, & varius erat. His accessit summa templi reverentia, quam propter singularem ejus cultum, & res, quas tenebantur observare, antequam alicui eò ire liceret, religiosissime semper servaverunt, atque adeo ut hodierni adhuc non sine magno horrore illud Manassæ flagitium legant, quod scilicet idolum in ipso templo ponere sustinuerit. Erga leges etiam quæ in intimo sacrario religiosissime custodiebantur, non minor erat populo reverentia. Quare populi rumores & præjudicia hic minime timenda erant: Nemo enim de rebus divinis judicium ferre audeat, sed ad omnia quæ ipsis imperabantur ex autoritate divini responsi in templo accepti, vel legis à Deo conditæ, sine ulla rationis consultatione obtemperare debebant. Atque his me summam rationem hujus imperii, etsi breviter, satis tamen clare exposuisse puto. Superest jam ut causas etiam inquiramus, quare factum sit, ut Hebræi toties à lege defecerint, cur toties subacti fuerint, & cur tandem imperium omnino vastari potuerit. At forsitan hic aliquis dicet, id evenisse ex gentis contumacia: verum hoc puerile est, nam cur hæc natio reliquis contumacior fuit: an natura? hæc sane nationes non creat, sed individua, quæ quidem in nationes non distinguuntur nisi ex diversitate linguæ, legum & morum receptorum, & ex his duobus, legibus scilicet & moribus, tantum oriri potest, quod unaquæque natio singulare habeat ingenium, singularem conditionem & denique singularia præjudicia. Si igitur concedendum esset, quod Hebræi supra reliquos mortales contumaces fuerint, id vitio legum vel receptorum morum imputari deberet. Et sane hoc verum est, quod si Deus eorum imperium constantius voluisset, aliter etiam jura & leges condidisset, aliamque rationem id administrandi instituisset: quare quid aliud dicere possumus, nisi quod Deum suum iratum habuerint, non tantum ut Jeremias Cap. 32. vers. 31. ait ab urbe condita, sed jam inde à legibus conditis. Quod Ezech. 20. vers. 25. etiam testatur, inquit, *ego etiam dedi ipsis statuta non bona, & jura quibus non viverent, eo quod impuravi ipsos muneribus suis remittendo omnem aperturam vulvae* (id est primogenitum) *ut eos vastarem, ut scirent quod ego sum Iehova.* Quæ verba, & causâ vastationis imperii,

imperii, ut recte intelligantur, notandum, quod primum intentum fuit totum sacrum ministerium primogenitis tradere non Levitis (vide Numer. Cap. 8. vers. 17.) sed postquam omnes præter Levitas, vitulum adoraverunt, repudiati & impurati sunt primogeniti, & Levitæ eorum loco electi (Deuteron. Cap. 10. vers. 8.) quæ mutatio, quo eam magis ac magis confidero, in verba Taciti me cogit erumpere, illo tempore non fuisse Deo curæ securitatem illorum, fuisse ultionem. Nec satis mirari possum tantam animo cælesti fuisse iram, ut ipsas leges, quæ semper solum universi populi honorem, salutem & securitatem intendunt, animo se vindicandi, & ad populum puniendum condiderit, ita ut leges non leges, hoc est, populi salus, sed potius poenæ & supplicia visæ sint. Omnia enim munera quæ Levitis & sacerdotibus dare tenebantur, ut etiam quod primogeniti redimi debebant, & argentum pro capite Levitis dare, & denique quod Levitis solis ad sacra accedere concedebatur, eos continuo suæ impuritatis, & repudiationis arguebant. Habebant deinde Levitæ quod iis continuo exprobrarent: Nam non dubium est, quin inter tot millia multi importuni Theologastri reperti fuerint: unde populo desiderium facta Levitarum, qui absque dubio homines erant, observandi, & ut sit, omnes ob unius delictum æcusandi, hinc continuo rumores: Deinde fastidium, homines otiosos & invisos, nec sanguine iis conjunctos alendi; præcipuè si annona cara erat. Quid igitur mirum, si in otio, quando manifesta miracula cessabant, nec homines exquisitissimæ authoritatis dabantur, populi animus irritatus, & avarus languescere inciperet, & tandem à cultu, quamvis divino, sibi tamen ignominioso & etiam suspecto deficeret, & novum cuperet; & quod Principes, qui semper ut jus summum imperii soli obtineant, viam affectant, ut populum sibi alligarent, & à Pontifice averterent, omnia ei concederent, novosque cultus introducerent. Quod si ex prima intentione Respublica constituta fuisset, jus omnibus tribus & honor æqualis semper fuisset, & omnia securissime sese habuissent: nam quis jus sacrum suorum consanguineorum violare vellet? qui aliud malent quam suos consanguineos fratres & parentes, ex pietate Religionis alere? quam usdem legum interpretationem edoceri? &

quam.

quam denique ab iisdem divina responsa expectare? Deintus hac ratione omnes tribus longe arctius invicem unitæ mansissent, si nimirum omnibus æquale jus fuisset sacra administrandi: quin imò nihil timendum esset, si ipsa Levitarum electio aliam causam quam iram & vindictam habuisset. Sed sicuti diximus Deum suum iratum habuerunt, qui ipsis, ut verba Ezechiëlis iterum repetam, suis muneribus impuravit, remittendo omnem aperturam vulvæ, ut eosdem vastaret. Confirmantur hæc præterea ipsis historiis. Simul ac populus in desertis otio abundare cæpit, multi, & non de plebe viri hanc electionem ægre ferre inceperunt, & hinc occasionem ceperunt credendi Mosen nihil ex mandato divino, sed ad libitum omnia instituere, quia scilicet suam tribum præ omnibus elegerit, & jus pontificatus in æternum suo fratri dederit; quapropter ipsum tumultu concitato adeunt clamantes omnes æque sanctos esse, ipsumque supra omnes contra jus extolli. Nec eos ulla ratione sedare potuit, sed adhibito in signum fidei miraculo omnes extincti sunt, unde nova & universalis populi totius seditio orta est, credentis scilicet eos non Deo iudice, sed arte Mosis extinctos esse, qui tandem post magnam cladem vel pestilentiam fessus sedavit, aut ita ut omnes mori mallent, quam vivere. Quare tunc temporis seditio magis desierat, quam concordia cæperat. Quod ita Scriptura testatur Deut. Cap. 33. vers. 21. ubi Deus Mosi, postquam ei prædixit populum post ejus mortem à divino cultu defecturum, hæc ait, *novi enim ipsius appetitum & quid hodie machinatur, dum nondum eundem duxero ad terram, quam juravi:* Et paulo post Moses ipsi populo, *nam ego novi rebellionem tuam & contumaciam tuam. Si dum ego vobiscum vixi, rebelles fuistis contra Deum, multo magis eritis post mortem meam.* Et revera sic etiam contigit, ut notum. Unde magnæ mutationes, magnaque ad omnia licentia, luxus & socordia, quibus omnia in deterius ire cæperunt, donec sæpe subacti jus divinum plane ruperunt, & regem mortalem voluerunt, ut imperii regia non Templum, sed aula esset, & ut omnes tribus non amplius juris divini, & pontificatus, sed Regum respectu concives manerent. At hinc ingens materia novis seditionibus, ex quibus etiam tandem imperii totius ruina sequuta est; Nam quid aliud Reges minus ferre possunt, quam præ-

cario regnare, & imperium in imperio pati? qui primi ex privatis electi sunt, gradu dignitatis, ad quem ascenderant, contenti fuerunt, at postquam filii jure successionis regno potiti sunt, omnia paulatim mutare ceperunt, ut omne jus imperii soli tenerent, quo maxima ex parte carebant quamdiu jus legum ab iisdem non pende-
 bat, sed à Pontifice qui eas in sacrario custodiebat, easque populo interpretabatur. Adeoque tanquam subditi legibus tenebantur, nec jure eas abrogare poterant, vel novas æquali autoritate con-
 dere. Deinde quia jus Levitarum Reges æque, ac subditos, ut pro-
 fanos, sacra administrare prohibebat; & denique quia tota sui im-
 perii securitas à sola voluntate unius, qui propheta videbatur, pen-
 debat, cujus rei exempla viderant: nimirum quanta cum libertate
 Samuel Saulo omnia imperabat, & quam facile unam ob noxam jus
 regnandi in Davidem transferre potuerit: quare & imperium in im-
 perio habebant, & precario regnabant. Ad hæc ergo superanda,
 alia templa Diis dicare concesserunt, ut nulla Levitis amplius con-
 sultatio esset; deinde plures, qui nomine Dei prophetarent; qua-
 siverunt, ut Prophetas haberent quos veris opponerent. Sed quic-
 quid conati sunt, numquam voti compotes esse potuerunt. Prophe-
 tæ enim ad omnia parati tempus opportunum expectabant, nempe
 imperium successoris, quod semper dum memoria præcedentis vi-
 get, precarium est: tum facile autoritate divina aliquem Regem
 insensum, & virtute clarum inducere poterant ad jus divinum vin-
 dicandum, & imperium vel ejus partem jure possidendum. Verum
 nec Prophetæ aliquid hac ratione promovere poterant; nam etsi
 Tyrannum è medio tollerent, manebant tamen causæ: Quare nihil
 aliud faciebant quam novum Tyrannum multo civium sanguine
 emere. Discordiis igitur bellisque civilibus finis nullus, causæ au-
 tem jus divinum violandi semper eadem quæ etiam non nisi simul
 cum toto imperio è medio tolli potuerunt.

His videmus quomodo Religio in Hebræorum Rempublicam in-
 troducenda fuerit, & qua ratione imperium æternum esse potuerit, si
 justa legislatoris ira in eodem persistere concessisset. Sed quia id
 fieri non potuit tandem interire debuit. Atque hic de solo primo
 imperio locutus sum, nam secundum vix umbra fuit primi, quando-
 quidem

quidem jure Perfarum, quorum subditi erant, tenebantur, & postquam libertatem adepti sunt; Pontifices jus principatus usurpaverunt, quò imperium absolutum obtinuerunt. Unde Sacerdotibus regnandi & pontificatum simul adipiscendi ingens libido, quare de hoc secundo minime opus fuit plura dicere. An vero primum prout ipsum durable concepimus, imitabile sit, vel pium, id quoad ejus fieri potest imitari, id ex sequentibus patebit. Hic tantum coronidis loco notari velim, id quod jam supra innuimus nempe ex his quæ in hoc Capite ostendimus, constare jus divinum sive religionis ex pacto oriri, sine quo nullum est nisi naturale, & ideo Hebræi nulla pietate erga gentes, quæ pacto non interfuerunt, ex jussu religionis tenebantur, sed tantum in concives.

CAPUT XVIII.

Ex Hebræorum Republica, & historiis quadam dogmata Politica concluduntur.

QUAMVIS Hebræorum imperium, quale ipsum in præcedenti Capite concepimus, æternum esse potuerit, idem tamen nemo jam imitari potest, nec etiam consultum est. Nam si qui suum jus in Deum transferre vellent, id cum Deo, sicuti Hebræi fecerunt, expresse pacisci deberent, adeoque non tantum voluntas jus transferentium, sed etiam Dei, in quem esset transferendum, requireretur. At Deus contra per Apostolos revelavit, Dei pactum non amplius atramento, nec in tabulis lapideis, sed Dei spiritu in corde scribi. Deinde talis imperii forma iis forsan tantum utilis esse posset, qui sibi solis abque externo commercio vivere, seseque intra suos limitis claudere, & a reliquo orbe segregari velint, at minime iis, quibus necesse est cum aliis commercium habere; quapropter talis imperii forma paucissimorum tantum ex usu esse potest. Verum enim vero, tametsi in omnibus imitabile non sit, multa tamen habuit dignissima, saltem ut notarentur, & quæ forsan imitari consultissimum esset. Attamen, quia mea intentio, ut jam monui, non est, de Republica ex professo agere, eorum pleraque missa faciam, & tantum ea, quæ ad

meum scopum faciunt, notabo. Nempe quod contra Dei Regnum non pugnet, summam majestatem eligere, quæ summum imperii jus habeat: Nam postquam Hebræi suum jus in Deum transfulerunt, jus summum imperandi Mosi tradiderunt, quique adeo solus auctoritatem habuit leges Dei nomine condendi, & abrogandi, sacrorum ministros eligendi, judicandi, docendi, & castigandi, & omnibus denique omnia absolute imperandi. Deinde quod quamvis sacrorum ministri legum interpretes fuerint, eorum tamen non erat, civis judicare, nec aliquem excommunicare; hoc enim tantum iudicibus, & principibus ex populo electis competebat: (vide Josuæ Cap. 6. vers. 26. Judicum Cap. 21. vers. 18. & 1. Samuëlis Cap. 14. vers. 24.) Præter hæc, si etiam ad Hebræorum successus, & historias attendere velimus, alia, digna etiam ut notentur, reperiemus. Videlicet I. quod nullæ in Religione sectæ fuerint, nisi postquam Pontifices in secundo imperio auctoritatem habuerunt decretandi, & negotia imperii tractandi, quæ auctoritas ut æterna esset, jus sibi principatus usurpaverunt, & tandem Reges appellari voluerunt. Ratio in promptu est; in primo namque imperio nulla decretalia nomen à Pontifice habere poterant, quando quidem nullum jus decretandi habebant, sed tantum Dei responsa, à principibus, vel cunctiis rogati, dandi; ac propterea nulla tum iis libido esse potuit, nova decretandi, sed tantum assueta, & recepta administrandi, & defendendi; Nam nulla alia ratione libertatem suam in vitis principibus conservare tuto poterant, nisi leges incorruptas servando. At postquam potestatem etiam ad imperii negotia tractandum, jusque principatus juxta pontificatum adepti sunt, unusquisque tam in religione, quam in reliquis sui nominis gloriam incepit quærere, omnia scilicet pontificali auctoritate determinando, & quotidie nova de cæremoniis, de fide, & omnibus decretando, quæ non minus sacra, nec minoris auctoritatis esse voluerunt, quam leges Mosi; ex quo factum, ut religio in exitiabilem superstitionem declinaret, & legum verus sensus, & interpretatio corrumperetur, ad quod etiam accessit, quod dum pontifices viam ad principatum in initio restaurationis affectabant, omnia, ut plebem ad se traherent, assentabantur; plebs scilicet facta, etsi impia approbando, & Scripturam

ram pessimis ejus moribus accommodando: Quod quidem Malachias de iis conceptissimis verbis testatur; is enim, postquam sacerdotes sui temporis increpuit, eos Dei nominis contemptores appellando, sic eos castigare pergit. *Labia pontificis custodiunt scientiam, & lex ex ipsius ore queritur, quia Dei missarius est: At vos recessistis à via, fecistis, ut lex multis esset offendiculo: Pactum Levi corrupistis, ait Deus exercituum;* & sic porro eos accusare pergit, quod leges ad libitum interpretabantur, & nullam Dei rationem, sed tantum personarum habebant. At certum est, Pontifices hæc nunquam tam caute facere potuisse, ut a prudentioribus non animadvertetur, qui proinde, crescente audacia, contenderunt, nullas alias leges teneri debere, quam quæ scriptæ erant; cæterum decreta, quæ decepti Pharisei, (qui, ut Josephus in Antiquitatibus habet, ex communi plebe maxime constabant) traditiones patrum vocabant, minime custodienda esse. Quicquid fuerit, nullo modo possumus dubitare, quin Pontificum adulatio, religionis, & legum corruptio, harumque incredibilis augmentatio magnam admodum, & frequentem occasionem dederint disputationibus, & altercationibus, quæ numquam componi potuerunt; nam ubi homines ardore superstitionis, magistratu alterutram partem adjuvante, litigare incipiunt, nequaquam sedari possunt, sed necessario in sectas dividuntur.

II Notatu dignum est, quod Prophetæ, viri scilicet privati, libertate sua monendi, increpandi, & exprobrandi, homines magis irritaverunt, quam correxerunt; qui tamen a Regibus moniti, vel castigati facile flectebantur. Imo Regibus etiam piis sæpe intolerabiles fuerunt: propter authoritatem, quam habebant judicandi quid pie vel impie factum esset, & vel Reges ipsos castigandi, si quod negotium publicum, vel privatum contra eorum judicium agere sustinebant: Rex Asa, qui ex testimonio Scripturæ pie regnavit, prophetam Hananiam in pistrinum dedit, (vide 2. Paralip. cap. 16.) quia ipsum libere reprehendere, & increpare sustinuit, ob pactum cum Rege Armeniæ factum; & præter hoc alia reperiuntur exempla, quæ ostendunt, religionem plus detrimenti, quam incrementi ex tali libertate accepisse, ut jam taceam, quod

hinc etiam, quod Prophetæ tantum sibi jus retinuerint, magna bella civilia orta fuerint.

• III. Dignum etiam ut notetur est, quod quamdiu populus regnum tenuit, non nisi unum bellum civile habuerit, quod tamen absolute extinctum fuit, & victores victorum ita miseriti sunt, ut omnibus modis curaverint, eosdem in antiquam suam dignitatem, & potentiam restituere. At postquam populus regibus minime assuetus imperii primam formam in monarchicam mutavit, civilibus bellis nullus fere finis fuit, & prælia adeo atrocia commiserunt, ut omnium famam exuperaverint; in uno enim prælio (quod fide fere superat) quingenta millia Israëlitarum necati sunt a Judæis; & in alio contra Israëlita Judæorum multos trucidant, (numerus in Scriptura non traditur) ipsum Regem capiunt, Hierosolymæ murum fere demoliuntur, & ipsum Templum (ut iræ nullum modum fuisse noscatur) omnino spoliant, & ingenti fratrum prædâ onusti, & sanguine satiati, acceptis obsidibus, & Rege in jam fere vastato suo regno relicto, arma deponunt; non fide, sed imbecillitate Judæorum securi facti; Nam paucis post annis, Judæorum viribus relictis, novum prælium rursus committunt, in quo iterum Israëlita victores evadunt, centum & viginti millia Judæorum trucidant, mulieres & liberos eorum usque ad ducenta millia captivos ducunt, magnamque prædam iterum rapiunt; atque his, & aliis præliis, quæ in historiis obiter narrantur, consumpti, præda tandem hostibus fuerunt. Deinde si etiam tempora reputare velimus; quibus absoluta pace frui licuit, magnam reperiemus discrepantiam; sæpe enim ante reges quadraginta, & semel (quod omni opinione majus) octoginta annos sine bello externo, vel interno concorditer transegerunt. At postquam Reges imperium adepti sunt, quia non amplius ut antea pro pace & libertate, sed pro gloria certandum erat, omnes præter unum Salomonem (cujus virtus, sapientia scilicet, melius in pace, quam in bello constare poterat) bella gessisse legimus, accessit deinde exitiabilis regnandi libido; quæ plerisque iter ad regnum admodum cruentum fecit. Denique leges durante populi regno incorruptæ manserunt, & constantius observatæ fuerunt. Nam ante reges paucissimi fuerunt Prophetæ, qui populum

pulum monerent, post electum autem Regem, permulti simul fuerunt, Hobadiaz namque centum a cæde liberavit, eosque abscondidit, ne cum reliquis occiderentur; nec videmus quod populus ullis falsis Prophetis deceptus fuit, nisi postquam imperium regibus cessit, quibus plerique assentari student. Adde quod populus, cujus plerumque animus, pro re nata, magnus, vel humilis est, facile se in calamitatibus corrigebat, & ad Deum convertebat, legesque restituebat, & hoc modo sese etiam omni periculo expediebat: contra reges, quorum animi semper æque elati sunt, nec flecti absque ignominia possunt, pertinaciter vitis adhæserunt, usque ad supremum urbis excidium.

Ex his clarissime videmus: I. **Quam** perniciosum & religioni, & Reipublicæ sit, sacrorum ministris jus aliquod decretandi, vel imperii negotia tractandi, concedere; & contra omnia multa constantius sese habere, si hi ita contineantur, ut de nulla re, nisi rogati respondeant, & ut interim recepta tantum, & maxime usitata doceant, exerçantque. II. **Quam** periculosum sit ad jus divinum referre res mere speculativas, legesque de opinionibus condere, de quibus homines disputare solent, vel possunt; ibi enim violentissime regnatur, ubi opiniones, quæ uniuscujusque juris sunt, quo nemo cedere potest, pro crimine habentur; imo plebis ira, ubi hoc fit, maxime regnare solet: Pilatus namque, ut Pharisæorum iræ concederet, Christum, quem innocentem noverat, crucifigere jussit. Deinde ut Pharisæi ditiores a suis dignitatibus deturbarent, quæstiones de religione movere cæperunt, & Tsaducæos impietatis accusare; & ad hoc Pharisæorum exemplum, pessimi quique hypocritæ eâdem rabie agitati, quam zelum juris divini vocant, viros probitate insignes, & virtute claros, & ob id plebi invisos, ubique persecuti sunt; eorum scilicet opiniones publice detestando, & sævam multidinem irâ in eosdem incendiando. Atque hæc pro-cax licentia, quia specie religionis adumbratur, non facile coerceri potest, præcipue ubi summæ potestates sectam aliquam introduxerunt, cujus ipsæ authores non sunt. Quia tum non ut juris divini interpretes, sed ut sectarii habentur, hoc est, ut qui sectæ doctores juris divini interpretes agnoscunt; & ideo magistratum au-

thoritas circa hæc apud plebem parum valere solet, at plurimum doctorum autoritas, quorum interpretationibus vel reges {submitti debere putant. Ad hæc ergo mala vitanda nihil Reipublicæ tutius excogitari potest, quam pietatem, & Religionis cultum in solis operibus, hoc est, in solo exercitio charitatis, & justitiæ ponere, & de reliquis liberum unicuique judicium relinquere; sed de his postea fusius. III. Videmus quam necesse sit, tam Reipublicæ, quam religioni, summis potestatibus jus, de eo, quod fas, nefasque sit, discernendi, concedere: Nam si hoc jus, de factis discernendi, ipsis divinis Prophetis concedi non potuit, nisi cum magno Reipublicæ, & Religionis dāmo, multo minus iis concedendum erit, qui nec futura prædicere sciunt, nec miracula possunt facere. Verum de hoc in sequenti ex professo agam. IV. Denique videmus quam exitiale sit populo, qui sub regibus non consuevit vivere, qui que jam leges conditas habet, Monarcham eligere: Nam nec ipse tantum imperium sustinere, nec regia autoritas pati poterit leges, & jura populi ab alio minoris autoritatis instituta, & multo minus animum inducere ad easdem defendendum, præsertim quia in iis instituendis nulla ratio Regis, sed tantum populi, vel concilii, qui regnum tenere putabat, haberi potuit; atque adeo Rex jura populi antiqua defendendo, ejus potius servus quam dominus videretur. Novus ergo Monarcha summo studio novas leges statuere conabitur, & jura imperii in suum usum reformare, & populum eo redigere, ut non tam facile Regibus dignitatē adimere possit, quam dare. At hic præterire nequaquam possum, non minus periculosum etiam esse Monarcham a medio tollere, tametsi omnibus modis constet eundem tyrannum esse: Nam populus regis autoritati assuetus, eaque solâ retentus, minorem contemnet, & ludibrio habebit, ac proinde, si unum è medio tollat, necesse ipsi erit, ut olim Prophetis, alium loco prioris eligere, qui non sponte, sed necessario tyrannus erit. Nam quâ ratione videre poterit civium manuum eadē regis cruentas, eosque parricidio, tanquam re bene gesta, gloriari? quod non, nisi ad exemplum in ipsum solum statuendum, commiserunt. Sane, si Rex esse vult, nec populum Regum judicem, suumque dominum agnoscere, nec præcario regnare, prioris

mortem

mortem vindicare debet, & contra sui causa exemplum statuere, ne populus iterum tale facinus committere audeat. At mortem tyranni civium nece non facile vindicare poterit, nisi simul ejusdem prioris tyranni causam defendat, ejusque facta approbet, & consequenter omnia prioris tyranni vestigia sequatur. Hinc igitur factum, ut populus sæpe quidem tyrannum mutare, at nunquam tollere, nec imperium monarchicum in aliud alterius formæ mutare potuerit. Hujus rei fatale exemplum populus Anglicanus dedit, qui causas quæsitit, quibus specie juris monarcham è medio tolleret; at, eo sublato, nihil minus facere potuit, quam formam imperii mutare, sed post multum sanguinem effusum huc perventum est, ut novus monarcha alio nomine salutaretur, (quasi tota quæstio de solo nomine fuisset) qui nulla ratione persistere poterat, nisi stirpem regiam penitus delendo, regis amicos vel amicitiam suspectos necando, & otium pacis rumoribus aptum, bello disturbando, ut plebs novis rebus occupata, & intenta cogitationes de cæde regia alio diverteret. Sero igitur animadvertit populus se pro salute patriæ nihil aliud fecisse, quam jus legitimi regis violare, resque omnes in pejorem statum mutare. Ergo gradum, ubi licuit, revocare decrevit, nec quievit, donec omnia in pristinum suum statum restaurata vidit. At forsan aliquis exemplo populi Romani objiciet, populum facile posse tyrannum è medio tollere, sed ego, eodem nostram sententiam omnino confirmari existimo: Nam quamvis populus Romanus longe facilius tyrannum è medio tollere, & formam imperii mutare potuerit, propterea quod jus regem, ejusque successorem eligendi penes ipsum populum erat, & quod ipse (utpote ex seditiosis, & flagitiosis hominibus conflatus) nondum regibus obedire consueverat; nam ex sex, quos antea habuerat tres interfecerat; tamen nihil aliud fecit, quam loco unius plures tyrannos eligere, qui ipsum externo, & interno bello misere conflictum semper habuerunt, donec tandem imperium iterum in monarcham, mutato etiam tantum, ut in Anglia, nomine, cessit. Quod autem ad ordines Hollandiæ attinet, hi nunquam, quod scimus, Reges habuerunt, sed comites, in quos nunquam jus imperii translatum fuit: Nam, ut ipsi præpotentes ordines Hollandiæ in

inductione, tempore comitis Leycestriæ ab ipsis editâ, palam faciunt, sibi auctoritatem semper reservaverunt, ad eosdem comites sui officii monendum & potestatem sibi retinuerunt, ad hanc suam auctoritatem, & civium libertatem defendendum, seseque de iisdem, si in tyrannos degenerarent, vindicandum, & eos ita retinendum, ut nihil, nisi concedentibus, & approbantibus ordinibus, efficere possent. Ex quibus sequitur, jus supremæ majestatis semper penes ordines fuisse, quod quidem ultimus comes conatus est usurpare; quare longe abest, quod ab eo defecerint, cum pristinum suum imperium pæne jam amissum restauraverunt. His igitur exemplis id, quod diximus omnino confirmatur, quod scilicet uniuscujusque imperii forma necessario retinenda est, nec absque periculo totalis ipsius ruinæ mutari potest, & hæc sunt, quæ hic operæ pretium notare duxi.

CAPUT XIX.

Ostenditur, jus circa sacra penes summas potestates omnino esse, & Religionis cultum externum Reipublicæ paci accomodari debere, si Recte Deo obtemperare velimus.

CUM supra dixi, eos, qui imperium tenent, jus ad omnia solos habere, & a solo eorum decreto jus omne pendere, non tantum civile intelligere volui, sed etiam sacrum; nam hujus etiam & interpretes esse debent, & vindices; atque hoc hic expresse notare volo, & de eo ex professo in hoc capite agere, quia plurimi sunt, qui pernegant, hoc jus, nempe circa sacra summis potestatibus competere, neque eos interpretes juris divini agnoscere volunt; unde etiam licentiam sibi sumunt, eandem accusandi, & traducendi, imo ab Ecclesia (ut olim Ambrosius Theodosium cæsarem) excommunicandi. Sed eos hac ratione imperium dividere, imo viam ad imperium affectare, infra in hoc ipso capite videbimus; nam prius ostendere volo, Religionem vim juris accipere ex solo eorum decreto, qui jus imperandi habent, & Deum nullum singulare regnum in homines habere, nisi per eos, qui imperium tenent, & præterea quod Religionis cultus, & pietatis exerci-

exercitium Reipublicæ paci, & utilitati accommodari, & consequenter à solis summis potestatibus determinari debet, quæque adeo ejus etiam interpretes debent esse. Loquor expresse de pietatis exercitio, & externo Religionis cultu; non autem de ipsa pietate, & Dei interno cultu, sive mediis, quibus mens interne disponitur ad Deum integritate animi colendum; internus enim Dei cultus, & ipsa pietas uniuscujusque juris est (ut in fine *Cap. VII.* ostendimus) quod in alium transferri non potest. Porro quid hic per Dei Regnum intelligam ex *Cap. XIV.* satis constare existimo; in eo enim ostendimus, eum legem Dei adimplere, qui justitiam & charitatem ex Dei mandato colit: unde sequitur illud Regnum esse Dei, in quo justitia & charitas vim juris, & mandati habent. Atque hic nullam agnosco differentiam, sive Deus verum justitiæ & charitatis cultum lumine naturali, sive revelatione doceat, imperetque; nihil enim refert, quomodo ille cultus revelatus sit, modo summum jus obtineat, summaque lex hominibus sit. Si igitur jam ostendam justitiam & charitatem vim juris & mandati non posse accipere, nisi ex jure imperii, facile inde concludam, (quandoquidem jus imperii penes summas potestates tantum est) Religionem vim juris accipere ex solo eorum decreto, qui jus imperandi habent, & Deum nullum singulare regnum in homines habere, nisi per eos qui imperium tenent. At quod cultus justitiæ & charitatis vim juris non accipit, nisi ex jure imperii, ex antecedentibus patet; ostendimus enim *Cap. XVI.* in statu naturali non plus juris rationi, quam appetitui esse, sed tam eos qui secundum leges appetitus, quam eos qui secundum leges rationis vivunt, jus ad omnia, quæ possunt, habere. Hac de causa in statu naturali peccatum concipere non potuimus, nec Deum tanquam judicem homines propter peccata punientem; sed omnia secundum leges universæ naturæ communes ferri, & eundem casum (ut cum Salomone loquar) justo, ac impio; puro, ac impuro &c. contingere, & nullum locum justitiæ, nec charitati esse. At, ut veræ rationis documenta, hoc est, (ut in *Cap. IV.* circa legem divinam ostendimus) ipsa divina documenta vim juris absolute haberent, necesse fuisse, ut unusquisque jure suo naturali cederet,

& omnes

& omnes idem in omnes, vel in aliquot, vel in unum transferrent, & tum demum nobis primum innotuit, quid justitia, quid iniustitia, quid æquitas, quidque iniquitas esset. Justitia igitur, & absolute omnia veræ rationis documenta, & consequenter erga proximum charitas, à solo imperii jure, hoc est (per ea quæ in eodem Cap. ostendimus) à solo eorum decreto qui jus imperandi habent, vim juris, & mandati accipiunt: & quia (ut jam ostendi) in solo justitiæ, & charitatis, sive veræ Religionis jure Dei regnum consistit, sequitur, ut volebamus, Deum nullum regnum in homines habere, nisi per eos, qui imperium tenent; & perinde, inquam, est, sive Religionem lumine naturali, sive prophetico revelatam concipiamus; demonstratio enim universalis est, quandoquidem religio eadem est, & à Deo æque revelata, sive hoc, sive illo modo hominibus innotuisse supponatur; & ideo, ut etiam religio prophetice revelata vim juris apud Hebræos haberet, necesse fuit, ut unusquisque eorum jure suo naturali prius cederet; & omnes ex communi consensu statuerent, iis tantum obedire, quæ ipsis à Deo prophetice revelarentur, eodem prorsus modo, ac in imperio democratico fieri ostendimus, ubi omnes communi consensu deliberant, ex solo rationis dictamine vivere; & quamvis Hebræi suum jus præterea in Deum transfulerint, hoc magis mente, quam operâ facere potuerunt: Nam re ipsa (ut supra vidimus) jus imperii absolute retinuerunt, donec ipsum in Moſen transfulerunt, qui etiam deinceps rex absolute mansit, & per eum solum Deus Hebræos regnavit. Porro hac etiam de causâ, (quod scilicet religio ex solo jure imperii vim juris accipit) Moſes nullo eos suspicio afficere potuit, qui ante pactum, & qui consequenter sui adhuc juris erant, Sabbatum violaverunt (vide Exodi Cap. 15. vers. 30.) sicuti post pactum (vide Num. Cap. 15. vers. 36.) postquam scilicet unusquisque jure suo naturali cessit, & Sabbatum ex jure imperii, vim mandati accepit. Denique hæc etiam de causâ destructo Hebræorum imperio Religio revelata vim juris habere desiit; nequaquam enim dubitare possumus, quin simul, ac Hebræi jus suum in Babilonium Regem transfulerunt, continuo regnum Dei, jusque divinum cessaverit. Nam eo ipso pactum, quo promiserant, omnibus, quæ Deus loqueretur, obedire,

obedire, quodque Dei regni fundamentum fuerat, omnino sublatum est, nec eo amplius stare poterant, quandoquidem ab eo tempore non amplius sui juris (ut cum in desertis, vel in patria essent) sed Regis Babiloniæ erant, cui in omnibus (ut Cap. XVI. ostendimus) obedire tenebantur; quod etiam Jeremias eisdem Cap. 29; vers. 7. expresse monet. *Consulite*, inquit, *paci civitatis, ad quam vos captivos duxi: Nam ipsius incolumitate vobis erit incolumitas.* At incolumitati illius civitatis consulere non poterant, tanquam imperii ministri (captivi enim erant) sed tanquam servi; se scilicet, ad vitandas seditiones, in omnibus obedientes præstando, imperii jura, & leges, tametsi à legibus, quibus in patria consueverant, admodum diversa, observando, &c. Ex quibus omnibus evidentissime sequitur, Religionem apud Hebræos, vim juris à solo imperii jure accepisse, & eo destructo, non amplius tanquam justum singularis imperii, sed catholicum rationis documentum haberi potuisse; rationis inquam; nam Catholica Religio nondum ex revelatione innotuerat. Absolute igitur concludimus religionem, sive ea lumine naturali, sive prophetico revelata sit, vim mandati accipere ex solo eorum decreto, qui jus imperandi habent, & Deum nullum singulare regnum in homines habere, nisi per eos, qui imperium tenent. Sequitur hoc etiam, & clarius etiam intelligitur, ex dictis in Cap. IV. ibi enim ostendimus, Dei decreta æternam veritatem, & necessitatem omnia involvere, nec posse concipi, Deum tanquam principem vel legislatorem leges hominibus ferentem. Quapropter divina documenta lumine naturali, vel prophetico revelata vim mandati a Deo immediate non accipiunt, sed necessario ab iis, vel mediantibus iis, qui jus imperandi, & decretandi habent; adeoque non nisi mediantibus iisdem concipere possumus Deum in homines regnare, resque humanas secundum justitiam, & æquitatem dirigere, quod ipsâ etiam experientiâ comprobatur; nam nulla divinæ justitiæ vestigia reperiuntur, nisi ubi justî regnant, alias (ut Salomonis verba iterum reperam) eundem casum justo, ac in justo, puro, ac impuro contingere videmus; quod quidem plurimos, qui Deum in homines immediate regnare, & totam naturam in eorum usum dirigere putabant, de divina providentia dubitare fecit. Cum itaque tam

experientia, quam ratione constat jus divinum à solo decreto summarum potestatum pendere, sequitur, easdem etiam ejusdem esse interpretes; qua autem ratione, jam videbimus; nam tempus est, ut ostendamus, cultum religionis externum, & omne pietatis exercitium reipublicæ paci, & conservationi debere accommodari, si recte Deo obtemperare velimus. Hoc autem demonstrato facile intelligemus, qua ratione summæ potestates interpretes religionis, & pietatis sint.

Certum est, quod pietas erga patriam summa sit, quam aliquis præstare potest, nam, sublato imperio, nihil boni potest consistere, sed omnia in discrimen veniunt, & sola ira, & impietas maximo omnium metu regnat; unde sequitur nihil proximo pium præstari posse, quod non impium sit, si inde damnum totius reipublicæ sequatur, & contra nihil in eundem impium committi, quod pietati non tribuatur, si propter reipublicæ conservationem fiat. Ex. Gr. pium est, ei, qui mecum contendit, & meam tunicam vult capere, pallium etiam dare; At ubi judicatur, hoc reipublicæ conservationi perniciosum esse, pium contra est; eundem in judicium vocare, tamen si mortis damnandus sit. Hâc de causa Manlius Torquatus celebratur, quod salus populi plus apud ipsum valuerit, quam erga filium pietas. Cum hoc ita sit, sequitur, salutem populi summam esse legem, cui omnes, tam humanæ, quam divinæ accommodari debent. At cum solius summæ potestatis officium sit, determinare, quid salutis totius populi, & imperii securitati necesse sit, & quid necesse esse judicaverit, imperare; hinc sequitur, solius etiam summæ potestatis officium esse, determinare, qua ratione unusquisque debet proximum pietate colere, hoc est, quâ ratione unusquisque Deo obedire tenetur. Ex his clare intelligimus, qua ratione summæ potestates interpretes religionis sint; deinde quod nemo Deo recte obedire potest, si culum pietatis, qua unusquisque tenetur, publicæ utilitati non accommodet, & consequenter, si omnibus summæ potestatis decretis non obediat. Nam quandoquidem ex Dei mandato omnes (nullo excepto) pietate colere tenemur, neminique damnum inferre, hinc sequitur, nemini licere, opem alicui cum alterius, & multo minus cum totius reipublicæ damno ferre; adeoque

que neminem posse proximum pietate colere secundum Dei mandatum, nisi pietatem, & religionem publicæ utilitati accommodet. At nullus privatus scire potest, quid reipublicæ utile sit, nisi ex decretis summarum potestatum, quarum tantum est, negotia publica tractare, ergo nemo pietatem recte colere, nec Deo obedire potest, nisi omnibus summæ potestatis decretis obtemperet: Atque hoc ipsa etiam praxi confirmatur. Quem enim, sive civem, sive extraneum, privatum, vel imperium in alios tenentem summa potestas reum mortis vel hostem judicavit, nemini subditorum eidem auxilium ferre licet. Sic etiam, quamvis Hebræis dictum fuerit, ut unusquisque socium tanquam se ipsum amaret (vide Levit. cap. 19. vers. 17, 18.) tenebantur tamen eum, qui contra edicta legis aliquid commiserat, Judici indicare (vide Levit. Cap. 5. vers. 1. & Deut. cap. 13. vers. 8, 9.) & eundem, si reus moris judicabatur, interficere. (vide Deut. Cap. 17. vers. 7.) Deinde ut Hebræi libertatem adeptam possent conservare, & terras, quas occuparent, imperio absoluto retinerent, necesse fuit, ut Cap. XVII. ostendimus, religionem suo soli imperio accommodarent, seseque à reliquis nationibus separarent; & ideo iis dictum fuit, dilige proximum tuum, & odio habe inimicum tuum; (vide Matth. Cap. 5. vs. 43) postquam autem imperium amiserunt, & Babiloniam captivi ducti sunt, Jeremias eosdem docuit, ut incolumitati (etiam) illius civitatis in quam captivi ducti erant, consulerent, & postquam Christus eos per totum orbem dispersum iri vidit, docuit ut omnes absolute pietate colerent; quæ omnia evidentissime ostendunt, religionem reipublicæ utilitati accommodatam semper fuisse. Si quis autem jam quærat, quo ergo jure Christi discipuli, qui viri scilicet privati, religionem prædicare poterant? eosdem id fecisse dico jure potestatis quam à Christo acceperant, adversus Spiritus impuros; (vide Matth. Cap. 10. vers. 1.) Supra enim in fine Cap. 16. expresse monui, omnes fidem Tyranno etiam servare teneri, excepto eo, cui Deus certa revelatione singulare contra Tyrannum auxilium promiserit; quare nemini inde exemplum sumere licet, nisi etiam potestatem habeat ad facienda miracula, quod hinc etiam conspicuum fit, quod Christus discipulis etiam dixerit, ne metuerent eos,

qui occidunt corpora (vide Matth. Cap. 16. vers. 28.) quod si hoc unicuique dictum fuisset, frustra imperium statueretur, & illud Salomonis (Prov. Cap. 24. vers. 21.) fili mi time Deum, & regem, impie dictum fuisset, quod longe à vero abest; atque adeo necessario fatendum auctoritatem illam, quam Christus discipulis dedit; iis tantum singulariter datam fuisse, nec inde exemplum aliis sumi posse. Cæterum adversariorum rationes, quibus jus sacrum a jure civili separare volunt, & hoc tantum penes summas potestates, illud autem penes universam ecclesiam esse contendunt, nihil moror; adeo namque frivolæ sunt, ut nec refutari mereantur; hoc unum silentio præterire nequeo, quam misere ipsi decipiantur, quod ad hanc seditiosam opinionem (veniam verbo duriori precor) confirmandam exemplum sumant a summo Hebræorum Pontifice, penes quem olim jus sacra administrandi fuit; quasi Pontifices illud jus a Mose non acceperint (quod, ut supra ostendimus, summum solum imperium retinuit) ex cuius etiam decreto eodem privari poterant; ipse enim non tantum Aharonem, sed etiam filium ejus Eleazarum, & nepotem Pincham elegit, & auctoritatem pontificatum administrandi dedit, quam postea Pontifices ita retinuerunt, ut nihilominus Mosis, id est, summæ potestatis substituti viderentur: Nam, ut jam ostendimus, Moses nullum imperii successorem elegit, sed ejus omnia officia ita distribuit, ut posteris ejus vicariis fuerint, qui imperium, quasi rex absens esset, non mortuus, administrabant. In secundo deinde imperio hoc jus absolute tenuerunt Pontifices, postquam cum pontificatu jus principatus etiam adepti sunt. Quare jus pontificatus ex edicto summæ potestatis semper dependit, nec Pontifices id unquam nisi cum principatu tenuerunt. Imo jus circa sacra penes Reges absolute fuit (ut ex mox dicendis in fine hujus capituli patebit) præter hoc unum, quod manus sacris in templo administrandis admoveere non licebat, quia omnes, qui suam genealogiam ex Aharone non ducebant, profani habebantur, quod sane in Christiano imperio locum nullum habet; atque ideo dubitare non possumus quin hodierna sacra (quorum administratio singulares mores, non autem familiam requirit, unde nec ii, qui imperium tenent, tanquam profani ab eadem

dem.

dem secluduntur) solius juris summarum potestatum sint; & nemo, nisi ex eorum autoritate, vel concessu jus potestatemque eadem administrandi, eorum ministros eligendi, Ecclesiæ fundamenta, ejusque doctrinam determinandi, & stabiliendi, de moribus & pietatis actionibus judicandi, aliquem excommunicandi, vel in Ecclesiam recipiendi, nec denique pauperibus providendi habet. Atque hæc non tantum demonstrantur (ut jam fecimus) vera; sed etiam apprime necessaria, tam ipsi religioni, quam reipublicæ conservationi esse; norunt enim omnes, quantum jus, & autoritas circa sacra apud populum valeat; & quantum unusquisque ab ejus ore pendeat, qui eandem habet; ita ut affirmare liceat eum maxime in animos regnare, cui hæc autoritas competit. Si quis ergo hanc summis potestatibus adimere vult, is imperium dividere studet, ex quo necessario, ut olim inter Hebræorum Reges, & Pontifices contentiones, & discordiæ oriri debebunt, quæ nunquam sedari possunt: Imo qui hanc autoritatem summis potestatibus adimere studet, is viam (ut jam diximus) ad imperium affectat. Nam quid ipsæ decernere possunt, si hoc iisdem jus denegatur? nihil profecto nec de bello, nec de pace, nec de ullo quocunque negotio; si sententiam alterius expectare tenentur, qui ipsas doceat; num id, quod utile judicant, pium sit, an impium; sed contra omnia potius ex illius decreto fient, qui jus habet judicandi, & decretandi, quid pium vel impium, fas, nefasque sit. Cujus rei exempla omnia viderunt secula, quorum unum tantum, quod instar omnium est, adferam. Quia Romano Pontifici hoc jus absolute concessum fuit, tandem omnes paulatim Reges sub potestate habere incepit, donec etiam ad summum imperii fastigium ascenderit; & quicquid postea monarchæ, & præcipue Germaniæ Cæsares conati sunt, ejus autoritatem vel tantillum diminuere, nihil promoverunt; sed contra eandem eo ipso multis numeris auxerunt. Verum enim vero hoc idem, quod nullus Monarcha nec ferro, nec igne, Ecclesiastici solo tantum calamo facere potuerunt; ut vel hinc tantum ejusdem vis, & potentia facile dignoscatur, & præterea, quam necesse sit summis potestatibus hanc sibi autoritatem reservare. Quod, si etiam ea, quæ in superiore capite notavimus, considerare velimus,

videbimus hoc ipsum religionis & pietatis incremento non parum etiam conducere: Vidimus enim supra, ipsos Prophetas, quamvis divina virtute præditos, tamen quia privati viri erant, libertate sua monendi, increpandi, & exprobandi, homines magis irritavisse, quam correxisse, qui tamen à Regibus moniti vel castigati facile fleæbantur. Deinde ipsos reges ob hoc tantum, quod ipsis hoc jus non absolute competeat, sæpissime à religione descivisse, & cum ipsis fere totum populum, quod etiam in Christianis imperiis ob eandem causam sæpissime contigisse constat. At hic forsitan aliquis rogabit, quisnam ergo, si ii, qui imperium tenent impii esse velint; pietatem jure vindicabit? an tum etiam iidem ejus interpretes habendi sunt? Verum ego contra ipsum rogo, quid si Ecclesiastici, (qui etiam homines sunt & privati, quibus sua tantum negotia curare incumbit) vel alii penes quos jus circa sacra esse vult, impii esse velint; an tum etiam ejusdem interpretes habendi sunt? Certum quidem est, quod si ii, qui imperium tenent, quâ juvat, ire velint, sive jus circa sacra habeant, sive minus, omnia tam sacra, quam profana in deterius ruent: & longe citius, si qui viri privati seditiose jus divinum vindicare velint. Quapropter hoc iidem jus denegando nihil absolute promovetur, sed contra malum magis augetur, nam hoc ipso fit, ut necessario (sicuti Hebræorum Reges quibus hoc jus non absolute concessum fuit) impii sint, & consequenter ut totius Reipublicæ damnum & malum ex incerto, & contingente, certum, & necessarium reddatur. Sive igitur rei veritatem, sive imperii securitatem, sive denique pietatis incrementum spectemus, statuere cogimur jus etiam divinum, sive jus circa sacra a decreto summarum potestatum absolute pendere, easque ejusdem interpretes esse, & vindices; ex quibus sequitur, illos Dei verbi ministros esse, qui populum ex autoritate summarum potestatum pietatem docent, prout ipsa ex earum decreto publicæ utilitati accommodata est.

Supereff jam causam etiam indicare, cur semper in Christiano imperio de hoc jure disceptatum fuit; cum tamen Hebræi nunquam, quod sciam de eodem ambegerint. Sane monstro simile videri posset, quod de te tam manifesta, tamque necessaria quæstio semper fuerit,

fuerit, & quod summæ potestates hoc jus nunquam absque controversia, imo nunquam nisi magno seditionum periculo, & religionis detrimento habuerint. Profecto, si hujus rei nullam certam causam assignare possemus, facile mihi persuaderem, omnia, quæ in hoc capite ostendi, non nisi theoretica esse, sive ex earum speculationum genere, quæ nunquam ex usu esse possunt: Etenim ipsa primordia Christianæ religionis consideranti hujus rei causa sese omnino manifestat; Christianam namque religionem non reges primi docuerunt, sed viri privati, qui, invitis iis, qui imperium tenebant, & quorum subditi erant, privatis Ecclesiis concionari, sacra officia instituire, administrare, & soli omnia ordinare, & decretare, nullâ imperii ratione habita, diu consueverunt; cum autem multis jam elapsis annis religio in imperium introduci incepit, Ecclesiastici eandem, sicuti ipsam determinaverant, ipsos Imperatores docere debuèrunt, ex quo facile obtinere potuerunt, ut ejus doctores, & interpretes, & præterea Ecclesiæ pastores, & quasi Dei vicarii agnoscerentur, & ne postea Reges Christiani hanc sibi autoritatem capere possent, optime sibi caverunt Ecclesiastici, prohibendo scilicet matrimonium supremis Ecclesiæ ministris, summoque religionis interpreti. Ad quod præterea accessit, quod Religionis dogmata ad tam magnum numerum auxerant, & cum Philosophia ita confuderant ut summus ejus interpres summus Philosophus, & Theologus esse, & plurimis inutilibus speculationibus vacare deberet, quod tantum viris privatis, & otio abundantibus contingere potest. At apud Hebræos longe aliter res sese habuit: Nam eorum Ecclesia simul cum imperio incepit, & Moses, qui id absolute tenebat, populum religionem docuit, sacra ministeria ordinavit, eorumque ministros elegit. Hinc igitur contra factum est, ut autoritas regia apud populum maxime valuerit, & ut jus circa sacra Reges maxime tenuerint. Nam quamvis post mortem Moïsi nemo imperium absolute tenuerit, jus tamen decretandi tam circa sacra, quam circa reliqua, penes principem (ut jam ostendimus) erat; deinde, ut populus religionem, & pietatem edoceret, non magis Pontificem, quam supremum Judicem adire tenebatur. (Vide Deut. cap. 17. vers. 9, & 1.) Reges denique quamvis non æquale ac Moïsi jus habuerint,

buerint, omnis tamen fere sacri ministerii ordo, & electio ab eorum decreto pendeat: David enim fabricam templi totam concinnavit, (vide Paralip. 1. cap. 28. vers. 11, 12, &c.) ex omnibus deinde Levitis viginti quatuor millia elegit ad psallendum, & sex millia, ex quibus Judices, & prætores eligerentur, quatuor deinde millia janitorum, & quatuor denique millia, qui organis canerent. (Vide ejusdem libri cap. 23. vers. 4, 5.) Porro eisdem in cohortes (quarum etiam primarios elegit) divisit, ut unaquæque suo tempore, servatis vicibus, administraret. (Vide vers. 5. ejusdem cap.) Sacerdotes itidem in tot cohortes divisit; sed ne omnia singulatim recensere teneat, lectorem refero ad lib. 2. Paralip. cap. 8. ubi vers. scil. 13. dicitur, *cultum Dei, sicuti eundem Moses instituerat, fuisse ex mandato Salomonis in templo administratum, & vers. 14, quod ipse (Salomon) cohortes sacerdotum in suis ministeriis & Levitarum &c. constituerit, secundum jussu viri divini Davidis.* Et versu denique 15 testatur Historicus, *quod non recesserunt à præcepto Regis imposito sacerdotibus, & Levitis in nulla re, neque in arariis administrandis, ex quibus omnibus, & aliis Regum historiis sequitur evidentissime, eorum religionis exercitium, sacrumque ministerium à solo Regum mandato dependisse. Cum autem supra dixi, eisdem jus non habuisse, ut Moses summum pontificem eligendi, Deum immediate consulendi, & Prophetas, qui ipsis viventibus prophetarent, damnandi; nulla aliâ de causâ id dixi, quam quia Prophetæ ex autoritate, quam habebant, novum Regem eligere poterant, & veniam parricidio dare, at non quod Regem, si quid contra leges audebat, in judicium vocare liceret, & jure contra eundem agere. Quapropter si nulli fuissent Prophetæ, qui singulari revelatione veniam parricidio tuto possent concedere, jus ad omnia absolute tam sacra, quam civilia omnino habuissent; quare hodiernæ summæ potestates, quæ nec Prophetas habent, nec recipere jure tenentur, (Hebræorum enim legibus addicti non sunt) hoc jus, tametsi cælibes non sint, absolute habent, & semper retinebunt, modo tantum Religionis dogmata in magnum numerum auferri, neque cum scientiis confundi sinant.*

CAPUT XX.

*Ostenditur, in Libera Republica unicuique & sentire, qua velit,
& que sentiat dicere licere.*

SI æque facile esset animis, ac linguis imperare, tuto unusquisque regnaret, & nullum imperium violentum foret: Nam unusquisque ex imperantium ingenio viveret, & ex solo eorum decreto quid verum vel falsum, bonum vel malum, æquum vel iniquum esset, judicaret. Sed hoc, ut jam in initio *Cap. XVII.* notavimus, fieri nequit, ut scilicet animus alterius juris absolute sit; quippe nemo jus suum naturale, sive facultatem suam libere ratiocinandi, & de rebus quibuscunque judicandi, in alium transfere, neque ad id cogi potest. Hinc ergo fit, ut illud imperium violentum habeatur, quod in animos est, & ut summa majestas injuriam subditis facere, eorumque jus usurpare videatur, quando unicuique præscribere vult, quid tanquam verum amplecti, & tanquam falsum rejicere, & quibus porro opinionibus uniuscujusque animus erga Deum devotione moveri debeat; hæc enim uniuscujusque juris sunt, quo nemo, etsi velit, cedere potest. Fateor, judicium multis, & pæne incredibilibus modis præoccupari posse, atque ita, ut, quamvis sub alterius imperio directe non sit, tamen ab ore alterius ita pendeat, ut merito eatenus ejus juris dici possit: Verum quicquid ars hac in re præstare potuerit, nunquam tamen eo perventum est, ut homines unquam non experirentur, unumquemque suo sensu abundare, totque Capitum, quam palatorum esse discrimina. Moses, qui non dolo, sed divina virtute judicium sui populi maxime præoccupaverat, utpote qui divinus credebatur, & divino afflatu dicere, & facere omnia, ejus tamen rumores, & sinistras interpretationes fugere non potuit, & multo minus reliqui Monarchæ, & si hoc aliqua ratione posset concipi, conciperetur saltem in monarchico imperio, at minimè in democratico, quod omnes, vel magna populi pars collegialiter tenet; cujus rei causam omnibus patere existimo.

Quantumvis igitur summæ potestates jus ad omnia habere, & juris, & pietatis interpretes credantur, nunquam tamen facere poterunt, ne homines judicium de rebus quibuscunque ex proprio suo ingenio ferant, & ne eatenus hoc, aut illo affectu afficiantur. Verum quidem est, eas jure posse omnes, qui cum iisdem in omnibus absolute non sentiunt, pro hostibus habere, sed nos de ipsarum jure jam non disputamus; sed de eo, quod utile est; concedo enim easdem jure posse violentissime regnare, & cives levissimis de causis ad necem ducere, at omnes negabunt, hæc salvo sanæ rationis judicio, fieri posse: imo quia hæc non sine magno totius imperii periculo facere queunt, negare etiam possumus easdem absolutam potentiam ad hæc, & similia habere, & consequenter neque etiam absolutum jus; jus enim summarum potestatum ab earum potentia determinari ostendimus.

Si itaque nemo libertate sua judicandi, & sentiendi, quæ vult, cedere potest, sed unusquisque maximo naturæ jure dominus suarum cogitationum est, sequitur, in republica nunquam, nisi admodum infelici successu tentari posse, ut homines, quamvis diversa, & contraria sentientes, nihil tamen nisi ex præscripto summarum potestatum loquantur; nam nec peritissimi, ne dicam plebem, tacere sciunt. Hoc hominum commune vitium est, consilia sua, etsi tacito opus est, aliis credere: illud ergo imperium violentissimum erit, ubi unicuique libertas dicendi, & docendi, quæ sentit negatur, & contra id moderatum, ubi hæc eadem libertas unicuique conceditur. Verum enim vero nequaquam etiam negare possumus, quin majestas tam verbis, quam re lædi potest, atque adeo si impossibile est, hanc libertatem prorsus adimere subditis, perniciosissimum contra erit, eandem omnino concedere; qua propter nobis hic inquirere incumbit, quousque unicuique hæc libertas, salva reipublicæ pace, salvoque summarum potestatum jure, potest, & debet concedi, quod hic, ut in initio Cap. X V I. monui, præcipuum meum intentum fuit.

Ex fundamentis reipublicæ supra explicatis evidentissime sequitur, finem ejus ultimum non esse dominari, nec homines metu retinere, & alterius juris facere, sed contra unumquemque metu liberare.

liberare, ut secure, quoad ejus fieri potest, vivat, hoc est, ut jus suum naturale ad existendum, & operandum absque suo, & alterius damno optime retineat. Non, inquam, finis reipublicæ est homines ex rationalibus bestias, vel automata facere, sed contra ut eorum mens, & corpus tuto suis functionibus fungantur, & ipsi liberâ ratione utantur, & ne odio, ira, vel dolo certent, nec animo iniquo invicem ferantur. Finis ergo Reipublicæ revera libertas est. Porro ad formandam Rempublicam hoc unum necesse fuisse vidimus, nempe ut omnis decretandi potestas penes omnes, vel aliquot, vel penes unum esset. Nam quandoquidem liberum hominum judicium varium admodum est, & unusquisque solus omnia scire putat, nec fieri potest, ut omnes æque eadem sentiant, & uno ore loquantur; pacifice vivere non poterant, nisi unusquisque jure agendi ex solo decreto suæ mentis cederet. Jure igitur agendi ex proprio decreto unusquisque tantum cessit, non autem ratiocinandi, & judicandi; adeoque salvo summarum potestatum jure nemo quidem contra earum decretum agere potest, at omnino sentire, & judicare, & consequenter etiam dicere, modo simpliciter tantum dicat vel doceat, & sola ratione, non autem dolo, irâ, odio, nec animo aliquid in rempublicam ex autoritate sui decreti introducendi, defendat. Ex Gr. si quis legem aliquam sanæ rationi repugnare ostendit, & propterea eandem abrogandam esse censet, si simul suam sententiam judicio summæ potestatis (cujus tantum est, leges condere & abrogare) submittit, & nihil interim contra illius legis præscriptum agit, bene sane de republica meretur, ut optimus quisque civis; sed si contra id faciat ad magistratum iniquitatis accusandum, & vulgo odiosum reddendum, vel seditiose studeat invito magistratu legem illam abrogare, omnino perturbator est, & rebellis. Videmus itaque qua ratione unusquisque, salvo jure, & autoritate summarum potestatum, hoc est, salvâ reipublicæ pace, ea, quæ sentit dicere, & docere potest; nempe si decretum omnium rerum agendarum iisdem relinquat, & nihil contra earum decretum agat, etiamsi sæpe contra id, quod bonum judicat, & palam sentit, agere debeat, quod quidem salva justitia & pietate facere potest; imo debet, si se justum, & pium præstare

vult: Nam, ut jam ostendimus justitia à solo summarum potestatum decreto pender, adeoque nemo, nisi qui secundum earum recepta decreta vivit, justus esse potest. Pietas autem (per ea, quæ in præcedente capite ostendimus) summa est, quæ circa pacem, & tranquillitatem reipublicæ exercetur; atqui hæc conservari non potest, si unicuique ex suæ mentis arbitrio vivendum esset; adeoque impium etiam est ex suo arbitrio aliquid contra decretum summæ potestatis, cujus subditus est, facere, quandoquidem, si hoc unicuique liceret, imperii ruina inde necessario sequeretur. Quinimo nihil contra decretum, & dictamen propriæ rationis agere potest, quamdiu juxta decreta summæ potestatis agit, ipsa enim ratione suadente omnino decrevit, jus suum vivendi ex proprio suo judicio, in eandem transferre: Atqui hoc ipsa etiam praxi confirmare possumus; in conciliis namque tam summarum, quam minorum potestatum raro aliquid fit ex communi omnium membrorum suffragio, & tamen omnia ex communi omnium decreto, tam scilicet eorum, qui *contra*, quam qui *pro* suffragium tulerunt, fiunt. Sed ad meum propositum revertor: quia ratione unusquisque Judicii libertate, salvo summarum potestatum jure, uti potest, ex fundamentis reipublicæ vidimus. At ex iis non minus facile determinare possumus, quænam opiniones in Republica seditiosæ sint; eæ nimirum, quæ simul ac ponuntur, pactum, quo unusquisque jure agendi ex proprio suo arbitrio cessat, tollitur. Ex Gr. si quis sentiat, summam potestatem sui juris non esse, vel neminem promissis stare debere, vel oportere unumquemque ex suo arbitrio vivere & alia hujusmodi, quæ prædicto pacto directe repugnant, is seditiosus est, non tam quidem propter judicium, & opinionem, quam propter factum, quod talia judicia involvunt, videlicet, quia eo ipso, quod tale quid sentit, fidem summæ potestati tacite, vel expresse datam solvit; ac proinde cæteræ opiniones, quæ actum non involvunt, nempe ruptionem pacti, vindictam, iram &c. seditiosæ non sunt, nisi forte in Republica aliqua ratione corrupta, ubi scilicet superstitioni, & ambitiosi, qui ingenuos ferre nequeunt, ad tantam nominis famam pervenerunt, ut apud plebem plus valeat eorum, quam summarum potestatum

autho-

authoritas ; nec tamen negamus , quasdam præterea esse sententias , quæ , quamvis simpliciter circa verum & falsum versari videantur , iniquo tamen animo proponuntur , & divulgantur. Verum has etiam *Cap. XV.* jam determinavimus , at ita , ut ratio nihilo minus libera manserit. Quod si denique ad hoc etiam attendamus , quod fides uniuscujusque erga Rempublicam , sicuti erga Deum ex solis operibus cognosci potest , nempe ex charitate erga proximum , nequaquam dubitare poterimus , quin optima respublica unicuique eandem philosophandi libertatem concedat , quam fidem unicuique concedere ostendimus. Equidem fateor , ex tali libertate incommoda quædam aliquando oriri , verum quid unquam tam sapienter institutum fuit , ut nihil inde incommodi oriri potuerit ; qui omnia legibus determinare vult , vitia irritabit potius , quam corriget. Quæ prohiberi nequeunt , necessario concedenda sunt , tamen si inde sæpe damnum sequatur. Quot enim mala ex luxu , invidia , avaritia , ebrietate , & aliis similibus oriuntur ? feruntur tamen hæc , quia imperio legum prohiberi nequeunt , quamvis revera vitia sint ; quare multo magis judicii libertas concedi debet , quæ profecto virtus est , nec opprimi potest. Adde , quod nulla ex eadem incommoda oriuntur , quæ non possint (ut statim ostendam) . autoritate magistratum vitari , ut jam taceam , quod hæc libertas apprime necessaria est ad scientias & artes promovendum ; nam hæc ab iis tantum felicium successu coluntur , qui judicium liberum , & minime præoccupatum habent.

At ponatur , hanc libertatem opprimi , & homines ita retineri posse , ut nihil mutire audeant , nisi ex præscripto summarum potestatum ; hoc profecto nunquam fiet , ut nihil etiam , nisi quid ipsæ velint , cogitent : aque adeo necessario sequeretur , ut homines quotidie aliud sentirent , aliud loquerentur , & consequenter ut fides , in republica apprime necessaria , corrumperetur , & abominanda adulatio & perfidia foverentur , unde doli , & omnium bonarum artium corruptio. Verum longe abest , ut id fieri possit ut omnes scilicet præfinito loquantur : sed contra quo magis libertas loquendi hominibus adimi curatur , eo contumacius contrantur , non quidem avari , adultores , & reliqui impotentes ani-

mi, quorum summa salus est, nummos in arca contemplari, & ventres distentos habere, sed il, quos bona educatio, morum integritas, & virtus liberiores fecit. Ita homines plerumque constituti sunt, ut nihil magis impatienter ferant, quam quod opiniones, quas veras esse credunt, pro crimine habeantur, & quod ipsis sceleris reputetur, id, quod ipsos ad pietatem erga Deum, & homines movet, ex quo fit ut leges detestari, & quidvis in magistratum audeant; nec turpe, sed honestissimum putent, seditiones hac de causa movere, & quodvis facinus tentare. Cum itaque humanam naturam sic comparatam esse constet, sequitur, leges, quæ de opinionibus conduntur, non scelestos, sed ingenuos respicere, nec ad malignos coercendum, sed potius ad honestos irritandum condi, nec sine magno imperii periculo defendi posse. Adde, quod tales leges inutiles omnino sunt; nam qui opiniones, quæ legibus damnatæ sunt, sanas esse credent, legibus parere non poterunt, qui contra easdem tanquam falsas rejiciunt, leges, quibus hæc damnantur, tanquam privilegia recipiunt, & iisdem ita triumphant, ut magistratus easdem postea, etsi velit, abrogare non valeat. His accedunt, quæ supra Cap. Cap. XVIII. ex historiis Hebræorum N°. II. deduximus: Et denique quot scismata in Ecclesia ex hoc plerumque orta sunt? quod magistratus doctorum controversias legibus dirimere voluerunt; nam ni homines spe tenerentur leges, & magistratum ad se trahendi, & de suis adversariis, communi vulgi applausu triumphandi, & honores adipiscendi, nunquam tam iniquo animo certarent, nec tantus furor eorum mentes agigaret. Atque hæc non tantum ratio, sed etiam experientia quotidianis exemplis docet; nempe similes leges, quibus scilicet imperatur, quid unicuique credendum sit, & contra hanc aut illam opinionem aliquid dicere, vel scribere prohibetur, sæpe institutas fuisse ad largiendum, vel potius cedendum eorum ira, qui libera ingenia ferre nequeunt, & torva quadam autoritate seditiosæ plebis devotionem facile in rabiem mutare, & in quos volunt instigare possunt. At quando satius foret, vulgi iram, & furorem cohibere, quam leges inutiles statuere, quæ violari non possunt, nisi ab iis, qui virtutes & artes amant, & rempublicam in tantam angustiam redigere, ut

viro

viros ingenuos sustinere non possit? Quid enim majus reipublicæ malum excogitari potest, quam quod viri honesti, quia diversa sentiunt, & simulare nesciunt, tanquam improbi in exilium mittantur? quid inquam magis perniciosum, quam quod homines ob nullum scelus, neque facinus, sed quia liberalis ingenii sunt, pro hostibus habeantur, & ad necem ducantur, & quod catastro, malorum formido, pulcherrimum fiat theatrum ad summum tolerantia, & virtutis exemplum cum insigni majestatis opprobrio ostentandum? qui enim se honestos norunt, mortem ut scelesti non timent, nec supplicium deprecantur; eorum quippe animus nulla turpis facti poenitentia angitur, sed contra honestum, non supplicium putant, pro bona causa mori, & pro libertate gloriosum; quid ergo talium nece exempli statuitur, cujus causam inertes, & animo impotentes ignorant, seditiosi oderunt, & honesti amant? nemo sane ex eadem exemplum capere potest, nisi ad imitandum, vel saltem ad adulandum.

Ne itaque assentatio, sed ut fides in pretio sit, & ut summæ potestates imperium optime retineant, nec seditiosis cedere cogantur, judicii libertas necessario concedenda est, & homines ita regendi sunt, ut quamvis diversa, & contraria palam sentiant, concorditer tamen vivant. Nec dubitare possumus, quin hæc ratio imperandi optima sit, & minora patiat incommoda; quandoquidem cum hominum natura maxime convenit. In imperio enim democratico (quod maxime ad statum naturalem accedit) omnes pacisci ostendimus, ex communi decreto agere, at non judicare, & ratiocinari, hoc est, quia omnes homines non possunt æque eadem sentire, pacti sunt, ut id vim decreti haberet, quod plurima haberet suffragia, retinendo interim auctoritatem eadem, ubi meliora viderint, abrogandi; quo igitur hominibus libertas judicandi minus conceditur, eo à statu maxime naturali magis receditur, & consequenter violentius regnatur. Ut autem porro constet, ex hac libertate nulla oriri incommoda, quæ non possint sola summæ potestatis auctoritate vitari: & hæc solâ homines, etsi palam contraria sentientes facile retineri, ne invicem lædant; exempla præsto sunt; nec opus mihi est ea longe petere: urbs Amstredamum

num exemplo sit, quæ tanto cum suo incremento, & omnium nationum admiratione hujus libertatis fructus experitur; in hac enim florentissima republica & urbe præstantissima, omnes cujuscunque nationis & sectæ homines, summa cum concordia vivunt, & ut alicui bona sua credant, id tantum scire curant, num dives an pauper sit, & num bona fide an dolo solitus sit agere: Cæterum Religio vel secta nihil eos movet; quia hæc coram iudice ad justificandam vel damnandam causam nihil juvat; & nulla omnino tam odiosa secta est, cujus sectarii (modo neminem lædant & suam unicuique tribuant honesteque vivant) publica magistratuum auctoritate & præsidio non protegantur: Contra cum olim Remonstrantium & Contraremonstrantium controversia de religione à Politicis & Ordinibus provinciarum agitari incepit, tandem in schisma abiit, & multis tum exemplis consistit, leges quæ de Religione conduntur, ad dirimendas scilicet controversias, homines magis irritare, quam corrigere, alios deinde infinitam ex iisdem licentiam sumere; præterea schismata non oriri ex magno veritatis studio (fonte scilicet comitatis & mansuetudinis) sed ex magna libidine regnandi; ex quibus luce meridiana clarius constat eos potius schismaticos esse, qui aliorum scripta damnant, & vulgum petulantem in scriptores seditiose instigant, quam scriptores ipsi, qui plerumque doctis tantum scribunt, & solam rationem in auxilium vocant; deinde eos revera perturbatores esse, qui in libera republica libertatem iudicii, quæ non potest opprimi, tollere tamen volunt.

His ostendimus I. impossibile esse libertatem hominibus dicendi ea, quæ sentiunt, adimere II. hanc libertatem, salvo jure & auctoritate summarum potestatum, unicuique concedi, & eandem unumquemque servare posse, salvo eodem jure, si nullam inde licentiamumat, ad aliquid in Rempublicam tanquam jus introducendum, vel aliquid contra receptas leges agendum. III. hanc eandem libertatem unumquemque habere posse, servatâ reipublicæ pace, & nulla ex eadem incommenda oriri, quæ facile coerceri non possint. IV. eandem salvâ etiam pietate unumquemque habere posse. V. leges quæ de rebus speculativis conduntur inu-

tiles

tiles omnino esse. VI. Denique ostendimus, hanc libertatem non tantum servatâ Reipublicæ pace, pietate, & summarum potestatum jure posse, sed ad hæc omnia conservandum, etiam debere concedi; nam ubi ex adverso eandem hominibus adimere laboratur, & discrepantium opiniones, non autem animi, qui soli peccare possunt, in judicium vocantur, ibi in honestos exempla eduntur, quæ potius martyria videntur, quæque reliquos magis irritant, & ad misericordiam, si non ad vindictam plus movent, quam terrent; bonæ deinde artes, & fides corrumpuntur, adulatores, & perfidi foventur, & adversarii triumphant, quod eorum iræ concessum sit, quodque imperium tenentes suæ doctrinæ, cujus interpretes habentur, sectatores fecerint, ex quo fit, ut eorum auctoritatem, & jus usurpare audeant, nec jactare erubescant, se a Deo immediate electos, & sua decreta divina, summarum autem potestatum contrâ humana esse, quæ propterea divinis, hoc est, suis decretis, ut cedant volunt; quæ omnia nemo ignorare potest reipublicæ saluti omnino repugnare. Quapropter hic, ut supra *Cap. XVIII.* concludimus nihil reipublicæ tutius, quam ut pietas, & Religio in solo Charitatis, & Æquitatis exercitio comprehendatur, & jus summarum potestatum tam circa sacra, quam profana ad actiones tantum referatur, cæterum unicuique & sentire quæ velit, & quæ sentiat, dicere concedatur.

His quæ in hoc tractatu agere constitueram absolvi. Superest tantum expresse monere, me nihil in eo scripsisse, quod non libentissime examini, & judicio summarum Potestatum Patriæ meæ subijciam: Nam si quid horum, quæ dixi, patriis legibus repugnare, vel communi saluti obesse judicabunt, id ego indictum volo: scio me hominem esse, & errare potuisse; ne autem errarem sedulo curavi, & apprime, ut quicquid scriberem, legibus patriæ, pietati, bonisque moribus omnino responderet.

F I N I S.

Gg

Errata Typographica sic corrigenda.

Pag.	Lin.	
8	5	facit l. fecit.
22	10	quod lux, l. aut quod lux.
39	32	quod clarissime clare, l. & quod ad huc clarius ostendit.
41	26	ut ipsos l. ne ipsos.
49	29	existentiam & æternam veritatem l. ut æternam veritatem.
83	3	judicant. l. indicant.
95	16	quel. quæ.
ibidem		quod scilicet &c. l. quid scilicet hæc vera methodus Scripturam interpretandi difficultatis adhuc habeat.
121	30	Sæpe 28. Dele <i>Sæpe</i> .
124	20	persona singularis. adde. <i>Verbi activi</i> .
135	4	sed hoc minus l. nimis.
149	17	Libros Veteris l. ram Veteris.
ibid.	21	præstantissimus. l. præstantissimis.

